

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ÇARLIK RUSYASI'NIN TÜRKİSTAN SAHASINI İŞGALİNDE
BİR RUS GENERAL: MİHAİL DİMİTRİEVİÇ SKOBELEV**

DOKTORA TEZİ

Murat ÖZKAN

Enstitü Anabilim Dalı: Tarih

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet ALPARGU

ARALIK – 2017

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

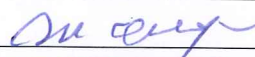

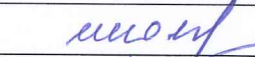

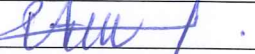
ÇARLIK RUSYASI'NIN TÜRKİSTAN SAHASINI İŞGALİNDE BİR
RUS GENERAL: MİHAİL DİMİTRİEVİÇ SKOBELEV

DOKTORA TEZİ

Murat ÖZKAN

Enstitü Anabilim Dalı: Tarih

“Bu tez 29/12/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Mehmet ALPARGU	BAŞARILI	
Prof. Dr. Fatih ÜNAL	Başarılı	
Prof. Dr. İlyas KEMALOĞLU	Başarılı	
Doç. Dr. M. Bilal ÇELİK	Başarılı	
Yrd. Doç. Dr. Ayşe AYDIN	Başarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrenci Adı Soyadı	:	Murat ÖZKAN
Enstitü Anabilim Dalı	:	TARİH
Enstitü Bilim Dalı	:	TARİH
Programı	:	☐ YÜKSEK LİSANS ☒ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Çarlık Rusyası'nın Türkistan Sahasını İşgalinde Bir Rus General: Mihail Dimitrievič Skobelev
Benzerlik Oranı	:	% 2.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafıma yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbetzler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

Murat ÖZKAN

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda verilen öğrenci bilgilerinin doğru olduğunu beyan ederim.

Yukarıda bilgileri verilen tezin jüri karşısında savunulabilir olduğunu bilgilerinize arz ederim.

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Prof. Dr. Mehmet ALPARGU

Tarih: 11.12.2017

İmza:

...../...../ 20..... tarih ve .....sayılı EYK kararı ile tez savunma jürisine TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK RAPORUNUN gönderilmesine OYBİRLİĞİ/OYÇOKLU ile karar verilmiştir.

Enstitü Birim Sorumlusu
Onayı

ÖNSÖZ

Rusların yaşadığı coğrafya ve takip ettiği politikalar, tarihin farklı dönemlerinde Türk Devletleri ve toplulukları ile mücadele hâlinde bulunmasının en önemli sebebidir. Balkanlar üzerinden Avrupa'ya; Kafkaslar ve Karadeniz üzerinden ise Ortadoğu'ya ve Akdeniz'e inmeyi düşünen Rusların karşısında bir Türk devleti olan Osmanlı Devleti, bu planlarını hayata geçirme sürecinde uzun yıllar engel teşkil etmiştir. Kırım Savaşı'nın başarısızlıkla sonuçlanması, Rusların politikalarını değiştirmesine ve yönlerini Türkistan'a çevirmesine neden olmuştur. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkistan'ı hedef alan Rus harekâtları yüzyılın son çeyreğine girilirken hız kazanmış; bu seferlerde pek çok general adını Rus tarihine yazdırmayı başarmıştır. Bu amaçla, araştırmamızın konusunu, bahsi geçen harekâtlarda göstermiş olduğu başarılarından ötürü Ruslar tarafından büyük bir kahraman olarak anılan Mihail Dimitrievič Skobelev olarak belirledik. Skobelev'in Türkistan ile bağlantısı olmayan askerî vazifelerini bu çalışmaya dâhil etmedik. Bunu yapmamızdaki amaç, onun sadece Türkistan'ın işgalindeki yerine ve rolüne odaklanmaktır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında pek çok kişinin yardımı bulunmaktadır. Henüz daha doktora kaydolmadan bana Türkistan tarihi dışına çıkamayacağımı söyleyerek beni bu alana yönlendiren; çalışmayı titizlikle okuyup düzelteren; her zaman benim için örnek bir bilim adamı ve rehber olan danışmanım Prof. Dr. Mehmet ALPARGU Hocam'a müteşekkirim. Doktora tez savunma komitemde yer alan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Fatih ÜNAL, Prof. Dr. İlyas KEMALOĞLU, Doç. Dr. M. Bilal ÇELİK ve Yrd. Doç. Dr. Ayşe AYDIN'a eleştirileri ve katkılarından dolayı şükranlarımı sunarım. Eğitimim boyunca evim olarak gördüğüm Sakarya Üniversitesi Tarih Bölümü'nde görev yapan hocalarıma, arkadaşlarıma ve bu süreçte desteklerini esirgemeyen Arş. Gör. Mesut KARAKULAK ile Arş. Gör. Halim KILIÇ'a da teşekkür borçluyum. Ayrıca Türk Tarih Kurumu'na, Orta Asya ve Uzak Doğu Araştırmaları sahasında bu tezi desteklediklerinden dolayı teşekkür ederim. Son olarak çalışmam boyunca onları ihmal etmeme rağmen gösterdikleri sabır ve anlayış için ailem ve eşime de teşekkür ediyor, onların emeğini hiçbir zaman ödeyemeyeceğimi bildiriyorum.

Murat ÖZKAN

29/12/2017

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: AİLESİ VE EĞİTİMİ	13
1.1. Aile Kökleri	13
1.1.1. İvan Nikitiç Skobelev	15
1.1.2. Dimitriy İvanoviç Skobelev	22
1.1.3. Olga Nikolaevna Skobeleva	23
1.2. Çocukluk Yılları ve Eğitimi	27
1.2.1. Aile Terbiyesi	27
1.2.2. Alman Kanin'den Aldığı Eğitim	29
1.2.3. Hayatını Değiştiren Eğitimci: Girardet	31
1.2.4. Sivil Eğitiminin Son Durağı: Petersburg Üniversitesi	34
1.3. Askerî Hayata Başlaması ve İlk Faaliyetleri	38
1.3.1. Kavalergardskiy Alayı'na Katılması	38
1.3.2. Skobelev'in İlk Askerî Deneyimi: Polonya İsyanı.....	46
1.3.3. Danimarka-Prusya Savaşı'na Gözlemci Olarak Gönderilmesi	58
1.4. Nikolaevskaya Akademisi'ndeki Eğitimi ve Genelkurmay'a Girişi	67
1.4.1. Akademinin Kuruluş Tarihi ve Eğitim Müfredatı	67
1.4.2. Skobelev'in Akademi Yılları	80
BÖLÜM 2: TÜRKİSTAN'DAKİ İLK FAALİYETLERİ	91
2.1. Skobelev Öncesi Çarlığın Türkistan'da İlerleyişi	91
2.1.1. Kazak Bozkırlarının İşgal Edilmesi	91
2.1.2. Türkistan Özbek Hanlıkları'nın Durumu ve Rusların Bölgeye Yönelmesi	95
2.2. Türkistan ve Kafkasya Devresi	104
2.2.1. Türkistan'daki İlk Yıllar	104
2.2.2. Kafkasya'da Görevlendirilmesi.....	113
2.3. Hive Seferi ve Sonrasındaki Gelişmeler	118
2.3.1. Hive Seferi.....	118
2.3.2. Skobelev'in Hive Seferi'ndeki Rolü	134
2.3.3. Yeni Görev: Orta Kuyu Keşif Seferi	138
2.3.4. İspanya Kraliyet Muhafızı Karlislilerle Olan İlişkileri	143
2.3.5. Evlilik Yılları.....	147
2.4. Hokand Seferi ve Skobelev'in Fergana Valiliği.....	149
2.4.1. Hokand Seferi ve Skobelev	149
2.4.1.1. Mahram Savaşı	152
2.4.1.2. Andican'ın Zaptı	159
2.4.2. Hokand Hanlığı'nın Lağvedilmesi ve Skobelev'in Valilik Yılları	161
2.4.2.1. Skobelev'in Alay Seferi.....	165
BÖLÜM 3: AHAL TEKE SEFERİ, GÖKTEPE SAVUNMASI VE SON YILLARI	171

3.1. Skobelev'in Son Seferi: Ahal Teke	171
3.1.1. Ahal Teke Türkmenleri ve Rusların Sefer Hazırlıkları	171
3.1.2. Skobelev'in Ahal Teke Seferi'ne Komutan Olarak Atanması	176
3.1.3. Ahal Teke Seferi ve Skobelev'in Faaliyetleri	182
3.2. Son Yılları ve Ölümü	208
3.2.1. Skobelev'in Panslavizm Düşüncesi ve Panslavist Faaliyetleri	211
3.2.2. Ölümü ve Sebeplerine Dair Varsayımlar	221
3.2.2.1. Birinci Görüş: Kalp Krizi	226
3.2.2.2. İkinci Görüş: III. Aleksandr'ın Oluşturduğu 'Kutsal Topluluk' Tarafından Öldürülmüş Olması	229
3.2.2.3. Üçüncü Görüş: Alman Ajanlar Tarafından Öldürülmüş Olması	233
3.2.3. Cenaze Töreni	238
3.3. Skobelev Adının Rus Devleti ve Diğer Devletler Üzerinde Bıraktığı Etki.....	246
3.3.1. Skobelev'in Slav Halkları ve Rus Devleti Nazarındaki İtibarı	246
3.3.2. Yabancı Basında Skobelev	253
3.3.3. Skobelev Adının Yaşatılmasına Dair Yapılanlar	257
SONUÇ.....	263
KAYNAKÇA	268
ÖZGEÇMİŞ.....	280

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
No	: Numara
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Ve sair

Tezin Başlığı: Çarlık Rusyası'nın Türkistan Sahasını İşgalinde Bir Rus General: Mihail Dimitrievič Skobelev

Tezin Yazarı: Murat ÖZKAN

Danışman: Prof. Dr. Mehmet ALPARGU

Kabul Tarihi: 29/12/2017

Sayfa Sayısı: (ön kısım) v+ (tez) 280

Anabilim Dalı: Tarih

Çarlık Rusya Kırım Savaşı'nda (1853-1856) Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa ve Piyemonte-Sardinya müttefik güçleri karşısında mağlup olunca Balkanlar üzerinden Avrupa'ya ve Karadeniz üzerinden Akdeniz'e ilerleyemeyeceğini anlamış, bu sebeple bahsi geçen devletlerin, özellikle de İngiltere ve Fransa'nın karşısında durabilmek amacıyla Türkistan'a yönelmiştir. Bu tez, Rusya'nın mevcut politikasını değiştirdikten sonra Türkistan'ı var gücüyle işgal etmeye çalıştığı 1873-1882 yılları arasında, bölgede aktif görev alan Mihail Dimitrievič Skobelev'in hayatını ve Türkistan merkezli faaliyetlerini ele almaktadır. Türkiye'de Türkistan'ın işgali meselesi pek çok kez konu edilmiş ve düzenlenen seferler anlatılırken Skobelev'den de bahsedilmiş olmasına rağmen Türk memleketlerinin işgal sürecinin neredeyse tamamında yer alan bu general hakkında müstakil bir çalışma yapılmamış olması konunun seçilmesinde belirleyici etken olmuştur. Amaç, Skobelev'in hayatını, bir bütün halinde ele alarak Türkistan'ın işgalinde oynadığı role ışık tutmaktır.

Bu bağlamda tezin birinci bölümünde Skobelev'in ailesi, yetiştiği ortam ve aldığı eğitim hakkında bilgiler verilerek onu askerî eğitim almaya iten sebepler üzerinde durulmuştur. Çarlık Rusya'nın XIX. yüzyılın ikinci yarısından yıkılışına kadar geçen sürede yapmış olduğu askerî faaliyetlerin neredeyse tamamında görev alan general ve subayların yetiştirildiği Nikolaevskaya Akademisi'ne kabul edilişi, burada aldığı eğitimler ve mezun olduktan sonra genelkuruma girişi anlatılmıştır.

İkinci bölümde Rusların Türkistan'a yönelmesine sebep olan hususlar üzerinde durulmuş ve o dönemde Türkistan'ın siyasî ahvâli incelenmiştir. Yine Skobelev'in Türkistan'a gönderildikten sonra görev aldığı 1873 yılında gerçekleştirilen Hive Seferi ile 1875 yılında düzenlenen Hokand Seferi ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve Skobelev'in bu iki seferde aldığı görevlerden ve kazandığı başarılarından bahsedilmiştir.

Araştırmamızın üçüncü ve son bölümünde Ruslar açısından Skobelev'in Türkistan'da kazandığı en büyük başarı olarak görülen Ahal Teke Seferi anlatılmış ve Skobelev komutanlığındaki Rusların Türkmen bölgesini işgal ederken yaptığı katliamlara değinilmiştir. Yine bu bölümde Skobelev'in Avrupa'da ve Balkanlar'da yaptığı Panslavizm söylemleri üzerinde durulmuş ve şüpheli ölümü hakkında bilgiler verilerek buna dair ortaya atılan görüşlere yer verilmiştir. Son olarak Skobelev'in Rus Devleti ve Slav halkları nazarındaki itibarından bahsedilmiş ve ona karşı gösterilen ilginin neden canlı kaldığı sorusuna cevap aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mihail Dimitrievič Skobelev, Türkistan, Hive Hanlığı, Hokand Hanlığı, Türkmenler, Ahal Teke, Nikolaevskaya Akademisi.

Title of the Thesis: A Russian General in The Tsarist Russia's Occupation of Turkestan: Mikhail Dimitrievich Skobelev

Author: Murat ÖZKAN

Supervisor: Professor Mehmet ALPARGU

Date: 29/12/2017

Nu. of pages:(pre text) v+ (text)+280

Department: History

When Tsarist Russia was defeated in the Crimean War (1853-1856) by the Allied Powers of the Ottoman Empire, Britain, France, and Piedmont-Sardinia, she understood that she could not advance to Europe through the Balkans and to the Mediterranean via the Black Sea. For this reason, they turned their faces to Turkistan in order to stand against the mentioned powers especially, England and France. This thesis deals with the life and activities of Mihail Dimitrievic Skobelev, who was active in the region between 1873 and 1882, when the Russians tried to occupy Turkestan with power, after changing their current policy. The issue of the occupation of Turkestan in Turkey has been discussed in many studies, and while the expeditions have been described, Skobelev was mentioned. But it is a decisive factor in choosing him as thesis subject that an independent study has not been carried out on this general, who attended all the expeditions for the occupation of Turkic countries. The aim of this study is to shed light on his role in the occupation of Turkestan by dealing with his life as a whole.

In this context, the first chapter focuses on his family, the environment he raised, and his education and put emphases on the causes which prompted him to receive military training. It is explained his admission to the Nikolaevskaya Academy where the generals and officers, who served almost all of the military activities that Tsarist Russia had done during the period from the second half of the 19th century to the time of her collapse, were trained and the trainings he received there and his entry into the General Staff after graduation.

In the second chapter, the issues that led the Russians to turn towards Turkestan were emphasized and the political condition at that time in Turkestan was examined. Also the Khiva Expedition carried out in 1873 and the Kokand Expedition carried out in 1875, in which Skobelev served after being charged in Turkestan, was discussed in detail and Skobelev's accomplishments in these two missions and his achievements were mentioned.

In the third and final part of our study, the Ahal Teke Campaign, which was regarded as the greatest achievement of Skobelev in Turkestan for Russians, was described and the massacres were mentioned that was done by Russians commanded by Skobelev during the occupation of the Turkmen region. Then it is discussed Skobelev's speeches on Pan-Slavism in Europe and in the Balkans and also mentioned about his mysterious death and opinions that were raised about it. Finally it is discussed his reputation on Russian State and the Slavic people and an answer is sought why the interest shown him is still alive.

Key Words: Mikhail Dimitrievich Skobelev, Turkestan, Khanate of Khiva, Khanate of Kokand, Turkmen, Ahal Teke, Nikolaevskaya Academy.

GİRİŞ

XIX. yüzyıl Çarlık Rusya için '*savaşlar yüzyılı*' olmuştur. Bu yüzyılda Ruslar pek çok devletle mücadele etmiş; bu savaşların çoğunda üstünlük elde etmiştir. XIX. yüzyılın ilk yarısını Osmanlı Devleti ve İran gibi iki büyük devletle dört başarılı savaş yaparak geçiren Rusya, 1856 yılında Kırım Harbi'nde yine Osmanlı Devleti ile giriştiği mücadeleyi İngiltere, Fransa ve Piyemonte-Sardinya gibi Avrupalı devletlerinin kendi çıkarlarını gözeterek Osmanlı Devleti'ne arka çıkmasıyla kaybetmiştir. Kaybedilen bu savaş Rusların güttüğü siyasete büyük bir darbe vurmuştur. Bu sebeple Çarlık Rusya, İstanbul'a sahip olarak sıcak denizlere inme ve Balkanlar üzerinden Avrupa'ya ilerleme emellerine belirli bir süreliğine ara vermek zorunda kalmıştır.

Kırım Harbi'nin sonucu olarak Ruslar Yakın Doğu'dan uzaklaştırıldığı için tüm dikkatini Kafkaslar, Türkistan ve Uzak Doğu'ya vermiştir. Aslına bakılırsa bu coğrafyalar üzerine yönelme düşüncesi I. Nikolay zamanında ortaya atılmış; ancak etkin bir faaliyet alanı oluşturulamamıştır. Rusya'nın Kafkasya ve Türkistan coğrafyasına yönelmesi yeni zorlukları da beraberinde getirmiştir. Dînî liderler önderliğinde Rusya'ya karşı direniş başlatan Kafkasya ve Türkistan halkları bu bölge üzerinde gerçekleştirilmesi hedeflenen planların ertelenmesini sağlamıştır. Nihâyetinde Prens Baryatinskiy'nin Kafkasya'da gerçekleştirdiği sistemli harekât sayesinde Şeyh Şamil'in ele geçirilmesiyle Kafkasya'da, Kazak boylarının direnişlerinin kırılmasıyla da Türkistan'da Ruslar açısından olumlu gelişmeler olmuş ve Türkistan'ın işgal edilmesi için bir engel kalmamıştır¹.

Rusların politikalarını değiştirmesi, büyük sömürge imparatorluğu oluşturan İngiltere ve diğer Avrupalı devletlerin karşısında durabilmesi için zarurî bir hareket olarak görülüyordu. Kırım Harbi'nde Avrupa devletleri karşısında gücünün yetersizliğini anlayan Ruslar, Balkanlar üzerinden Avrupa'ya ilerleyemeyeceğini anlamış; yine İstanbul üzerinden sıcak denizlere inme hedefinin karşısında da aynı güçleri bulmuştur. Bu amaçla devleti içinde bulunduğu aciz durumdan çıkarabilmek amacıyla Türkistan'da ilerleme hususu daha fazla konuşulmaya başlanmıştır. Baryatinskiy ve Milyutin gibi devlet adamlarının Rusların ilerleme sahası olarak Türkistan'ı işaret etmeleri ve bu

---

¹ George Vernadsky, **Rusya Tarihi**, çev. Doğukan Mızrak, Egemen Ç. Mızrak, İstanbul: Selenge Yayınları, 2011, s. 277-278.

hususla arı ikna etmeleri sonucunda Ruslar, XIX. yuzyılın ikinci yarısından itibaren bölgeyle yoğun Şekilde ilgilenmeye başlamışlardır. Bölge hakkında pek fazla bilgi sahibi olunmadığı için gerekli incelemelerin yapılabilmesi amacıyla komisyonlar kurulmuş; oluşturulan heyetler İgnatyev, Hanıkov ve Valihanov başkanlığında Türkistan'a gönderilmiştir. Türkistan'a gönderilen bu komisyonlar bölgede çeşitli araştırmalar yapmışlar ve burada bulunan hanlıkların zayıf yönlerini tespit ederek Petersburg'a dönmüşlerdir. Komisyonların hazırladıkları raporlar yetkililer tarafından dikkatlice incelenmiş; Rusya'nın sanayileşmesi için Türkistan sahasından elde edilecek hammaddeye, insan gücüne ve üretim fazlasını ihraç için de Türkistan pazarlarına ihtiyaç olduğu konusunda karara varılmıştır.

Çarlık Rusya'nın uzun yıllardır devlet politikası hâline getirerek uygulamaya çalıştıkları siyasetlerinden vazgeçmelerine sebep olan Kırım Harbi'nden sonra pek çok alanda reform yapmanın zarurî olduğu anlaşılmıştır. Bu amaçla sosyal, ekonomik, dn alanlarda devlet yönetiminde büyük bir reform dönemi başlatılmıştır. Bu dönüşüm devresinde en çok üzerinde durulan kurum, Kırım Harbi'ndeki başarsızlığın başlıca müsebbibi görülen ordu olmuş ve en ciddi düzenlemeler ordu bünyesinde yapılmıştır. Öncelikle bir tasfiye hareketi gerçekleştirilerek eski düzenin askerleri ordudan çıkarılmıştır. Yeni yayılma sahaları Türkistan, Kafkasya ve Uzakdoğu belirlendiğinden dolayı bu coğrafyalarda başarı sağlayabilecek bir ordu yapısı dizayn edilmesi hedeflenmiş, askerî reformlar bu amaca matuf olarak planlanmıştır. Bu reformların en önemlisi 1832 yılında kurulmuş ve Avrupa'da bulunan askerî akademilere benzer bir kurum olan Nikolaevskaya Akademisi'nde gerçekleştirilmiştir. Akademide eğitim veren personel değiştirilmiş ve akademiye giriş Őartlarında yapılan değişiklikler sonucunda kurumda oluşabilecek gereksiz personelin önüne geçilmiştir. Ayrıca bu kurumdan dereceyle mezun olanlara genelkurmaya girme hakkı tanınması subay kadrosunun daha nitelikli olmasını sağlamıştır. Akademi müfredatında yapılan değişikliklerle de modern bir eğitim anlayışı benimsenmiş; taktik, strateji, istatistik, mühendislik, yer bilimi, yabancı dil vs. dersleri dönemin en iyi eğitmenleri tarafından verilmiştir.

Ordu reformunun esas hedeflerinden olan Türkistan'a yayılma siyasetinin fiil hâle getirilmesinde 1861 yılı dönüm noktası olmuştur. Nitekim bahsi geçen yılda Türkistan'ın işgal edilmesini Őiddetle tavsiye eden Milyutin'in Savunma Bakanı ve Türkistan'a

gönderilen komisyonlardan birinin başkanlığını yürüten İgnatyev'in de Asya Masası'na müdür olarak atanmasıyla yeni bir dönem başlamıştır. Daha önceki dönemlerde Ruslar güneyinde bulunan Türklerin topraklarına bir harekât yapmaktan ziyade bunları kendi sınırlarına yaklaştırmamak için savunma hatları inşa etmiştir. Yeni hedef ise bu kavimlerin topraklarını ele geçirmek olduğundan strateji ve harekât biçimi baştan aşağı değiştirilmiştir².

Çarlık Rusya'nın Türkistan meselesinde daha somut adımlar atmaya hazırlandığı bu yıllarda Nikolaevskaya Akademisi de çarlığın Türkistan politikasını ilke edinmiştir. Bölgenin işgal edilebilmesi için, bölge şartlarına uyum sağlayabilecek donanımda askerler yetiştirme stratejisi benimsenmiştir. Dolayısıyla XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Çarlık Rusya'nın Türkistan'da yaptığı işgallerde görev alan üst düzey komutanların tamamı Nikolaevskaya Akademisi mezunlarından oluşmuştur. Bu komutanlar büyük bir tarihî rol üstlenmiş ve savaş alanlarındaki başarılarıyla akademide kendilerine verilen eğitimin ne kadar isabetli olduğunu göstermişlerdir.

Araştırmanın Konusu

Araştırmamızın konusu Nikolaevskaya Akademisi mezunlarından olup bahsi geçen dönemde Çarlık Rusya'nın Türkistan sahasında yapmış olduğu işgallerin neredeyse hepsinde görev alan Rus General Mihail Dimitrieviç Skobelev'in hayatı, Türkistan'da gerçekleştirdiği askerî faaliyetleri ve siyasî düşünceleridir. Çalışmamızda General Skobelev'in karakterine ve eğitimine etki eden çocukluk yıllarına değinilmiş; askerlik mesleğini seçme sebepleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca Ruslar tarafından Türkistan'a düzenlenen seferlerde Skobelev'in üstlendiği görevlerden bahsedilmiştir. Rusya'nın XIX. yüzyılın ikinci yarısında Balkanlar, Osmanlı Devleti ve Türkistan'daki mücadelelerinin pek çoğunda kritik görevler alan Skobelev'in tüm askerî faaliyetleri oldukça kapsamlı bir sahayı ifade ettiğinden yapılan tezde Skobelev'in Türkistan coğrafyasındaki askerî faaliyetleri merkeze alınmıştır. Askerî faaliyet sahası kısıtlanarak konunun detaylandırılması hedeflenmiştir.

---

² Geoffrey Hosking, **Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla**, çev. Kezban Acar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s. 439.

Skobelev'in Türkistan merkezli faaliyetlerini ele alan çalışmamız üç bölümdür: Birinci bölümde çalışmanın konusunu teşkil eden General Mihail Dimitrieviç Skobelev'in askerî kökene sahip ailesi hakkında bilgiler verilmiş; çocukluk yıllarından ve kişiliğinin oluşmasında önemli bir etkiye sahip olan ilk eğitiminden bahsedilmiştir. Ailesinden aldığı bu eğitim ve terbiyeden sonra Alman Kanin ile kendisinden çok şey öğrendiği sonrasında ise dostu olan Girardet tarafından verilen eğitimlere değinilmiştir. Üniversite hayatının başlaması ve akabinde gerçekleşen olaylardan sonra askerî hayatı tercih etmesinin sebepleri üzerinde durulmuştur. Henüz Nikolaevskaya Akademisi'ne girmeden tabî olduğu Kavalergardskiy ve Grodnenskiy alaylarından ve sonrası için ona büyük tecrübe katacak olan ilk görevleri Polonya İsyanı ve Danimarka-Hollanda Savaşı'na gözlemci olarak katılmasından bahsedilmiştir. Kendisine verilen bu ilk görevlerde Skobelev'in dikkat çeken özellikleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Birinci bölümde son olarak genelkurmay subay yetiştiren bir kurum olan Nikolaevskaya Akademisi'nin kuruluşuna ve önemine değinilmiştir. Skobelev'in Nikolaevskaya Akademisi'ne girişinden, aldığı eğitimlerden, akademideki yaşantısından ve başarıyla mezun olarak genelkurmay girmeye hak kazanmasından bahsedilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde Skobelev'in hangi şartlarda Türkistan'da görevlendirildiğinin daha iyi anlaşılması için Çarlık Rusya'nın 1873 yılına kadar bölgede yaptığı faaliyetlere yer verilmiştir. Bu kısımda Rusların Türkistan'a yönelmesinin sebepleri üzerinde durulmuş; bölgede bulunan Türk hanlıkları hakkında da bilgiler verilmiştir. Skobelev'in Türkistan'a gönderildikten sonra bölgedeki ilk görev yerinden ve burada karşılaştığı zorluklardan bahsedilmiştir. Bölge ile henüz tanışan Skobelev'in kısa süren ilk Türkistan tecrübesinden sonra bölgeden uzaklaştırılmasına neden olan sebepler ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Kafkasya'daki faaliyetleri, Hive seferi için Türkistan'da aldığı görevler yine tezin kapsamı dâhilindedir. Skobelev'in Hive Seferi'nde görevlendirilmesinden sonra ise burada azmi, kabiliyeti ve çalışkanlığı ile ön plana çıkmasına neden olan faaliyetlerine yer verilmiştir. Son olarak Hokand Seferi'ne görevlendirilmesine değinilerek bu seferdeki askerî başarısı aktarılmıştır. Hokand'ı işgal ettikten sonra bölgede asayişin sağlamak amacıyla Kırgızlar üzerine düzenlediği seferden bahsedilerek bölgeye vali olarak atandıktan sonra yaşananlar hakkında bilgiler verilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise Skobelev'in askerliğinin zirve yaptığı Ahal Teke Seferi ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Skobelev'den önce düzenlenen ve başarısız olunan ilk Ahal Teke Seferi'nden, Skobelev'in general olarak tercih ve tayin edilmesinin nedenlerinden, Türkmen bölgesinin coğrafi özelliklerinden, Türkmenlerden ve sefer için yapılan hazırlıklardan bahsedilmiş; Skobelev önderliğinde gerçekleştirilen Ahal Teke Seferi'ne ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Ruslar adına çetin ancak başarılı bir şekilde bitirilen seferin sonuçları üzerinde durulmuştur. Sefer sonrasında Skobelev'in aldığı bazı önemsiz görevlere değinilmiş; büyük bir görevinin olmamasının onda nasıl bir etki bıraktığı anlatılmıştır. Ayrıca Skobelev'in hayatının son yıllarında oldukça yoğun mesai harcadığı siyasî faaliyetlere yönelmesinin sebepleri incelenmiş ve Slavcılık üzerine Rusya ve Avrupa'da yaptığı konuşmalardan bahsedilmiştir. Yine bu bölümde birçok söylentinin gölgesinde Skobelev'in ölümüne değinilmiş ve ölümü hakkında ortaya atılan iddialara yer verilmiştir. Bölümün sonunda ise Rus ve Slav halkının Skobelev'in anısını yaşatmak amacıyla yaptıkları eserler hakkında bilgiler verilmiş ve Skobelev'in hâlen Rus halkının belleğinde bu kadar canlı kalabilmesinin sebepleri ortaya konmuştur.

Araştırmanın Önemi

Araştırmamıza konu olan General Mihail Dimitrieviç Skobelev Rusya ve tüm Slav ülkelerinde hâlen büyük önem atfedilen tarihî bir şahsiyettir. Ruslar açısından bakıldığında XIX. yüzyılın son çeyreğinde Türkistan sahasındaki Rus işgallerinin tamamında aktif rol alması Osmanlı Devleti ile yapılan ve Çarlık Rusya'nın zaferiyle sonuçlanan 93 Harbi'nde Rus ordusunun başında olması ona olan ilgiyi arttıran nedenlerdir. Askerî etkinliğinin yanı sıra politik olarak Panslavist düşünceye sahip olması ve Avrupa'ya, Balkan ülkelerine yaptığı seyahatlerde bu fikirlerini açıkça ortaya koyması nedeniyle Balkanlar'da ciddi bir tanınırlığı olmuştur. Skobelev'in henüz gençken, 39 yaşında ölmesi, katıldığı tüm savaşlarda başarılı olması halkın onu kahraman olarak görmesini sağlamış, bunun yanı sıra beyaz bir üniforma ile beyaz ata binmesi ise '*Beyaz General*' lakabıyla anılmasına ve onun efsanevi bir karakter olarak görülmesine neden olmuştur. Bu ilgiye binaen, general hakkında sinema filmleri, belgeseller çekilmiş ve onun heykelleri dikilmiştir. Ayrıca her yıl Skobelev'i ve onun yaşadığı dönemi konu alan çok sayıda kitap ve araştırma makalesi yazılmaktadır. Rus ve Türk tarihi açısından büyük

önemi haiz olan bu general hakkında Türkiye’de bugüne kadar müstakil bir çalışmanın yapılmaması bizi bu araştırma konusuna yöneltmiştir.

Skobelev’i konu alan çalışmada Skobelev’in eğitim gördüğü Nikolaevskaya Akademisi hakkında da bilgiler verilmiştir. Rusların Türkistan üzerine yaptığı faaliyetlere katılan subayların yetiştirildiği yer olan Nikolaevskaya Akademisi’nin üzerinde durulması bu kurumun Türkistan’ın ele geçirilmesinde ne kadar önemli bir misyon üstlendiğini de ortaya koymuştur.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma Çarlık Rusya’nın XIX. yüzyılın ortalarından itibaren başlayarak sistematik bir şekilde Türk topluluklarının yaşadığı belirli bir sahayı işgal ettiği dönemi kapsar. Bu dönemde Nikolaevskaya Akademisi’nde eğitim alan ve öne çıkan subaylardan biri olan Skobelev’in generalliğe kadar yükselen kısa ve bir o kadar başarılarla dolu hayatını ortaya koymak ve Türkistan hanlıklarından Osmanlı’ya kadar Türk-Rus askerî ve siyasî ilişkilerinde önemli bir figür olan Skobelev’in rolünü gözler önüne sermek araştırmanın temel hedefleri arasındadır. Ayrıca Skobelev’in hayatı boyunca katıldığı büyük seferlerin Türkler üzerine yapılmasının nedenlerini izah etmek, sonuçlarını ortaya koymak, Nikolaevskaya Akademisi’nde verilen eğitimlerin buradaki mezunlarda bir Türk düşmanlığına sebep olup olmadığını ve Skobelev’in genç yaşında bu kadar başarılı olmasına nelerin sebep olduğunu açıklamak da araştırmanın amaçlarındandır.

Çarlık Rusya’nın Türkistan’ı ilerleme sahası olarak belirlemesine neden olan olaylara ve bölgedeki Türk hanlıklarının durumlarına değinilmiş; Rus ve Türk kuvvetleri ile savaş teknolojileri mukayese edilerek Rusların bu kadar büyük bir alanı kısa sürede işgal etmesinin nedenlerini göstermek amaçlanmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın temel kaynakları Mihail Dimitrieviç Skobelev hakkında Rusça yazılmış anılar, hatıratlar, biyografi çalışmaları ve ölümünün akabinde kaleme alınmış eserlerdir. Temel kaynakların hepsinin Rusça olmasından dolayı eserler Rus kütüphanelerinden temin edilmiş, tercüme ve tahlilleri yapılmış, elde edilen veriler mukayese edilmiş ve eserin yazımında bu bilgi ve analizler kronoloji takip edilerek kullanılmıştır. Ayrıca

Skobelev hakkında günümüzde yazılmış ikinci elden kaynak olan araştırma eserlerinde ortaya konulan bilgiler incelenerek sonuçta elde edilen bilgilerin tarih bilimine has çalışma teknikleri içinde değerlendirilmiştir.

Kullanılan Kaynaklar

Mihail Dimitrieviç Skobelev, Çarlık Rusya'nın Türkistan siyasetini ele aldığı en hareketli dönemlerde bölgede görev almasından dolayı Rusların Türkistan'a yayılma devresini anlatan bir hayli eser bulunmaktadır. Bu sebeple, Rusların Türkistan'daki faaliyetlerini konu edinen pek çok eser kaynaklarımız arasında yer almıştır.

Skobelev'in Rusların hassas olduğu bu konuda üstün gayret göstererek takdir görmesi, Skobelev'in kişiliği ve askerî faaliyetleri hem çağdaşlarının hem de gazetecilerin dikkatini çekmiştir. Bu yüzden Skobelev hakkında henüz o hayattayken pek çok eser kaleme alınmıştır. Özellikle Skobelev'in Hive Seferi'nde göstermiş olduğu üstün başarıdan sonra ondan bahseden eserlerin sayısı bir hayli artmıştır. Yine de bu eserlerin tam olarak Skobelev'e atfedilmiş olduğunu söyleyemeyiz. Ancak Skobelev'in 93 Harbi'nde aldığı görev ve akabinde kendisine tevdi edilen Ahal Teke Seferi generalliğini layıkıyla yapması onun için yazılan biyografi çalışmalarını arttırmıştır. Öyle ki 1882-1916 yılları arasında bizzat Skobelev'i konu edinen birçok eser yazılmıştır. Bu eserlerin çoğunun Skobelev'i şahsen tanıyan kişiler tarafından kaleme alınmış olması önemlerini arttırmaktadır.

Çalışmamızda 1882-1916 yılları arasında Çarlık Rusya döneminde yayınlanan kaynakların yanı sıra Sovyet döneminde Skobelev'i konu edinen kaynaklara ve özellikle 1970'lerden günümüze kadar hazırlanan araştırma eserlerine yer verilmiştir. Çalışmanın kaynaklarının çoğunun dili Rusça'dır. Bunun yanı sıra İngilizce ve Türkçe yayımlanan araştırma eserlerinden de faydalanılmıştır.

Birinci Elden Kaynaklar

Mihail Dimitrieviç Skobelev'in ölümünün ardından pek çok biyografi çalışması yapılmıştır. Bunlar arasında araştırmamızın ana kaynağı olanları bu kısımda zikredebiliriz. Bu biyografi çalışmaları Skobelev'in hayatının tümünü ihtiva etmektedir. Filippov tarafından 1894 yılında yazılmış "*M. D. Skobelev. Ego Jizn i Deyatelnost,*

Voennaya, Administrativnaya i Obşestvennaya” adlı biyografi eseri, Skobelev’in hayatının tüm evrelerini ele almış çok kapsamlı bir eserdir. Çalışmamızın pek çok yerinde müracaat ettiğimiz bu eser, sonrasında kaleme alınmış pek çok esere de ilham kaynağı olmuştur.

Aleksandr Çantsev’in 1883 yılında yayımladığı “*Skobelev Kak Polkovodets (1880-1881) İstoriçeskiy Oçerk, S Portretom, Faksimile, Pismami i Reçami Skobeleva*” adlı eseri Skobelev’i anlatan önemli biyografi çalışmaları arasındadır. Yine bu kısımda zikretmemiz gereken ve çalışmamızda sıkça yararlandığımız Kodi ve Matrasov tarafından Skobelev’in ölümünün hemen ardından, 1882 yılında, yayımlanmış olan ve Skobelev’in hayatını en ince ayrıntısına kadar ele alan “*Mihail Dmitrieviç Skobelev - Ego Jizn i Slujba Rodine, [1843-1882]*” adlı biyografi çalışmasına yer vermeliyiz.

Çalışmada yararlandığımız “*1. Zavoevanie Ahal-Teke 2. Materialı Dlya Biografii i Harakteristiki Skobeleva*” adlı eser ise Aleksey Nikolaeviç Maslov tarafından 1887 yılında yazılmıştır. Eserin birinci kısmında Skobelev’in Ahal Teke Seferi anlatılmış, ikinci kısmında ise Skobelev biyografisi verilmiştir. İlariy Vladimiroviç Kaznaçeev’in 1916 yılında kaleme aldığı “*General-Adyutant Mihail Dmitrieviç Skobelev 1843-1882 g.*” ve Sergey Fedoroviç Ditmar tarafından 1895 yılında kaleme alınan “*Bely General Mihail Dmitrieviç Skobelev*” adlı çalışmalar da biyografi çalışmalarıdır ve araştırmamızda yararlandığımız kaynaklar arasındadır.

Kuzin’in 1900 yılında neşrettiği “*Bely General, Russkiy Narodniy Geroy Mihail Dmitrieviç Skobelev 2-Y: Anekdotı i Stihotvoreniya*” eseri ve Aleksandr İvanoviç Krasnitskiy’nin 1903 yılında yayımladığı “*Bely General Povest Hronika İz Jizni Generala M. D. Skobeleva*” adlı yapıtı araştırmamızda kullandığımız bu tarz çalışmalara örnek gösterilebilir.

Yine Aleksandr Nikolaeviç Vitmer’in 1910 yılında kaleme aldığı “*Çto Videl, Slišal, Kogo Znal Skobelev i Ego Yunost*” ve Grigoriy Konstantinoviç Gradovskiyy’nin 1884 yılında neşrettiği “*M. D. Skobelev. Etüd Po Harakteristike Naşego Vremeni i Ego Geroev*” adlı eserler yararlandığımız önemli biyografi çalışmalarıdır.

Biyografi çalışmalarının yanı sıra pek çok kişi Skobelev ile ilgili hatıralarını yazmıştır. Bu hatıratlar çalışmamızın pek çok yerinde müracaat ettiğimiz kaynaklar olmuştur. Vasiliy İvanoviç Nemiroviç-Dançenko tarafından 1903 yılında kaleme alınan “*Skobelev Liçnie Vospominaniya i Vpeçatleniya*” adlı eser, Dançenko’nun Skobelev ile ilgili hatıralarını anlatan birinci el kaynaktır. Skobelev’in özellikle Don Carlos ile olan ilişkileri sadece bu eser tarafından ele alınmıştır. Dançenko’nun Skobelev’i seven birisi olmasından dolayı eseri biraz mübalağalı bulunmaktadır. Ancak Dançenko’nun verdiği pek çok bilgi diğer biyografi yazarları tarafından da kullanılmıştır.

Çalışmamızın pek çok kısmında adından zikrettiğimiz Bayan Adam olarak bilinen Juliette Lamber’in 1886 yılında kaleme aldığı “*General Skobelev. Vospominaniya Gospoji Adam s Portretom Generala Skobeleva*” isimli eser, Bayan Adam’ın Skobelev’e dair hatıralarını paylaştığı bir eserdir. Bu eserde Skobelev’in siyasî yönü daha net bir şekilde görülebilmektedir.

Vasili Vasiliyeviç Vereşagin’in 1900 yılında yayımladığı “*Novie Rasskazı (1855-1895) Skobelev za Dunaem i v Ahal-Teke. Oçerki i Vospominaniya*” ve 2007 yılında yayımlanan “*Vospominaniya o Russko-Turetskoy Voyne 1877-1878 gg.*” adlı eserler ve Doktor Oskar Ferdinandoviç Geyfelder’in 1886 yılında yayımladığı “*Vospominaniya Vraça O M. D. Skobeleva 1880-1881 gg.*” adlı eseri kullandığımız hatırat türü eserler arasında gösterilebilir.

Skobelev’in gazeteciler ile olan ilişkilerinin oldukça yakın ve samimi olduğu bilinmektedir. Skobelev ile uzun süre aynı ortamda bulunma fırsatını elde eden gazeteciler onunla uzun sohbetler etmiştir. Bu sebeple Skobelev’in konuştuğu gazetecilerin yayımladığı eserlerde içeriği oldukça önemli bu sohbetleri görebilmekteyiz. Gazeteci Charles Marvin, 1882 yılında yayımladığı “*The Russian Advance Towards India, Conversations With Skobelev Ignatieff and Other Distinguished Russian Generals and Statesmen, on the Central Asian Question*” adlı eserinde Skobelev ile olan sohbetlerine yer vermiştir. Bu eser Skobelev’in görüşlerini çok net bir şekilde yansıtmaktadır. 1871 yılında yayımlanan, “*Campaigning on the Oxus and the Fall of Khive*” adlı eser, Skobelev ile Hive Seferi’ne katılan gazeteci Januarius Aloysius MacGahan tarafından yazılmıştır. Bu eserin ihtiva ettiği bilgiler de son derece kıymetlidir.

Skobelev'in içinde bulunduğu bir konu hakkında yazılmış olup araştırmamızın ana kaynakları arasında bulunan pek çok eser vardır. Tolbuhov'un *İstoriçeskiy Vestnik* dergisinde 1916 yılında yayımlanan "*Skobelev v Turkestane (1879-1877 g.)*" adlı makalesi Skobelev'in Türkistan'da gerçekleştirdiği faaliyetlerin tümünü ayrıntılı bir şekilde aktarmıştır. Ayrıca Tolbuhov, Skobelev'in Türkistan'daki ilk yıllarını daha önce kimsenin vermediği ayrıntılarla vermiştir.

Nikolay İvanoniç Grodekov'un 1883 yılında neşrettiği eserler Skobelev'in hem Hive Seferi'ni hem de Ahal Teke Seferi'ni ince ayrıntılarla ele almıştır. Bu eserler tek kitap hâlinde yayımlanan "*Hivinskiy Pohod 1873 Goda*" ve dört cilt hâlinde yayımlanan "*Voyna v Turkmenii. Pohod Skobeleva v 1880-1881 gg.*" eserleridir. Grodekov'un verdiği çoğu bilgi konu hakkında yazan diğer müelliflerin kitaplarında mevcut değildir.

Skobelev'in silah arkadaşı Aleksey Nikolaeviç Kuropatkin'in 1899 yılında yayınladığı "*Zavoevanie Turkmenii Pohod v Ahal-Teke v 1880-1881 gg. s Oçerkom Voennih Deystviy v Sredney Azii s 1839 po 1876 g.*" adlı eser, Skobelev'in Ahal Teke Seferi'ni en ayrıntılı şekliyle ele alan eserdir. Yine Aleksandr Viktoroviç Şerbak'ın, "*Ahal-Tekinskaya Ekspeditsiya Generala Skobeleva V 1880-81*" adlı eseri, 1884 yılında yayımlanmıştır. Eser Ahal Teke Seferi ile ilgili önemli bilgileri içermektedir.

Skobelev'in emrinde olan ve Ahal Teke Seferi'ne onunla birlikte katılan Leonid Konstantinoviç Artamanov'un 1888 yılında neşrettiği "*Pokorenie Turkmen-Tekintsev Russkimi Voyskami Pod Naçalstvom Generala Skobeleva V 1880-1881 gg.*", Adolf Feliksoviç Artsişevskiy'in yazdığı "*Mihail Dmitrieviç Skobelev v Ahalteke 1880-1881. Oçerk i Ego Pisma*" adlı eserler ve Leverson tarafından 1881 yılında yayımlanan "*Siege and Assault of Dengehil-Tépé General Skobelev's*" adlı eser Ahal Teke Seferi'ni anlatan önemli kaynaklar arasında gösterilebilir.

Kaşkarov'un 1893 yılında yayınladığı "*Vzglyadı Na Politiku, Voynu, Voennoe Delo i Voennih M. D. Skobeleva*" adlı eser ile yine Vasili Vasiliyeviç Vereşagin'in, 1887 yılında "*Painter-Soldier-Traveller Autobiographical Sketches*" ve 1898 yılında "*Na Voyne v Azii i Evrope*" isimle yayınladığı eserler Skobelev hakkında pek çok malumatı barındırmaktadır.

Son olarak Olga Alekseevna Novikova'nın 1883 yılında neşrettiği "*Skobelev and the Slavonic Cause*" adlı eser, Skobelev'in siyasî yönünü aydınlatan eser olması bakımından son derece önem arz etmektedir. Ayrıca Mihail Dimitrieviç Skobelev'in 1876-1881 yılları arasında general olarak görev yaptığı dönemlerde emirlerinin yer aldığı "*Prikazı Generala M. D. Skobeleva (1876-1882)*" adlı eser 1882 yılında yayımlanmıştır. Bu eser içerik açısından son derece önemli bilgileri ihtiva etmektedir. Bizzat Skobelev tarafından verilen emirleri görebilmemiz seferlerin ahvâlini anlamamız açısından önemlidir.

Literatür Kaynakları

Mihail Dimitrieviç Skobelev hakkında son dönemlerde pek çok çalışma yapılmıştır. Valentin Nikolaeviç Masalskiy tarafından 1998 yılında yapılan "*Skobelev. İstoriçeskiy Portret*" adlı biyografi çalışması son dönemin yapılan en kapsamlı çalışma olarak göze çarpmaktadır. 2000 yılında Boris Akimoviç Kostin tarafından kaleme alınan "*Skobelev, Jizn Zameçatelnih Lüdey*", Bladilen İvanoviç Gusarov'un 2003 yılında neşrettiği "*General M. D. Skobelev. Legendarnaya Slava i Nesbivşiesya Nadejdi*" ve Valentin Runov'un 2003 yılında yayımladığı "*Geniy Voynı Skobelev "Bely General"*" adlı çalışmalar araştırmamızda kullandığımız kayda değer çalışmalardır.

Lurye Lev tarafından 2011 yılında yayımlanan "*22 Smerti, 63 Versii*" adlı çalışma Skobelev'in gizemli ölümü hakkında yapılan en ayrıntılı çalışma olarak görünmektedir. Yine Alex Marshall tarafından 2006 yılında yayımlanmış olan "*The Russian General Staff and Asia 1800-1917*" adlı çalışma Nikolaevskaya Akademisi'ni anlattığımız kısımlarda kullandığımız kapsamlı bir çalışma olarak öne çıkmaktadır.

2013 yılında pek çok yazarın Skobelev ile alakalı yazılarının yer aldığı "*General Skobelev*" adlı editoryal bir çalışma ve 2014 yılında Ryzan'da düzenlenen sempozyumda sunulan tebliğlerin toplandığı "*General M. D. Skobelev i Ego Vremya (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya)*" adlı bildiri kitabında yayımlanan makaleler kullandığımız diğer önemli kaynaklar arasındadır.

Son dönemde Skobelev hakkında yapılan araştırma makalelerinde artış göze çarpmaktadır. Vadim Mihayloviç Muhanov ve Andrey Şolohov, Skobelev hakkında son derece önemli yazılar yazmışlardır. Muhanov'un "*Mihail Dimitrieviç Skobelev*" adlı eseri ile Şolohov'un "*Zagadka Smerti Generala Skobeleva*", "*Bely General V Kontekste*

Vremeni” ve “*M. D. Skobelev o Voyne i Vozrojdenu Natsionalnogo Samosoznaniya Russkogo Naroda (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya Rossiyskogo Voenaçalnika)*” adlı çalışmaları araştırmamızda kullandığımız dikkat çeken makalelerdir.

BÖLÜM 1: AİLESİ VE EĞİTİMİ

1.1. Aile Kökleri

Çarlık Rusya'nın XIX. yüzyıldaki askerî faaliyetlerinde aktif roller oynayan Skobelev ailesi, askerî alanda birçok başarıya imza atmış, önemli bazı savaşların seyrini de değiştirmiştir. Rusya için askerî ve siyasî tarihi açıdan önem arz eden bu aileyi konu edinen yazarların, ailenin menşei ve geçmişi hakkında üzerinde mutabık kaldıkları söylenemez. Bu konuda ortaya atılan iddialar ve görüşleri şu şekilde özetlemek mümkündür: Bunlardan en yaygın olan birinci görüşe göre, Skobelev ailesinin atalarının asilzade olduğu, fakat I. Petro (1682-1725) zamanında yapılan reformları kabul etmedikleri, kendilerine verilen memurluk görevlerini reddettikleri ve aile üyelerini Petro'nun açtığı modern tarzda okullara göndermedikleri için³ mallarına el konulup⁴ Stavropol bölgesine sürüldükleri yönündedir⁵.

Diğer görüşe göre ise Skobelev ailesinin ataları köylüydü. Buna kanıt olarak Mihail Dimitrieviç Skobelev'in büyük dedesi Nikita Skobelev'in ancak çavuşluk rütbesine kadar yükseldikten sonra küçük toprak sahibi olduğu gösterilmiştir. Çünkü bu rütbe sadece az miktarda bir toprak sahibi olma hakkını veriyordu⁶.

Üçüncü görüşe göre ise bu aile İskoçya'dan gelen Skobey⁷ soyadlı göçmen bir aileydi. V. M. Muhanov'un aktardığına göre İngiliz gazeteci Morley, Bükreş'teki Rusya elçisi Baron Stuart'ın sözlerine atıf yaparak '*The Fortnightly Review*' gazetesinde bu aileden bahsetmiştir. Morley '*Ruskiy Bayard*' başlıklı yazısında, Mihail Dimitrieviç Skobelev'in büyük dedesinin yabancı asıllı olduğunu inkâr etmediğini yazıyordu. Bunun kanıtı olarak ise şu husus gösteriliyordu: Nikita Skobelev'in eşi Tatyana, Kaluga⁸ Vilayeti'nin soylu

---

³ Vadim Mihayloviç Muhanov, "Mihail Dimitrieviç Skobelev", *Voprosi İstorii: Ejemesyaçnyy Jurnal*, 10/2004, No: 10, s. 57.

⁴ Mihail Mihayloviç Filippov, **M. D. Skobelev. Ego Jizn i Deyatelnost, Voennaya, Administrativnaya i Obşestvennaya**, St. Peterburg: Tipografiya P. P. Soykina, 1894, s. 5.

⁵ Valentin Aleksandroviç Ovsyannikov, **Stavropol-Tolyatti Stranitsı İstorii, II: Dela i Lüdi**, Tolyatti: 1999, s. 257.

⁶ Muhanov, s. 57.

⁷ Pavlina Vladeva yazmış olduğu eserinde '*Skobelev*' olarak belirtir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Pavlina Vladeva, "Mihail Dimitrieviç Skobelev–General i Çovekt", **İzvestiya Na Starozagorskiya İstoriceski Muzey**, T. IV, Stara Zagora, 2011, s. 161. Richard Barry ise '*Scobie*' olarak belirtmiştir. Bkz. Richard Barry, "Skobelev, Russia's Chief War-Hero", **Century Magazine**, 87, No: 1, November 1913, s. 377.

⁸ Günümüz Rusya Federasyonu'nda Kaluga oblastının merkezidir.

ve ileri gelen bir ailesinin üyesiydi. Geleneklere göre bir köylüyle evlenmesi mümkün değildi, zira bir yabancıyla yapılan evlilik o dönemde yadırganmıyordu. Yapılan bu evliliğe müsaade edilmesinin sebebi olarak Skobelev ailesinin Rus olmaması gösterilmiştir⁹. Yine Muhanov bu son görüşe Skobelev'in biyografı yazarı M. İ. Polyanskiy'nin de katıldığını belirtmiş ve Polyanskiy'nin "*Skobelevlerin soy ağacıyla ilgili arşivlerde yaptığım araştırmalar Morley'in belirttiklerini doğrulamıştır. Çünkü, Mihail Dimitrieviç Skobelev'in dedesi İvan Nikitiç Skobelev, 66. Butırskiy Piyade Alayı 1. Orenburg Sahra Taburu'na 1793 yılında gönüllü olarak katıldığı zaman siciline kökeni kaydedilmemiştir ki böyle bir şey sadece yabancılar ve çocukları için yapılıyordu*" ifadelerini bizlere aktarmıştır¹⁰. Bu üç görüş arasında Skobelev ailesinin göçmen bir aile olduğuna dair kanıtlar diğer görüşlere göre daha kuvvetli görülmektedir.

Ailenin menşeyini ve sosyal hayattaki konumlarını bir kenara bırakacak olursak aile tarihinin izleri sürüldüğünde karşılaşılan ilk kişi, XVIII. yüzyılda, ancak çavuş rütbesine kadar yükselebilmiş ve devletin güney sınırlarının korumasını üstlenen toprak sahiplerinden biri olan Mihail Dimitrieviç Skobelev'in büyük dedesi Nikita'dır¹¹. Mihail Dimitrieviç Skobelev'in eğitimi, alışkanlıkları ve akrabalık bağları düşünüldüğünde toplumun seçkin kesiminden olduğu anlaşıldığı hâlde kendisinin "*Ben aslında sıradan bir Rus köylüsüyüm*" demiş olmasının sebebinin büyük dedesinin yaşadığı bu mütevazı hayat olduğu düşünülebilir¹². Nikita asilzade Tatyana Uvarova¹³ ile evlenmiş ve çeyiz olarak da bu aileden mülk almıştır¹⁴. Nikita'nın bu evliliğinden Fedor, Mihail ve İvan isimli çocukları olmuştur¹⁵. Kardeşlerin ortak yanları üçünün de askerî kariyer tercih

---

⁹ Muhanov, s. 57.

¹⁰ Muhanov, s. 57.

¹¹ İvan Nikitiç Skobelev'in babasıdır.

¹² Filippov, s. 5.

¹³ Bazı kaynaklarda Tatyana Uvarova ismi, Tatyana Koreva olarak gösterilmektedir. Bkz. N. K. Kodi ve İ. S. Matrosova, *Mihail Dmitrieviç Skobelev - Ego Jizn İ Slujba Rodine, [1843-1882]*, Moskva: 1882, s. 8.

¹⁴ Aleksey Nikolaeviç Maslov, *1. Zavoevanie Ahal-Teke 2. Materialı Dlya Biografii i Harakteristiki Skobeleva*, St. Peterburg: İzdanie A. S. Suvorina, 1887, s. 210.

¹⁵ Andrey Şolohov, "Bely General V Kontekste Vremeni", *Vuzovski Vestnik*, 13 (181), 2013, s. 5.

etmeleridir. Ancak kardeşler arasında Rus tarihinde adından sıkça bahsettirecek olan kişi Mihail Dimitrievič Skobelev’in dedesi İvan Nikitiç Skobelev’dir¹⁶.

1.1.1. İvan Nikitiç Skobelev

İvan Nikitiç, 1778¹⁷ yılında Samara vilayetinin Stavropol ilçesinde doğmuştur¹⁸. Çocukluk yıllarına dair pek fazla bilgi bulunmayan İvan’ın hayatı erlikten generalliğe uzanan çetin bir askerî başarı öyküsüdür¹⁹. Babasını çok erken kaybetmiştir. Annesi Tatyana ise yeterince eğitim görememiş, yalnızca dînî eğitim almıştır. Nikita öldüğünde dul kalan eşi Tatyana, hayatını oğlu İvan’a adanmış ve onun ilk eğitimini üstlenmiştir²⁰.

1792 yılında henüz 14 yaşında olan İvan, gönüllü asker olarak Orenburg alayına kaydolmuş ve bu alayın bir parçası olarak Aleksandr Vasilyevič Suvarov’un (1729-1800) İtalya seferine katılmıştır²¹. Orduya girdiği andan itibaren kendisini geliştiren Skobelev, ileri seviyede Tatar Türkçesi öğrenmiştir²². Askerî hayatının başlangıcında olmasına rağmen keskin zekâsı, karakteri ve soğukkanlılığıyla tüm dikkatleri üzerine çekmeyi başarmış ve 1795 yılında henüz 17 yaşındayken çavuş rütbesi almıştır²³. İki yıl sonra ise izin alarak annesini görmek için ordudan ayrılmıştır. Lâkin kaynaklarda evine gidecek parası olmadığı için 215 mil²⁴ yürüdüğü ve yol boyunca ayaklarının kan topladığı belirtilir. Hatta bu güzergâh üzerinde durduğu bir köyde İvan’a yardım etmek isteyen köy halkı ayağın kangren olduğundan şüphelenerek onu araba ile evine kadar götürmüştür²⁵.

---

¹⁶ Aleksandr İvanoviç Krasnitskiy, **Bely General Povest Hronika İz Jizni Generala M. D. Skobeleva**, St. Peterburg: 1903, s. 21.

¹⁷ Bazı kaynaklar İvan Nikitiç Skobelev’in doğum tarihini 1773 olarak belirtir. Bkz. Valentin Aleksandroviç Ovsyannikov, s. 257.

¹⁸ Vladilen İvanoviç Gusarov, **General M. D. Skobelev. Legendarnaya Slava i Nesbivşiesya Nadejdi**, Moskva: 2003, s. 13.

¹⁹ Aleksandr Ovodkov, Anna Muhina, Yaroslav Terehov, “Ravnıy Suvorovu”, **Yunıy Kraeved**, No: 11, 2010, s. 20.

²⁰ Boris Akimoviç Kostin, **Skobelev Jizn Zameçatelnıh Lüdey**, Moskva: 2000, s. 7.

²¹ Valentin Runov, **Geniy Voynı Skobelev “Bely General”**, Moskva: Eksmo, 2013, s. 12.

²² T. A. Tretyakova, “İvan Nikitiç Skobelev. Voin i Pisatel - Sovremennik M. Yu. Lermontova”, **Rossiya Lermontova**, Yaroslavl: 2012, s. 31.

²³ Gusarov, s. 13.

²⁴ 1 mil, 1,609344 kilometredir.

²⁵ V. A. Ovsyannikov, s. 257.

Buradan anlaşıldığı üzere mütevazılık, çetin zorluklar yaşamış olan baba Nikita'dan oğul İvan'a miras kalmıştır.

İvan Nikitiç Skobelev, ailesinin yanında kısa bir süre kaldıktan sonra 1797 yılında Ufa Piyade Alayı'na katılmış, subay rütbesini 1804 yılında almış, teğmen rütbesine ise 1806 yılında terfi etmiştir²⁶. Teğmen olduğu dönemde ilk askerî deneyimini 28 Şubat 1807 tarihinde Prusya, Peterswald-Löffelscheid bölgesinde Fransızlar ile girilen savaşta yaşamıştır²⁷. 1808-1809 tarihinde yirmi muharebeye daha katılmış ve 4. derece Aziz Vladimir²⁸, 3. derece Aziz Anna²⁹ nişanlarını almaya hak kazanmıştır³⁰. Rusya ve Fransa arasında yapılan Tilsit Antlaşması'ndan³¹ sonra İvan Nikitiç Skobelev, ünlü General Nikolay Nikolaeviç Raevskiy (1771-1829) önderliğinde İsveç'e karşı yürütülen sefere katılmıştır. Bu sefer sonucunda kendisi '*Cesaret İçin*' sözünün işlendiği altın bir kılıç hediye edilerek onurlandırılmış ve kurmay yüzbaşı rütbesi verilerek terfi ettirilmiştir³².

İvan Nikitiç Skobelev ünlü Rus generali Yakov Petroviç Kulnev (1763-1812) ile birlikte, Türk tarihini yakından ilgilendiren 1806-1812 Osmanlı-Rus savaşında da görev yapmıştır. Bu savaş sırasında Silistre ve Şumnu şehirlerindeki çatışmalarda oldukça başarılı olmuştur. Kirke'de sağ elinin iki parmağını kaybetmiş, üçüncü parmağı ise kırılmıştır. General Raevskiy, İvan'a Bulgaristan'da bulunan kolordu bölüğünün emir subayı olmasını teklif etmiş; ancak o, yaralarının açıldığını ve sağlığının kötüye gittiğini görünce bunu kabul etmemiştir³³. Bunun üzerine kendisine verilen ödüllere ilaveten bir

---

²⁶ V. A. Kapustina, "General İvan Nikitiç Skobelev", **General Skobelev**, Moskva: İzdatelskiy Dom Dostoinstvo, 2013, s. 629.

²⁷ Tretyakova, s. 31.

²⁸ 1792-1917 yılları arasında yürürlükte kalan ve askerî başarılarla sivil hizmetler dolayısıyla orta rütbeli askerlerle orta seviyedeki memurlara verilen 4 dereceli bir nişandır. Nişanın derecesi, nişan ile ödüllendirilen kişinin hizmet yılı ve yaptığı hizmet ile kahramanlıklara bağlıydı.

²⁹ 1735'te hanedanlık nişanı olarak verildi. Ancak 1797 yılında İmparator I. Pavel tarafından hizmetleri dolayısıyla devlet memurları ile askerlere de verilmeye başlandı. Rusya İmparatorluğu'nun devlet nişanları arasında yer alan bu nişan, yine de Romanov hanedan nişanı özelliğini korudu.

³⁰ Vladeva, s. 161.

³¹ 1807 yılında Fransa ile Rusya arasında imzalanan antlaşmadır. Bu antlaşmaya göre Rusya, Avrupa'da Fransa'nın yanında yer alacak, buna karşılık Fransa da Rusya ile Osmanlı Devleti arasında arabuluculuk yapacaktı.

³² Kapustina, "General İvan Nikitiç Skobelev", s. 631.

³³ Gusarov, s. 14.

de maaş bağlanmış ve ordudan emekli edilmiştir. Böylece askerlik hayatına çok kısa süre de olsa ara vererek Petersburg'a gitmiştir³⁴.

Napolyon'un önderlik ettiği Fransa ordusunun Moskova üzerine harekete geçmesi Rus ordusunun asker ve deneyimli generallere ihtiyacını artırdığından³⁵ İvan Nikitiç Skobelev, 1812 yılında vatanını Fransızlara karşı savunma amacıyla emekli olduğu Rus ordusuna geri dönmüş ve İ. N. Kutuzov'un (1745-1813) baş emir subayı olarak görev yapmıştır³⁶. Fransızların Moskova içlerine doğru ilerlediği yıllarda; Borodino, Tarutino, Malo Yaroslavets çatışmalarında başarılar gösteren İvan'a bu başarılarına karşılık 2. derece Aziz Anna Nişanı verilmiş ve kendisi Letonya Alayı'nda albaylık rütbesine yükseltilmiştir. Ünlü Rus yazarı B. L. Vasilyev '*Est Tolko Mig*' (*Sadece Bir An*) adlı romanında İvan Nikitiç Skobelev'in Borodino çarpışmasında göstermiş olduğu efsanevi kahramanlıktan söz eder. Ayrıca, Çar I. Aleksandr'ın lütfunu ve Petropavloskaya kalesinin komutanlık görevini de bu kahramanlığından ötürü İvan'a verdiğini belirtir³⁷.

İvan 1814 yılında Reims çatışmasında başarı gösteren Ryazanskiy Piyade Alayı'na komutanlık yapmıştır. Napolyon'un Reims bölgesinde kurduğu tuzak işe yaramış ve Rus askerleri kuşatılmıştır. Rus askerlerinin bu kuşatmadan çıkmasına yardımcı olan Ryazanskiy Alayı çember içinde kalmıştır. Askerler perişan haldeyken İvan, bir komutanda olması gereken soğukkanlılıkla isabetli bir karar vererek Fransız süvarilerinin saldırısını püskürtmüş ve Rus süvarileri ile erzak arabalarının Reims'e girmesini sağlamıştır. Böylece Napolyon'un planını alt üst etmiştir. İvan Nikitiç Skobelev bu olayın ayrıntılarını N. İ. Greç'e aktarırken, bunun 44 yıllık askerî hizmeti boyunca başına gelen en tehlikeli iş olduğunu dile getirmiştir³⁸.

İvan Nikitiç Skobelev'in 1817 yılına kadar önderliğini yaptığı Ryazanskiy Alayı, Rus ordusunun Paris üzerine yaptığı seferde üstün başarılar sergilemiş ve 18 Mart'ta Montmartre tepelerinde altı silahlı bataryayı işgal etmiştir. Rusların ikinci Paris Seferi

---

³⁴ Tretyakova, s. 32.

³⁵ V. A. Ovsyannikov, s. 259-260.

³⁶ Kapustina, "General İvan Nikitiç Skobelev", s. 635.

³⁷ Gusarov, s. 14.

³⁸ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Nikolay İvanoviç Greç, (1839), **Putevie Pisma İz Anglii, Germanii i Frantsii, II**, St.Peterburg: 1839, s. 166-170.

sonrasında Rusya'ya dönen İvan, 1817 yılının sonlarında tümgeneralliğe terfi ettirilmiştir³⁹.

1817-1821 yılları arasında İvan Nikitiç Skobelev, 2. Grenader Bölüğü'nün tugay komutanı olmuştur. 1821 yılında ise 1. Ordu'nun emniyet müdürlüğü görevini üstlenmiştir. Emniyet müdürlüğü göreviyle askerî hizmetten istihbarat hizmetine geçmesi, İvan'ın olaylara bakış açısını da farklılaştırmıştır. Görevi gereği çarlığa istihbarat mektupları yazmaya başlamıştır. Genel Vali A. D. Balaşov, Prens A. N. Golitsin, A. A. Zakrevskiy ve meşhur Rus şairi A. S. Puşkin ihbar ettiği kişiler arasındadır. 17 Ocak 1824 tarihinde Puşkin hakkındaki istihbaratında *“Bu adamın şiirleri elimde yok ama... bana ulaşan bilgilere göre, çok saygısız olmalıdır”* ifadesine yer vermiş ve Puşkin'in yeteneğini ahlaksız şiirleri yazmak için kullandığına üzüldüğünü belirtmiştir. Bazı biyografi yazarlarına göre İvan Nikitiç'in kaleme aldığı ihbar mektuplarındaki tutarsız ifadelerin sebebi, bu alanda gerekli eğitim almamış ve siyasî bakış açısının dar olmasından kaynaklanmaktadır⁴⁰. İvan Nikitiç Skobelev'in istihbarat hizmetini ne zaman bıraktığına dair bir malumatımız yoktur. İvan'ın bu görevi kendi isteğiyle mi bıraktığı yoksa görevden hükümet tarafından mı alındığı bilinmemektedir. Lâkin bizim anladığımız kadarıyla istihbarat alanında askerlikteki kadar başarılı olamamıştır. Eğer hükümet tarafından bir görevden alma yok ise muhtemelen kendisi de bu başarısızlığın farkına vararak istihbarat görevini daha fazla devam ettirmemiş; askerlik mesleğine dönüş yapmıştır.

İvan 1828-1829 yıllarında korgeneral rütbesiyle 3. Piyade Bölüğü'nün komutanlığını yapmıştır. Fakat bu görevine de fazla devam edememiş, sağlık sorunları nedeniyle istifa etmiştir. Daha sakin bir hayat yaşama hayaliyle İvan, Çernişino⁴¹ bölgesinde bulunan aile evine yerleşmiştir. Ancak yerleşik hayat sürme hayali pek uzun sürmemiştir. 1831 yılı Mart ayında Polonya'da çıkan bir ayaklanma sebebiyle orduya tekrar çağrılmış ve 14 Nisan 1831'de Minsk'teki çatışmada sol kolu büyük darbe almıştır⁴². Çevresinde bulunan askerler onun sonsuza dek orduyu bırakma hazırlığında olduğunu düşünürken o,

---

³⁹ Gusarov, s. 15-16.

⁴⁰ Gusarov, s. 16.

⁴¹ Rusya'nın Oryol bölgesinde bir yer.

⁴² Tretyakova, s. 33.

isyancıların ağır ateşine rağmen bir davul üzerine oturarak doktorlara yaralı kolunu tedavi ettirmiştir. Nitekim bu çatışmada gösterdiği başarı ve cesareten dolayı kendisine 3. derecede Giorgiy Nişanı⁴³ verilmiştir⁴⁴.

1834-1837 yılları arasında İvan, Nijniy Novgorod'da piyadelerin denetçisi olarak askerî hizmetine devam etmiştir. Bu görevindeki başarısından ve hizmetlerinden dolayı Çar'ın dikkatini çekmiş ve Çar İvan'a kendi portresi ve elmaslarla süslü bir kül tablası hediye etmiştir. 1837 yılında sağlık durumu kötüye gittiği için ordudaki görevinden tekrar istifa etmiş ve tedavisine Çernişino'da devam edilmiştir⁴⁵.

1839 yılında İvan Nikitiç Skobelev, başkente çağırılmış ve 8 Haziran'da Petersburg şehrinin Petropavlovskaya Kalesi'nin komutanı, Çeşmenskaya Darülacezesi'nin müdürü ve Yararlılar Komitesi üyesi olarak atanmıştır. Dede Skobelev ölümüne kadar Petropavlovskaya Kalesi'nin komutanı olarak devlete hizmete devam etmiştir. Bu süreç içerisinde piyade generali rütbesini almış, kusursuz hizmet simgesine lââyık görülmüş⁴⁶ ve 1842 yılında Aleksandr Nevskiy Nişanı⁴⁷ ile ödüllendirilmiştir⁴⁸.

İvan Nikitiç Skobelev, 19 Şubat 1849 tarihinde Petropavlovskaya Kalesi komutanlığına devam ettiği sırada ölmüştür. Daha sonra tahta geçecek olan Çar II. Aleksandr (1818-1881) ve Büyük Knez Mihail Pavloviç'in katıldığı cenaze merasiminden sonra naaşı Kale Mezarlığı'na defnedilmiştir⁴⁹.

İvan Nikitiç Skobelev, askerî faaliyetlerdeki aktif rolünün yanı sıra yazdığı hikâye ve dramlarıyla da askerler ve Rus halkı arasında adından söz ettirmiştir⁵⁰. İvan herhangi bir

---

⁴³ Çarlık Rusya'nın en yüksek dereceli nişanıdır. Bu nişan ile subaylar, alt rütbeliler ve askerî birlikler ödüllendirilirdi. Nişanın dört derecesi olup, en yüksek derece I, en düşük derece ise IV idi. Nişanın derecesi, nişan ile ödüllendirilen askerin Rus ordusundaki hizmet yılı ve yaptığı hizmet ile kahramanlıklara bağlıydı.

⁴⁴ İliariy Vladimiroviç Kaznaçeev, **General-Adyutant Mihail Dmitrieviç Skobelev 1843-1882 g.**, Petrograd: 1916, s. 11.

⁴⁵ Gusarov, s.17.

⁴⁶ Gusarov, s.19.

⁴⁷ 1725 - 1917 yılları arasında yürürlükte kalan devlet nişanıdır. Bu nişan ile üst düzey devlet adamları ile üst düzey askerler ödüllendirildi.

⁴⁸ Kapustina, "General İvan Nikitiç Skobelev", s. 636.

⁴⁹ Tretyakova, s. 34.

⁵⁰ Kodi ve Matrosova, s. 8.

eğitim almamış, okuma yazmayı kendi kendine öğrenmiřtir⁵¹. 1830’lu yıllarda, askerî görevi devam ederken askerlerin hayatlarıyla ilgili hikâyeler yazmaya başlamış ve eserlerini ‘*Rus Gazisi*’ adıyla yayımlamıştır. 1833 yılında ‘*Podarok Tovarişam İli Perepiska Russkih Soldat v 1812 Godu İzdannaya Russkim İnvalidom İvanom Skobrevım*’ (*Rus Gazisi İvan Skobelev Tarafından Yayınlanan, Yoldaşlarıma Armağan veya 1812 Yılında Rus Askerlerin Yazışmaları*) isimli ilk kitabını yayımlamıştır. Yayımladığı bu kitap, hiç umulmadık bir şekilde eleştirmenlerin ilgisini çekmiş; ‘*Moskovskiy Telegraf*’ ve ‘*Severnaya Pçela*’ dergileri başta olmak üzere, basında olumlu tepkilerle karşılaşmış, hatta eser halka hitap ettiği için ‘*halk kitabı*’ ilan edilmiştir. İvan Nikitiç Skobelev aldığı bu olumlu eleştirilere rağmen sonraki eserlerinde, yazmış olduğu ilk eserine dair özeleştirilere yer vermiştir. 1834 yılında ‘*Biblioteka Dlya Çteniya*’ (*Okumak İçin Kütüphane*) dergisinde ise yeni hikâyeleri yayımlanmıřtır⁵².

İvan Nikitiç Skobelev yazdıkları sayesinde yeni çevrelere girmiş, eleştirmenlerle tanışmış, edebiyat çevrelerinin Petersburg’daki salon toplantılarına katılmıştır. Edebiyat çevresine mensup birçok arkadaşı onu, Petropavlovskaya Kalesi’ndeki dairesinde ziyaret etmiştir. Eserlerinin editörlüğünü de üstlenen N. İ. Greç, A. F. Voyeykov, F. V. Bulgarin, P. A. Pletnev, S. N. Glinka, N. V. Kukolnik, K. A. Polevoy; eleştirmen A.V. Niktenko ve İ. S. Turgenev İvan’ın edebiyat alanında yakın arkadaşlarından bazılarıdır. İvan’ın eserleri hakkında olumlu değerlendirmeler yapmış olan Profesör S. P. şevıryov, “*Skobelev, askerî kelimelerde kullandığı ahenkle, edebî Rus dili için yeni bir güç kaynağı keşfetmişti*” demiştir. V. G. Belinskiy ise, “*Yazar – edebiyatçı değildir, gerçek silağu da – kalem değil, kılıcıdır, ancak kılıcı kadar kalemi de ustaca kullanmakta, edebî ifadelerinin sadeliği ve gerçekçiliği, onun ateşli, canlı ve asil fikri, hissiyatını ve hikâyelerini daha da çekici kılmaktadır. Her konuda ‘kolsuz gazi’ gerçek bir teşekkürü hak etmiştir...*” diyerek İvan’ın eserlerinden övgüyle bahsetmiřtir⁵³.

İvan Nikitiç Skobelev’in kaleme aldığı eserler şunlardır: ‘*Podarok Tovarişam İli Perepiska Russkih Soldat v 1812 Godu, St. Petersburg, 1839*’ (*Yoldaşlarıma Armağan veya 1812 Yılında Rus Askerlerin Yazışmaları, St. Petersburg, 1839*); ‘*Sobranie Prikazov*

---

⁵¹ V. A. Ovsyannikov, s. 262.

⁵² Gusarov, s. 17.

⁵³ Gusarov, s. 18.

Otdannih İnspektorom Rezervnoy Pehoti, General-Leytenantom Skobelevim Po Vverennim Emu Voyskam s 1834-1836 God, Nijniy Novgorod 1836 (1834-1836 Yılları Arasında Komutanlığını Yaptığı Birliklere Dair Korgeneral Yedek Piyade Denetçisi Skobelev Tarafından Verilen Emirler, Nijniy Novgorod, 1836); *Besedi Russkogo Invalida İli Noviy Podarok Tovarişam v 2 Çastyah, St. Petersburg, 1838* (Rus Gazisi'nin Sohbetleri veya Yoldaşlara Yeni Bir Armağan, İki Bölüm, St. Petersburg, 1838); *Pismo İz Borodina Ot Bezrukogo k Beznogomu Invalidu, St. Petersburg, 1839* (Borodino'dan Kolsuz Gazi'den Ayaksız Gazi'ye Mektup, St. Petersburg, 1839); Majesteleri Büyük Knez Mihail Pavloviç'e hitaben yazılan; *Perepiska i Rasskazı Russkogo Invalida, St. Petersburg, 1838* (Rus Gazisi'nin Yazışma ve Hikâyeleri, St. Petersburg, 1838). 1844 yılında St. Petersburg'da A. A. Farikov'un yayınevi tarafından iki bölüm olarak yayımlanmış olan *'Perepiska...'* (Yazışmalar...) adlı son eseri abonelikle 2 gümüş Ruble karşılığında satılıyordu. İvan Nikitiç Skobelev, bu eserinden elde edilen tüm geliri, çariçenin himayesinde bulunan Petersburg Çocuk Hastanesi'ne bağışlamıştır. Ayrıca bu kitap, kasabaların kütüphanelerine de gönderilmiştir⁵⁴. Bunların yanı sıra İvan, iki de piyes yazmıştır: *'Kremlev - Russkiy Soldat'* (Kremliev – Rus Askeri) ve *'Stsenı v Moskve v 1812 Godu. Narodnoe Dramatiçeskoe Predstavlennie v 3 Deystviyah, St. Petersburg, 1839'* (1812 Yılında Moskova'da Sahneler. Halk Drama Gösterisi, Üç Bölüm, St. Petersburg, 1839). Bu piyesler Aleksandrski Tiyatrosu'nda sahnelenmiştir⁵⁵. 1851 yılında ünlü tüccarlardan Lebedev tarafından Samara'da açılan bu tiyatro salonunun ilk oyunu *'Kremlev - Russkiy Soldat'* (Kremliev – Rus Askeri) olmuştur. İvan'ın oyunları başka birçok şehirde de sahnelenmiştir⁵⁶. İvan Nikitiç Skobelev'in eserleri, ayrıca, *'Russkaya Starina'*, *'Russkiy Arhiv'* ve *'İstoriçeskiy Vestnik'* adlı dergilerde de yayımlanmıştır⁵⁷.

---

⁵⁴ Gusarov, s. 18-19.

⁵⁵ Aleksandr İvanoviç Yatsimirskiy, "İvan Nikitiç Skobelev (1778-1849)", **Russkie Samorodki v Jizneopisaniyah i İzobrajeniyah**, St. Peterburg: 1910, s. 57.

⁵⁶ V. A. Ovsyannikov, s. 262-263.

⁵⁷ Gusarov, s. 19

Kaynaklarda İvan'ın iki evlilik yaptığı bilgisi vardır⁵⁸. Nadejda Dimitrievna Durova⁵⁹ ile yaptığı evlilikle kendisi çeyiz yoluyla binlerce Rus köylüsüne sahip olmuştur⁶⁰. Bu bilgiden hareketle İvan Nikitiç'in evlilik yoluyla bağ kurduğu ailenin Rus asilzâdelerinden olduğu kanaatine varılabilir. İvan'ın bu evliliklerden iki kızı ve sekiz oğlu olmuştur⁶¹. Anna isimli kızı henüz küçükken ölmüş; diğer kızı Vera, ünlü Knez Kutuzov-Smolenskiy'nin torunu Başyaver Albay Konstantin Fedoroviç Opoçini ile evlenmiştir⁶². Konstantin Federoviç Opoçini, anne tarafından büyük komutan M. İ. Kutuzov'un torunudur. Bu evlilikle, XIX. yüzyılda ülkenin kazandığı başarılarında etkin rol oynayan ve Rus tarihinde önemli yerleri olan Skobelev-Kutuzov aileleri akraba olmuştur⁶³. İvan'ın oğullarından biri, Oka Nehri'nde boğulmuş; beş oğlu ise çok küçük yaşlarda ölmüşlerdir. Hayatta kalan oğullarından birisi Mihail Dimitrieviç Skobelev'in babası Dimitriy İvanoviç Skobelev'dir⁶⁴.

1.1.2. Dimitriy İvanoviç Skobelev

Baba mirasının ona kalması dolayısıyla iyi bir hayat süren Dimitriy İvanoviç⁶⁵ babasının şöhretinden dolayı pek sıkıntı çekmemiş, I. Nikolay'ın (1796-1855) sempatisini kazanan babası sayesinde ayrıcalıklı askerî okulların kapıları kendisine açılmıştır. Güçlü, uzun boylu ve pratik zekâlı olduğu bilinen Dimitriy, askerî eğitimin ilk safhasını geride bırakmıştır. Bu eğitimin sonunda genç bir subay olarak imparatorun koruma ekibine dâhil olmuş ve askerî kariyerine parlak bir başlangıç yapmıştır⁶⁶.

---

⁵⁸ Filippov, s. 6.; Maslov, s. 210.

⁵⁹ Kaynaklarda eşlerden biri olarak karşımıza çıkan Nadejda Dimitrievna Durova'nın, İvan'ın ilk veya son eşi olup olmadığına dair bir bilgiye rastlanmamıştır.

⁶⁰ Vladeva, s. 161.

⁶¹ Kodi ve Matrosova, s. 8. İvan Nikitiç Skobelev'in iki evliliğinden olan çocuklarının sayısı hakkında muhtelif kaynaklarda farklı bilgiler mevcuttur. Kostin, bu evliliklerden dokuz çocukları olduğunu sekizinin erkek, birinin ise kız olduğunu belirtir. Bkz. Kostin, s. 12. Krasnitskiy, evliliklerden altı erkek, dört kız çocuk dünyaya geldiğini söyler. Bkz. Krasnitskiy, s. 21. Şolohov da Krasnitskiy'nin verdiği bilgileri doğrulayarak bu evliliklerden altı tane erkek, dört tane kız çocuk dünyaya geldiğini belirtmiştir. Bkz. Şolohov, "Bely General V Kontekste Vremeni", s. 5. Ancak genel görüş sekiz oğlu iki kızı olduğu yönündedir.

⁶² Krasnitskiy, s. 21.

⁶³ Gusarov, s. 20.

⁶⁴ Kodi ve Matrosova, s. 8.

⁶⁵ Şolohov, "Bely General V Kontekste Vremeni", s. 5.

⁶⁶ Kostin, s. 12.

İvan Nikitiç oğlunun bu denli hızlı ilerlemesinden kaygı duymuş, kısa sürede aldığı bu terfilerin sebebinin kendisi olduğunu düşünerek oğluna öğütler vermiştir. *‘Seni Hintli horoza dönüştürecek cazibelere kapılma, sade bir Rus askerinin oğlu olduğunu unutma’* sözleriyle oğluna geldiği aileyi unutmaması ve ailesine lâıyk bir hayat yaşaması gerektiği fikrini aşılamaaya çalışmıştır⁶⁷. Babasının anlattığı hikâyeler Dimitriy İvanoviç Skobelev’i çalışkan ve iddialı bir asker olmaya sevk etmiştir. Dimitriy, 1838 yılında daha 17 yaşındayken Kavalergardskiy Birliği’ne katılmıştır⁶⁸. 1849 yılında Macaristan Seferi’ne katılmış, 1853 yılında patlak veren Kırım Harbi’nde güneye inerek Çarlık Rusya’ya karşı birleşen Osmanlı ile Avrupa devletlerine karşı Kafkasya’da mücadele vermiştir⁶⁹. Son olarak ise 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’nda görev almıştır⁷⁰. Katıldığı bu seferlerde, Dimitriy İvanoviç Skobelev’in gösterdiği cesaret övülmüş ve girdiği pek çok çatışmada deneyimli askerlerden daha başarılı olduğu belirtilmiştir. Bu seferler arasında Kırım Harbi, Dimitriy’in askerî kariyeri açısından önem arz etmektedir. Düzenlenen raporlarda askerlerin onu çok şefkatli bulduğundan, komutanların ise kahramanlığından ve çalışkanlığından memnun olduğu bahsedilmektedir. Kırım Savaşı’ndaki katkılarından dolayı Dimitriy, 4. derece Giorgiy, 2. derece Anna ve 3. derece Vladimir nişanlarına lâıyk görülmüştür. Bunların yanı sıra tıpkı babası gibi *‘Cesaret İçin’* sözünün işlendiği bir kılıç ile ödüllendirilmiştir⁷¹. Rus tarihinde üstün başarı elde eden kişilere verilen bu kılıçtan Skobelev ailesinde iki tane bulunması bu ailenin askerî açıdan ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

1.1.3. Olga Nikolaevna Skobeleva

Dimitriy İvanoviç Skobelev emekli teğmen Nikolay Petroviç Poltavtsev’in kızı Olga Nikolaevna ile evlenmiştir⁷². Olga Nikolaevna’nın iki kız kardeşinden Maria Nikolaevna, Çar II. Aleksandr’ın bakanı olan Kont Aleksandr Vladimiroviç Adlerberg (1819-1888)

---

⁶⁷ Kostin, s. 12.

⁶⁸ V. A. Kapustina, “General Dimitriy İvanoviç Skobelev”, **General Skobelev**, Moskva: İzdatelskiy Dom Dostoinstvo, 2013, s. 642.

⁶⁹ Vladeva, s. 162.

⁷⁰ Maslov, s. 210.

⁷¹ Kostin, s. 12.

⁷² Runov, s. 16.

ile diğerkardeşı ise, Kont E. T. Baranov ile evlenmiştir. Böylece Skobelev ailesi ile Adlerberg ve Baranov aileleri arasında akrabalık bağı kurulmuştur⁷³.

Genellikle Petersburg’da yaşamış olan Olga, Smolny Enstitüsü’nde eğitim almıştır⁷⁴. Soylu geleneklere göre yetiştirilen Olga’nın başkentte eğitimli ve modern düşünceli biri olarak tanındığı, edebiyatı sevdiği, Byron ve Schiller okuduğu ve bunların yanı sıra şiir yazdığı da bilinmektedir⁷⁵. Alımlı ve iyi huylu olmasının yanı sıra, ailevi sorunları çözme yeteneğine de sahiptir. Hastalığı döneminde kayınpederi İvan Nikitiç Skobelev ile ilişkilerinin çok iyi olduğu bilinmektedir⁷⁶. Olga Nikolaevna Skobeleva, 1870’lerin sonlarında Bulgaristan’da Kızıl Haç’ta görev yapmış, tüm mesaisini hasta ve yaralılara vakfetmiştir. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’nda baba ve oğul Skobelev cephede savaşmış, Olga ise cephe gerisinde yaralılarla uğraşmış ve bölüklere topladığı yardımları ulaştırmıştır. Lâkin Pavlina Vladeva, bu yardımları Olga’nın oğluna olan aşırı sevgisinden dolayı hep onun bölüğüne götürdüğünü iddia etmektedir⁷⁷.

Olga Nikolaevna Skobeleva’nın Çarlık Rusya’nın Balkan politikalarında etkin biri olduğu söylenebilir. Nitekim Filibe meclisinde konuşmalar yapmış ve bu konuşmaların tamamında Doğu Rumeli’deki sorunlarla ve burada oluşan yerel yönetimlerle yakından ilgilenmiştir. Bunun yanı sıra bölgenin korunması için yetkililere yerel kuvvetlerin oluşturulmasını telkin ve tavsiyelerde bulunmuştur. Olga’nın bu konuşmalarının da etkisiyle burada yerel kuvvetler oluşturulmuştur. Skobelev ise savaşta olmasına rağmen annesinin siyasete karışmasını hoş karşılamamış ve onun Rusya’ya geri dönmesi için birkaç kez ricada bulunmuştur⁷⁸.

Olga’nın Petersburg’dan gelerek Balkanlar’da önce yardım faaliyetlerinde bulunması, daha sonra ise bölgenin siyasî çevresinde tanınır bir sima hâline gelmesini sadece olayların akışına bağlayıp bir tesadüf olarak değerlendirmek yanlış olabilir. Çünkü Skobelev’in silah arkadaşı Kuropatkin, “*Olga’nın faaliyetlerinin alt yapısını teşkil eden*

---

⁷³ Gusarov, s. 21.

⁷⁴ Kapustina, “General Dimitriy İvanoviç Skobelev”, s. 642.

⁷⁵ Olga Alekseevna Novikova, **Skobelev and the Slavonic Cause**, London: Longmans, Green and Co., 1883, s. 3.

⁷⁶ Kostin, s. 13.

⁷⁷ Vladeva, s. 163.

⁷⁸ Vladeva, s. 163.

ana sebep, savaş sonunda Balkanlar'da Çarlık Rusya'ya bağlı oluşturulabilecek olası bir valilik makamının başında oğlunu düşünmüş olmasıdır⁷⁹” demiştir. Bu cümleden yola çıkarak Olga'nın bütün çabasının oğlunun mevkiini arttırmak olduğu düşünülebilir.

Olga, son olarak 20.000 Ruble toplayarak Filibe'deki yetimhaneye bağışlamış ve topladığı ilaçları hastanelere vermiştir. Hatta Çirpan bölgesinde bir çiftlik satın alıp orada bir yetimhane kurmayı düşünmüştür. Fakat bunu gerçekleştirmeye ömrü yetmemiştir. Olga'nın ölümü son derece trajik olmuş, 6 Haziran 1880 tarihinde Bulgaristan'da bir gezi esnasında çeteciler tarafından öldürülmüştür. Olga'nın öldürüldüğünde yanında 8.000 sterlin para taşıdığı belirtilmiştir. Çete Rus subay Aleksey Uzatis tarafından kurulmuş olup üyeleri Bulgarlarla Ruslar'dan oluşmaktadır. Olga'nın ölümüyle Filibe'de onun adına bir anıt yapılmış ve anıtın üzerine “*Filibe şehri sonsuza kadar Olga'ya müteşekkirdir*” ifadesi yazılmıştır⁸⁰.

Mihail Dimitrieviç Skobelev annesinin ölümü karşısında çok büyük üzüntü duymuş ve “*Beni anlayan ve takdir eden tek kişiydi*” demiştir. Olga'nın ölümüyle dünyada yapayalnız kaldığını söylemesi, anne ile oğul arasındaki ilişkinin ne denli güçlü olduğunun göstergesidir⁸¹.

Dimitriy İvanoviç Skobelev ve Olga Nikolaevna Skobeleva'nın evliliklerinden bir erkek ve üç kız çocukları olmuştur⁸². Ailenin erkek çocuğu çalışmamızın konusu olan Mihail Dimitrieviç Skobelev'dir. Kızlarından büyüğü Nadejda Dimitrievna, Knez K. E. Beloselskiy-Belozerskiy ile evlenmiştir. Diğer kızı Olga Dimitrievna, V. P. Şeremetyev ile evlenmiş; en küçük kızı Zinaida Dimitrievna ise Çar I. Nikolay'ın kızı Leuchtenberg Büyük Düşesi Maria Nikolaevna'nın (1819-1876) oğlu Leuchtenberg Dükü Evgeniy Maksimilyanovic ile evlenmiştir⁸³. Evgeniy Maksimilyanoviç'in babası, I. Napolyon'un eşi Josephine'nin ilk evliliğinden olan Evgeniy de Beauharnais'in oğlu Maksimilian de Beauharnais'dir. Bu bağlamda Zinaida Dimitrievna'nın çocuğunun Fransız ve

---

⁷⁹ Vladeva, s. 163.

⁸⁰ Vladeva, s. 163.

⁸¹ Vasiliy İvanoviç Nemiroviç-Dançenko, *Skobelev Liçne Vospominaniya i Vpeçatleniya*, I, St. Peterburg: 1903, s. 5.

⁸² Maslov, s. 211.

⁸³ Kodi ve Matrosova, s. 8.

Romanovların mirasçısı olduğu düşünülebilir⁸⁴. Dimitriy İvanoviç Skobelev'in kızlarının dönemin Rus asilzâdelerinden kişilerle evlenmiş olması Skobelev ailesinin Rusya'daki önemini gösteren işaretlerden biridir. Kız kardeşlerinin evlilik münasebetleriyle soylu ailelere mensup olmasının seçeceği faaliyet alanına bakılmaksızın, Skobelev'in müstakbel kariyeri için elverişli bir zemin oluşturduğu söylenebilir.

Skobelev ailesinin özellikle Dimitriy İvanoviç Skobelev zamanında, dedesi Nikita zamanına kıyasla oldukça zengin olduğu söylenebilir. İvan Nikitiç Skobelev, oğlu Dimitriy İvanoviç'e büyük bir miras bırakmıştır. Dimitriy'in Olga Nikolaevna ile yaptığı evlilik ise bu serveti daha da büyütüştür. Skobelev ailesi söz konusu dönemde 40.000 desyatina⁸⁵ arsaya sahiptir. Orta dereceli bir arsanın 4,5 desyatina büyüklüğünde olduğu bilgisine kıyasla, Skobelev ailesine ait arsaların oldukça ciddi bir miktar olduğu görülmektedir. Ayrıca bu bilgiye dayanarak ailenin maddî durumunun iyi olduğunu söylemek de mümkündür⁸⁶.

Rus yazar Gusarov, Rus Tarihçi E. A. Gluşenko'dan naklen, bu derece varlıklı olmasına rağmen Dimitriy İvanoviç'in cimri biri olduğunu, eşi ve çocuklarının masraflarını büyük bir isteksizlikle karşıladığını, hatta subay olan oğlu Mihail'e bile ayda 1.250 Ruble gönderdiğini belirtir. Ancak çarlık ordusunda orta dereceli bir rütbelinin aldığı maaşın 555 Ruble olduğunu söyleyen yazar, Dimitriy'in oğluna gönderdiği bu meblağın cimri olarak bilinmesine rağmen aslında çok da az olmadığını sözlerine eklemektedir⁸⁷. Gusarov bu bilgilere dayanarak Dimitriy İvanoviç'in cimri olduğu iddiasını ortaya koyuyorsa da fikrine katılmasak bile verdiği örnekler Skobelev ailesinin maddî durumunu ortaya koyması açısından önemlidir.

---

⁸⁴ Gusarov, s. 21-22.

⁸⁵ 1 Desyatina 1,45 hektardır.

⁸⁶ Gusarov, s. 22.

⁸⁷ Gusarov, s. 22.

1.2. Çocukluk Yılları ve Eğitimi

1.2.1. Aile Terbiyesi

Mihail Dimitrieviç Skobelev 17 Eylül 1843 tarihinde doğmuştur⁸⁸. Petropavlovskaya Kalesi Katedrali'nin vaftiz defterinde Mihail'in 15 Ekim 1843'te vaftiz edildiği yazılmaktadır⁸⁹. Mihail doğduğunda, ilerleyen yıllarda hayatında derin izlerini görebileceğimiz dedesi İvan Nikitiç Skobelev halen hayattaydı. Petropavlovskaya Kalesi'nin komutanlığı görevine devam eden İvan, torunu Skobelev'in ilk eğitimi ile bizzat kendisi ilgilenmiştir. Petropavlovskaya Kilise'si çalışanı ve kilise mallarının sorumlusu Gregoriy Dobrotvorskiy'nin de Skobelev'in çocukluk dönemi gelişiminde etkisi olduğu söylenebilir⁹⁰. Skobelev'in doğduğu yıllarda Kafkaslarda siyasî ve askerî bir kriz mevcuttu. Skobelev, sürekli Şamil adını işitip Rusların ona karşı verdiği mücadelenin hikâyesini dinlemektedir⁹¹. Baba Dimitriy'in Kafkaslardaki bu karışıklık sebebiyle sık sık sefere çıkması, Skobelev'in baba sevgisi ve ilgisinden yoksun büyümesine sebep olmuştur. Annesi Olga'ya duyduğu güçlü bağlılık ve sevgi işte bu yıllarda başlamıştır.

Skobelev'in ilk eğitimini çarlık döneminde önemli görevlerde bulunmuş olan dedesi İvan Nikitiç'ten alması, onun vatansever biri olarak yetişmesine sebep olmuştur. Nitekim dede İvan'ın torunuyla oynadığı oyunlarda bile ona askerlik terbiyesi verme amacı taşıdığı açıkça görülmektedir. İvan ve Gregoriy, Mihail'e Rus tarihindeki şanlı zaferlerden bahsetmiş, coşkulu hikâyeler Skobelev'i heyecanlandırmıştır. Öyle ki her seferinde Skobelev yeni bir hikâye dinlemek istemiştir. Hikâyelerin ardından gelen oyun vaktinde ise Gregoriy, Skobelev'i sırtına alıp bir at gibi dolaştırmış, savaş kabiliyetinin yanı sıra üstün bir taklit yeteneği bulunan Dede İvan ise torununu bazen sarığının altından korku dolu gözlerle bakan bir Türk paşasını, bazen de Fransa'nın başkenti Paris'in anahtarını teslim eden bir Fransız komutanını taklit ederek eğlendirmiştir. Savaş oyununu Çarlık

---

⁸⁸ Kodi ve Matrosova, s. 9.

⁸⁹ Muhanov, s. 58.

⁹⁰ Kostin, s. 14.

⁹¹ Şolohov, "Bely General V Kontekste Vremeni", s. 6.

Rusya'nın zaferiyle bitiren Gregoriy, dede Skobelev ve torun Skobelev hep birlikte şu şarkıyı söylemiştir:

*“Şahinler, kartallar gibi uçun!
Üzüntü zamanı değildir.
Çadırların altında,
Savaş alanında kamp kurmak en iyisidir.”*⁹²

Bütün bunlardan da anlaşıldığı üzere gençlik yıllarında Türkistan'ın işgalinin her safhasında aktif görev alarak Rusya adına çok büyük başarılarla imza atan Skobelev, daha çocukluğunda askerî bir terbiye almış ve dedesiyle oyun oynadığı zamanlardan itibaren Türk düşmanlığı telkinleriyle yetişmiştir.

Skobelev'in Petropavlovskaya Kalesi'ndeki yaşamında askerlik mesleği ile aşinalık kesbetmesine sebep olan bir diğer husus ise dedesinin ve babasının arkadaşları olan subaylar ile askerlerin eve yaptıkları ziyaretlerdir. Skobelev'in masa etrafında toplanan yetişkinlerin, çarlığın geleceği ve askerî konulu sohbetlerini dinlemiş olması zihin dünyasının oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca henüz çocukken Rus tarihinde önemli başarılar göstermiş kişilerin isimlerini ve yaptıkları kahramanlıkları öğrenmesi Rus dünyasının tasavvurunda belirleyici olmuştur⁹³. Skobelev babasının, dedesinin ve hatta büyük dedesinin asker olması nedeniyle askerî geleneklerle iç içe yetişmiştir. Bunlardan dedesi İvan Nikitiç Skobelev'in yeri ayrıdır. Skobelev onu, hayatının gerçek mimarı olarak kahramanlaştırmıştır.

1849 yılında Skobelev altı yaşındayken dedesi İvan Nikitiç ölmüştür⁹⁴. Dedesinin ölümü, Skobelev'in kaledeki neşeli hayatının sonu olmuştur. Skobelev dedesi için düzenlenen cenaze merasiminde, müstakbel Çar II. Aleksandr ve abisi büyük Knez Mihail Pavloviç ile aynı ortamda bulunmuştur. Mihail Dimitrieviç Skobelev henüz altı yaşında olmasına

---

⁹² Kostin, s. 14.

⁹³ Kaznaçeev, s. 12.

⁹⁴ Sergey Leonidoviç Markov, “Pamyati M. D. Skobeleva”, **Mihail Dmitrieviç Skobelev Stoü Za Pravdu i Za Armii!**, Moskva: Eksmo, 2014, s. 9.

rağmen bu cenaze merasimi ileride hem II. Aleksandr hem de general için önemli bir rol oynayacaktır⁹⁵.

1.2.2. Alman Kanin'den Aldığı Eğitim

Dedesinin ölmesi üzerine Skobelev kalede kendini yalnız hissetmeye başlamıştı. Baba Dimitriy, sık sık sefere çıkması ve bu sebeple oğlunun eğitiminin kesintiye uğraması dolayısıyla bir eğitmen tutmaya karar vermişti. Anne ve babası Skobelev'in asker olmasını istememiş ve bu yüzden askerî eğitim almasına müsaade etmemişlerdir. Baba Dimitriy, eski düzeni seven muhafazakâr ve sert yapılı biriydi. Bu yüzden oğlunun olabildiğince katı bir eğitim almasını istemişti. Bu dönemde genç asilzadelerin eğitimleri genellikle Alman kökenli ve sert karakterli bakıcı ve eğitmenlere bırakılırdı⁹⁶. Dimitriy, İvan Nikitiç'in ölümüyle oğlu Skobelev'in etrafında oluşan pedagojik boşluğu doldurmaya çalışmış, arkadaşlarının da önerisiyle oğlunu nizama sokacak bir eğitmen olan Alman uyruklu Kanin ile anlaşmıştı⁹⁷. Alman eğitimci, Skobelev üzerinde sınırsız bir hakimiyete sahipti. Sert bir karaktere sahip olan Kanin aynı zamanda da acımasız kuralları olan bir eğitmendi. Alman gramerinin ezberlenmesi sırasında yapılan en ufak bir hata veyahut her çocuksu davranış sopa ile dövülme cezasını beraberinde getiriyordu. Skobelev'in daha çocukken böylesine katı bir eğitim alması ve bu eğitimi Alman uyruklu birinin vermiş olması, belki de onun Almanlara duyduğu nefretin ilk tohumlarını atmıştı⁹⁸.

Dedesinin hayatta olduğu zamanlarda bağımsız ve sevgi dolu bir çocukluk geçirmiş olan Skobelev'in bir anda bu denli sert bir eğitim ve disipline tâbi tutulması onu ciddi derecede zorlamıştır. Belirli bir süre bu katı disipline katlanmak zorunda kalmışsa da⁹⁹ çok geçmeden özgür karakterli Skobelev ile hocası Kanin arasında şiddetli çatışmalar yaşanmaya başlamış ve aralarında bir düşmanlık ortaya çıkarmıştır¹⁰⁰.

---

⁹⁵ Gusarov, s. 20.

⁹⁶ Filippov, s. 6.

⁹⁷ Markov, "Pamyati M. D. Skobeleva", *Mihail Dmitrieviç Skobelev Stoü Za Pravdu i Za Armii!*, s. 9.

⁹⁸ Dançenko, *Skobelev Liçne Vospominaniya i Vpeçatleniya*, I, s. 7.

⁹⁹ Filippov, s. 6.

¹⁰⁰ Novikova, s. 5.

Eğitmen Kanin, Skobelev'in hafızasının çok kötü olduğunu düşünmüş ve kendi ağır yöntemleriyle bunu güçlendirmeye çalışmıştır. Hatta Kanin'in ceza için kırbaç kullandığı ve Skobelev'in hıçkırık ve ağlamalarının kırbaç sesine karıştığı bilinmektedir. Anne Olga, öğretmen Kanin'in yerine yeni bir eğitmen bulunarak oğlunu vahşi eğitimden uzaklaştırmak gerektiğini düşünmüştür. Aslında fikirlerine çok saygı duyan eşi Dimitriy, Olga'nın oğullarının eğitimiyle ilgili sözlerine kayıtsız kalmış ve Kanin'in vereceği eğitimin oğlu için yararlı olacağına inanmıştır. Gerçekten de bu eğitimin Skobelev'e katkısı yadsınamaz. Öğretmenini hiç sevmese de Skobelev erken yaşlarda Almanca ve Fransızca'yı çok iyi öğrenmiş, birden fazla enstrüman çalma yeteneğini edinmiş ve güçlü bir hitabet becerisi kazanmıştır¹⁰¹.

Skobelev'in öğretmeni Kanin'e duyduğu nefreti göstermesi bakımından şu anekdot anlatılır: Alman Kanin, Skobelev'e eğitmenlik yaptığı zamanlarda bir kadına âşık olmuş ve bu kadınla sık sık görüşmeye başlamıştı. Bu görüşmelere büyük bir titizlikle hazırlanan Kanin, bilhassa frak, silindir bir şapka ve yeni bir çift beyaz eldiven giyerdi¹⁰². Öğretmeninin bu titizliğini bilen Skobelev, Kanin'in yine bir buluşmaya hazırlandığı esnada kapılara siyah mürekkep sürmüş ve öğretmenin mürekkebe bulanmış eldivenleri karşısında kahkahalarla gülmüştür¹⁰³.

Skobelev'in öğretmenine duyduğu nefretin bir başka örneğini de şöyle aktarabiliriz: Skobelev ailesi, yaz aylarında hizmetçileri ile birlikte Ryazan'da bulunan evlerine giderlerdi. Buradaki komşularıyla ilişkileri her zaman çok iyi olmuş, daima karşılıklı ziyaretlerde bulunmuşlardır. Hatta Skobelev ailesi dîni bayramlarda komşularına büyük ziyafetler vermiştir. Mihail, böyle bir davette görüp beğendiği bir komşu kızıyla arkadaş olmuş¹⁰⁴, günlerini bu kızla at gezintileri yaparak ve oyunlar oynayarak geçirmeye başlamıştır¹⁰⁵. Bir gün Kanin'in bir sebepten sinirlenerek Skobelev'e bu kız arkadaşının yanında tokat atması Skobelev için bardağı taşıran son damla olmuştu. Skobelev'in Kanin'e karşı uzun süredir biriktirdiği nefret gün yüzüne çıkmış ve Skobelev

---

¹⁰¹ Kostin, s. 15.

¹⁰² İ. Aleksandr Çantsev, **Skobelev Kak Polkovodets (1880-1881) İstoriçeskiy Oçerk, S Portretom, Faksimile, Pismami i Reçami Skobeleva**, St. Peterburg: Tipografiya V. S. Balaşev i Ko., 1883, s. 87.

¹⁰³ Muhanov, s. 58.

¹⁰⁴ Kostin, s. 15.

¹⁰⁵ Kodi ve Matrosova, s. 9.

öğretmeninin yüzüne tükürerek bir tokat atmıştır¹⁰⁶. Muhtemelen kız arkadaşının yanında dayak yemek onuruna dokunmuş ve yıllardır gizliden gizliye kin beslediği öğretmeni Kanin'e böyle açıkça reaksiyon göstermiştir. Yaşanan bu hadise baba Skobelev'in de öğretmen hakkındaki kanaatini etkilemişti. Kanin'in Dimitriy İvanoviç Skobelev'e giderek Mihail'i şikâyet etmesi hiçbir işe yaramamış; baba Skobelev, oğlunun tahammülünü zorlayan bu öğretmenin işine son vermeye karar vermişti¹⁰⁷.

1.2.3. Hayatını Değiştiren Eğitimci: Girardet

Alman eğitimci Skobelev'in hayatından çıkmışsa da eğitim hayatının yeni döneminin nasıl şekilleneceği uzun süre belirsizliğini korumuş, baba Skobelev bu ciddi karar için uzun bir süre düşünmüştür. Babaya göre oğlunun ne yüzü ne de vücudu askerliğe uygundu. Lâkin oğlunun hafızasının çok sağlam olduğunu düşünüyordu. Alıngan bir yapıya sahip olan oğlunun insanlarla ilişkilerinin gayet iyi olduğunu biliyordu. Bir yandan bunları düşünüp diğer yandan akrabalarının tavsiyelerini de dikkate alan Dimitriy nihayet oğlunun bir bilim dalında eğitim almasına karar vermişti¹⁰⁸.

Dimitriy İvanoviç, bir davette Fransa'nın başkenti Paris'te yatılı bir okulun sahibi olan Desideri Girardet ile tanıştırmıştı¹⁰⁹. Onun hakkında duyduğu övgü dolu sözler, Girardet'in Çarlık Rusya'ya olan bağlılığı, her fırsatta Petersburg'a ve Moskova'ya gelmek istemesi, Rusya'da saygın bir kişi olması ve Rus dilini çok iyi bilmesi, Dimitriy İvanoviç Skobelev'in oğlunun eğitimi için Girardet'e güvenmesine sebep olmuştur¹¹⁰. Böylece İvan ve Olga oğulları için en iyi eğitimin Girardet'in Paris'teki okulu olduğu kanaatine varmış ve Skobelev'i bu okula kayıt ettirmişlerdir¹¹¹.

Girardet, Skobelev'in Paris'teki yatılı okulda geçirdiği zaman boyunca hem eğitim hayatını hem de askerî hayatını şekillendirecek olan eğitimci olmuştur. Girardet'in

---

¹⁰⁶ Filippov, s. 7.

¹⁰⁷ Kostin, s. 15.

¹⁰⁸ Vladimir İvanoviç Şaykin, **Çetire Nagradı Za Hrabrost**, Ryazan: Ryazanskoe Visşee Vozduşno-Desantnoe Komandnoe Uçilişe (Voenny İnstitut) İmeni Generala Armii V. F. Margelova, 2013, s. 9.

¹⁰⁹ Kostin, s. 16.

¹¹⁰ Kostin, s. 16.

¹¹¹ Sergey Fedoroviç Ditmar, **Belıy General Mihail Dmitrieviç Skobelev**, St. Peterburg: Tipografiya Voen.-kn. mag. N. V. Vasilyeva, 1895, s. 4.

eğitiminin ana hedefi, “Devlete olan borç ve dine olan hizmet” idi¹¹². Bu iki öğretiyi, hayatı boyunca Skobelev’in meşalesi olacak ve yolunu aydınlatacaktı. Skobelev Paris’teki okula geldikten sonra büyük değişiklikler yaşamıştır. Bunun sebebi, acımasızlığının yerini sevginin; zalimliğin yerini nezaketin; vahşi darbelerin yerini sürekli gayret ve teşvikin almış olmasıdır¹¹³. Girardet, kısa zamanda öğrencisinin sevgisini ve güvenini kazanmıştır¹¹⁴. Yeni hocasının kendisine aşıladığı güven sayesinde, Alman eğitimci zamanında gittikçe içine kapanan Skobelev’in yerini kendisinden emin ve dışa dönük bir Skobelev almıştır. Skobelev’in hocasına duyduğu derin saygı ve sevginin karşılıksız olmadığı bilinmektedir. Nitekim Fransız eğitimci de öğrencileri arasında en çalışkan ve en sadakatlisinin Skobelev olduğunu belirtmekten geri durmamış, Skobelev’i diğer öğrencilerinden ayrı tutmuştur¹¹⁵. Girardet’e göre Skobelev’de, “Yüce, gerçek ve bilgiye aç bir ruh” vardı¹¹⁶. Eğitim hayatı boyunca Skobelev ile Girardet arasında çok güçlü bir bağ oluşmuştu. Öyle ki eğitim hayatından sonra Girardet, Skobelev ile Rusya’ya gitmiş ve askerî harekâtlar sırasında bile yanından ayrılmayarak Skobelev’in, en iyi eğitimci ve dostu olduğunu göstermiştir. Skobelev ise hayatı boyunca alacağı önemli kararlar için Girardet’e danışarak ona ne kadar önem verdiğini göstermiştir¹¹⁷.

Skobelev’in Paris’te aldığı eğitimi ve sosyal çevresi hakkında pek fazla bilgi olmamakla birlikte Kostin, eserinde bu eğitimin süresinin 5 yıl olduğunu belirtmiştir¹¹⁸. Skobelev’in okuldaki ilk yıllarında çocukluğu üzerinden atamadığı ve hatta dede Nikitiç’ten kalan savaş oyununu oynamaya devam ettiği bilinmektedir. Bu oyunlarda her zaman komutan olmuştur¹¹⁹. Görünen o ki, her ne kadar anne ve babası Skobelev’in asker olamayacağını düşünüp onu bilime yönlendirmişlerse de Skobelev’in adeta kaderi olan askerlik mesleğinden uzak durması mümkün olmayacaktı. Asker soylu bir aileden gelmesi, çocukluğunda çok sayıda asker ve general tanımış olması, dinlediği hikâyelerin ve

---

¹¹² Filippov, s. 8.

¹¹³ Novikova, s. 6.

¹¹⁴ A. B. Födorov, “General M. D. Skobelev - Znamenituy Rossiyskiy Polkovodets i Maloizvestniy Voenny İssledovatel-Vostokoved”, **Vestnik**, KRSU, 2009, Tom 9, No. 5, s. 122.

¹¹⁵ Novikova, s. 6.

¹¹⁶ Kostin, s. 16.

¹¹⁷ Filippov, s. 7.

¹¹⁸ Kostin, s. 16.

¹¹⁹ Gusarov, s. 23.

oynadığı oyunların kahramanlık hikâyeleriyle dolu olması Skobelev'in asker olmasını kaçınılmaz hâle getirmiştir.

Skobelev, Girardet'in okulunda temel eğitime tâbi olmuştur. Ders programında ağırlıklı olarak dil ve güzel sanatlar eğitimi yer almaktaydı. Skobelev'in dil eğitimine büyük bir merak duyduğu ve yetenekli olduğunu belirtmeliyiz¹²⁰. Kostin, Paris'teki eğitim hayatı boyunca Skobelev'in 8 dil konuştuğunu belirtmiştir¹²¹. Bu cümleden olmak üzere, Skobelev'in askerlik kariyerinde kritik rol oynayan lisan bilgisinin temelleri Alman öğretmeni Kanin ve Girardet'in okulunda geçirdiği yıllarda atılmış ve daha sonraları girmiş olduğu akademide ileri düzeye ulaşmıştır.

Edebiyat sevgisini daha çocukluk yıllarında annesi Olga'dan alan Skobelev, eğitimi boyunca edebiyatla yakından ilgilenmiştir. Balzac ve Herbert Spencer gibi yazarların, eserlerine ezberden okuyacak derecede hâkimdi¹²². Rus şairlerinden en çok Lermantov, yabancılardan ise Goethe, Byron ve Hugo'un eserlerini orijinal dillerinde okurdu¹²³. Skobelev, A. S. Homyakov ve İ. V. Kireevskiy'in sosyal içerikli şiirlerine de çok değer vermiştir¹²⁴. Gusarov, Skobelev'in müziğe ilgisi olmadığını belirtmesine rağmen¹²⁵ Kostin, aksine müzik yeteneğinin olduğunu, piyano çaldığını ve güçlü bir bariton olduğunu belirtmiştir¹²⁶. Dans etmeyi sevmeyen Skobelev, ayrıca eğitim hayatı boyunca en büyük boşluğun resim dersi almamasından kaynaklandığını söylemiştir¹²⁷. Skobelev, dil dersleri ve edebiyat yanında tarih bilimine de çok meraklıydı¹²⁸, hatta tüm derslerden daha fazla ilgiyi tarih derslerine göstermiştir¹²⁹. Girardet'in okulunda aldığı eğitim, Skobelev için iyi bir temel oluşturmuş ve Rus askerlerinin arasında çok yaygın olmayan yüksek kültürle tanışmasının başlangıcı olmuştur.

---

¹²⁰ Muhanov, s. 59.

¹²¹ Kostin, s. 16.

¹²² Kostin, s. 16.

¹²³ Gusarov, s. 23.

¹²⁴ Kostin, s. 16.

¹²⁵ Gusarov, s. 23.

¹²⁶ Kostin, s. 16.

¹²⁷ Muhanov, s. 59.

¹²⁸ Gusarov, s. 23.

¹²⁹ Şaykin, **Çetire Nagradı Za Hrabrost**, s. 9.

Olga Nikolaevna Skobeleva, oğlu Paris’te Girardet’in okulunda eğitim alırken onu birçok kez ziyarete gitmiştir. Olga, Girardet hakkında çok olumlu bir kanaate sahipti ve Skobelev’in eğitimi ve kişisel gelişiminde Girardet’in payının çok yüksek olduğunu düşünüyordu¹³⁰.

Girardet’in Skobelev hakkında vermiş olduğu bilgiler de büyük önemi haizdir. O, Skobelev’in çok akıllı, cesur, bağımsız, meraklı ve kendi kararlarını uygulayan birisi olduğunu düşünüyordu. Hatta kendi bildiğini okuyan bu yapısının ileride Skobelev’in başına dert açabileceğinden dahi endişeleniyordu¹³¹. Girardet sonraki yıllarda; “*Şayet Skobelev asker olmasaydı, kesinlikle iyi bir âlim olurdu. Kitaplar ve diller üzerinde dikkate değer bir yeteneği vardı*” demiştir¹³².

Girardet, vatana hizmet ve onur anlayışının Skobelev ailesinde ne denli önemli olduğunu iyi biliyordu. Kendisi için de önemli olan bu kavramları genç Skobelev’e aktarmak ve benimsetmek için çaba sarf etmişti. Aynı zamanda psikolog olan Girardet, Skobelev’in vatanın kaderi için sorumluluk alması yolunda özel bir çaba sarf etmiştir. Çarlık Rusya’nın XIX. yüzyıl sonlarına doğru Türkistan’daki faaliyetlerinde kazandığı zaferlerde önemli rol oynayan Skobelev’in vatan sevgisinin kendisine sivil eğitimi boyunca bir Fransız tarafından verilmesi ironiktir¹³³. Girardet deneyimli bir eğitimci olarak Skobelev’in bazı durumlarda ortaya çıkan aşırı hareketlerini dengelemiş ve tüm hayatı boyunca Skobelev için önemini koruyan yüce ve asil vasıflarını geliştirmesinde yardımcı olmuştur¹³⁴.

1.2.4. Sivil Eğitiminin Son Durağı: Petersburg Üniversitesi

Skobelev Paris’te Girardet’in danışmanlığındaki eğitimini bitirdiğinde anne ile babası onun eğitimine Rusya’da devam etmesini istemişlerdir¹³⁵. Skobelev’in Rusya’ya dönme hazırlığı yaptığını gören Girardet, ona olan bağlılığı ve sevgisinden dolayı tüm işlerini hallederek onunla Petersburg’a gitme kararı almıştır. Girardet ve Skobelev’in

---

¹³⁰ Kostin, s. 16.

¹³¹ Kostin, s. 16.

¹³² Novikova, s. 7.

¹³³ Kostin, s. 17.

¹³⁴ Kaznaçeev, s. 12.

¹³⁵ Kodi ve Matrosova, s. 9.

Petersburg'a birlikte dönmeleri, Skobelev ailesinde büyük sevinçle karşılanmıştır. Olga Nikolaevna, Girardet'e kendileriyle kalıp eğitimlik vazifesine burada devam etmesini teklif etmiş, Girardet de bunu kabul etmiştir¹³⁶.

Skobelev'in uzun yıllar Avrupa'nın en gözde şehirlerinden birisi olan Paris'te eğitim alması, Rusya'ya dönüşünde birtakım sorunları beraberinde getirebilirdi. Nitekim Rus gençleri, edindikleri zarif terbiye ve moda başkenti olan Paris'te aldıkları mükemmel eğitim ile tam bir Avrupa hayranı hâline geliyorlardı. Avrupa'da yaşadıkları hayatla karşılaştırdıklarında vatanlarına dudak bükerek bakıyor ve resmen vatanlarını aşağılıyorlardı¹³⁷. Aslında gençler arasında ortaya çıkan bu tutum pek de yadırganamazdı. Çünkü XIX. yüzyılda Doğulu devletlerin halklarında bir Avrupa hayranlığı baş göstermişti. Esasen daha çocuk denecek yaşta olan gençleri Avrupa'ya göndermek bu tarz istenmeyen sonuçlara gebeydi. Lâkin Skobelev Petersburg'a döndükten sonra bu tarz bir davranış şekli ortaya koymadı. Kostin, Skobelev'in bu yaygın tutumdan farklı bir tutum göstermesini, *“Skobelev Batı'daki hayata duyarsız ve kayıtsız olarak gösterilemezdi. Avrupa'nın kendisine sunduğu hizmetlerden yararlanıyordu, bilgi birikiminden istifade ediyordu, yabancıların açık görüşlülüğüne hayrandı, fakat onların kibirli ve ahlaksız yaşam tarzının da farkındaydı”* diyerek açıklamıştır¹³⁸.

Skobelev, askerlik geleneğinden gelen aile fertleri gibi askerlik hayatına atılacağını düşünüyordu. Fakat 1861 yılında anne ve babasının isteğine uyarak Petersburg Üniversitesi Matematik Fakültesi'ne kayıt yaptırmıştı¹³⁹. Bir sene boyunca Profesör L. N. Modzalevskiy'nin hazırlık derslerine devam etmiştir¹⁴⁰. Modzalevskiy bir mektubunda *“Bizzat iki öğrencimi bir yıllık eğitimlerinin sonuna kadar götürdüm. Büyük başarı gösterdiler ve bazı profesörler de buna tanıklık ettiler. Bu başarılı öğrencilerim Skobelev ve Adlerberg'dir. Bakanın oğlu olan Adlerberg ve Skobelev'in sınavı bakanın evinde yapılmış ve öğrencilerim çok başarılı olmuşlardır. Gelecek sene ikisi de*

---

¹³⁶ Markov, “Pamyati M. D. Skobeleva”, **Mihail Dmitrievič Skobelev Stoü Za Pravdu i Za Armii!**, s. 9.

¹³⁷ Kostin, s. 17.

¹³⁸ Kostin, s. 17.

¹³⁹ Gusarov, s. 24.

¹⁴⁰ Muhanov, s. 59.

üniversiteye başlayacaktır”¹⁴¹ diyerek Skobelev’in hayatının bu dönemine dair bilgi vermiştir.

Ünlü Rus hukukçu ve devlet adamı A. F. Koni ise Skobelev’in üniversite hazırlığı yıllarındaki portresini şu şekilde çiziyordu: *“Üniversitede karşıma genç, zayıf, uzun boylu, hafif sakallı, renkli gözlü ve kısa saçlı bir delikanlı çıkmıştı. O zamanki moda göre, geniş gri bir pantolon, uzun beyaz yelek ve siyah ceket giymişti. Boynunda yine o zamanki moda göre kenarları çiçeklerle işlenmiş, dar siyah kravat vardı. O zamanın gençleri arasında nadir görülen, kibar ve terbiyeli bir davranış sergilemişti*¹⁴².”

Hem hocaları hem de arkadaşları tarafından başarılı bulunan Skobelev, kendisini askerî bilime adanmış ve evinde özel çalışmalar yaparak bu alana yoğunlaşmıştır¹⁴³. Matematik Fakültesi’nde eğitimine devam etmek istemeyen Skobelev’in hayatının seyrini değiştiren olay, üniversite öğrencileri arasında başlayan fikir çatışmalarıdır¹⁴⁴. Bu dönemde üniversitede eğitim dışı siyasî fikirler tüm alana yayılmaya başlamış; ortam eğitim yapılamaz hâle gelmiştir¹⁴⁵. Modern bilimin vadettiği rasyonelliğe rağmen gizliden gizliye var olmaya devam eden muhafazakâr ruh, öğrenci gruplarının fitilini ateşlemiş ve öğrencilerin hem üniversite yönetimine hem de çarlık rejimine karşı ayaklanmasına yol açmıştır¹⁴⁶. Öğrenciler siyasî faaliyetlerde bulunmanın ders çalışmaktan daha faydalı olduğunu düşünmeye başlamışlardır¹⁴⁷.

O dönemde Petersburg Üniversitesi’ndeki öğrenci gruplarının görüşleri farklılık göstermekteydi. Bir grup öğrenci ki bunlar bu ayaklanmanın merkezinde olanlardı, yapılan tüm mitinglere katılmakta ve çarlık aleyhine sloganlar atmaktaydı. Diğer bir grup ise arkadaşlarına, bu mitinglerin zararlı olduğu yönünde telkinlerde bulunup bu oluşumların dışında kalmaları gerektiği ve bu faaliyetlerin eğitimle bağdaşmadığı kanaatindeydiler. Üçüncü ve son grup ise sadece bu mücadelenin nasıl biteceğini merak

---

¹⁴¹ Kostin, s. 18.

¹⁴² Gusarov, s. 24.

¹⁴³ Filippov, s. 8.

¹⁴⁴ Kaznaçeev, s. 12.

¹⁴⁵ Novikova, s. 7.

¹⁴⁶ Kostin, s. 19.

¹⁴⁷ Novikova, s. 7.

edenlerdi¹⁴⁸. Skobelev bu çatışmalara dâhil olmanın sakıncalarını bilecek kadar eğitilmiş ve zeki idi. Girardet'ten aldığı eğitimin ruhunun etkisiyle her zaman çara ve ülkesine sadık kalmayı tercih etmiştir¹⁴⁹. Devam eden karışıklıklardan dolayı bir süre sonra Rus Hükümeti Petersburg Üniversitesi'ni kapatma kararı aldı¹⁵⁰.

Hükümetin üniversiteyi kapatma kararının, tedbir amaçlı ve geçici olduğu belirtilmişti. Ancak halk, '*geçici kanunlar*'ın devamlılığını biliyor ve üniversitenin uzun yıllar eğitim-öğretim hayatına başlayamayacağını öngörüyordu. Skobelev bu olanları şaşkınlıkla takip etmiştir. Bu zamana kadar hiç karşılaşmadığı siyasî çalkantılara şahit olmuş, '*devrim*', '*halk bilinci*' ve '*reform*' gibi daha önce hiç duymadığı sözler duymuştu¹⁵¹.

Skobelev üniversite hayatının bu şartlar altında devam edemeyeceğini anlamış; bir şeyler yapması gerektiğinin de farkına varmıştır. Okulun kapanmasını takip eden bir yılı evinde geçirmiş ve askerî alanda kitaplar okumaya devam etmiştir. Bu dönemde Skobelev subay üniforması giyen bir yaşıtını gördüğü her seferde derinden bir üzüntü duymuş, askerî hizmete girme eğilimi gün geçtikçe artmıştır¹⁵². Oğlunun ilk eğitim yıllarında askerliğe elverişli olmadığını düşünen baba İvan Dimitrieviç, Mihail'de meydana gelen değişiklikleri fark etmeye ve artık onu '*gerçek bir asker*' gibi görmeye başlamıştı. Mihail Dimitrieviç Skobelev de babasının fikirlerindeki bu değişimin farkına varmış ve hayatını değiştirecek olan hamleyi yaparak zamanında babasının da görev yaptığı Kavalergardskiy Alayı'na¹⁵³ katılmak için çara dilekçe yazmıştır. Gönderdiği dilekçenin cevabı, birkaç kurumu dolaştıktan sonra üzerinde çarın onaylı imzası ile Skobelev'e ulaşmıştır¹⁵⁴. Skobelev'in sivil hayatı böylece sonlanmış ve XIX. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla Çarlık Rusya'nın Türkistan'daki faaliyetlerinde etkin rol oynayacağı ve üstün başarılarla imza atacağı askerî hayatı başlamıştır.

---

¹⁴⁸ Kostin, s. 19.

¹⁴⁹ Novikova, s. 7.

¹⁵⁰ Ovodkov, Muhina, Terehov, s. 21.

¹⁵¹ Kostin, s. 19.

¹⁵² Kostin, s. 19.

¹⁵³ Ağır süvari birliği.

¹⁵⁴ Kostin, s. 19.

1.3. Askerî Hayata Başlaması ve İlk Faaliyetleri

Mihail Dimitrieviç Skobelev 18 yaşına kadar ailesinin istediği gibi yaşamış, eğitim hayatının seyrini kendisi belirleyememiştir. Ailesinin onun eğitime dair aldığı kararları uygulamak istemese de bu kararlara uymuştur. Lâkin o, hiçbir vakit bulunduğu yerin kendisine ait olduğunu düşünmemiş ve askerlik mesleğine adım atacağı zamanı iple çekmiştir. Muhtemelen Paris'te, Girardet'in okulundaki eğitimini bitirip Rusya'ya döndüğü vakit artık askerî eğitime başlayacağını düşünmüş; bu yüzden anne ve babasının kendisi hakkında verdikleri Petersburg Üniversitesi'ne kayıt yaptırma kararı, onu ciddi manada hayal kırıklığına uğratmıştır. Bu sebepten olsa gerek Petersburg Üniversitesi'nde çıkan öğrenci olaylarının akabinde hükümetin üniversite eğitime geçici bir süre ara vermesi, Skobelev'i hiç de üzmemiştir. Çünkü Skobelev'in yıllarca beklediği an gelmiş ve askerlik mesleğine girmesi için gereken bütün şartlar oluşmuştur. Bununla birlikte ailesinin isteği üzerine almış olduğu eğitimlerin de onun askerî hayatına bıraktığı olumlu etkiler yadsınamaz. Çünkü aldığı eğitimler onu birçok açıdan geliştirmiş ve askerî alandaki başarısına büyük katkı sağlamıştır.

1.3.1. Kavalergardskiy Alayı'na Katılması

Skobelev, ailesinden aldığı müsaade ile 22 Kasım 1861'de gönüllü olarak Kavalergardskiy Alayı'na katılmıştır¹⁵⁵. Bu tarih, sadece Skobelev için değil, aynı zamanda Çarlık Rusya ve Türk tarihi için de büyük önem arz etmektedir. Çünkü, çarlığı Avrupa devletlerine karşı ayakta tutabilecek olan ve aynı zamanda Çarlık Rusya'nın XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük önem attığı Türkistan politikasında büyük rol oynayan Skobelev bu tarihte askerliğe adımını atmıştır¹⁵⁶. Skobelev'in Kavalergardskiy Alayı'nı tercih etmesinin nedeni hakkında bilgi bulunmamaktadır. Fakat Kavalergardskiy Alay listesinin ilk sıralarında her zaman çarlık ailesine mensup kişilerin yer alması ve buna bağlı olarak oluşan ünü, Skobelev'in burayı tercih etmesinin sebebi olabilir. Skobelev alaya girdiği zaman bu listenin en başında çarlık ailesine mensup ve gelecekte tahta geçecek olan II. Aleksandr bulunmaktaydı. Alayda görev yapanların isimlerinin

---

¹⁵⁵ Valentin Nikolaeviç Masalskiy, **Skobelev. İstoriçeskiy Portret**, Moskva: İzdatelstvo Andreevskiy Flag, 1998, s. 53.

¹⁵⁶ Gusarov, s. 24.

yazılı olduğu listede Rusya'yı yöneten hanedanın aile üyelerinin yanı sıra en ünlü Rus ailelerinin temsilcileri, baronlar, kontlar ve prensler de bulunmaktadır¹⁵⁷.

Kaynaklarda, '*gerçek bir süvarinin korku ve ayıbı olmamalıdır*' sloganıyla hareket eden Kavalergardskiy Alayı'nın¹⁵⁸ imparatorluk ordusunun en seçkin alayı olduğu bilinmektedir. Rusya'da şöhret kazanmış askerlerin katılmak istediği bir alay olması hasebiyle Skobelev'in bu alayda geçirdiği döneme değinmeden önce alay hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

'*Kavalergard*' kelimesi iki Fransızca kelimenin '*cavalier*' (süvari), '*garde*' (koruma) birleşiminden oluşmaktadır. Bu alay imparatorun korunması gibi onurlu bir görevi yerine getirmek amacıyla özel olarak teşkil edilmiştir. Kavalergardskiy Alayı ilk olarak İmparatoriçe I. Katerina'nın (1684-1727) taç giyme töreninde arz-ı endam etmiş ve imparatoriçeyi koruma görevi bu alaya verilmiştir¹⁵⁹. Albaylar, subaylar, yarbaylar, onbaşı ve 60 erden oluşan bu alayın süvari bölümüne özel süslü üniforma, gümüş trompet ve davul verilmiştir. Fakat böyle uzun bir hazırlık sonrasında ortaya çıkan alayın ömrü uzun olmamış ve imparatoriçenin taç giyme töreninden kısa bir süre sonra alay dağıtılmıştır. I. Katerina, 30 Nisan 1726 tarihinde alayı tekrar toplamış; fakat bundan yalnızca beş yıl sonra, 1731'de, alay tekrar dağıtılmıştır¹⁶⁰.

Kavalergardskiy Alayı uzun bir süre atıl kaldıktan sonra II. Katerina'nın (1729-1796) tahta geçtiği 1762'de tekrar faaliyete geçmiştir¹⁶¹. O dönemde alay, üst rütbeli komutanlar, teğmenler ve 60-64 civarı erden oluşmaktaydı. Alay belirli bir süre, kurulurken sahip olduğu şeklini muhafaza etmiş, ancak 1799 yılında, Pavel'in (1754-1801) çarlığı döneminde restore edilmiştir¹⁶². Pavel zamanında Kavalergardskiy Alayı, farklı ailelere mensup 189 asilzadeden müteşekkildi ve bu birliğin kıyafetleri üzerinde

---

¹⁵⁷ Kostin, s. 20.

¹⁵⁸ Kostin, s. 20.

¹⁵⁹ "Pervoe Uçrejdenie Kavalergardov V Rossii Pri İmperatore Petre Velikom, V 1724 Godu", **İstoriya Kavalergardov Kavalergardskogo Eya Veliçestva Polka S 1724 Po 1 İyulya 1851 Goda**, St. Peterburg: 1851, s. 2.

¹⁶⁰ Runov, s. 28.

¹⁶¹ "Kavalergardı V Tsarstvovanie İmperatritsı Ekaterini II 1762–1796", **İstoriya Kavalergardov Kavalergardskogo Eya Veliçestva Polka S 1724 Po 1 İyulya 1851 Goda**, St. Peterburg: 1851, s. 23.

¹⁶² **Kratkaya İstoriya Kavalergardov i Kavalergardskogo Polka**, St. Peterburg: Lito-Tipografiya A. Z. Münstera, 1880, s. 6.

Malta haçı bulunuyordu. 1800 yılında alay üç süvari birliğinden oluşurken I. Aleksandr (1777-1825) zamanında bu sayı beşe çıkarılmıştır¹⁶³. Anlaşılacağı üzere Kavalergardskiy Alayı aktif olarak görev yaptığı yıllarda muhtelif değişikliklerden geçmiştir. Bu değişiklikler kimi zaman görev alan personelin sayısı kimi zaman da üniformaların biçimi şekliyle olmuştur.

Kavalergardskiy Alayı'nda farklı zamanlarda Rus tarihinde isimlerini sıkça duyabileceğimiz kişiler görev yapmıştır. Denis Vasilyeviç Davıdov, Sergey Grigoryeviç Volkonskiy, Mihail Sergeeviç Lunin, Aleksandr Mihayloviç Muravyov ve Mihail Dimitrieviç Skobelev'in babası Dimitriy İvanoviç Skobelev bunlardan bazılarıdır¹⁶⁴.

Kavalergardskiy Alayı'nın bahsettiğimiz taç giyme törenlerinde yaptığı görevlerden sonra, ilk savaş tecrübesi Fransızlara karşı yapılan 20 Kasım 1805 tarihli Austerlitz Muharebesi'dir¹⁶⁵. Çatışmaların şiddetinin arttığı ve Fransız askerlerinin üstünlüğü ele geçirdiği bir zamanda Rus askerleri Rausnitz Nehri'ne çekilmişlerdir. Alay barajın üzerinden nehri geçmiş ve Fransız süvarilerine baskın yapmıştır. Bu çatışma sonucunda Kavalergardskiy Alayı yaptığı baskın dolayısıyla adını duyurmuş, lâkin subay sayısının üçte birini ve 226 alt rütbeli askerini bu çatışmada kaybetmiştir¹⁶⁶. Alayın bu savaşta göstermiş olduğu üstün başarı sadece ülke genelinde değil, ülke dışında da konuşulmuş, hatta Kavalergardskiy Alayı Napolyon'un bile dikkatini çekerek övgüsüne mazhar olmuştur. Alayın görevi çarın korumasını sağlamak olduğu için alay personeli, savaş sonrasında imzalanan Tilsit Antlaşması sürecinde övgülerine mazhar oldukları Napolyon'la karşılaşma fırsatını yakalamışlardır¹⁶⁷. Kavalergardskiy Alayı, 1805 tarihli Austerlitz Muharebesi'nden sonra 1812'de yine Fransızlarla Borodino'da karşı karşıya

---

¹⁶³ Runov, s. 29.

¹⁶⁴ Runov, s. 29.

¹⁶⁵ **Kratkaya İstoriya Kavalergardov i Kavalergardskogo Polka**, s. 7.

¹⁶⁶ Runov, s. 29.

¹⁶⁷ Kostin, s. 20.

gelmiş ve bu savaşta Fransızların Raevskiy bataryasına ağır kayıplar verdirmiştir¹⁶⁸. Bu çatışmada da 14 subay, 93 alt rütbeli asker hayatını kaybetmiştir¹⁶⁹.

Kavalergardskiy Alayı'na dair bahsetmemiz gereken bir başka önemli husus da Tümgeneral Prens Vladimir İvanoviç Baryatinskiy'nin (1815-1879) alay komutanı olduğu ve Mihail Dimitrieviç Skobelev'in alaya katıldığı dönemde alayın ne durumda olduğudur. Baryatinskiy, göreve başladığında alay içler acısı bir hâldeydi. Subay kadroları dağılmıştı. Alayda kalan subaylarsa iyi bir askerî eğitim almamış, eğitilmiş olanlar ise eğitimlerini genellikle evlerinde tamamlamış kişilerdi. Ayrıca askerî hizmet yapmakla yükümlü olan subaylar çoğu zaman görev mahallerinde bulunmuyor, yazlıklarında tatil yapıyorlardı. Üstelik tatilde buldukları süreler de askerî hizmetlerine dâhil edilmekteydi¹⁷⁰.

Baryatinskiy'nin komutanlığa geldiği yıllarda alayda sadece 16 subayın olduğunu belirtmeliyiz. Subayların üstünkörü bir eğitim aldıkları her hallerinden belliydi. Yabancı dil bilgileri ise son derece yetersizdi. Subaylardan yalnızca biri Fransızca biliyor, diğerleri ise herhangi bir yabancı dil bilmiyorlardı. Eğitimleri bu derecede yetersiz olan subayların sosyal ilişkilerinin de yeterince iyi olduğu söylenemezdi. Toplumsal ilişkilerdeki bu zafiyetleri soylu ailelerin yoğun olduğu başkent Petersburg'da bu subayların kabul görmemelerine neden olmuştur. Gerçi subayların da soylu ailelerden oluşan bu toplumsal ilişkiler ağına dâhil olmak gibi bir niyetleri yoktu; soyluların düzenledikleri partilere katılmak yerine kart oyunları oynamayı tercih ediyorlardı. Subayların bu tarz davranışları sebebiyle Kavalergardskiy Alayı'nın halk nazarında var olan imajı zedelenmiştir. Oluşan bu durumdan ötürü daha önce bu alayda görev yapanlar bile oğullarını ve akrabalarını Kavalergardskiy Alayı'na değil, başka alaylara göndermeyi tercih eder olmuşlardı¹⁷¹.

Knez Baryatinskiy, Kavalergardskiy Alayı'nı ıslah etmek ve eski görkemli günlerine getirebilmek için üstün gayret göstermiştir. Baryatinskiy'nin öncelik verdiği iş, subay

---

¹⁶⁸ Kavalergardskiy Alayı'nın Borodino'da gerçekleştirdiği faaliyetler için bkz. "Kavalergardskiy Polk V Tsarstvovanie İmperatora Aleksandra I: 1801-1825", **İstoriya Kavalergardov Kavalergardskogo Eya Veliçestva Polka S 1724 Po 1 İyulya 1851 Goda**, St. Peterburg: 1851, ss. 50-126.

¹⁶⁹ Runov, s. 29.

¹⁷⁰ Runov, s. 30.

¹⁷¹ Runov, s. 30.

kadrosunun gözden geçirilerek tekrar yapılandırılmasıydı. Bu yüzden ilk olarak subay kadrosunu hak etmeyerek kadroları işgal eden subayları alaydan çıkarmış ve alaya liyakate dayalı alımlar yapmaya başlamıştır. Baryatinskiy alayda disiplin ve düzeni kurmak için çok çaba sarf etmiştir. Alayın disiplinine uymayan subayların tasfiye işlemlerini farklı uygulamalardaki tutumlarına bakarak gerçekleştirmiştir. Örneğin Baryatinskiy, 7 Mayıs 1865 tarihinde Kavalergardskiy Alayı'nda ortada hiçbir neden yokken alarm verdirmiş ve bu ani durum karşısında alayda bulunan subayların tutumunu gözlemlemiştir. Karşılaştığı manzara onu son derece şaşırtmıştır. Çünkü partilerden gece yarısında gelen bazı subaylar sarhoş, dağınık hâlde ve uyku sersemliği içinde ortaya çıkmışlar, oluşan panik ve şaşkınlıkla at yerine ineklere binmişlerdir. Baryatinskiy ortaya çıkan bu vahim tablo üzerine alarm durumunda gerekli tedbirleri almayan subaylar hakkında yaptırım uygulama kararı almıştır. Bu yüzden uygun davranış sergilemeyen subaylara diğer alaylara geçmelerini teklif etmiş, teklifi kabul etmeyenlere ise askerlikten istifa etmelerini söylemiştir. Bu teklif karşısında istifa etmek istemeyen subaylar Kavalergardskiy Alayı'ndan farklı alaylara geçmek zorunda kalmışlardır¹⁷².

Baryatinskiy subay kadrosunu işgal etmelerine rağmen alayda bulunmayı hak etmeyen subayları uzaklaştırdıktan sonra alayda kalmayı başaran subayların eğitimiyle yakından ilgilenmiştir. Baryatinskiy bir subayın kalitesinin onun sadece eğitimli olmasından kaynaklanmadığını bilecek kadar zeki biriydi. Bu yüzden subayların yaşam kalitelerini arttırabilmek ve sosyal ilişkilerini geliştirebilmek için eşi Prenses Betsy'den yardım almış, her gün evinde verdiği davetlere subaylardan birkaçını beraberinde getirerek görgü kazanmalarını amaçlamıştır. Yemek tüm görgü normlarına uygun bir şekilde düzenlenmiş; masada şiir, sanat gibi farklı konularda sohbetler edilmiştir. Nihâyetinde bu çalışmalar meyvesini vermiş, Baryatinskiy'nin beş buçuk sene görev yaptığı Kavalergardskiy Alayı bu süre içerisinde yenilenmiş ve hak ettiği itibarı kazanmıştır¹⁷³.

Mihail Dimitrieviç Skobelev'in alaya girmeye hak kazandığı dönem alayın reform faaliyetlerine başladığı zamanlara denk gelir. Kavalergardskiy Alayı'na kabul aldığı ilk gün Skobelev diğer genç askerler ile beraber alay komutanı Baryatinskiy'nin huzuruna çıkmıştır. Baryatinskiy'nin askerlerin yemin töreninde yapmış olduğu konuşma çok etkili

---

¹⁷² Runov, s. 30-31.

¹⁷³ Runov, s. 31.

olmuştur. Baryatinskiy konuşmasında “*Kardeşlerim, kuşkusuz bu hizmetinizin ne denli onurlu olduğunu biliyorsunuz. Hepimiz için kutsal değerler olan Çar’ı, aziz dinimizi ve vatanımız Rusya’yı koruyarak siz, insanlarımıza çok büyük fayda sağlamış oluyorsunuz. Bu hizmetimiz neden onurlu ve kutsaldır? Çünkü Rusya’nın tüm toprakları için biz kanımızı ve hayatımızı feda ediyoruz*” demiştir¹⁷⁴. Genç askerler bu konuşmanın ardından İncil’i ve haçı öperek yemin törenini böylece tamamlamışlardır¹⁷⁵. Törenin düzenleniş şekli ve törende yapılan konuşmalar askerî hayata yeni adım atan gençlerde coşku ve bağlılık duyguları uyandırmıştır. Lâkin Skobelev vatani ve dini için hizmet etme anlayışı ile ilk kez karşılaşmıyordu. Hem ailesinin uzun yıllar vatana hizmet etmesi hem de hocası Girardet’ten aldığı eğitimin temelini bu değerlerin oluşturması dolayısıyla Skobelev bu kavramlara hiç yabancı değildi.

Bu başlangıç, Skobelev’in hayatında bir dönüm noktasıydı. Çünkü bu zamana kadar tehlikelerden uzak olan hayatı sona eriyor; onur, cesaret, görev, disiplin ve sorumluluğun önemli olduğu ve insanların yeteneklerine göre değerlendirileceği bir hayata adım atıyordu. Bu noktada sorulacak en önemli soru Skobelev’in bu değişime ayak uydurup uyduramayacağıdır. Ya tehlikelerle dolu olan askerlik hayatında kendisine yüklenen misyonu layıkıyla yerine getirecek ve adından bahsettirecekti ya da pek çok Rus subayının başına geldiği gibi, sivil hayattan askerî hayata geçişte bocalayacak ve kaybolacaktı. Skobelev’in askerî bir disipline sahip olmadığı gerçektir. Lâkin askerliği sevmesi ve buna bağlı olarak gösterdiği azim ve beceriler onu diğerlerinden ayıracak, askerî hayata hızla adapte olmasını sağlayacaktı. Neticede de tüm bunlar ünlü bir general olmasına sebep olmuştur.

Mihail Dimitrieviç Skobelev, alaya katıldıktan sonra askerî işlerin tüm inceliklerini hızlı bir şekilde öğrenmeye başlamıştır. Diğer öğrencilerle kıyaslandığında onun, bilgi edinme, öğrenme ve uygulamada çok daha başarılı olduğu görülmektedir. Bunun sebebi Skobelev’in askerlik hizmetine olan ilgisinin ortalamanın çok üzerinde olmasıdır¹⁷⁶.

---

¹⁷⁴ Kostin, s. 20-21.

¹⁷⁵ Kostin, s. 21.

¹⁷⁶ Şolohov, “Bely General V Kontekste Vremeni”, s. 6.

Kavalergardskiy Alayı'nın eğitim safhası oldukça yoğundu. Öğrenciler her gün uygun adım, binicilik, silahlanma yöntemi, atış, jimnastik, eskrim ve kılıç kullanma eğitimleri almışlardır¹⁷⁷. Günlük eğitimlerin bitmesinin ardından serbest bırakılan öğrencilerin genellikle yoğun eğitimler sonrasında dinlendiği gözlenirken Skobelev'in derslerden sonra odasına çekildiği, mum ışığında savaş ve askerî sanat tarihi hakkında kitaplar okuduğu bilinmektedir¹⁷⁸. Kostin, odasına kapanan Skobelev hakkında şunları aktarmıştır: *“Skobelev odasına çekildikten sonra yanına kimseyi almıyor ve saatlerce çalışıyordu. Arkadaşları yanına giderek onu rahatsız ettikleri için Skobelev odasının kapısını kilitleyerek onlardan kurtulmaya çalışıyordu. Arkadaşları onun pergel ve cetvelle yaptıklarından bir şey anlamıyor, Skobelev'in bir sonraki sevgilisinin kalbine giden yolu çizdiğini düşünüyorlar ve şakalaşıyorlardı. Lâkin olay onların düşündüğü gibi basit değildi; Skobelev'in odası Sezar'dan Napolyon'a kadar tüm büyük komutanların haritaları ile doluydu. Kendisi de pergel ve cetvel yardımıyla bir komutan edasıyla stratejik planlar kuruyor ve hayalî seferler tertip ediyordu¹⁷⁹”*.

8 Eylül 1862 tarihinde Mihail Dimitrieviç Skobelev, Kavalergardskiy Alayı'nda aldığı derslerin sınavlarını başarıyla vermiş ve Portupey-Yunker¹⁸⁰ olmaya hak kazanmıştır¹⁸¹. Bu unvan, 1788 yılından itibaren, derslerde en başarılı olan ve askerî hizmetini en iyi şekilde yerine getiren Yunkerlere¹⁸² veriliyordu. Bu rütbenin en önemli ayrıcalığı, ona üç yıl boyunca sahip olanların, komutanın onayı ve boş kadronun bulunması şartıyla ilk subay rütbelerini almaya hak kazanmalarıydı¹⁸³.

Mihail Dimitrieviç Skobelev, Portupey-Yunker rütbesine sahip olduktan sonra bu rütbede belirtildiği gibi üç yıl beklemek zorunda kalmadan 31 Mart 1863 tarihinde

---

¹⁷⁷ Runov, s. 31.

¹⁷⁸ Kostin, s. 21.

¹⁷⁹ Kostin, s. 21.

¹⁸⁰ Eski Rus ordusunda subay adaylarına verilen unvan.

¹⁸¹ Masalskiy, s. 53.

¹⁸² Çarlık Rusya'da askerî okul öğrencisi. Bkz. Vedat Gültek, **Bilim ve Sanat Rusça-Türkçe Sözlük**, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2004, s. 1949.

¹⁸³ Runov, s. 31.

Kavalerghardskiy Alayı'na kornet¹⁸⁴ olarak kabul edilmiştir¹⁸⁵. Skobelev'in diğer Yunkerler gibi üç yıl bu rütbede kalmadan kornet rütbesine terfi etmesine neyin sebep olduğu konusunda herhangi bir malumatımız olmamakla birlikte muhtemelen derslerde gösterdiği azmi ve bilinen askerî kökeni bu terfi sürecini hızlandırmış olmalıdır.

Kornet rütbesine terfi eden Skobelev, Rus geleneklerine bağlı olduğunu göstermek için, ilk rütbesini alayda büyük bir parti tertip ederek kutlamıştır. Düzenlediği partiye büyük katılım olmuştur. Organizasyona teşrif eden dedesini ve babasını tanıyan kişiler, Skobelev'i överek başarılarından dolayı kutlamışlardır. Bu övgü dolu sözler muhakkak ki genç Skobelev'in hoşuna gitmişti. Lâkin subaylık maratonunun daha başında olduğunu bilmesi dolayısıyla bu övgülerin onu şımartmadığını söylememiz gerekir¹⁸⁶. Skobelev bu partide *'Beliy General' (Ak Paşa)* olarak tanınmasına neden olacak beyaz subay üniformasını ilk kez giymiş ve bu kıyafetiyle daha sonra anne ile babasını da ziyaret etmiştir¹⁸⁷.

Kavalerghardskiy Alayı'nın genç subayları, birkaç gün sonra Çar II. Aleksandr'ın daveti üzerine Zimniy Sarayı'nda¹⁸⁸ çarın huzuruna çıkmışlardır. Bu olay genç subaylar için çok önemliydi. Çünkü eğitimleri boyunca öğrendikleri değerlere bağlı kalarak hizmet edecekleri ve uğruna ölmeyi göze alacakları çar ile karşı karşıya geleceklerdi. Tören başladığı vakit subaylar en önde kendileri için ayarlanan yerde hazır beklemişlerdir. Çar subayların yanlarından geçerken her bir subayı tanıtıcı raporlar yetkili tarafından çara okunmuştur. II. Aleksandr, Skobelev'in önüne geldiğinde onun hakkında okunan raporu duymuş ve gülümseyerek şunları demiştir: *"Dedeni çok iyi hatırlıyorum, babanı ise tanıyorum. Onlar gibi oğullarının da devletimize iyi şekilde hizmet edeceğinden hiç şüphem yok"*. Çar'ın bu sözleri Mihail Dimitrieviç Skobelev'i sevindirmiş ve ona büyük onur vermiştir¹⁸⁹. Bu Mihail Dimitrieviç Skobelev'in II. Aleksandr ile ikinci karşılaşmasıydı. Daha önce dede İvan Nikitiç Skobelev'in 19 Şubat 1849 tarihinde

---

¹⁸⁴ Eski Rus ordusunda süvari birliklerinde ilk subay rütbesi.

¹⁸⁵ Kaznaçeev, s. 12.

¹⁸⁶ Kostin, s. 21.

¹⁸⁷ Runov, s. 32.

¹⁸⁸ Kışlık Sarayı. Günümüzde Ermitaj'ın bir bölümü.

¹⁸⁹ Runov, s. 32.

Petropavlovskaya Kalesi'ndeki cenaze merasiminde, Skobelev henüz altı yaşındayken karşılaştıklarını belirtmiştik.

1.3.2. Skobelev'in İlk Askerî Deneyimi: Polonya İsyanı

Mihail Dimitrieviç Skobelev'in kornet olmasının ardından ilk görev yeri Polonya olmuştur¹⁹⁰. Her fırsatta hükümete karşı isyan eden Polonya halkı, 1831 yılındaki isyanlarının çarlık tarafından kanlı bir biçimde bastırılmasının intikamını almak için Kırım Savaşı'nda Rusya'nın yenik düşmesinden faydalanarak 1863 yılında bağımsızlık için tekrar ayaklanmışlardır¹⁹¹. Polonya halkının Çarlık Rusya'ya karşı isyanı çarlık açısından şüphesiz endişe vericiydi. Bununla birlikte Çarlığı kaygılandıran asıl husus, ayaklanmaya sadece Polonya halkının değil daha iyi bir hayat arzu eden Rus asker ve subayların da katılmış olmasıydı¹⁹².

Rus Hükümeti'nin Polonya üzerindeki etkisini kırmak ve bağımsız bir Polonya yönetimi kurmak amacıyla teşkilatlanan örgütler 1860 yılından itibaren halkın her kesiminden, özellikle de gençlerin ve öğrencilerin desteğini alarak çeşitli gösteriler düzenlemişlerdir. Çarlık Rusya'ya karşı ilk gösteriler 22 Temmuz 1860 yılında Varşova'da yapılmıştır. Bu ayaklanma ruhu halkın büyük bir kısmına sirayet etmiş; bu ilk gösteri ülke genelinde benzer gösterilerin yapılmasını tetiklemiştir. Polonya'da oluşan bu hareketliliğin gün geçtikçe artması çarlık yöneticilerini ve askerî yetkilileri tedirgin etmeye başlamıştır. En önemli husus ise çarlığın bu duruma hazırlıksız yakalanmasıydı. Çünkü Polonya'da 1848 yılından itibaren sükûnet hâkimdi ve herhangi bir huzursuzluk emaresi yoktu¹⁹³. Lâkin işler bir anda tersine dönmüş; Polonya ve Litvanya'da Rus karşıtı sert rüzgârlar esmeye başlamıştı. Yerel halk sadece gösteriler yapmakla kalmamış; Rus memurlarını ve askerlerini öldürmüştü. Rus tarihçi Runov, öldürülen Rus görevlisi sayısının 1859-1863 yılları arasında 5.000 civarında olduğunu belirtmiştir¹⁹⁴. Herhangi bir savaş durumu

---

¹⁹⁰ Grigoriy Konstantinoviç Gradovskiy, **M. D. Skobelev. Etüd Po Harakteristike Naşego Vremeni i Ego Geroev**, St. Peterburg: Tipografiya İ. S. Levi, 1884, s. 7.

¹⁹¹ Runov, s. 33.

¹⁹² Kostin, s. 22.

¹⁹³ Oleg Rudolfoviç Ayrapetov, "Tsarstvo Polskoe v Politike İmperii v 1863-1864 gg.", **Russkiy Sbornik İssledovaniya Po İstorii Rossii Polskoe Vosstanie 1863 Goda XV**, Redaktori-sostaviteli O. R. Ayrapetov, Miroslav Yovanoviç, M. A. Kolerov, Bryus Menning, Pol Çeysti, Moskva: İzdatel Modest Kolerov, 2013, s. 19.

¹⁹⁴ Runov, s. 33.

olmadığı hâlde, dört yıllık bir süre zarfında bu kadar Rus yetkilinin öldürülmesi, Polonya'daki durumun vahametini gözler önüne sermektedir.

Çarlık Rusya'nın Dışişleri Bakanı Aleksandr Mihayloviç Gorçakov (1798-1883), Polonya'da meydana gelen bu hareketliliğe sebep olan asilere karşı sert önlemler alarak bu olayların büyümeden bastırılması gerektiğini II. Aleksandr'a anlattığı hâlde çar, Kırım Savaşı'ndan sonra Avrupa'da Ruslara karşı oluşan cephenin dikkatlerini daha fazla üzerine çekmek istemediğinden başlangıçta bu olaylara karşı soğuk kanlı ve çekimser yaklaşmıştır¹⁹⁵. Çar'ın bu düşüncelerinde haksız olduğu söylenemez. Çünkü Avrupalı devletler, Polonya'da çıkan isyanı yakından takip ediyor ve Çarlık Rusya'nın nasıl bir reaksiyon göstereceğini merak ediyordu. Çar'ın itidalli davranışı Varşova'ya vali olarak gönderilen Konstantin Nikolaeviç'e (1827-1892) de tesir etmiş olmalı ki vali, bölgeye gelir gelmez ılımlı bir politika izlemeye başlamıştır. Valinin bu tutumuna sebep olan şey sadece Avrupalı devletlerin gözünün bölgede olması ve çarın bu durumu önemsemesi olmamalıdır. Vali Konstantin Nikolaeviç bölgeye geldiğinde durumun ciddiyetinin farkına varmıştır; onu ılımlı politikalar izlemeye iten gerçek sebep budur. Çünkü durum başkentten görüldüğü gibi bir grup insanın rahatsızlıklarından ibaret değildi. Tedbirlerin geç alınmasından dolayı Polonya'daki ayaklanma bir halk hareketi olmaya doğru ilerliyordu. Bu yüzden vali, vakit kaybetmeden çarlık yönetimi tarafından hazırlanan reformları uygulamaya koydu. Fakat bu reformların da sorunu kökten çözeceği kesin değildi. Çünkü Rusların bölge halkının refahı için gerekli olan bu reformları daha önce değil de halk ayaklanınca uygulamaya başlaması, isyancıların Rusların isyanı bastıramayacak durumda olduğunu düşünmesine sebebiyet verebilirdi. Bu da halkı isyancıların safına katılmaya sevk edebilirdi. Nitekim öyle de olmuş ve reform paketinin gündeme gelmesi Polonyalılara, Rusların çaresiz kaldığı için geri adım attığı imajını vermiş ve isyan şiddetlenmiştir. Gün geçtikçe gerginleşen atmosfer toplumun her kesimi tarafından hissedilmeye başlanmıştır. Halkın, Rus yönetimi tarafından bölgeye gönderilen memur ve askerlere karşı tutumu sertleşmiştir. Artık Polonyalıların kendi bölgelerinde Rus yönetimine ait hiçbir şey istemedikleri gerçeği apaçık ortadaydı. Buna en iyi örneği Rus yazar Runov vermiştir. Runov eserinde; Varşova, Vilnius, Grodno ve diğer şehirlerde düzenlenen Katolik Yortusu sırasında yerli yönetimin talebi üzerine

---

¹⁹⁵ Ayrapetov, s. 21.

törenler için Rus askerlerinin çağrıldığını ve tören için hazır bulunan askerlerin yanından geçen Polonyalıların, özellikle de kadınların, askerlere kötü sözler sarf ettiğini ve daha ileri giderek onlara tükürdüğünü söylemiş; askerlerin ise, karşılık olarak sadece selam vermekle yetindiklerini belirtmiştir¹⁹⁶.

Polonya'nın bağımsızlık mücadelesini yöneten üst kademe, bu amaç uğrunda sarf edilen çabaların bir bütün hâlinde olmamasından rahatsız olmuş olmalıdır ki, daha somut adımlar atılması gerektiğini düşünmüşlerdir. Bunun için mücadele hâlinde olan gruplarla irtibat kurarak ortak hareket etmenin önemli olduğuna, hem ortaya çıkan sorunları tartışmak hem de ortak bir fikir etrafında birleşmek için toplantılar yapılmasına karar vermişlerdir. Bu karara bağlı olarak, 1862 yılında çeşitli toplantılar düzenlenmiş ve başarıya ulaşmak için daha kesin adımlar atılmasına karar verilmiştir. Aynı senenin Ağustos ayında Varşova'da düzenlenen toplantıda Çarlık Rusya'nın Polonya halkı için yaptığı reformlar incelenmiş ve bu reformların Polonya halkını çarlık himayesinde tutmaya yetecek kadar yararlı olmadığı sonucu ortaya çıkarılmıştır¹⁹⁷. Çarlığın Polonya halkına sunduğu reformlar eksiksiz olsaydı bile muhtemelen halk tarafından kabul görmeyecekti. Çünkü esaret altında yaşayan bir millet, içine bağımsızlık ateşi düştüğü vakit, kendilerine sunulan hiçbir teklifi beğenmezdi. Dolayısıyla Polonyalı isyancıların toplantılarında Polonya halkının refahı ve geleceği için tek yolun, özlem duyulan bağımsızlık olduğu kanaati açıkça hasıl olmuştur. Belirtmek gerekirse heyetin bu toplantılarda aldıkları kararların en mühimi, bir sonraki senenin Ocak ayında yapılacak olan askerlik çağrısını isyan için sinyal olarak kabul etmeleri idi¹⁹⁸. Buradan hareketle bu kararın alınmasıyla isyan hareketinin ne zaman başlayacağına dair tüm taraflara bir mesajın gönderildiği anlaşılmaktadır. Aslına bakılırsa askere çağırılma meselesi Polonya halkının isyanının sadece başlangıç nedeni olabilir. Polonya halkının uzun yıllar boyunca Rus denetiminde yaşaması, çarlığın ağır vergilerine maruz kalması ve yapılan reformlara uyum sağlayamaması, isyanın asıl sebepleridir. Nitekim artık Rus himayesinde yaşamak istemeyen Polonyalılar için bardağı taşıran son damla, Çarlık Rusya tarafından atanan ve

---

¹⁹⁶ Runov, s. 33-34.

¹⁹⁷ Ayrapetov, s. 37.

¹⁹⁸ Runov, s. 34.

Polonya Hükümeti'nin yerel başkanlığını yapan Aleksandr Wielopolski (1803-1877)¹⁹⁹ tarafından yaşları uygun olan bekar Polonyalı tüm erkeklerin ayırım gözetilmeksizin Rus ordusu için askere çağırılacağı duyurulmasıdır. Şartları sağladıkları için askere çağırılan gençlerin çoğu çağrıya uymayarak Varşova'dan kaçmış ve şehrin yakınlarındaki ormanlarda gizlenmişlerdir. Civar bölge halklarının fakir olması, bu kaçak gençlere yardım edememelerine sebep olmuştur. Bu sebeple çok zor durumda olan asker kaçakları, her şeye rağmen valinin geri dönmeleri şartıyla affedilecekleri ilanına kulak asmamış ve geri dönmemişlerdir²⁰⁰. Dahası, bir bildiri yayınlayarak halka, Çarlık Rusya'ya karşı ayaklanma çağrısında bulunmuşlardır²⁰¹. Ancak kaçak grubun cephaneleri yetersizdi ve çok küçük gruplar hâlindeydiler. Bu kadar kötü şartlar altında olmalarına rağmen halk bildirimlerine kulak vermiş ve toplumun her kesiminden insanların desteğini kazanmışlardır. Firar eden gruplar bu şekilde ayaklanma başlatma hususunda başarılı olmuşlardır²⁰².

Halkın desteğinin artması, isyancıların daha cüretkâr davranmasına sebebiyet vermiştir. 22-23 Ocak gecesi Polonya'da bulunan Rus garnizonuna eşzamanlı olarak saldırılar düzenlemişlerdir. Vali Konstantin Nikolaeviç'in yapmış olduğu araştırmanın ilk sonuçlarına göre 30 Rus askeri ölmüş, bu sayının üç katı kadar asker de yaralanmıştır. Bu olaylar, Rusya'da büyük yankı bulmuş ve çarlığa karşı yapılan eleştirilerin şiddetini arttırmıştır. Bu saldırı karşısında Çar II. Aleksandr, "*Umuyorum ki bu saldırıyı yapanlar en kısa zamanda bulunarak cezalandırılacaktır.*" diye açıklama yapmıştır²⁰³. Bu süreçte isyanı artık küçük bir halk hareketi olarak adlandırmak yanlış olacaktır. Çünkü Varşova merkezli başlayan isyan, tüm Polonya ve hatta Litvanya'daki bölgelerde şiddetli bir şekilde etkisini göstermeye ve taraftar bulmaya başlamıştır. Ayaklanma iki kademe tarafından yönetilmekteydi. Merkez komite Varşova'da, isyanı koordine eden ana komite ise Londra'da bulunmaktaydı. Bu komitelere bağlı olan birliklerin düzensiz, kuralsız ve

---

¹⁹⁹ 9 Haziran 1862 tarihinde Konstantin Nikolaeviç bölgeye vali olarak atandığı zaman, Aleksandr Wielopolski ile birlikte çalışmıştır. Bkz. Ayrapetov, s. 34.

²⁰⁰ Ayrapetov, s. 42-43.

²⁰¹ Aleksandr Dmitrieviç Gronskiy, "Povstančeskaya Propaganda Konstantina Kalinovskogo Nakanune i v Period Polskogo Vosstaniya 1863-1864 gg.", **General M. D. Skobelev i Ego Vremya (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya)**, Ryazan: FGBUK Ryazanskiy İstoriko-Arhitekturmıy, 2014, s. 260.

²⁰² A. A. Maşkovtsev, "Polskoe Vosstanie 1863-1864 gg. V Osveşenii Gubernskoy Pressı Volgo-Uralskogo Regiona", **Vestnik Vyatskogo Gosudarstvennogo Gumanitarnogo Universiteta**, No: 7 / 2014, s. 25.

²⁰³ Ayrapetov, s. 45.

taktiksiz olarak ilerlemeleri, isyancıların sayısının artmasıyla birlikte birtakım sorunları ortaya çıkarıyordu. Bu hareket şekli sebebiyle isyancıların halka da zararları dokunmaya başlamıştır²⁰⁴. Bölge yöneticilerinin bu düzensiz ve kendi başlarına buyruk hareket eden birlikleri sakinleştirmek için göstermiş oldukları çabalar ise hiçbir sonuç vermemiştir. Nihâyetinde küçük gruplar hâlinde oldukları için hareket kabiliyeti oldukça güçlü olan bu birlikler, Çarlık Rusya'ya karşı gerilla savaşı başlatmıştır²⁰⁵.

90.000 kişilik Rus ordusunun başında olan Konstantin Nikolaeviç isyana hemen karşılık verememiştir. Konstantin Nikolaeviç, saldırı anında küçük olsa da gruplar hâlinde bulunan isyancıların ülke geneline daha kolay dağılacaklarından korktuğu için ülkenin büyük bir kısmını onlara bırakarak askerlerini belirli bir noktada toplamıştır. Ancak bu tutum, Polonya sınırlarının geçici olarak açık kalmasına, silah, erzak ve diğer kaynakların ülkeye kolayca sızdırılmasına sebebiyet vermiştir. Ülkeye giren silahlar vasıtasıyla isyanın etkilediği saha, genişlemiş ve büyük ölçekli çatışmalar başlamıştır²⁰⁶.

Çarlık Rusya'ya karşı yürütülen bu hareketin Vistül Nehri'nin sol kıyısındaki yönetimini Langeviç, sağ kıyısındaki yönetimini ise Levandovskiy üstlenmiştir. Litvanya'da ise yönetim Serakovskiy'nin elindeydi. Bu isyanın komutanlığını sınırsız yetkiler ile donatılan ve Paris'te bulunan Meroslavskiy yapmıştır. Meroslavskiy'nin Ocak ayının sonlarında Paris'ten hareket ederek Polonya'ya gelmesi üzerine Çarlık Rusya, tedbirlerini arttırmak zorunda kalmıştır. Alınan tedbirler etkisini göstermiş ve Yuriy İvanoviç Schilder-Shuldner (1816-1878), Troyaçintsi'de Meroslavskiy'nin önderliğini yaptığı isyancıları dağıtmayı başarmıştır. Bu başarısızlık üzerine Meroslavskiy Polonya'da fazla kalamamış tekrar yurt dışına kaçmıştır. Meroslavskiy'nin yurt dışına kaçmasının ardından isyanın başına Sandomir'de etrafında 4.000 kişilik bir grup toplayan Langeviç geçmiştir. Fakat Langeviç'in akıbeti de Meroslavskiy'den farklı olmamış, 12 Şubat'ta Moloçintsi'de Rus kuvvetleri tarafından bozguna uğratılmıştır. O da bölgede daha fazla kalmanın kendisi için tehlikeli olduğunu anlayınca 9 Mart'ta Avusturya sınırını geçerek

---

²⁰⁴ Aleksandr Zagornov, "Vosstanie 1863 Goda i Ofitsialnyy Pravoporyadok", **Belaruskaya Dumka**, No: 4, 2013, s. 83.

²⁰⁵ Diakon Gordey Şeglov, "Jertvy Polskogo Vosstaniya 1863-1864 Godov", **Russkiy Sbornik İssledovaniya Po İstorii Rossii Polskoe. Vosstanie 1863 Goda XV**, Redaktori-sostaviteli O. R. Ayrapetov, Miroslav Yovanoviç, M. A. Kolerov, Bryus Menning, Pol Çeysti, Moskva: İzdatel Modest Kolerov, 2013, s. 224.

²⁰⁶ Runov, s. 34.

Polonya'yı terk etmiştir. Rus ordularının üst üste başarılı sonuçlar almalarına rağmen isyan tam olarak bastırılmamıştır. Çünkü Vistül Nehri'nin sol kıyısında Ruslardan nefret eden Çahovskiy'nin komutanlığını yaptığı grupların en büyüğü faaliyetlerine devam etmiştir. Çahovskiy etrafında topladığı kalabalık isyancı grubu ile direnişe devam etmekle kalmamış, ara ara Rus askerlerine başarılı baskınlar da yapmıştır²⁰⁷.

Rus Hükümeti şiddetli devam eden bu isyanı bastırmanın, isyancıların üzerine kuvvet göndermekle olmayacağını düşünmüş, akan kanı durdurma isteğiyle isyancılar için genel af çıkarmıştır²⁰⁸. Buna göre, 10 Mart 1863 tarihine kadar silahlarını gönüllü olarak en yakın sivil ya da askerî yetkililere teslim eden isyancılar affedilecekti²⁰⁹. Ancak bu durum istenilen sonucu vermemiş ve isyancılar silahlarını bırakarak teslim olmamışlardır. Af kararı alarak isyanın bitmesini amaçlayan hükümetin kararının isyancılar tarafından umursanmaması üzerine, çarlık yönetimi kan dökülmeden isyanın bitirilemeyeceğini anlamıştır. Bu yüzden, yapılan görüşmeler sonucunda isyanı bastırmak için daha sert tedbirlerin uygulanması gerektiği kararı alınmıştır. Bu tedbirlerden bir tanesi Polonya'ya ek askerî güçlerin gönderilmesidir²¹⁰.

Skobelev'in görev yaptığı Kavalergardskiy Alayı Polonya'ya gönderilen askerî birlikler arasında değildi²¹¹. Ancak Kornet Skobelev II. Aleksandr tarafından Polonyalılara manifesto yayınlama görevi verilen general yardımcısı Baranov'un maiyetine dâhil edilmiştir²¹². Bu görevin neden Skobelev'e verildiğine dair bir bilgi mevcut değildir. Henüz ilk subay rütbesini alan genç bir askerin, ait olduğu alay göreve dahil edilmediği hâlde bu göreve layık görülmesinin imkânsızlığı düşünüldüğünde, köklü ve güçlü ailevi bağlarının bu kararda etkisi olabileceğini akıllara getirmektedir. Skobelev'e bu görevin verilmesinin altında yatan sebep ne olursa olsun o, Baranov'un önderliğini ettiği grupla beraber ilk askerî tecrübesini yaşayacağı Polonya üzerine harekete geçmiştir. Ancak

---

²⁰⁷ Runov, s. 34-35.

²⁰⁸ Zagornov, s. 85.

²⁰⁹ Leh Majeovski, "Amnistiya 12 Aprelya 1863 Goda Vozmojno Li Bılo Obyedinenie Reform Velöpolskogo S Raskrepoşeniem Krestyan?", **Russkiy Sbornik İssledovaniya Po İstorii Rossii Polskoe Vosstanie 1863 Goda XV**, Redaktori-sostaviteli O. R. Ayrapetov, Miroslav Yovanoviç, M. A. Kolerov, Bryus Menning, Pol Çeysti, Moskva: İzdatel Modest Kolerov, 2013, s. 210.

²¹⁰ Runov, s. 35.

²¹¹ Runov, s. 35.

²¹² Kaznaçeev, s. 13.

elçilik Polonya sınırını geçer geçmez Skobelev rahatsızlanmıştır. Zaten kendisi de bu elçilik heyetinde bulunmaktansa bölgede bulunup çatışmaların içinde olması gerektiğini düşünmekteydi. Yolculuk boyunca Baranov'a bu yolda yaptığı ısrarlar neticelenmiş ve Baranov, Skobelev'i isyana karşılık veren Grodnenskiy Süvari Alayı'na²¹³ göndermiştir²¹⁴. Skobelev'in Kavalergardskiy alayından ayrılmasına Baranov'un müsaade etmesinin asıl nedeni, alay doktorunun Skobelev'e ağır süvari birliğinden daha hafif bir süvari birliğine geçmesini tavsiye etmiş olmasıdır. Çünkü Skobelev'in görev yaptığı Kavalergardskiy Alayı ağır süvari birliği sınıfındaydı. Doktorun Skobelev'e tavsiyesi alay arşivine not olarak eklenmiştir. Kavalergardskiy Alay Arşivi'ndeki 7 Mart 1864 tarihli ve 28 sayılı dosyada bulunan bu belgede, Skobelev'in attan birkaç kez düşmesinden sonra alay süvarilerinin ağır üniformasını giydiğinde göğsünde ağrı hissettiği, doktorun da ona hizmetinin şeklini değiştirmesini ve hafif süvariliğe geçmesini tavsiye ettiği belirtilmiştir²¹⁵. Baranov'un müsaade etmesiyle, Skobelev dedesinin de görev yapmış olduğu Grodnenskiy Alayı'na katılmıştır²¹⁶. Grodnenskiy Alayı, Kavalergardskiy Alayı gibi öncü birlik değildi. Ancak aynı şekilde Süvari Muhafız Birliği olarak görev yapmaktaydı²¹⁷.

Skobelev isyanın devam ettiği bölgeye geldiğinde bir kısmı Litvanya'da olan Grodnenskiy Süvari Alayı'na dâhil olmuştur. Skobelev'in bölgeye geldikten sonra yaptığı ilk askerî faaliyeti, Mehov'da vuku bulmuştur²¹⁸. İsyancıların Şpak çetesi, yaşanan çatışmalarla zor durumda kalmış ve kaçmaya başlamıştır. Skobelev'in dahil olduğu Preobrajenskiy bölüğünün görevi Şpak çetesini yakalayıp imha etmektir²¹⁹. Uzun süren takipten sonra yaşanan birkaç çatışmanın ardından çetenin büyük bir kısmı yok edilmiş; sağ kalan kısmı ise ormanlara dağılmıştır. Yarbay V. K. Zankisov'un emrindeki bu bölük, isyancıların dağıldığı bölgeleri temizleme görevini üstlenmiştir. Aralarında

---

²¹³ Grodnenskiy Alayı'nı, 1812 yılında Fransızlara karşı yapılan Vatan Savaşı'nın kahramanı ve Skobelev'in dedesi İvan Nikitiç Skobelev'in de beraber çalıştığı Tümgeneral Yakov Kulnev oluşturmuştur. Alaydaki süvariler Kulnev'i hatırlayarak her konuda ona benzemeye çalışmışlar ve alayın onurlu tarihiyle de gurur duymuşlardır. Bkz. Kostin, s. 23.

²¹⁴ Kostin, s. 22.

²¹⁵ Masalskiy, s. 54.

²¹⁶ Kodi ve Matrosova, s. 9.

²¹⁷ Masalskiy, s. 54.

²¹⁸ Çantsev, s. 87.

²¹⁹ Masalskiy, s. 54.

Skobelev'in de bulunduğu bölük, Mihay Şemiot'un önderliğini yaptığı isyancıları takip etmeye başlamıştır. Nihâyetinde Mihay Şemiot ve emrindeki isyancıların kaçacak bir yeri kalmamış ve Radkovitskiy ormanında sıkıştırılmışlardır²²⁰.

Rus kuvvetlerinin çembere aldığı Radkovitskiy ormanına sığınan isyancılar, hareket etmekte zorluk çekmeye başlayınca ağaçlardan kendilerine barikat yaparak uygun yerlerde mevzilenmişlerdir. Ruslar burada isyancılardan beklemedikleri bir direniş görmüştür. Şüphesiz bu direnişin bu kadar sert bir şekilde devam etmesinin sebebi ağaçlardan yapılan barikatlardır. Rusların birkaç hücumu isyancılar tarafından başarılı bir şekilde geri püskürtülmüştür. Bu direnişi beklemeyen Rus yetkililer isyancıları nasıl imha edileceklerini düşünürken, Skobelev ilginç bir fikir ortaya atmış; ormanın yakılmasını ve yangından kaynaklanan duman yardımıyla isyancılara yaklaşılmalarını teklif etmiştir. Skobelev'in teklifi, yetkililer tarafından makul bulununca civardaki kuru yaprak, saman, çalı-çırpı ne varsa toplanarak yakılmış, yangın çalılara ve nihâyetinde oradan da ağaçlara sıçramıştır. Ortaya çıkan dumandan yararlanan Rus süvariler, isyancılara yaklaşmış ve kendilerine verilecek hücum sinyalini hazır bir şekilde beklemişlerdir. Verilen sinyalin ardından isyancılara karşı harekete geçmişlerdir. İsyancılar olup biteni anlamadan Rus süvarileri tarafından yakalanmış ve imha edilmişlerdir²²¹.

Skobelev'in aktif rol aldığı bu baskında, Şemiot'un başkanlığını yaptığı grupla çatışmalar oldukça şiddetli geçmiştir. Barut dumanının kapladığı havada silah sesleri, atların kişnemesi ve komutanların emirleri yankılanmış, çatışmada hem Polonyalılar hem de Ruslar ciddi zayıat vermiştir. Skobelev için bu çatışmadan sonra düşülen not önemlidir: *“Emirlerin direkt ve mükemmel bir şekilde gerçekleştirilmesi ve 15 Nisan'da Bezkişkin'i*

---

²²⁰ Runov, s. 35. Kaznaçev, 'Mihail Dimitrieviç Skobelev 1843-1882' adlı eserinde Skobelev'in Polonya isyanına dahil edilmesini farklı bir şekilde anlatmıştır. Yazara göre Skobelev, Grodnenskiy Alayı'na geçtikten sonra buradaki sakin hayattan sıkılmış ve kahramanlık hayalleri kurmaya başlamıştır. Bu dönemde baş gösteren Polonya isyanından dolayı Rus askerleri bölgedeki isyancılarla savaşmaktaydı. Skobelev, o dönem Polonya'da bulunan babasıyla görüşmek için 20 gün izin alarak birlikten ayrılmıştır. Babasıyla görüşmeye giderken tesadüf eseri Avgustovskaya Vilayetinde Şpak çetesini takip eden Preobrajenskiy Bölüğü'ne rastlamıştır. Bunun üzerine Skobelev bu alaya katılmış ve alay ile beraber Şpak çetesini takip etmeye başlamıştır. Sonrasında ise Polonya isyanını bastıran özel gruba katılmış ve Radkovitskiy ormanında Şemiot çetesi ile ilk çatışmasını yaşamıştır. Bkz. Kaznaçev, s. 13. Yine Gusarov da Kaznaçev ile aynı görüşte olup eserinde olayı bu şekilde anlatmıştır. Bkz. Gusarov, s. 25.

²²¹ Runov, s. 35.

esir alma sırasında gösterdiği yarar ve başarıdan dolayı, 4. derece Aziz Anna Nişanı'nı almaya hak kazanmıştır²²²”.

Radkovitskiy ormanında gerçekleştirilen bu baskın Skobelev için çok önemliydi. Burada üstlendiği görevle ilk askerî faaliyetini gerçekleştiren Skobelev, gösterdiği faaliyetlerden dolayı da adını askerî çevrelere duyurmayı başarmıştır. Baskın sonunda aldığı ödüller sadece strateji ve taktik konusundaki katkıları için değil aynı zamanda çatışma anında gösterdiği kahramanlıklardan dolayıdır. Baskının ertesi günü Şemiot'un yakalanması vakasında Skobelev'in önderliğini yapan Zankisov başarısından dolayı onun elini sıkarak tebrik etmiş ve kampa döndüklerinde Skobelev ile ilgili ayrıntılı bir rapor hazırlayarak alay komutanına göndermiştir²²³. Skobelev'in bu başarısı sadece komutanları tarafından değil, alaydaki tüm arkadaşları tarafından takdirle karşılanmıştır²²⁴. Aziz Anna Nişanı'nın yanı sıra Skobelev'e '*Cesaret İçin*' sözünün işlendiği altın bir kılıç hediye edilmiştir²²⁵. Dedesi İvan ve babası Dimitriy'in üstün cesaretlerinden sonra almaya hak kazandığı kılıcı bu vesileyle Skobelev de almıştır. Bu kılıcın Skobelev ailesinin üç kuşağında da bulunması dikkate değerdir. Bu olay, Skobelev ailesinin Rus tarihi açısından değerini idrak edebilmek için önemlidir. İsyan sonunda Mihail Dimitrievič Skobelev henüz 21 yaşındayken ilk savaş nişanına sahip olmuştur. Bu ödüle genç yaşında sahip olması onun kendine olan güvenini perçinlemiştir.

Polonya isyanının bastırılması hususu Skobelev'in savaşı kendi gözüyle görmesi ve aktif olarak savaşın içinde bulunarak tecrübe kazanması açısından önem arz etmektedir. Ayrıca bu savaşta düşmanın nizami bir ordusunun olmaması, mücadeleyi düzenli bir savaş olmaktan çıkararak bir gerilla savaşına dönüştürmüştür. Bu şartlar Rus birliklerinin verdiği mücadelenin önemini artırmaktadır. Çünkü böyle bir savaşta düşmanı, herhangi bir köylüden ayırt etmek oldukça güçtü, net bir cephe düzeni yoktu ve saldırıların beklenmedik taraflardan gelme olasılığı çok yüksekti. Bu şartlarda doğru yönde saldırı ve savunma yapabilmek ve uygun kararı alarak gerçekleştirmek için özel yeteneklere sahip olmak gerekirdi. Skobelev bu süreçte şimdiye kadar aldığı eğitimlerle kendisini

---

²²² Kostin, s. 22.

²²³ Kostin, s. 22.

²²⁴ Filippov, s. 8.

²²⁵ Ditmar, s. 5.

geliştirmesinin karşılığını almış, zekâsı ve iş bitiriciliği ile ön plana çıkmayı başarmıştır. Hayatı risk altındayken bile cesaretli duruşu herkesçe hissedilmiş ve bu özelliği dolayısıyla askerler tarafından saygı duyulan ve sevilen birisi olmuştur²²⁶. Cesareti ve yönetim kabiliyeti daha sonraları da katıldığı birçok çatışma ve savaşta görülecek bu özellikleri sayesinde Skobelev ve askerleri arasında Skobelev'in ölümüne kadar devam edecek çok güçlü bir bağ oluşacaktır.

Polonya isyanının bastırılması Avrupa ve Rusya'da oluşan durumu ve Rusya'nın gelecekte ortaya çıkabilecek benzer isyanlara karşı nasıl bir tutum içinde olması gerektiğini net bir biçimde göstermesi açısından önemlidir. Runov eserinde tarihçi A. A. Kersnovskiy'nin bu ayaklanmayı anlatırken şu ifadelerle yer verdiğini belirtmiştir: *"1863 yılında Polonya'da çıkan isyan, 1794 yılında yine Polonya'da ki isyana göre hafif atlatılmıştır. I. Nikolay zamanındaki Rus-Polonya Savaşı'nın (1831) ise çok gerisindedir. Bir kıyaslama yapılacak olursa 1768-1772 yılları arasındaki ayaklanmaya daha çok benzemektedir. Polonya ordusu çoktan yok olmuş, gerilla grupları askerî hazırlığı olmayan, çoğu zaman tırpan ve avcı tüfekleriyle silahlandırılmış insanlardan oluşmaktaydı. Yine bu insanları yönetenler de taktik bilgisi olmayan kişilerdi. Topları zaten yoktu, Rus askerleri ile karşılaştırıldıklarında 10 kat daha fazla zarara uğruyorlardı. 1863 yılında 547 çatışma, 1864 yılında ise 84 çatışma tespit edilmiştir. 30.000'i aşkın isyancı öldürülmüştür. Bu kayıp, Rus tarafında 3.000'den fazla idi. Bu ise Rus askerî güçlerinin sadece %2'sini oluşturuyordu. Rus askerleri ellerinden geleni yapmışlar ve çok başarılı sonuçlar almışlardır. Ayrıca bu çabalarından ötürü Rus askerlerine herhangi bir ödül vaat edilmemiştir²²⁷".* Şeglov eserinde, isyan bastırıldıktan sonra savaş esnasında ölenlerin haricinde sağ olarak ele geçirilenlerin çarlık tarafından idam edildiklerini bildirmiştir. Ancak muhtelif kaynaklarda Rusların astığı asilerin sayısı hakkında ortak bir görüş olmadığını da sözlerine eklemiş, bazı kaynaklarda asılarak öldürülen asi sayısının 2.000 olarak, diğer kaynaklarda ise idam cezasına çarptırılanların sayısının daha az olarak belirtildiğini söylemiştir. Ancak yazar 2000 sayısını çok fazla bulmuş ve 750 civarında asinin isyan sonrası çarlık tarafından asılmış olabileceğini

---

²²⁶ Runov, s. 36.

²²⁷ Runov, s. 37.

belirtmiştir²²⁸. Yine Kersnovskiy Rus toplumunda oluşan vatanseverlik kavramını çok abartılı bulmuş, çarlığın 1863 yılındaki bu ayaklanmayı bastırma şeklini Avrupa'nın hoş karşılamadığını belirtmiş ve şunları eklemiştir: “*Londra’da Gertsen tarafından yayımlanan ‘Kolokol’ adlı dergi, Çarlık Rusya’ya muhalif bir tutum sergilemiş ve nefret ettikleri Rusya’ya karşı Avrupa devletlerinden oluşacak bir seferin başlatılması gerektiğini yazmıştır*”²²⁹. Kersnovskiy’nin belirttiklerine bakılırsa Kırım Savaşı’nda Rusya’ya karşı Avrupa’da oluşan ittifak bozulacak gibi görünmüyordu. Her ne kadar çarlık bu ittifakın dikkatini çekmeden, Polonya’da başlayan isyanı daha makul yollarla çözmek istemişse de isyancıların göstermiş oldukları tutum dolayısıyla bu mümkün olmamış ve isyan çok sert bir şekilde bastırılmıştı. İşte tam bu sebepten olsa gerek, Rusya’nın isyanı bastırma şekli Avrupa tarafından hoş karşılanmayarak çarlığa karşı bir kamuoyu oluşmasına sebebiyet vermiştir. Runov, bunun çifte standart olduğunu düşünmüş ve Gertsen’in Rusların gösterdiği vatanseverliği abartılı bulurken, İngiliz, Fransız ve Polonya halklarının vatanseverliğini hoşgörü ile karşıladığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra Gertsen’in Rus subaylarını ve askerlerini yok etmek için harekete geçen Polonya isyancılarına tezahüratlar yaptığını ve Rus askerleri hakkında uydurma bilgiler verdiğini de sözlerine eklemiştir²³⁰.

Polonya isyanının sert bir şekilde bastırılmasından sonra yurtdışında oluşturulan bu kamuoyu, Avrupa ülkelerinde zamanla Rusya’ya karşı büyük bir muhalefet ortaya çıkarmıştır. Bu muhalefet kitlesel terör olaylarını beslemiş ve nihayet devrim hareketlerinin olgunlaşmasına sebebiyet vermiştir. Siyasî olayların ve diplomasinin yoğunlaştığı bu dönemlerde, Mihail Dimitrievič Skobelev siyasetten oldukça uzak kalmıştır. Kendisini askerî açıdan geliştirmek için çabalayan Skobelev subaylığın, başkentte siyaset yaparak değil, sahada çatışmaların içinde icra edilmesi gerektiğini düşünmüştür²³¹.

---

²²⁸ Şeglov, s. 224-225.

²²⁹ Runov, s. 37.

²³⁰ Runov, s. 38.

²³¹ Runov, s. 37.

Polonya isyanının bastırılması sonucunda Mihail Dimitrieviç Skobelev, Paruçık²³² rütbesine yükseltilmiş²³³ ve başarısından dolayı, üzerinde '1863-1864 yıllarında Polonya isyanının bastırılması için' ifadesinin yer aldığı, beyaz-turuncu-siyah kurdele ile göğse takılan gümüş bir madalya ile ödüllendirilmiştir²³⁴.

Skobelev'in aldığı mükâfatlar ve terfilerde hem güçlü karakterinin hem de isyanda gösterdiği hizmetlerin etkili olduğu muhakkaktır. Fakat Kostin, Skobelev'in teyzesinin eşi Adlerberg'in bakan ve ailesinin asker kökenli olmasının onu, diğer askerlere nispetle öne çıkardığını belirtmektedir. Çünkü babası Dimitriy İvanoviç Skobelev ve Adlerberg, ondan daha önce askerlik mesleğine başlayanlar ile aynı seviyeye yükselmesi için emek veriyorlardı. Skobelev'in askerî kıyafetindeki yıldızlarının hızlı bir şekilde artmasının sebebini yazar, baba ve Adlerberg'in Skobelev için yaptığı uğraşlara bağlamıştır. Ancak Skobelev'in gerçekten çok çalışkan olduğunu, askerî hayatın zorluklarına aldırış etmediğini ve nitelikli bir karaktere sahip olduğunu da belirtmekten geri durmaz. Kostin, Grodnenskiy Alayı'nın subaylarının hatıralarında Skobelev'in her zaman centilmen ve cesur bir süvari subayı olarak geçtiğini ve ondan çok iyi biri olarak bahsedildiğini de sözlerine ekler²³⁵.

Masalskiy ise, Polonya isyanının başlangıçta Skobelev için sadece şöhret ve ün getirdiğini belirtmiş; sözlerine şu şekilde devam etmiştir: "*Polonya ulusal ayaklanması Skobelev'in ilerleyen yıllarda sıkça halk meseleleriyle ilgilenmesine sebebiyet vermiştir*²³⁶". Masalskiy'nin belirtmiş olduğu husus gerçekten çok önemlidir. Genç Skobelev'in Polonya isyanına katılması bağımsızlıkları için mücadele eden halkı yakından tanımasını sağlamıştır. Her ne kadar Polonya isyanı Skobelev için bu dönemde büyük bir anlam ifade etmese de Skobelev sonraki yıllarda bağımsızlık hareketiyle ciddi derecede ilgilenecektir. Bu tecrübesi Skobelev'in, Balkanlar'daki milliyetçilik hareketlerinin fikrî ve duygusal altyapısını doğru okumasını sağlamıştır. Özellikle 93 Harbi'nde Balkanlar'da üstlendiği görev sırasında Slav halklarıyla yakın temas içinde

---

²³² Çarlık ordusunda Teğmen rütbesinde Subay. Bkz. Gültek, s. 1203-1204.

²³³ Gusarov, s. 25.

²³⁴ Runov, s. 37.

²³⁵ Kostin, s. 23.

²³⁶ Masalskiy, s. 55.

olmuş ve onlara destek vermiştir. Bu yüzdendir ki, hayatının son dönemlerinde askerî görevlerinden ziyâde siyasî konulara kafa yormaya başlamış; Balkanlar'da ve muhtelif başka bölgelerde bu konularda konferanslar vermiştir. Bu konferansların esas eksenini Panslavizm'dir. Söz konusu konferanslar bölge halkları üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Slav halkları hem 93 Harbi'ndeki faaliyetlerinden hem de bu konferanslarda verdiği mesajlardan ötürü, bağımsızlıklarına giden yolda Skobelev'i bir kurtarıcı olarak görmüştür. Slav uluslarının Skobelev hakkındaki görüşleri, üçüncü bölümde ayrıntılı bir şekilde anlatılacağı için bu kısımda üzerinde durmayacağız.

1.3.3. Danimarka-Prusya Savaşı'na Gözlemci Olarak Gönderilmesi

Mihail Dimitrievič Skobelev, Polonya isyanının bastırılmasından sonra alınan tedbirlerin nasıl ve ne şekilde uygulanacağını göremeden 1864 yılının ilkbaharında Petersburg'a çağırılmıştır. O sıralarda Avrupa'da Danimarka ve Prusya arasında savaş yaşanıyordu. Kendi sorunları ile uğraşan Çarlık Rusya, Polonya isyanını başarılı bir şekilde bastırdıktan sonra Avrupa'da olan bitenleri dikkatle izlemeye başlamıştır. Çarlık, bu savaş hakkında istihbarat elde edebilmek için Skobelev'in gözlemci olarak Batı Avrupa'ya gitmesini istemiştir²³⁷. Bu sebeple başkente çağırılan Skobelev burada söz konusu görev hakkında bilgilendirilmiştir. Bu bilgilendirmeyi Skobelev'i göreve hazırlayan kurmay albay şu sözlerle yapmıştır: *“Bu savaş, özellikle her iki tarafın gücünü öğrenmek ve sahip oldukları yeni silahların kullanımı hakkında bilgi sahibi olmak için önemli olacaktır. Biz bu silahın özelliklerini ve piyade alayındaki sayısını öğrenmek istiyoruz. Çatışmalara katılan subaylar ile yakınlaşın ve ikili ilişkilerinizi geliştirin. Savaşların oluşan yeni koşullarla nasıl sürdürülmesi gerektiğini tartışın. Savaş yöntemleri hakkında bilgi sahibi olun. Çünkü bu duruma biz de düşebiliriz. Bu yüzden neye hazırlanmamız gerektiğini bilmeliyiz”*²³⁸. Görüldüğü gibi Skobelev'in Çarlık Rusya için yapacağı bu görev, ilk askerî görevinden çok farklıdır. Aktif olarak çatışmada bulunmayacak, fakat devlet için istihbarat toplayacaktı. Bu görevin sıcak çatışmaları içeren bir savaştan daha tehlikesiz olabileceği düşünülebilir. Lâkin bu görevin de başka birtakım zorlukları vardı; savaş halinde olan yabancı bir bölgeye gitmek, savaş esnasında

---

²³⁷ Novikova, s. 8.

²³⁸ Runov, s. 38.

kendi devleti için diğerk devletlerin sır addedebileceği bilgileri toplamak ve bunu stratejik arkadaşlıklar kurmak yoluyla gerçekteşirmek hayli zordur.

Skobelev kendisine tevdi edilen bu görevi memnuniyetle kabul etmiştir. Çünkü Kaznaçev'in aktardıklarına göre Skobelev; *"Gerçek bir asker, askerliği sadece teoride değil, her fırsatı değerlendirerek pratikte de öğrenmek zorundadır. Savaş sanatı ancak savaşta öğrenilebilir. Her subay için ana koşul, tehlikeye olan alışkanlık ve savaşın ortasında emir verme sorumluluğunu yerine getirebilmektir"* görüşünü savunmuştur²³⁹. Bu görüşü kendisine şiar edinen Skobelev, kendisine verilen görevden bir hayli memnun olmuş ve görev yerine gitmek üzere hazırlıklarına başlamıştır.

Skobelev bölgeye hareket etmeden önce Dışişleri Bakanlığı'nı ziyaret etmiş ve bölgenin yapısı hakkında bilgi edinmiştir. Danimarka ve Prusya arasındaki savaşın esas sebebi Schleswig-Holstein²⁴⁰ bölgesindeki üstünlük mücadelesinin bir türlü iki tarafı da memnun edecek şekilde sonuçlanamamasıdır. Danimarka Krallığı, Schleswig-Holstein ve Lauenburg dükalıkları, Jutland ve Danimarka adalarından oluşmaktaydı. Holstein ve Lauenburg bölgesinde yaşayanların Almanca konuşması, doğal olarak Prusya'nın bu bölgelerle ilgilenmesine sebep olmuştur. 1848 yılında Avrupa'da meydana gelen ayaklanmalardan dolayı Danimarka Krallığı bu bölgelere ciddi yaptırımlar uygulamak zorunda kalmıştır. Danimarka'nın yaptırımlarından hoşnut olmayan Holstein'de rahatsızlık emareleri görülürken; Schleswig kendisini Danimarka'ya daha yakın gördüğü için Holstein'den ayrılmış ve Danimarka Krallığı'na bağlanma kararı almıştır. Yapılan görüşmelerle Eider Irmağı, Schleswig ve Holstein arasında sınır olarak kabul edilmiştir. Oluşan bu durum sonucunda Holstein'de Danimarka aleyhine ayaklanmalar meydana gelmiştir. Söz konusu anlaşmazlık diplomatik görüşmelerle halledilemeyince 1848 yılından 1850 yılına kadar devam eden bir savaş başlamıştır. Holstein'in Danimarka Krallığı'na karşı başlattığı bu mücadelede Prusya, Holstein'e silah yardımı yapmıştır²⁴¹. Savaşın sona ermesiyle bölgedeki dükalıkların statüsü 1850 ve 1852 yıllarında yapılan

---

²³⁹ Kaznaçev, s. 13.

²⁴⁰ Almanya'nın en kuzey eyaletidir. Güneyde Hamburg Eyaleti'nden kuzeyde Danimarka'ya kadar uzanır ve yarımadasının güney yarısını kaplar. Yüzölçümü 15.729 km'dir. Doğuda Baltık Denizi, batıda Kuzey Denizi, güneydoğuda da Mecklenburg-Vorpommern Eyaleti ile çevrilidir. Yönetim merkezi Kiel'dir.

²⁴¹ Michael Embree, **Bismarck's First War: The Campaign of Schleswig and Jutland 1864**, West Midlands: Helion&Company Ltd., 2006, s. 18.

Londra Protokolleri ile yeniden düzenlenmiştir. Ancak 1863 yılının Kasım ayında Danimarka'da kabul edilen yeni anayasa ile Schleswig, Danimarka'ya eklenmiş ve artık ülkenin bir parçası olarak gösterilmiştir. Schleswig'in Prusya'nın da hak iddia ettiği bir bölge olması hasebiyle Prusya, bunun Londra Protokollerine uygun olmadığını ve eski antlaşmaların bir ihlali olarak değerlendirdiklerini belirterek bu kararı tanımayacaklarını ilan etmiştir. Prusya'nın yanı sıra Avusturya da Prusya ile olan yaklaşmasından dolayı Danimarka'nın kararını kabul etmediğini duyurmuştur. Nihâyetinde Prusya ve Avusturya bu tutumu yanlış bulduklarını dile getirmiş ve Danimarka Anayasası'nın iptal edilmesini istemişlerdir²⁴².

16 Ocak 1864 tarihinde Prusya ve Avusturya tarafından Schleswig'in statüsünü yeniden düzenlemek amacıyla bir ultiatom verilmiş, Danimarka ise bu ultiatomu kabul etmemiştir. Böylece Schleswig ve Holstein bölgelerini Danimarka'dan ayırmak için Prusya-Avusturya ittifakı ile Danimarka Krallığı arasında savaş başlamıştır²⁴³. İşte Mihail Dimitrieviç Skobelev, Batı Avrupa'da cereyan eden bu savaşı gözlemlemek üzere görevlendirilmiştir. Skobelev görevlendirmeden hemen sonra önce Riga'ya gitmiş, ardından ise daha batıya geçmiştir. Skobelev, Königsberg²⁴⁴ (Kaliningrad)'e ulaştığında Prusya-Avusturya ittifakı ve Danimarka arasındaki savaş çoktan başlamıştı. Skobelev bölgeye geldiğinde gelişmeler hakkında birtakım araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmalar sonucunda, 1 Şubat'ta, Prusyalı Generalfeldmarschall F. Vrangell (1784-1877) komutasındaki 158 silahlı 60.000 kişilik bir ordunun Schleswig bölgesine girdiğini ve bu ittifakın karşısında Christian de Meza (1792-1865) komutasındaki 277 silaha sahip olan 38.000 kişilik bir Danimarka ordusunun bulunduğunu öğrenmiştir²⁴⁵. Embree ise tarafların sayısını bize şu şekilde aktarmaktadır²⁴⁶:

---

²⁴² Inge Adriansen and Jens Ole Christensen, **The Second Schleswig War 1864 Prelude, Events and Consequences**, Museum Sonderjylland - Sonderborg Slot., 2013, s. 6-7.

²⁴³ Runov, s. 39.

²⁴⁴ Günümüzde Rusya Federasyonu'nun, Rusya ile kara bağlantısı olmayan, Litvanya ile Polonya arasında Baltık Denizi kıyısında bir toprağıdır. En büyük şehri olan aynı isimli Kaliningrad, tarihteki Rusya'nın önemli bir şehri ve o zamanın Alman Doğu Prusya Eyaleti'nin başkentidir. Adını Yüksek Sovyet Prezidyumu Başkanı Mihail Kalinin'den almıştır.

²⁴⁵ Runov, s. 39-40.

²⁴⁶ Embree, s. 42-43.

Prusya ve Avusturya Kuvvetleri

57 Tabur	50.071 Piyade
39 Bölük	6.081 Süvari
158 Ateşli Silah	5.474 Topçu, Mühendis ve Öncüler
Toplam: 61.626	

Danimarka Kuvvetleri

40 Tabur	31.195 Piyade
27 Bölük	3.153 Süvari
88 Ateşli Silah	3.940 Topçu, Mühendis ve diğerleri
Toplam: 38.828	

Embree'nin verdiği sayılar, Skobelev'in o yıllarda elde ettiği bilgilerle karşılaştırıldığı zaman, Skobelev'in mücadele halindeki devletlerin askerî güçleri hakkında topladığı istihbaratın doğru olduğunu göstermektedir. Çünkü Danimarka'nın elinde bulunan ateşli silah sayısı hariç, diğer sayılar neredeyse aynıdır.

Danimarka kuvvetleri sayıca Prusya-Avusturya ittifakından güçsüz olmalarına rağmen top üstünlüğünü kullanarak iyi savunma savaşı gerçekleştirmiş ve ittifakın yapacağı taarruzu püskürtmeyi başarmışlardır²⁴⁷. Lâkin komutanların ittifak kuvvetlerine karşı ani bir taarruza geçmeyi düşünmemelerinden ve onları pasif bir şekilde izlemeyi tercih etmelerinden dolayı 3 ve 4 Şubat'ta müttefik kuvvetlerinin ana güçleri Dannewerk hattına saldırmışlardır. Bir başka bölük Schlei Körfezi'ni geçerek, Danimarka kuvvetlerine yan taraftan saldırmıştır. 6 Şubat tarihinde ise Danimarka kuvvetleri, müttefiklerin neredeyse hiçbir çatışma yaşamadan işgal edecekleri Flensburg'a çekilmişlerdir. Flensburg'un düşmesiyle Danimarka ordusu kısmen Duppel'e, kısmen de Jütland'a çekilmiş ve böylece ordu ikiye bölünmüştür. Mart 1864'e gelindiğinde ise Duppel'de bulunan kısım yerinde kalırken diğer kısım Fredericia Kalesi'ne yerleşmiştir²⁴⁸.

Skobelev bölgeye geldiği vakit Prusya-Avusturya güçleri, Danimarka kuvvetlerinin sığındığı Fredericia Kalesi'ni ablukaya almıştı. 18 Nisan'da Fredericia Kalesi'ni

---

²⁴⁷ Adriansen and Christensen, s. 9.

²⁴⁸ Runov, s. 40.

savunanlar, Duppel Kalesi'ndeki Danimarka kuvvetlerinin müttefikler karşısında başarılı olamadığını ve dağıldığını duymuştur. Bu haberin yol açtığı moral bozukluğu ve güçlerinin tükenmiş olması sebebiyle 29 Nisan'da Danimarka askerleri Fredericia Kalesi'ni terk etmiş, Als ve Fün adalarına çekilmek zorunda kalmıştır. Karada bunlar yaşanırken denizlerde de kıyasıya bir mücadele devam etmekteydi. Ancak kara savaşlarında savunma yapan Danimarka, güçlü filosu sayesinde denizde müttefiklerine taarruzda bulunuyordu. Danimarka filosu, Prusya kıyısını kuşatmış ve 17 Mart günü Yasmund (Rügen Adası)'ta Prusya filosu ile karşılaşmıştı. 9 Mayıs'ta ise Helgoland'da Danimarka filosu ile Avusturya filosu karşı karşıya gelmiştir. Ancak bu çatışma sonuçsuz kalmıştır. Her iki taraf da galibiyetlerini ilan etmiş ve diplomatik görüşmelerin başlamasını istemişlerdir²⁴⁹.

25 Nisan 1864 tarihinde Londra'da Büyük Britanya, Fransa ve Rusya'nın da katılımıyla savaş hâlinde bulunan Prusya-Avusturya ittifakı ve Danimarka temsilcileri barış görüşmelerine başlamış ve uzun süren bu görüşmelerin ardından 26 Haziran'da bir barış antlaşması imzalanmıştır. Ancak imzalanan barış kısa sürmüş ve 29 Haziran'da Prusya-Avusturya ittifakı ordularına takviye kuvvetler olarak yeniden saldırıya geçmiştir. Müttefik ordularına başkomutan olarak Prens Friedrich-Karl (1828-1885) atanmıştır. Londra'da düzenlenen barış görüşmelerine kadar olan savaşın ilk kısmında Danimarka, çoğu yerde yenilmiş olmasına rağmen müttefikler nihai bir zafer elde edememişti. Fakat görüşmelerden sonra tekrar başlayan savaşın ikinci yarısı Danimarka için hiç iç açıcı olmamış ve ordu bulunduğu her yerden çekilmeye başlamıştır. Müttefik askerler ise Danimarka Krallığı'nın her tarafına yayılmıştır²⁵⁰. Oluşan bu durum üzerine barış görüşmeleri tekrar başlatılmış ve nihayet 30 Ekim 1864 tarihinde yeni bir barış antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmada; Danimarka Lauenburg, Schleswig ve Holstein bölgeleri üzerindeki hak iddiasından vazgeçmiş, dükalıkların, Prusya ve Avusturya'nın ortak mülkiyeti olduğu ilan edilmiştir. Schleswig yönetimi Prusya'ya, Holstein yönetimi ise Avusturya'ya bırakılmıştır. Bu antlaşma sonunda Danimarka ülke topraklarının yarısına yakını kaybetmiştir²⁵¹. Prusya ve Avusturya ittifakı savaşta 3.000'den fazla insan kaybı

---

²⁴⁹ Runov, s. 40. Kaznaçev, Skobelev'in bölgeye geldiği zaman çatışmanın çoktan bitmiş olduğunu, bu yüzden sadece savaşın cereyan ettiği yeri incelediğini belirtir. Bkz. Kaznaçev, s. 14.

²⁵⁰ Runov, s. 41.

²⁵¹ Adriansen and Christensen, s. 24.

yaşarken, Danimarka savaş sonunda 7.000 askerini kaybetmiştir. Danimarka ile yapılan bu savaşın müttefik devletlere en önemli getirisi ise Prusya önderliğinde Almanya'nın birleşmesi yolunda çok büyük bir adım teşkil etmesidir²⁵².

Savaşın bu şekilde sonuçlanmasının ardından Mihail Dimitrievič Skobelev'e verilen görev bitmiş ve Skobelev bölgeden ayrılmıştır. Petersburg'a geldiği zaman, vakit kaybetmeden görevi esnasında almış olduğu notları detaylı olarak gözden geçirerek rapor oluşturmuş ve bunu çarlık yetkililerine sunmuştur. Skobelev raporunda, tüm çatışmaları ayrı ayrı değerlendirmiş, askerî geçiş güzergâhları hakkında detaylar içeren onlarca sayfa çizime yer vermiştir. Ayrıca onu bu göreve hazırlayan kurmay albayın isteği üzerine, savaşta kullanılan yeni bir silah hakkında da detaylı bir rapor kaleme almıştır. Bu raporda '*uzak mesafeden ölümcül ateş*' olarak ifade ettiği silahı ağır topçuların Fredericia Kalesi'ne yaptıkları kuşatmada nasıl kullandıklarını anlatmıştır. Skobelev'in söz konusu raporlarında değindiği bir başka önemli nokta da askerlerin ve askerî teçhizatların uzak mesafeye aktarılmasında demir yolunun önemidir²⁵³.

Skobelev'in çarlığa sunmuş olduğu bu rapor başkent çevresinde artık adının sıkça zikredilir olmasına sebep olmuştur. Polonya isyanında aktif görev alarak zekâsı ve cesurluğu ile ön plana çıkan Skobelev, gönderildiği bu ikinci görevinde de çarlık yönetimi tarafından kendisinden istenilenleri eksiksiz bir şekilde yerine getirerek üstlerine yeteneklerini gösterme fırsatını elde etmiştir. Bu görevin Skobelev'e kazandırdıklarının yanında hazırlanan raporun Çarlık Rusya için ne kadar önemli olduğu da bahse değerdir. Her ne kadar Çarlık Rusya Kırım Savaşı'ndan sonra kendilerini toparlamak için Türkistan'a yönelmiş olsalar da geleneksel Rus politikası olan sıcak denizlere inme düşüncesinden vazgeçmiş değillerdi. Çarlık Rusya, izlediği uluslararası siyaset sebebiyle Slavların yaşadığı Balkan yarımadası ve Avrupa'daki siyasî gelişmelerden uzak kalmak istemeyecekti. Söz konusu rapor, bu bölgelerde meydana gelen olaylara ışık tutması açısından önem arz etmektedir. Batı Avrupa'da meydana gelen bu olayda, dönemin üç devleti Prusya, Avusturya ve Danimarka'nın asker sayıları, askerlerinin fizikî durumları, askerî teçhizatları, taktik ve stratejileri ile aralarındaki güç dengesi hakkında bilgi edinilmiştir. Bu bilgilerle Çarlık Rusya bu üç devletin askerî durumuyla kendi durumunu

---

²⁵² Runov, s. 41.

²⁵³ Runov, s. 41.

mukayese edebilme imkânını elde etmiştir. Ayrıca ilk kez bu savaşta kullanılan söz konusu ateşli silah hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Bu bilgiler ışığında gelecekte çıkabilecek bir savaşta nasıl bir strateji izlenmesi gerektiği kararlaştırılabilecekti. Raporun aktardığı en önemli bilgi; demiryolunun asker ve teçhizat taşıma yönünden savaşlara etkisinin ortaya konulmuş olmasıdır. Yaklaşık bir yıl sonra Türkistan'ın işgaline girişen Çarlık Rusya'nın kısa bir süre içinde işgali başarıyla gerçekleştirmesinde bu bilginin önemli bir etkisi vardır. Nitekim Çarlık Rusya Türkistan'ın işgaline devam ederken bir yandan da bölgeye uzanan demir yolu yapımına başlamıştır. Türkistan'da 1874 yılında başlayan demiryolu yapımı, 1915 yılı itibariyle bölgenin dört bir yanını birbirine bağlamıştır. Türkistan'ı sömürgesi hâline getiren Rusya ile bölge arasında, politik, ticarî, idarî ve askerî ilişkileri hızlandıran, insan ve yük transferini kolaylaştıran en önemli faktör bu demiryolu ağıdır. Skobelev'in raporunun daha 1864 yılında, demiryolu hakkında çok önemli bilgiler içermesi, çarlığın demiryolu yapımını etkilemiş olmalıdır. Zaten dünyada yaygınlaşan demiryollarının önemini takdir edebilecek nitelikte bir devlet olan Çarlık Rusya, bu tarihten itibaren demiryolu yapımını bir politika hâline getirmiştir.

Skobelev raporunu teslim ettikten sonra bağlı olduğu Grodnenskiy Alayı'na geri dönmüştür. Alaya döndükten sonra strateji ve askerî tarih alanlarında kendini geliştirecek çalışmalar içerisinde bulunmuştur. Gusarov, Skobelev ile aynı alayda subay olan Yu. Yelets'in 1898 yılında basılan '*Grodnenskiy Alayı'nın Tarihi*' adlı kitabına dayanarak Skobelev'in Kavalergardskiy Alayı'ndan sonra Nikolaevskaya Akademisi'ne girene kadar bağlı olduğu Grodnenskiy Alayın'daki hayatına dair şu bilgileri aktarır: "*Askerî hizmeti dışında Mihail Dimitrieviç Skobelev genellikle askerî tarih ile ilgileniyordu. Bu sadece üstün körü bir okuma değildi. Çok dikkatli okuyor ve bir yandan da çizim yapıyordu. Bir elinde pergel, diğer elinde kalem ile olayların derinliklerine iniyordu. Odasının yarısından fazlasını plan ve haritalar kaplıyordu. Bu odada çalışmalar yaparak günlerini geçiriyor ve dikkatini dağıtan arkadaşlarından kurtulmak için odasının kapısını kilitleyiyordu. Her alanda yetenekliydi. Dil bilgisi ise normal bir subaya göre çok ileri düzeydeydi. Bu dil yeteneğinden olsa gerek Dışişleri Bakanlığı tarafından sıkça Paris,*

Berlin, Viyana, Dresden ve Torn'a gönderilmişti. Genel olarak Skobelev alayda gerçek bir centilmen ve yetenekli bir süvari subayı olarak tarihe geçmiştir²⁵⁴”.

Masalskiy ise, Grodnenskiy Alayı'nda görev yapan Skobelev için şunları belirtmiştir: *“Skobelev temiz, titiz, alingan ve telaşlı bir yapıya sahipti. Parfüm vazgeçilmeziydi ve sık sık parfüm kullanırdı. Piyano çalarak şarkı söylerdi. Avrupa ve Asya halklarının pek çok şarkısını orijinal dilinden ezbere söyleyebilirdi. Votka ve onun gibi sert olan içkileri sevmez, Kafkasya şaraplarını ve şampanyayı çok severdi. Kart oyununu sevmezdi ve hatta kendi astlarına kart oyunu oynamayı yasaklamıştı²⁵⁵”.*

Skobelev'in şans oyunlarını çok sevdiğini ve bu yüzden arkadaşları ile sık sık değişik konular üzerine iddiaya girdiğini belirten Masalskiy, girdiği iddialar hakkında şu örnekleri aktarmıştır: *“Skobelev, arkadaşlarından birisiyle ikinci kattan atlama hususunda iddiaya girmiştir. Arkadaşı, Skobelev'in bu çılgınlığı yapamayacağını düşünmüş; fakat Skobelev hiç tereddüt etmeyerek ikinci kata çıkmış ve aşağı atlamıştır. Hayatta kalmış olması büyük bir mucizeyken o, bu çılgınlığından yara almadan kurtulmuştur. Yine başka bir arkadaşı Veys ile bahse girmiştir. Bahis konusu Veys'in Vistül Nehri'ni daha buzların yeni erimeye başladığı dönemde, atı ve üniformasıyla birlikte geçmesiydi. Bu, o dönemde gerçekten yapılması çok güç bir olaydı. Veys, üniformasını giymiş ve atına atlayarak Vistül Nehri'ne girmiştir. Arkadaşı daha Vistül Nehri'nin ortalarına gelmeden, Skobelev dayanamayarak nehre atlamıştır. Aslında bahis, arkadaşının nehri geçip geçemeyeceği ile ilgili olmasına rağmen onun da nehri geçmeye çalışması dur durak bilmeyen bir yapıya sahip olduğunun göstergesidir. Veys, nehri geçmeyi başarmış ve geri dönmüştür. Bu Skobelev'in bahsi kaybettiği anlamına geliyordu. Ancak yine de o, Veys'ten daha hızlı bir şekilde bu işlemi gerçekleştirmişti. Yine Veys ile girdiği başka bir iddianın sonuçlarını Skobelev'in unutmaması imkânsız olacaktı. Ormanda bariyerler üzerinden atlayarak Skobelev'i takip eden Veys atla son derece hızlı bir şekilde ilerlerken ayağını ağaca çarpmış ve sakatlanmıştı. Bu iddianın sonucunda Veys hayatı boyunca engelli olarak kalmıştı²⁵⁶”.* Masalskiy yine de Skobelev'in oynadığı iddiaya dayalı oyunların Türkistan'da oynanan oyunlara göre çok

---

²⁵⁴ Gusarov, s. 26.

²⁵⁵ Masalskiy, s. 59.

²⁵⁶ Masalskiy, s. 56.

da tehlikeli olmadığını düşünmektedir. Türkistan’da en yaygın oyunda subaylar karanlık bir ahıra giriyor ve içlerinden biri ses çıkartıyordu. Diğeri ise sesin geldiği tarafa doğru ateş ediyordu. Iskalayan cezalandırılıyor, iskalama olmaz ise ses veren ya yaralanıyor ya da ölüyordu²⁵⁷.

Skobelev alayda almış olduğu eğitimlerin yanı sıra biniciliğe de çok ehemmiyet verirdi. Skobelev’in binicilik hususunda çok yetenekli olduğu bilinmektedir. Fırsat bulduğu her an kendini bu alanda yetiştirmeye çalışırdı. Mesela, Polonya isyanının bastırılması için gittiği Varşova’da bile binicilik eğitimi almaya devam etmiştir. Burada görevli bulunduğu zamanlarda Rusya’dakinden daha yüksek engelli binişler yapmış ve bu hususta başarılı olmuştur. Aslında bu tehlikeli bir çalışmaydı. Çünkü bariyerler atların çarpmasıyla devrilmeyecek kadar kalındı ve başarısız bir atlama durumunda hem at hem de süvari ağır yaralanabilir ya da ölebilirdi. Fakat Skobelev, bütün bunlara aldırış etmemiş; binicilikten zevk alması ve yaptığı işte en iyi olmak için ısrarcı karakteri sayesinde ata hükmetmeyi öğrenmiş; savaş esnasında önüne çıkan her engeli atikliğiyle geçme yeteneği edinmiştir²⁵⁸.

Grodnenskiy Alayı’nda genç bir teğmen olan Skobelev’in dış görünüşünü aktaran en önemli kaynak Masalskiy’nin eseridir. Masalskiy Skobelev’in çağdaşları tarafından yapılan birkaç tasviri bulunduğunu belirtse de en isabetli tasvirin şu olduğunu ifade eder: *“Skobelev, uzun boylu ve güçlü biriydi. Bazı biyografi yazarları vücudunun çok ince ve zayıf olduğunu belirtse de ben yapılı olduğu kanaatindeyim. Yüz hatları düzgün ama kaba bir görüntüsü vardı. Alnı oldukça güzel ve belirgindi. Burnu biraz etli, gözleri ise açık griydi. Açık renk saçlara sahipti ve yüzü ise gri rengine yakındı. Yüzünde gençliğe dair hiçbir emare yoktu. Tazelik ve çekicilikten uzak olması, sakalları daha yeni yeni çıkmaya başlayan Skobelev’in gençliğine aykırıydı. Ayrıca sert bir yapıya sahip olan Skobelev’in neşeli olduğu anlar yok denecek kadar azdı²⁵⁹”*.

---

²⁵⁷ Masalskiy, s. 57.

²⁵⁸ Masalskiy, s. 57.

²⁵⁹ Masalskiy, s. 60-61. Masalskiy, ilerleyen yıllarda Skobelev’in favori ve sakal bıraktığı zaman çok yakışıklı olduğunu söylemiş; fakat o yıllarda bu görüntüsünden uzak olduğunu sözlerine eklemiştir. Ayrıca verilen bu tasvirin Vrangeli tarafından aktarılanla bire bir uyduğunu söylemiş, Kodi’nin Skobelev hakkındaki tasvirinin ise çok farklı olduğunu belirtmiştir. Fakat Kodi’nin verdiği tasvirin Skobelev’in çocukluk dönemine ait olduğunu da bizlere aktarmıştır. Bkz. Masalskiy, s. 61.

Mihail Dimitrieviç Skobelev'in yeni bilgilere duyduğu heves ve askerî bilgilerinin düzeyi, onda askerî eğitime devam etmesi gerektiği fikrini oluşturmuş ve bu eğitimi Grodnenskiy Alayı'nda alamayacağını düşünerek 1864 yılında Nikolaevskaya Akademisi'ne girmek için başvuru yapmıştır²⁶⁰.

Askerî hayatı 1861 yılında başlayan Skobelev, Kavalergardskiy ve Grodnenskiy alaylarında yaklaşık olarak üç yıl hizmet vermiştir. Bu alaylarda edinmiş olduğu tecrübe ve aldığı eğitimin Skobelev'in askerî kariyerini olumlu bir şekilde etkilediğine şüphe yoktur. Bu dönemde sadece eğitim almamış, alay şartlarına uygun yaşamak zorunda kalarak askerî düzene de alışmıştır.

1.4. Nikolaevskaya Akademisi'ndeki Eğitimi ve Genelkurmay'a Girişi

1.4.1. Akademinin Kuruluş Tarihi ve Eğitim Müfredatı

Nikolaevskaya Akademisi, özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, çarlığın en önemli kurumlarından biri olarak göze çarpmaktadır. Akademi mezunları, Çarlık Rusya'nın 1850'li yıllardan sonra yayılma siyasetinde son derece önemli görevler ifa etmişlerdir. Özellikle Türkistan'ın işgal edilmesinde bu akademiden mezun olan generaller önemli sorumluluklar almış ve Rusların bu bölgeye yerleşmesine büyük katkılar sağlamışlardır. Söz konusu işgallerin pratik ve teorik mahiyetini anlayabilmek, işgallerin faili durumundaki generallerin aldıkları askerî ve ideolojik eğitimin boyutlarını görebilmek ve dönemi doğru tahlil edebilmek için de Ruslar açısından büyük önem arz eden Nikolaevskaya Akademisi'ni ayrıntılı ortaya koymak gerekmektedir.

Rusya'da yüksek askerî eğitim veren bir kurum açma fikri XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıkmıştır. Bu fikrin ortaya çıkmasının ana nedeni, 14 Aralık 1825 tarihinde Dekabristlerin²⁶¹ çarlığa karşı başlattığı isyan hareketidir²⁶². Bazı subayların önderliğinde başlamış olan bu harekete, çarlığa bağlı çok sayıda düşük rütbeli asker de katılmış ve olaylar gittikçe büyümüştür. Dekabristler Çar Konstantin Pavloviç'in yerine tahta oturan I. Nikolay'ı istemiyorlardı. Ancak I. Nikolay bu ihtilal hareketini bastırmayı başarmış ve

---

²⁶⁰ Gusarov, s. 27.

²⁶¹ Petersburg'da I. Nikolay'ın tahta çıkışı sırasında gerçekleştirilen ayaklanmaya katılan askerler verilen ad. Ayaklanma Aralık ayında olduğu ve Rusça'da Aralık ayına '*Dekabr*' dendiği için Dekabristler kelimesi kullanılmıştır.

²⁶² V. G. Ovsyannikov, "İz İstorii Nikolaevskoy Akademii Generalnogo Ştaba", *Devyatie Otkritie Slușaniya «İnstituta Peterburga» Ejegodnaya Konferentsiya Po Problemam Peterburgovedeniya*, 2002, s. 1.

Dekabristleri Sibirya'ya sürmüştür²⁶³. İsyanın bastırılmasından sonra I. Nikolay, ordunun yönetime başkaldıracak kadar kötü durumda olduğunu görmüş ve bu durumu düzeltmek için askerî reformlar yapılması gerektiğine karar vermiştir. Bu yüzden üst düzey eğitim veren askerî bir kurumun kurulması gerektiği düşüncesi hasıl olmuştur. Bununla askerî eğitim sisteminin daha üst seviyelere getirilmesi ve rütbelerin eğitim seviyesine göre verilmesi amaçlanmıştır²⁶⁴.

Muhakkak ki, I. Nikolay'ın bu askerî reform düşüncesinin tek nedeni Dekabrist ayaklanması değildir. Nitekim Avrupa'da meydana gelen değişiklikler ve Avrupa devletlerinin modern askerî eğitimler sayesinde kısa sürede hızlı askerî ilerlemeler kaydetmeleri I. Nikolay'ı reform düşüncesine sevk eden temel saiklerdendir. Çarlık Rusya'nın kurmak istediği bu akademiye model olabilecek iki örnek vardı. Bu iki akademinin kuruluşunda da Napolyon'un önemli etkisi vardır. Bu modellerden birisi Fransa'da St. Cyr'da 1803 yılında kurulan '*Frenc Ecole Superieur Militaire*'dir. Bir diğeri ise 1806 yılında Prusya'nın Napolyon karşısında aldığı yenilgiden sonra Fransa'daki Frenc Ecole Superieur Militaire'yi örnek alarak 1810 yılında oluşturduğu '*Prussian Kriegsakademie*'dir. Bu akademilerin temelinde, kendi dönemlerinin savaş teknolojisini ve buna paralel olarak gelişen yeni savaş tekniklerini öğretmek vardır. İki kurum da bilgili ve eğitilmiş subay yetiştiren ve stratejik teoriler geliştiren merkezler olarak tasarlanmış ve kurulmuştur. Bu tür akademilerin yol açtığı en önemli şey, artık askerliğin uzmanlık gerektiren bir meslek olduğu ve savaşın doğuştan gelen bir yetenek değil, temelde öğretilen bir şey olduğu fikridir. Bu akademiler ve daha sonra bunları örnek alacak kurumlar bu görüşü kendilerine şiar edinmişlerdir. Geçmişteki savaş tecrübelerinden hareketle analitik bir askerî tarih öğretmeye çalışan söz konusu kurumlar, askerliğin temel prensiplerini oluşturmaya başlamışlardır. Bu prensipler; belli bir noktaya odaklanmak, gücün nasıl kullanılacağını tespit etmek ve iç iletişim hatlarının dış iletişim hatlarına üstünlüğünü kabullenmektir²⁶⁵.

---

²⁶³ Dekabrist hareketi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Elena Borisovna Vasilyeva, "Dvijeniya Dekabristov: Mejdu Mifom İ İstoriey (Nekotorie Osobennosti Dekabristovedeniya Vtoroy Polovini XIX - Naçala XX vv.)", «**Behe Pyatna**» **Rossiyskoy i Mirovoy İstorii**, UDK 94 (47), 2-3, 2012, ss. 32-50.

²⁶⁴ V. G. Ovsyannikov, s. 1.

²⁶⁵ Alex Marshall, **The Russian General Staff and Asia 1800-1917**, Oxfordshire: Routledge, 2006, s. 5.

I. Nikolay, Avrupa'daki gibi yüksek eğitim veren bir askerî akademi kurma işini geciktirmenin son derece tehlikeli olaylara sebebiyet verdiğini gayet iyi biliyordu. Bu tehlike sadece Dekabristlerin ülke genelinde çıkardıkları isyan benzeri hareketler değildi. Yakın geçmişte Rusların başına gelen olaylarda ordunun içinde bulunduğu vaziyetin devleti birçok kez müşkül duruma düşürdüğü görülmüştür. Mesela, 1812 yılında Fransızların Napolyon önderliğinde Rusya'ya karşı başlattığı seferde ordunun ne kadar kötü bir durumda olduğunu bilmeyen yoktu. İçte ve dışta çarlığın varlığını tehdit eden grupların, devlete karşı başlatabilecekleri hareketlere yönelik tedbirler almanın hayati önemde olduğunu bilen çar, askerî eğitim veren yüksek bir kurumun kurulması için birçok ünlü generalden müteşekkil bir komisyon oluşturmuştur²⁶⁶. Komisyon üyesi generallerin tümü başarılı ve çarın itibar ettiği kişilerdi. Bununla birlikte komisyonun en etkili kişisi Fransız asıllı General Baron Jomini'ydi (1779-1869). Jomini, zamanın önde gelen askerî entellektüellerindendi ve Napolyon'un eski bir komutanıydı. Ayrıca 1828-1829 yıllarında cereyan eden Osmanlı-Rus Savaşı'nda Balkan cephesinde üst düzey Rus komutanlarına gayri resmî danışmanlık yapmıştır²⁶⁷.

Jomini, kurulacak akademide yetişecek askerlerin sadece Türkistan bozkırlarında değil, Avrupa devletleri ile yapılan savaşlarda da çok ciddi faydalar sağlayacağını bilincindeydi²⁶⁸. Bu yüzden komisyon konu üzerinde titizlikle çalışmıştır. Nihayet Jomini, yapılan araştırmaların sonuçlarını '*merkezî ve stratejik bir okulun kurulmasına ilişkin*' başlıklı bir rapor hâlinde çara sunmuştur. Jomini, Çarlık Rusya'ya hizmete başlamadan önce birkaç Avrupa ülkesinin ordusunda görev yapmıştır. Görev yaptığı ülkelerde bu tarz eğitim veren kurumları görmüş olması muhtemel olan general, bu kurumları kıyas yapma imkanına da sahip olmuştur. Sonuç olarak Jomini raporunda Avrupa'da hâli hazırda eğitim veren ve Avrupa ordularının yönetici askerî sınıfını oluşturan bu tarz kurumların, Rusya'da da açılmasının son derece zarurî olduğunu I. Nikolay'a bildirmiştir. General raporda, eğitilen kişilerin hem yönetim kabiliyetlerinin hem taktik ve strateji bilgilerinin diğer askerlere nazaran çok daha iyi olacağını söylemiş; savaş yöntemlerini bilerek hareket eden askerlerin ne denli önemli olduğundan

---

²⁶⁶ V. G. Ovsyannikov, s. 1.

²⁶⁷ Marshall, s. 5.

²⁶⁸ Marshall, s. 5.

bahsetmiştir. Tüm bunları gerçekleştirebilecek eğitimin ancak bir askerî akademide verilebileceğini söylemiştir²⁶⁹.

Askerî akademinin açılması hususunda fikirlerini çarlığa beyan eden Jomini, savunduğu bu görüşte yalnız değildi. Genelkurmay başkanı İ. İ. Dibiç ve yardımcısı Z. G. Çernışev'in de dikkatlerini bu konuya çekmeyi başarmış, Genelkurmay başkanı ve yardımcısı da akademi eğitimi alarak yetişecek subayların daha donanımlı olacağını takdir ederek bu fikre sıcak bakmışlardır²⁷⁰. Lâkin bu güçlü desteğin alınması söz konusu kurumun kısa süre içerisinde açılacağı anlamına gelmiyordu. Nitekim akademi fikri başkentte yetkililer tarafından tartışılmaya başlanmış ve başkent gündemini uzun bir süre meşgul etmiştir. Efromov'un bize aktardıklarına göre Jomini'nin raporu 1830 yılında kabul edildiği hâlde, hakkındaki müzakerelerden sonra açılması iki yıl sürmüştür. Nihayet akademinin açılmasının Rus ordusu için son derece elzem olduğuna karar verilmiş ve akademi 8 Aralık 1832 tarihinde Petersburg'da Çarlık Rusya'nın ilk askerî akademisi olarak faaliyete başlamıştır. İlk yılında akademiye 27 subay kabul edilmiştir²⁷¹.

Akademinin adı, açıldığı bu yıllarda Genelkurmay İmparator Akademisi olmuştur. Bahsi geçen dönemde Rus ordusunda, askerî bilime yeterince önem verildiği söylenemezdi. Bu yüzden komutanlar, genelkurmaya alınacak kişilerin askerî eğitime sahip olup olmadıklarına bakmazlardı. Çünkü bu kuruma kimlerin alınacağını belirleyen generaller de bilimsel askerî bir eğitim almadan bu göreve gelmişti. Genelkurmaya katılanların eğitimleri ile ilgili bir örnek bu durumu daha net ortaya koyacaktır. Şöyle ki, 1825 ve 1861 yılları arasında genelkurmaya girmeye hak kazanan subay ve generallerin toplamının sadece %25'i askerî bir eğitim kurumundan mezun olmuştu, geri kalan %75'i ise herhangi bir askerî eğitim almaksızın sadece soyadlarına bakılarak veya başka imtiyazlar sayesinde bu rütbeleri almıştı. Bahsi geçen bu eğitimsiz subaylar zaman içinde general olmuş ve kendileri için tehdit oluşturacaklarını düşündükleri akademi mezunlarına açıkça veyahut gizlice cephe alarak onların terfilerine engel olmuşlardı²⁷².

---

²⁶⁹ Runov, s. 64.

²⁷⁰ Runov, s. 65.

²⁷¹ İvan İvanoviç Efromov, "Voennaya Akademiya Generalnogo Ştaba: İstoriya i Sovremennost (K 175-Letiü So Dnya Osnovaniya)", **Voennaya Mysl**, No:11, Noyabr, 2007, s. 5.

²⁷² Runov, s. 65.

Buradan anlaşıldığı üzere o dönemlerde bir subayın genelkurmaya girmesi için iyi bir askerî eğitim almasına gerek yoktu. Tanınmış veyahut asker kökenli bir aileden gelmesi, onun genelkurmaya girmesi için yeterli olmaktadır. Ancak bu tutumun ne kadar tehlikeli sonuçlar doğurduğunu, kalitesiz ve eğitimsiz insanlarla dolan askeriyenin yetersiz bir kurum hâline geldiğini Ruslar acı tecrübelerle öğrenmişti.

Rusya’da askerî eğitime verilen önem bu derece düşükken Avrupa ülkelerinde askerî eğitim düzeyi oldukça yüksekti. Avrupa, askerî eğitime bu denli önem vermenin olumlu sonuçlarını çok kısa sürede görmeye başlamıştır. Orduda bulunan subayların ciddi bir eğitimden geçmeleri, onların askerî niteliklerini iyileştirmiş ve buna bağlı olarak da orduların askerî başarılarının arttığı gözlemlenmiştir²⁷³. Rusya bu gelişmelerin farkına vararak hem genç subayların nitelikli bir eğitim almaları hem de Rus ordusunun prestijinin artması için genelkurmaya girecek askerlerin bu akademiye mezun olması gerektiği şartını getirmiştir. Ayrıca akademiye mezun olarak genelkurmaya dâhil olan subayların Petersburg’da kalmaları gerekmiyordu. Orduda fiilen de hizmet verebilen subayların Petersburg dışındaki görevleri de hizmet sürelerine ekleniyordu. Bu hususta vurgulanması gereken en önemli nokta; akademiye mezun olarak genelkurmaya dâhil olan kişilerin, çarlığın en uzak noktasında olan hizmetlerden bile muaf tutulmamalarıydı²⁷⁴. Rus ordusundaki bu yeni uygulamalarla genelkurmaya girmeye hak kazanan subayların sadece merkezde görev yapmaları engellenmiş, daha aktif olmaları için kendilerine Rusya’nın herhangi bir sahasında çarlık tarafından verilecek görevlerle de yükümlü tutulmuşlar ve bu görevleri de hizmet sürelerine dâhil edilmiştir.

Akademiyenin kurulduğu ilk dönemlerde kurum yöneticileri ve eğitim veren profesörler çok donanımlı kişilerdi. Zaten Çarlık Rusya’nın orduyu revize edebilmek için büyük önem atfettiği bu kurumun yöneticileri ve eğitimcilerinin bu amaca hizmet edebilecek donanımda kişiler olması gerekiyordu. Bu yüzden ilk yıllarda akademiyenin başında General İvan Onufrieviç Sukhozanet (1794-1871) bulunurken, stratejist Nikolay Vasilieviç Medem (1798-1870) bilim derslerinin moderatörlüğünü üstlenmiştir. Dimitriy Alekseeviç Milyutin ise istatistik derslerini vermiştir²⁷⁵. Gerçekten de isimleri zikredilen

---

²⁷³ Oleg Aleksandroviç Gokov, “Podgotovka Ofitserov v Akademii Generalnogo Ştaba v Rossii (1856-1914 gg.)”, http://tricolor.org/history/voen/form/27_04_2011/ (04.02.2017).

²⁷⁴ Runov, s. 65.

²⁷⁵ Kerry Lee Hines, **Russian Military Thought: Its Evolution Through War and Revolution, 1860-1918**,

üç kişi de alanlarında önemli meziyetlere sahipti. Örneğin Medem, Rusya’da kalıplaşmış bilim ve taktik yöntemlerini reddederek farklı bir yöntem izlemeyi tercih etmiş, akademide Avrupalı tarzda strateji ve taktik dersleri vermeye başlamıştır. Bu derslerin genç subaylar üzerindeki etkisi yadsınamazdı²⁷⁶. Milyutin istatistik derslerinin yanı sıra coğrafya derslerini vermeyi de üstlenmiş ve genç subayların çizim yeteneklerinin gelişmesine ciddi katkı sağlamıştır²⁷⁷. Milyutin’in 1861-1881 yılları arasında Çarlığın Savunma Bakanlığı’nı yaptığını düşünürsek, akademi ve genelkurmay arasındaki güçlü bağı daha iyi anlayabiliriz.

Akademi kurulduktan sonra askerî sahada bir iyileşme olmuşsa da başlangıçta istenilen düzeye ulaşılamamıştır. XIX. yüzyılda birçok sorunla uğraşan Çarlık Rusya orduda gerektiği gibi bir reform yapamamış, askerî reformlarla uğraşırken bir yandan da içte ve dışta türlü sorunlarla baş etmeye devam etmiştir. Ordunun yapısal sorunlarını gösteren ilk önemli olay, 1853-1856 yılları arasındaki Kırım Savaşı’dır. Bu savaş, komutanların ve kurmay kadroları işgal edenlerin gerçekten eğitimsiz olduklarını gözler önüne sermiştir. Kırım Savaşı’nda, Osmanlı Devleti ve Avrupa devletlerinden oluşan müttefik kuvvetler karşısında mağlup olan Çarlık Rusya, başarısızlığının en önemli sebeplerinden birinin askerî eğitimlerin yetersizliği olduğunu anlamıştır. Çarlığın bu tutumundan dolayı da askerî akademiden mezun olanlar görev alma bakımından daha avantajlı duruma gelmişlerdir. Buna örnek olarak, savaş öncesi hazırlıklar ve hesaplamalar için akademi mezunlarının görevlendirilmeye başlandığını gösterebiliriz²⁷⁸.

Kırım Savaşı’nın başarısızlıkla sonuçlanması, askerî reformları hızlandırmıştır. Böylece boşalan kadrolara akademiden mezun olanlar yerleştirilmeye başlanmıştır. Bu olay hem Çarlık Rusya’nın hem de daha yeni mezun olmuş akademi öğrencilerinin menfaatineydi. Çünkü çarlık, eğitimsiz subay ve generalleri tasfiye ederek onlardan kurtulacak, yerlerine daha donanımlı ve başarıya aç kişileri getirecekti. Şüphesiz bu yeni kadrolara atanacak

---

Washington: A Dissertation Submitted To The Faculty of The Columbian School of Arts and Sciences of The George Washington University, 1998, s. 7.

²⁷⁶ Peter Von Wahlde, “A Pioneer of Russian Strategic Thought: G. A. Leer, 1829-1904.”, **Military Affairs**, Vol. 35, No: 4, December, 1971, s. 148.

²⁷⁷ David Rich, “Imperialism, Reform and Strategy: Russian Military Statistics, 1840-1880”, **The Slavonic and East European Review**, Vol. 74, No: 4, October, 1996, s. 629.

²⁷⁸ Runov, s. 65.

akademi mezunları aldıkları eğitimin hakkını verecek ve Rusya, ordusunu yenileyerek daha kuvvetli bir hâle gelecekti. Akademi mezunları açısından da bu yeni durum gayet tatmin ediciydi. Askerî eğitimleri boyunca kendilerine çara, vatana ve dinlerine hizmet etmeleri gerektiği öğretilmiş olduğundan akademi mezunları yıllarca göreve başlayacakları zamanı beklemekteydiler. Bunun yanı sıra genelkurmaya girmeleri kendilerini ispatlamaları için büyük bir fırsattı. Başarı gösterdikleri takdirde hızla terfi edeceklerinin farkındaydılar. Bu yüzden kendilerine verilen bu şansı iyi kullanacak ve üstün gayret göstereceklerdi.

Akademnin ismi 1855 yılına kadar Genelkurmay İmparator Akademisi olarak kalmıştır. Belirtilen tarihte I. Nikolay'ın ölmesi üzerine akademiye Nikolaevskaya Akademisi adı verilmiştir²⁷⁹. Nikolay'dan boşalan tahta 1855 yılında II. Aleksandr geçmiştir. II. Aleksandr'ın tahtta bulunduğu yıllar (1855-1881), Rus toplumunun hayatına olumlu etki edecek değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu değişimler toplumun her kesiminde hissedilmiş olmasına rağmen siyaset ve askerî alanındaki tesiri daha kuvvetli olmuştur.

Kırım Savaş'ında pek çok olumsuz eleştiri alan ordu hakkında General Ridiger'in çara yazdığı resmi rapor ordunun mevcut durumu, organizasyon bozuklukları, reformun hangi cihetlerde yapılması gerektiği gibi konularda detaylı bilgiler sunmaktadır. Ridiger, ordudaki esas sorunun nedenini komutada ve idarede yetenekli kişilerin olmamasına bağlamıştır²⁸⁰. Yeni çar, eksik olan hususlarda daha etkili adımlar atabilmek amacıyla reform yanlısı kişilere devletin çeşitli kademelerinde görevler vermiştir. Bunlara verilebilecek en iyi örnek, 1861 yılında Savunma Bakanlığı mevkiine 1836 yılında akademnin ilk mezunlarından olan A. D. Milyutin'in (1816-1912) atanmış olmasıdır²⁸¹.

Milyutin'in akademiden mezun olduktan sonra akademi ile bağını koparmadığını ve 1845-1856 yılları arasında kurumda askerî istatistik profesörü olarak dersler vermeye devam ettiğini belirtmiştik. Milyutin, Savunma Bakanlığı döneminde reformlar yapma gayreti içinde bulunmuştur²⁸². Çünkü Milyutin, subayların büyük bir kısmının bilimsel

---

²⁷⁹ Efremov, s. 6.

²⁸⁰ Kezban Acar, *Ortaçağ'dan Sovyet Devrimine Rusya*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s.250-251.

²⁸¹ Runov, s. 66.

²⁸² İgor Nikolaeviç Grebenkin, "Russkiy Ofitserskiy Korpus V Yepohu Reform", *General M. D. Skobelev i Ego Vremya (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya)*, Ryazan: FGBUK Ryazanskiy İstoriko-Arhitekturmıy, 2014, s. 236.

eğitime tâbi tutulmadığını ve yapılan terfileri belirleyen faktörlerin eğitim ve başarı olmadığını biliyordu²⁸³. Onun, akademideki amacı yalnızca askerî eğitimin niteliğini arttırmak olmayıp ayrıca burada eğitim gören subayların görgüsünü arttırarak modern toplumdaki sosyal statülerini güçlendirmektir²⁸⁴. Milyutin, askerî alanda kökten, liberal, sürekli ve kalıcı reformlar yapmıştır²⁸⁵. Yenilik hareketlerinin sekteye uğramasının en önemli sebepleri arasında, reform hareketlerine başlayan kişinin, halefi tarafından bu yeniliklere devam edilmemesi gösterilebilir. Bu yüzden reformların süreklilik arz etmesi son derece önemlidir.

Milyutin, daha savunma bakanlığına getirilmeden önce, Kırım Savaşı'nda müttefik güçlere karşı alınan mağlubiyetten dolayı ordunun modernize edilmesi gerektiğini düşünmekteydi. Avrupa'nın Rusya üzerindeki hedeflerine engel olunmasının yegâne yolunun Rus komuta heyetindeki yetersiz subayların tenkisi, bunların yerine donanımlı, modern çağda askerlik mesleğinin gerektirdiği yeteneklere sahip eğitilmiş subayların getirilmesi olduğu fikrindeydi²⁸⁶. Bu yüzden bakanlığı döneminde Nikolaevskaya Akademisi dâhil, komuta ve kurmay kadrolarının durumunun iyileştirilmesi için önlemler almıştır²⁸⁷. Milyutin ilk olarak komutanların akademi mezunlarından seçilmesini teklif etmiştir²⁸⁸. Bunun yanı sıra akademide verilen bilimsel askerî eğitimin yoğunlaştırılması gerektiğini belirtmiştir. Milyutin'e göre geçmişte yaşanan savaşlar üstün körü incelenmemeli, savaşlardaki çatışmalar ve cepheler ayrı ayrı ele alınmalıydı. Böylece müstakbel savaşlar için stratejiler geliştirilebilecekti²⁸⁹. Muhakkak ki askerî eğitim seviyesinin yükseltilmesi, ordunun başarısına büyük katkı sağlayacaktır. Aslına bakılırsa Milyutin'in tedbirlerinin en önemli katkısı, akademiden mezun olmayanların genelkurmaya giremeyecek olmasıydı. Alınan bu kararla artık eğitimsiz kişiler askeriyede yükselemeyecekti. Böylece alt kademeleri eğitilmiş askerlerden oluşacak

---

²⁸³ Oliver Allen Ray, "The Imperial Russian Army Officer", *Political Science Quarterly*, Vol. 76, No: 4, December, 1961, s. 579.

²⁸⁴ Matitahu Mayzel, "The Formation of the Russian General Staff 1880-1917 A Social Study", *Cahiers Du Monde Russe Et Sovietique*, XVI (3-4), juil, December., 1975, s. 299.

²⁸⁵ Gudrun Persson, *The Russian Army and Foreign Wars 1859-1871*, London: London School of Economics and Political Science, ProQuest LLC, 1999, s. 30.

²⁸⁶ Marshall, s. 6.

²⁸⁷ Mayzel, s. 299.

²⁸⁸ Grebenkin, s. 236.

²⁸⁹ Runov, s. 67.

ordunun, general rütbeleri de liyakat sahibi kişilere verilecekti. Ayrıca genelkurmayda general olarak atanacak kişilerin akademi mezunları arasından seçilecek olması da daha önceden akademi mezunlarına ön yargılı davranan generaller yerine, akademinin önemini bilen, bu sebeple akademi mezunu subaylara güvenen kişilerin atanması anlamına geliyordu. Bu da subaylarına güvenen generaller ve generallerini itaat edip emir komuta zincirini bozmayan bir kadro oluşmasını sağlayacaktı. Çarlık Rusya'nın özellikle Türkistan'da yaptığı işgallerde söz konusu ahengin önemli katkıları olduğu muhakkaktır.

Milyutin'in göreve geldiği yıllarda Kafkaslarda Şeyh Şamil ve diğer başka yerel liderler önderliğinde uzun süredir devam eden ayaklanmaların son safhalarına gelmişti. Kafkasların coğrafya bakımından da oldukça zor bir bölge olması bu çatışmalarda çarlığı zor durumda bırakmıştır. Nikolaevskaya Akademisi mezunları bu çatışmalarda üstün başarılar sergilemiş ve Kafkaslar'daki ayaklanmaların bitmesinde önemli katkılar sağlamışlardır. Kafkaslar'da görev yapan akademi mezunu subaylar, burada sadece isyanın bastırılmasında değil, bölgenin tanınması için gerekli topoğrafik incelemelerin yapılması, yerel halkın yaşayışları hakkında istihbarat toplanması gibi önemli görevler de ifa etmişlerdir. Fakat isyan bastırıldıktan sonra çok uzun yıllar sürmüş olan bu isyanın çarlığa çıkardığı ağır bilanço gözler önüne serilmiştir. 1802-1864 yılları arasında devam eden bu çatışmalarda Çarlık Rusya, hastalıktan kaynaklanan ölümlerle birlikte 90.072 kayıp vermiştir. Muhtemelen bu çatışmalarda kaybedilen askerî personel açığını kapatmak için Milyutin, Nikolaevskaya Akademisi'nin öğrenci sayısını arttırmıştır. Öğrenci sayısının artmasıyla memur açığı gündeme gelmiş ve bunun için de akademinin idarî personeli olarak çalışacak çok sayıda memur alınmıştır²⁹⁰.

1859 yılında Nikolaevskaya Akademisi'nin üç temel görevi vardı. Bunlar; çarlık ordusunun her zaman savaşa hazır bulundurulması, hazırlık aşamasında ve savaş durumunda subayların teorik askerî bilgilerini uygulayabilmesi ve savaş esnasında ihtiyaç duyulan yüksek askerî eğitilmiş uzmanların yetiştirilmesidir²⁹¹. Bu hususlar akademinin Rus ordusu için ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

---

²⁹⁰ Marshall, s. 6.

²⁹¹ Persson, s. 50.

Milyutin zamanında akademi sadece askerî eğitim veren bir kurum olmaktan çıkmış, bilimsel çalışmaların yayınlanmasına da ön ayak olmuştur²⁹². 1850 ve 1870 yılları arasında akademinin profesörleri ve mezunları tarafından çok sayıda bilimsel çalışma yapılmış ve bunlar, akademinin eserleri olarak yayınlanmıştır. Bilhassa, V. M. Aniçkov, M. İ. Bogdanoviç, G. A. Leer, A. A. Nepokoyçitskiy, M. İ. Dragomirov, N. V. Levitskiy, N. N. Obruçev, İ. M. Zaytsev, A. İ. Makşeev ve A. E. Stankeviç tarafından yapılan bilimsel çalışmalar ayrı bir değer teşkil etmektedir²⁹³. Akademinin bu isimlerin eserlerini yayınlaması eserlerin akademik değeri yanında akademinin bilime verdiği önemi göstermesi bakımından da dikkate şayandır.

Nikolaevskaya Akademisi'nin kurulduğu andan itibaren giriş usullerinde hiçbir değişiklik yapılmamıştır. Ancak Milyutin akademiye giriş hususunda yeni kurallar belirlemiştir. Milyutin, ailevî bağlar ve toplumsal ilişkilerden kaynaklanan ayrıcalıklardan nefret ederdi. Terfilerin zekâ ve bilgi birikimine göre yapılması taraftarıydı²⁹⁴. Bu görüşteki birinin akademiye yapılan alımlarda, kişinin soylu bir aileden gelip gelmediği ile ilgilenmeyeceği ortadadır. Bu yüzden Milyutin zamanında akademiye başvuranların soylu olmaları bir ayrıcalık teşkil etmemeye başlamış; liyakata dayalı bir düzen getirilmiş ve başvuru yapacak kişi sayısı da her sene 50 olmak üzere sınırlandırılmıştı²⁹⁵. Bunun yanı sıra akademiye başvurmanın tek şartı 4 yıl subay olarak görev yapmış olma²⁹⁶.

1860'lı yılların başından itibaren akademiye girmek için başvuranlara, giriş sınavlarına hazırlanmaları için 4 aylık bir süre veriliyordu. Adaylar bu süre zarfını gerekli hazırlıkları yaparak geçirirlerdi. Savunma Bakanı tarafından imzalanıp onaylanmış sınav programı öğrenci adaylarına, bölge kurmaylarına ve bölüklere dağıtılırdı. Giriş sınavı da titizlikle düzenlenirdi. Sınav soruları gerçekten zor olduğu için akademiye alınacak öğrencilerin verecekleri cevaplar merakla beklenirdi. Sorular komutanlar, akademi profesörleri ve genelkurmay temsilcilerinden oluşan özel bir komisyon tarafından hazırlanmaktaydı.

---

²⁹² Gokov, http://ricolor.org/history/voen/form/27_04_2011/ (04.02.2017).

²⁹³ Runov, s. 67.

²⁹⁴ Persson, s. 40.

²⁹⁵ Kostin, s. 25.

²⁹⁶ Ray, s. 590.

Sınav süresi bittikten sonra cevap kağıtları özenle kontrol edilir ve her ders için 12'li not sistemine göre puanlama yapılırdı. Tüm sınavlardan en az 8 alan şahıslar akademide eğitim görme hakkını kazanırdı²⁹⁷.

Nikolaevskaya Akademisi kendine ait olmayan büyük bir binanın ikinci katında dokuz odadan oluşan bir mekânda eğitim vermekteydi. İki odada birinci ve ikinci sınıf öğrencileri, binanın merkezinde yer alan üçüncü odada ise konferans salonu yer almaktaydı. Diğer odalar, akademi müdürünün odası, harita ve plan deposu, eğitim modellerinin bulunduğu depo, iki tanesi kütüphane ve son oda da nöbetçi subay odası olarak kullanılıyordu²⁹⁸. Ordunun subay ihtiyacını karşıladığı için son derece önem atfedilen kurumun kendisine ait olmayan ve imkanları kısıtlı olan bir binada eğitim görmesi tezat teşkil etmekle birlikte yetersiz fizikî şartlara rağmen üst düzeybir eğitim verilmeye gayret edilmiştir.

Akademi binasının elverişli olmamasının yanında kurumun eğitimleri boyunca öğrencilerine sağladığı maddî şartların da iyi olduğu söylenemezdi. Eğer bir akademi öğrencisi zengin değilse ve ailesinden destek almıyorsa, akademinin verdiği maaşla başkent Petersburg'da geçinebilmesi imkansızdı. Subayların rütbelerine göre verilen maaşa ek olarak 150 Ruble maaşları vardı. Örneğin yıllık maaşlar, Praporşik²⁹⁹ için 238 Ruble 80 Kopeyk, Podparuçik³⁰⁰ için 282 Ruble 75 Kopeyk, Paruçik için ise 307 Ruble 50 Kopeyk'tir. Bu maaşlar dönemin şartları düşünüldüğünde oldukça yetersizdir. Skobelev akademi yıllarında maaşların düşüklüğünden hiç etkilenmiyordu. Annesi Olga Nikolaevna Skobeleva, oğlu ile sürekli iletişim hâlindeydi ve Skobelev'e ihtiyaç duyduğundan çok daha fazla para gönderebiliyordu³⁰¹. Dolayısıyla Skobelev birlikte eğitim aldığı diğer subaylara nispetle eğitimini, maddî baskı altında olmaksızın sürdürmüştür.

Nikolaevskaya Akademisi için hazırlanan eğitim programlarının süresi iki yıl olarak belirlenmiştir. Burada verilen eğitimin temeli, haritacılık bilgisine; haritacılık bilgisi de

---

²⁹⁷ Runov, s. 68.

²⁹⁸ Runov, s. 68.

²⁹⁹ Rus ordusunda Asteğmen. Bkz. Gültek, s. 1230.

³⁰⁰ Çarlık ordusunda paruçikten daha küçük rütbeli subay ve bu subayın rütbesi. Bkz. Gültek, s. 1154.

³⁰¹ Runov, s. 69-70.

matematik kanunlarına dayanmasından oluşuyordu. Akademide öğretilen dersler iki gruba ayrılmıştır. Temel grup; taktik, strateji, askerî tarih, askerî yönetim, askerî istatistik ve yerbilimi derslerinden oluşmaktaydı. Yardımcı grup ise; topçuluk, mühendislik, siyasî tarih ve yabancı dil derslerinden oluşmaktaydı³⁰². Yabancı dil derslerinde ağırlıklı olarak Arapça, Türkçe, Farsça, Tatarca, Almanca ve Fransızca eğitime öncelik verilirdi³⁰³. Bunlara ek olarak; askerî coğrafya, hukuk bilimi, çizim dersleri verilmekteydi³⁰⁴. Akademide harita eğitime özellikle önem verilmiştir ve subayların çizim kabiliyetlerinin geliştirilmesi için çaba sarf edilmiştir. Maketler yardımı ile askerî oyunlar oynatılarak geleceğin generallerine pratik yöntemler de öğretilmiştir³⁰⁵. Bu eğitimlerin ileride Rus ordusunda önemli mevkilerde bulunacak olan generallerin iyi yetişmesindeki etkisi kuşkusuzdur. Özellikle Çarlık Rusya'nın yabancı olduğu bölgelere yapılacak keşif seferlerinde bu generallerin çizimleri oldukça yararlı olacak ve seferlerin başarı ile sonuçlanmasına neden olacaktı. Örneğin, XIX. yüzyılda sadece çarlığın değil, aynı zamanda tüm dünyanın Türkistan'a dair pek fazla bilgi sahibi olduğu söylenemezdi. Giriş ve çıkışların çok zor olduğu bu bölgeler adeta labirent gibiydi. Bazı alanların çöllerle kaplı olması, su kaynaklarının yetersizliği sebebiyle bu bölgeye yapılacak olan seferlerin başarısız olma riskini artırmaktaydı. Buradaki seferlerde avantajlı duruma geçebilmek amacıyla bölgenin yollarını ve kaynaklarını ayrıntılı bir şekilde gösteren çizimlere ihtiyaç duyulmaktaydı. Genelkurmay bakımından çok değerli olan bu pratik bilgilerin elde edilebilmesi için Nikolaevskaya Akademisi'nde harita ve çizim derslerine oldukça önem verilmiştir.

Akademide taktik, strateji ve askerî tarih dersleri çoğunlukla önceden yapılmış olan savaflara dayanılarak öğretilmiştir. Bunlar dışındaki derslerde ise ezbere dayalı bir yöntem hâkim olmuştur. Bu yüzden tüm dersler öğrencilerin büyük gayretini, hafızasını iyi kullanabilmesini, en önemlisi de azim ve sabrını gerektirmektedir. Akademide eğitim gören subayların işi pek kolay olmamıştır. Çünkü hem derslerde başarılı olmak için çaba sarf etmeleri hem de disiplinli akademi hayatına alışmaları gerekmektedir. Akademi disiplini pek çok subayı zorlamıştır. Akademide eğitim sabah saat 9'da başlıyordu. Eğer

---

³⁰² Kostin, s. 25.

³⁰³ Rich, s. 626.

³⁰⁴ Runov, s. 69.

³⁰⁵ Kostin, s. 25.

yürüyüş eğitimi de verilecekse mesai bir saat daha erken başlamıştır. Sınıflarına gidecek olan öğrencilerin ilk olarak yapması gereken iş, nöbetçi subay odasına giderek geldiklerini ona bildirmektir. Nöbetçi subay öğrencilerin geldiğini kaydediyor, bunun yanı sıra öğrencilerin kıyafetlerinin uygunluğunu kontrol ediyordu. Dersler blok şeklinde yapılıyor, iki ders sonunda on dakikalık bir molaya çıkılıyordu. Sonra iki ders daha işleniyor ve yarım saatlik öğlen arası veriliyordu. Bu molayı öğrenciler genellikle akademinin karşısındaki pastanede bir şeyler atıştırarak geçiriyorlardı. Yemek arasından sonra dersler devam ediyordu. Özellikle kış aylarında havanın erken kararmasından ve gerekli aydınlatma sisteminin olmayışından dolayı, son ders kötü şartlarda işleniyordu. Akşam saatlerinde sınıflar aydınlatılmadığı için de ders yapmak isteyenler idareyi önceden bilgilendiriyor ve sınıfı kendi şartlarıyla, mumlarla aydınlatıyorlardı. Bir yıl devam eden bu eğitimden sonra yıl sonunda öğrenciler tüm derslerden sınava tabî tutuluyorlardı. Yetersiz not alan öğrenciler akademiden atılıyor; başarılı öğrenciler ise bir üst sınıfa geçiyorlardı³⁰⁶. Üst sınıfa geçen başarılı öğrencilerin eğitimleri devam ediyor ve ikinci yıl almak zorunda oldukları dersleri de alarak akademinin ders aşamasını tamamlıyorlardı. Akademinin bu zorlu ders aşamasını geçen subaylar mezun olabilmek için yıl sonu sınavlarına giriyorlardı. Subaylar bu mezuniyet sınavlarını da başarıyla geçince önlerinde mezun olabilmek için tek bir engel kalıyordu; iki yıllık eğitim süresince edindikleri teorik donanımı uygulama becerilerini başarıyla geçmek. Pratik sınavı başarıyla geçen kişi akademiden mezun olmaya hak kazanıyordu. Böylece uzun eğitimlerin, zorlu sınavların sonucunda, askerlik mesleğinin henüz başındaki akademi mezunları için genelkurmayın kapısı sonuna kadar açılıyordu³⁰⁷.

Akademinin açıldığı yıldan 1860 yılına kadar, mezun olanların sayısında artışlar ve azalmalar görülmüştür. Akademi mezunlarının sayısı şöyledir³⁰⁸:

<u>Eğitim Yılı</u>	<u>Mezun Sayısı</u>
1834-1840	118 kişi
1841-1845	74 kişi
1846-1850	75 kişi

---

³⁰⁶ Runov, s. 69.

³⁰⁷ Runov, s. 71.

³⁰⁸ Rich, s. 625.

1851-1855	99 kişi
1856-1860	238 kişi

1856-1860 yılları arasında mezun olanların sayısının, diğer yıllardaki mezunların iki katından daha fazla olmasının sebebi olarak, o yıllarda biten Kırım Savaşı'nda Rusya'nın ağır bir mağlubiyet alması gösterilebilir. Muhtemelen Rus yetkililer, mağlubiyet sonucunda askerî eğitimin önemini kavrayarak mezun sayısının artmasına ve genelkurmayın eğitimli askerlerle dolmasına gayret göstermişlerdir.

1863 yılının Kasım ayında akademinin komutanlığı görevine Tümgeneral A. N. Leontyev getirilmiştir. Leontyev büyük askerî ödüllere sahip olan birisi değildi. Ancak çok çalışkan, kendine hâkim ve zeki birisi olarak temayüz etmiştir. Bu özelliklerinden dolayı başkentin askerî çevrelerinde itibar sahibiydi. Leontyev bu itibarın kendisine kazandırdığı imtiyaz ve güce dayanarak akademinin başındayken birçok yenilik yapmıştır. Akademinin giriş sınavları iyileştirilmiş ve giriş sınavına hazırlananlar için daha iyi destekleyici koşullar sağlanmıştır. Akademiye giriş için gerekli olan 4 yıl subay olarak görev yapma şartı da Leontyev zamanında getirilmiştir. Önceden izinde olan subayların izinde geçirdiği günlerin görev süresine dâhil edildiğini belirtmiştik. Leontyev'in getirdiği bir başka yenilik de bu madde üzerinedir. Yeni karara göre; artık ordu dışında geçirilen zaman subayların askerî hizmet süresine dâhil edilmeyecekti. Yine, akademiye alınacak subayların çatışma deneyimlerine ve kazandığı nişan ve madalyalara bakılacak, bunlara sahip olan kişilere akademiye girişte öncelik verilecekti³⁰⁹.

1.4.2. Skobelev'in Akademi Yılları

Bilgiye olan merakı kadar askerlikte kariyer yapma isteği de Mihail Dimitrieviç Skobelev'in 1866 yılında Nikolaevskaya Akademisi'ne başvurmasında etkilidir³¹⁰. Skobelev, askerî terfilerin ve kariyer yapmanın tek yolunun genelkurmaya girmek olduğunu bilecek kadar zekiydi. Bu yüzden gerekli şartları sağladığını düşünerek akademiye başvurmuştur. Hem subaylıkta 4 yılını doldurmuş olması hem de Polonya

---

³⁰⁹ Runov, s. 67.

³¹⁰ Masalskiy, s. 62.

isyânının bastırılmasında gösterdiği başarılar dolayısıyla çarlık tarafından nişan ve madalyalara layık görülmesi akademiye kabulü için büyük bir avantaj olmuştur³¹¹.

Skobelev'in akademiye yaptığı başvuru, birkaç komutan tarafından incelenmiş ve komutanlar Skobelev'in başvurusunu onaylamışlardır³¹². Muhtemelen Skobelev'in başvurusu hem general soyadını taşıması hem de Polonya isyanı sırasında gösterdiği başarı için kendisine verilen nişanlar dolayısıyla hiçbir itirazla karşılaşmamıştır. Heyet, diğer başvuruları da titizlikle incelemiş ve sınava girmeye hak kazananların listesini açıklamıştır. Ardından Skobelev'in de aralarında bulunduğu bu kişiler sınava girmiştir. Skobelev giriş sınavını 9,4 alarak geçmiş ve böylece Nikolaevskaya Akademisi'ne girmeye hak kazanmıştır³¹³.

Skobelev, akademideki eğitimi boyunca en fazla gayreti savaş taktiklerinin, stratejilerinin ve yasalarının incelenmesi hususunda göstermiştir. Napolyon ve Suvarov'un biyografilerini incelemiş, onlar hakkında ciddi araştırmalar yapmış ve notlar tutmuştur³¹⁴. Bunların yanı sıra Rus tarihini yakından ilgilendiren olaylar hakkında da yazılar kaleme almış ve bunları arkadaşları ile paylaşmıştır. Yazdıkları, okuyanlar arasında oldukça popüler olmuş ve verimli tartışmaları beraberinde getirmiştir. Ancak komutanları yazdığı bu yazılardan habersiz oldukları için Skobelev'in ders dışındaki zamanını boşa geçirdiğini düşünmüşlerdir. Skobelev, *'Voennyi Sbornik'* dergisinde *"Fransa'nın Askerî Kurumları"* adlı makalesini yayınladığı zaman bile komutanlarının bu düşüncesi değişmemiştir³¹⁵.

1866 yılında Nikolaevskaya Akademisi'nde verilen dersleri incelemek hem Skobelev'in hem de dönemin general adaylarının nasıl bir eğitim sürecinden geçtiklerini anlamamız açısından son derece önemlidir. 1866-1867 yılları arasında akademide verilen dersler aşağıdaki gibidir:

---

³¹¹ Runov, s. 67.

³¹² Masalskiy, s. 62.

³¹³ Runov, s. 69.

³¹⁴ Runov, s. 70.

³¹⁵ Masalskiy, s. 63.

İlk Sınıf

İstihkâm: Devletlerin modern askerî sistemlerinin bir parçası olan askerî mühendislik ve topçu sınıfı hakkında eğitim verilirdi.

İstihkâm Çizimi: Başlangıçta teknik resim becerilerini ölçen bir sınav yapılır, daha sonra arazilerin durumuna göre oluşturulan savunma ve taarruz projeleri çizilirdi.

Askerî Yapı Sanatı: İnşaat yapımı ve malzemeleri ile alakalı bilgiler bu derste verilirdi.

Mimarî: Çeşitli mimarî yapıların incelendiği ve onlar hakkında öğrencilere bilgilerin aktarıldığı ders.

Mimarî Çizim: İncelenen mimarî yapılardan sonra, öğrencilere yeni mimarî eserlere dair çizimler yaptırılırdı.

Yüksek Matematik: Cebir, diferansiyel ve integral hesaplı eğitime dayanan, öğrencileri ciddi derecede yoran bir ders.

Deskriptif (Betimleyici) Geometri: Tüm geometri hesapları bu derste öğrencilere öğretilirdi.

Topografya: Coğrafya, matematiksel olarak incelenirdi.

Topografik Çizim: Lehmann metodu aracılığıyla orijinal ve çeşitli modellerde topografik haritaların kalemlemlerle gölgelendirilmesi ve çizimi öğretilirdi.

Kimya: İnorganik kimya bilimi bu derste öğretilirdi.

Askerî Yönetim: Bu derste savaş esnasında ordunun yönetilmesine dair hususlar öğrencilere aktarılırdı.

Son Sınıf

İstihkâm: Arazilerde uygulamalı ders anlatımı yapılırdı.

İstihkâm Çizimi: Birinci sınıfta alınan dersin devamı niteliğinde olup daha uzun süreli projelerin yapımı anlatılırdı.

Askerî Yapı Sanatı: Askerî binalar, yollar, köprüler ve çeşme yapımları üzerine eğitim verilirdi. Binaların ısıtma ve havalandırma sistemleri ile alakalı bilgiler aktarılırdı.

Yapı Çizimi: Yapıların detaylı çizimlerinin nasıl yapıldığına dair bilgilerin verildiği bir ders.

Mimarî: Birinci sınıftaki mimarî dersinin devamı olarak çeşitli mimarîler hakkında öğrencilere bilgiler verilirdi.

Mimarî Çizim: Bu ders binaların dekoratif düzenlemelerini içerirdi.

Mekanik: Makineler hakkında öğrencilere uygulamalı şekilde bilgiler verilirdi.

Askerî Tarih: Rus tarihinde bu zamana kadar yapılmış bütün askerî hareketler incelenerek öğrencilere bunlar hakkında bilgiler aktarılırdı. Bu ders sayesinde genç subaylar hem tarihlerini öğrenir hem de geçmişte yaşanmış olayları dönemiyle mukayese etme kabiliyeti kazanırdı.

Demir Yollarının Askerî Açısından İncelenmesi: Bu derste genç subaylara demir yolunun askerî açıdan önemi anlatılmaktaydı.

Kimya: Organik ve analitik kimyayı içeren bir ders.

Mineral ve Geognazy: Bu derste kayaların madenî oluşumları hakkında bilgi verilirdi³¹⁶.

Bu derslerin yanı sıra, yazları da ateşli silah eğitimine ağırlık verilmiştir. Görüldüğü üzere Nikolaevskaya Akademisi iki yıl boyunca subaylara çok yönlü bir eğitim vermekteydi. Ders içeriklerine bakıldığında akademinin çizim konusuna bir hayli önem verdiği görülmektedir. Muhakkak ki akademiden başarıyla mezun olarak genelkurmaya giren subayların gözlem ve çizim hususundaki üstün performansları aldıkları bu eğitim sayesindeydi.

Çarlığın onayladığı şekliyle Skobelev'in eğitime başladığı 1866 yılında akademideki personel sayısı ise şu şekildeydi:

---

³¹⁶ Aleksandr İvanoviç Sazonov, "Nikolaevskaya İnjenernaya Akademiya İ Uçilişe V Period Voennih Reform Vtoroy Polovini XIX V.", *Yaroslavskiy Pedagogičeskiy Vestnik*, No. 2, Yaroslavl: 2006, s. 37-40.

Memur: 75

Öğrenci: 126

Profesör: 4

Doçent: 5

Askerî Personel Eğitimcisi: 12

Özel Öğretmen: 6

Sivil durumdaki özel öğretmenlerin sayısı ise akademi müdürü tarafından belirleniyordu³¹⁷.

Skobelev'in Nikolaevskaya Akademisi'nde bulunduğu yıllardaki hayatına dair Runov bize çok önemli malumat vermektedir. Runov'a göre, akademide geçirdiği yıllarda birbirinden çok farklı iki Skobelev göze çarpmaktadır. Bir yanda Skobelev çok mütevazı bir yaşam sürüyordu. Genellikle diğer alaylarda yaptığı gibi odasına kapanır ve kitaplar okuyup gününü çizim yapmakla geçirirdi. Yatağının başında Meryem Ana ikonu, mumluklar ve çokça kitap mevcuttu. İçine kapanık bir yapıya sahipti ve çoğu zaman ne yaptığı bile anlaşılamıyordu. Öte yanda ise, kontrolsüz yaşayan bir Skobelev vardı. Her an sinirlenebilecek bir yapıya sahipti. İçki içer ve partilere katılmaktan geri kalmazdı. Bu tutumu genellikle başına işler açar ve Skobelev ceza almaktan önemli mevkilerde olan akrabalarının komutanlarına ricacı olmasıyla kurtulurdu³¹⁸.

Rich'e göre, Skobelev için akademi hayatının pratik değeri yoktu. Derslere pek fazla önem vermezdi. Coğrafya dersi için düzenlenen başarı sıralamasında listenin en dibinde yer alırken strateji, askerî tarih, istihkâm ve yabancı dil başarı listelerinde en üst sıradaydı. Rich, Skobelev'in derslere bu kadar önem vermemesine rağmen iyi notlar almasını akademi eğitimine başlamadan evvel evinde aldığı sıra dışı ve olağanüstü eğitime bağlar. Ayrıca Skobelev'in şan ve şöhretinin artmasına sebep olan şeyin entelektüel kapasitesi değil atılganlığı, korkusuzluğu, pervasızlığı ve aralıksız savaş başarılarıyla beslenen kibri olduğunu belirtir³¹⁹.

---

³¹⁷ Sazonov, s. 37-40.

³¹⁸ Runov, s. 70.

³¹⁹ Rich, s. 626.

Runov'un aktardıklarına göre Skobelev eğitime gerekli özeni göstermiyordu. Ancak notları çok da fena sayılmazdı. Askerî sanat tarihi, askerî ve siyasî tarih, Rus dili ve edebiyatı, yabancı dil ve genel eğitim derslerinden en yüksek notlara sahip olan oydu. Bu yüzden komutanlarına ve eğitmenlerine göre Skobelev, çok yetenekli birisiydi. Ancak o bu yeteneklerini kullanmıyor ve tembellik yapıyordu³²⁰.

Skobelev ilgilenmediği konulara yoğunlaşmayan ve dikkati dağınık biriyken, ilgisini çeken konularda bütün yeteneklerini ortaya koyardı. Örneğin; ilgisinin güçlü olduğu bir derste, Augsburg şehrinin kuzeyden gelebilecek bir saldırıya karşı nasıl korunması gerektiğine dair bir soru sorulmuş, Skobelev Bavyera haritasını inceleyerek, *“Böyle bir saldırı hâlinde şehrin korunması için en iyi yöntem savunma yerine saldırı yapılmasıdır”* demiştir. Bunu o kadar ikna edici ve heyecanla anlatmıştır ki yanında bulunan herkes dikkatli bir şekilde onu dinlemiştir. Masalskiy'nin aktardıklarına göre Vitmer 1908 yılında yayımladığı hatıratında bu olay hakkında şunları belirtmiştir: *“Skobelev, bu olayı son derece canlı, istekli, tutkulu ve cesur bir şekilde anlattı. Sıkıcı derslerde bile o, karakterinde barındırdığı bu özellikleri gün yüzüne çıkartmayı başarıyordu”³²¹*.

Burada Skobelev'in hitabetinin de gerçekten çok güçlü olduğunu belirtmemiz gerekir. Masalskiy, 1868 yılında gerçekleşen mezuniyet sınavları esnasında Skobelev'e sorulan Boze Muharebesi³²² hakkında anlattıklarının, profesörleri şaşırttığını belirtmiştir. Profesör Vitmer'in bu muharebeyi ilginç bulmadığı hâlde Skobelev'in anlatımının, onu heyecanlandırıldığını söylemiştir. Profesörlerden birinin bu iddialı anlatım karşısında dayanamayıp Vitmer'i iterek *‘Bu tıpkı bir profesörün yapabileceği bir anlatım’* dediğini, Vitmer'in de karşılık olarak *“Sadece bir profesörün anlatımı değil, yetenekli bir profesörün anlatımı. Akademide çoğu kez anlatımı iyi olan subaylarla karşılaştım. Ancak bu kadar yetenekli ve heyecan verici bir anlatımı bu zamana kadar duymadığımı söylesem abartmış olmam”* dediğini aktarmıştır³²³.

---

³²⁰ Runov, s. 70-71.

³²¹ Masalskiy, s. 63.

³²² Rimmnik Muharebesi olarak da adlandırılan bu savaş 1787-1792 yıllarında Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusya - Avusturya ittifakı arasında gerçekleşen mücadelede yaşanmıştır. 5 yıl devam eden bu çatışmalarda Osmanlı Devleti ittifaklar karşısında ağır bir hezimetle uğramıştır. 1791 yılında Avusturya ile Zıştovi, 1792 yılında ise Rusya ile Yaş antlaşmalarını imzalamıştır.

³²³ Masalskiy, s. 64.

Skobelev, akademide bir dönem derslere karşı olan ilgisini tamamen kaybetmiştir. Bu yüzden derslere katılmamış; buna gerekçe olarak kuruma sunması gereken raporu da sunmamıştır. Bu tutumu sebebiyle eğitmen ve komutanları arasında 'serseri' olarak görülmeye başlanmıştır. Yetkililer, bu hareketlerinden dolayı onu akademiden atmayı düşünmüşler; fakat Skobelev ailesinin nüfuzlu fertleri tekrar devreye girerek Skobelev'in akademiden atılmasına engel olmuşlardır³²⁴. Ancak bu durumun Skobelev'i sevindirdiği söylenemezdi. Çünkü akademideki hayatın monotonlaşmasından dolayı son dönemlerde Skobelev'de Nikolaevskaya Akademisi'nden ayrılma düşüncesi hasıl olmuştu. Masalskiy, Skobelev'in Nikolaevskaya Akademisi'nde tarih dersleri veren Profesör A. Vitmer'e akademiyi bırakacağını söylediğini ve Vitmer'in etkileyici konuşmalarıyla Skobelev'i bu karardan vazgeçirdiğini aktarmıştır. Skobelev'in zeki olduğunu düşünen komutan ve profesörler onun akademiden ayrılma fikrine kapılmasından dolayı hayal kırıklığı yaşamışlardır. Kararından caydırılan Skobelev, akademiye devam etse de derslere karşı ilgisinin canlı olduğu söylenemezdi. Eğitmenleri, Skobelev'in derslere ilgisiz olduğu için hiç çalışmadığını biliyorlar ve ders bitiminde de boş işlerle uğraştığı için onun yetersiz olduğunu düşünüyorlardı. Fakat durum görüldüğü gibi değildi. Skobelev eğitim sürecinden sıkıldığı için derslere gereken önemi vermese de gerekli bilgi birikimine sahipti ve akademi derslerine ilgi göstermese bile kendini geliştirmekten vazgeçmemişti³²⁵.

Skobelev, iki yıllık bir eğitimden sonra, 1868 yılında, akademideki ders dönemini başarıyla tamamlamıştır. 1868 yılının yaz aylarında akademinin mezuniyet sınavlarına girmiştir. Askerî arşivdeki belgelere göre 12 puan üzerinden değerlendirilen mezuniyet sınavlarından Skobelev'in aldığı puanlar şöyleydi:³²⁶

Taktik – 10,7

Strateji – 12

Askerî Tarih – 12

Askerî Yönetim – 9

---

³²⁴ Runov, s. 71.

³²⁵ Masalskiy, s. 62.

³²⁶ Aleksandr Nikolaeviç Vitmer, **Çto Videl, Slišal, Kogo Znal Skobelev i Ego Yunost**, St. Peterburg: Tipografiya T-va p. f. «Yeлектро-Тip. N. Ya. Stoykovoy», 1910, s. 44.

Askerî İstatistikler – 8

Yer Bilimi – 6,5

Etüt – 8

Rus Dili – 11

Topçuluk – 9

İstihkâm – 11

Yabancı Dil – 12

Siyasî Tarih – 10

Skobelev'in çalışmamasına rağmen yüksek notlar almasının birçok sebebi vardır. Skobelev'in askerî tarih dersinin yüksek olmasının nedeni olarak yetiştiği ortam gösterilebilir. Askerî geleneklere sahip olan bir ailede yetişmiş olmasından dolayı aile fertlerinden askerî ve tarihî hikâyeler dinlediğini, evlerine gelen misafirlerin asker, komutan veya subay olmasından dolayı askerî içerikli birçok konuşmaya şahit olduğunu daha önce belirtmiştik. Doğal olarak Skobelev daha eğitime başlamadan askerî tarihe merak salmış ve bu hikâyeleri dinlemekten zevk almıştır. Edebiyat alanındaki başarısı ise annesinden evde aldığı eğitimle şiiri sevmesi, daha bu dönemde yabancı ve Rus yazarları okumaya başlamasıyla açıklanabilir. Dedesi ile oynadığı oyunlarda bile askerî strateji bakımından önemli tecrübeler kazanmıştır. Dede İvan Nikitiç Skobelev'in daha çocuk yaşta Skobelev'e savaş taktik ve stratejisini oyun şeklinde vermesi, Skobelev'in alacağı tüm eğitimlerde bu dersleri gerçekten severek dinlemesine sebep olmuştur. Akademide aldığı yabancı dil derslerindeki başarılı notlarının arkasında ilk olarak Kanin adlı Alman eğitimcinin, her ne kadar ikili anlayamamış da olsa etkisi çok büyüktür. Kanin'in katı eğitim yöntemini sevmese bile gramer bilgisini ondan öğrenmiş ve daha eğitiminin ilk yıllarında Fransızca ve Almancasını onun sayesinde ileri düzeye ulaştırmıştır. Dil yeteneğinde Girardet'in de yadsınamaz bir etkisi vardır. 4 yıl boyunca ondan aldığı eğitim ile Skobelev kendini çok iyi geliştirmiş; 8 yabancı dil öğrenmiş ve askerî tarih hakkında muazzam düzeyde bilgi sahibi olmuştur. Skobelev, Petersburg Üniversitesi Matematik Fakültesi'ne girmek için hazırlık dersleri aldığı bir yıllık sürede de matematik alanında kendini geliştirme fırsatı bulmuştur. Akademinin pek çok dersi matematik bilgisini gerektirdiğinden Skobelev bu derslerde de başarılı olmuştur. Bu bilgiler ışığında diyebiliriz ki Skobelev, o dönemde Nikolaevskaya Akademisi'ne gelen subaylarla kıyaslandığında oldukça iyi bir eğitim altyapısına sahipti.

Nitekim Mihail Dimitrieviç Skobelev, bu notlarla akademinin mezuniyet sınavlarında başarılı olmuştur. Artık Skobelev'in önünde mezun olabilmek için tek bir engel kalmıştır: O da pratik sınavdır. Öğrencilerin teorik bilgi seviyelerini ölçen mezuniyet sınavlarından sonra yapılan bu sınavın amacı, teorik açıdan donanımlı öğrencilerin bunları pratiğe dökme becerilerini test etmektir³²⁷. Skobelev'in ilk biyografi yazarlarından Filippov onun pratik sınavını şu şekilde anlatmıştır: *“Polonya’da ortaya çıkan isyanın hâlâ etkisinde kalan akademi yetkilileri pratik sınavın konusu olarak, kuzey-batı bölgelerinin analizinin yapılmasını ve Neman Nehri’nin en uygun noktasından süvari bölüğünün nasıl geçirileceğini belirtmelerini istemişlerdi. Akademinin en ünlü teorisyenlerinden olan General Leer’in³²⁸ katıldığı sınavda Neman Nehri’nin yanında bulunan öğrencilere kâğıt ve kalem verilmeye başlanmıştı. Kâğıt kalemi alan öğrenciler yerlerinde duramıyor, devamlı hareket ediyorlardı. Skobelev’in oturduğu yerden kalkmaması ve kâğıda herhangi bir şey çizmemesinden dolayı herkes şaşkınlık içerisindeydi. Skobelev’e sorular soruluyor ancak o cevap vermiyordu. Skobelev, herkesin meraklı bakışları arasında yerinden kalkarak atına atladı ve atı kırbaçlamaya başladı. O hızla birden Neman Nehri’ne girdi, karşı tarafa gitti ve geri geldi. Komutanının yanına geldiği zaman, en uygun yerin kendisinin geçtiği güzergâh olduğunu belirtti. Bu çılgınca davranış herkes tarafından şaşkınlıkla izlendi. Bu olağanüstü performansının ardından Leer, Skobelev için geçer not verdi³²⁹”*. Runov ise Filippov’un eserini çok övgü dolu bulmuş ve Leer’in değerlendirmesinin olumlu olmasının sebebini sadece Skobelev’in nehri geçmesine bağlanmaması gerektiğini savunmuş; nehrin geçilebilmesi için birçok faktörün bir arada iyi hesaplanmasının ve bunun için de iyi bir Matematik bilgisine sahip olunmasının gerekliliğine dikkat çekmiştir. Skobelev’in Petersburg Üniversitesi Matematik Fakültesi’nde öğrendiği matematik hesaplarını arkadaşlarına göre daha hızlı yaptığını belirtmiş ve diğerlerinin Leer’e geçişi henüz sözle anlatmaya başladığı sırada Skobelev’in geçişi tamamladığını söylemiştir. Muhtemelen General Leer, Skobelev’in verilen görevi

---

³²⁷ Krasnitskiy, s. 24.

³²⁸ General Genrih Antonoviç Leer, Askerî Mühendislik Okulundan mezun olmuş ve Kafkasya ve Baltık Bölgeleri’nde görev almıştır. 1857 yılında akademiye giren Leer, Akademi’de taktik derslerini vermeye başlamıştır. 1865 yılında ise Strateji Bölümü’nün başkanı olmuştur. Bkz. Wahlde, s. 149. Daha sonra akademi başkanı olan Leer’e göre askerî bilimin felsefe ile sentezi olan strateji çok önemlidir. Ayrıca neslin başarılı generalleri, strateji alanındaki eğitimcileri Leer’i çok iyi sözlerle hatırlamışlardır. Verdiği dersler zamanın gereksinimlerini her zaman karşılamış ve çarlık ordusu için gerekli kalifiyede elemanların yetişmesine yardımcı olmuştur. Bkz. Masalskiy, s. 67.

³²⁹ Filippov, s. 9.

pratik olarak çözmesine hayran kaldığı için onun okuldan mezun olması yönünde oy kullanmıştır. Böylece Skobelev 1868 yılında Nikolaevskaya Akademisi'ndeki eğitimini bitirmiş ve genelkurmay'a girmeye hak kazanmıştır³³⁰. Genel kanı Skobelev'in 1868 yılında mezun olduğu yönünde olsa da Artamonov, Nikolaevskaya Akademisi'nden mezun olduğu tarihi bize 1869 yılı olarak belirtmektedir³³¹.

Genelkurmay'ın subay kolordusuna girişin tek şartı Nikolaevskaya Akademisi'nden mezun olmaktır. Genelkurmay'a katılan subaylar özel üniforma giyiyorlar ve daha hızlı yükselme şansına sahip oluyorlardı. Bu kişiler hem askerî ve diplomatik hem de sivil kariyerlerini kolaylıkla geliştirebilme imkânına sahipti. Birçok kişi subay kolordusuna girmeyi istiyor, ancak sadece Nikolaevskaya Akademisi'nden birinci dereceden mezun olanlar girebiliyordu. Skobelev ise ikinci dereceden mezun olmuştu³³². Fakat yine de subay kolordusuna girmeye hak kazanmıştı. Komisyonun verdiği bu karardan şüphe duyanlar bile, Leer ve komisyonun bu kararını anlayabiliyorlardı. Çünkü askerî görevde konuşmak yerine, bir an önce durumu değerlendirmek, karar verip hızlıca hareket etmek ve sonuca ulaşmak en önemli şeydir. Skobelev de bu özelliklerin hepsini, pratik sınavında Neman Nehri'ni geçerek göstermişti³³³.

Nikolaevskaya Akademisi 1832 yılından Çarlık Rusya'nın yıkıldığı 1917 yılına kadar 85 yıl boyunca genelkurmayın subay ihtiyacını karşılayan kurum olmuştur. Bu yıllar arasında kurumdan mezun olan subay sayısı 4.532'dir. Bu subaylar çarlığın askerî operasyonlarında üstün başarı göstermişlerdir. Balkan milletlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı verdiği mücadelede hem Slavların hem de Ortodoksların koruyuculuğunu üstlenen Ruslar, bu milletlerin yanında olmuştur. Çarlık Rusya, 93 Harbi'nde Osmanlı Devleti'ni mağlubiyete uğrattınca Balkan milletlerinin bağımsızlıklarını kazanmaları birbirini izlemiştir. İşte bu süreçlerde de akademi mezunu subaylar Sırbistan'da ve Bulgaristan'da kahraman olarak görülmüşlerdir³³⁴.

---

³³⁰ Runov, s. 72.

³³¹ Vladimir Alekseeviç Artamonov, "Polkovodets «Ot Boga» (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya M. D. Skobeleva)", **General M. D. Skobelev i Ego Vremya (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya)**, Ryazan: FGBUK Ryazanskiy İstoriko-Arhitekturniy, 2014, s. 22.

³³² Vitmer, s. 46.

³³³ Masalskiy, s. 67.

³³⁴ Efremov, s. 6.

Çarlık Rusya'nın Türkistan'a yönelmesinden sonra ise Nikolaevskaya Akademisi çarlığın Türkistan politikasını uygulamayı kendisine şiar edinmiştir. Subay ve generalleri, bu bölgenin işgal edilebilmesi için, bölge şartlarına uyum sağlayabilecek donanımda yetiştirme stratejisi benimsenmiştir. Dolayısıyla XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Çarlık Rusya'nın Türkistan'da yaptığı işgallerde görev alan üst düzey komutanların tamamı Nikolaevskaya Akademisi mezunlarından oluşacaktı. Bu komutanlar büyük bir tarihî rol üstlenecek ve savaş alanlarındaki başarılarıyla akademide kendilerine verilen eğitimin ne kadar isabetli olduğunu göstereceklerdi.

Akademi eğitiminin kendilerine kazandırdığı donanım sayesinde taktik, strateji, analiz ve istatistiksel açıdan ordunun tüm yükünü akademi mezunları üstlenmiştir³³⁵. Bölgenin arazi yapısını bilerek yetiştirilmeleri, bölge dillerine hâkim olmaları, bölgede yaşayan Müslüman halkın tâbi olduğu şeri hukuka en ince ayrıntılarına kadar vakıf olmaları ve bölge halkının kültürel geleneklerini yakinen tanımaları dolayısıyla Çarlık Rusya'nın XIX. yüzyılda Türkistan'da kazandığı başarılarda en büyük pay Nikolaevskaya Akademisi mezunlarıdır³³⁶.

---

³³⁵ Marshall, s. 9.

³³⁶ Marshall, s. 9.

BÖLÜM 2: TÜRKİSTAN'DAKİ İLK FAALİYETLERİ

2.1. Skobelev Öncesi Çarlığın Türkistan'da İlerleyişi

Mihail Dimitrieviç Skobelev'in Türkistan'da görev yaptığı yıllar sadece Rus tarihi açısından değil, Türkistan bölgesinde bulunan Türkler için de son derece önem arz etmektedir. Bölgeye geldiği 1868 yılından itibaren Skobelev, Çarlık Rusya'nın XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sistematik bir şekilde Türkistan'da yaptığı faaliyetlerin neredeyse tamamında görev almıştır. Skobelev'in, bölgedeki ilk yılları istediği gibi olmamasına rağmen bölgeye görevlendirildiği ikinci dönemde Hive seferiyle adını duyurmuş; sonrasında ise Hokand'ı işgal etmiştir. Rusların, Türkmenlere karşı düzenlediği ilk seferde başarısız olması, Türkmen sahasına yapılacak yeni bir seferi zarurî hâle getirdiğinden Skobelev'in komutasında düzenlenen ikinci seferde Türkmenler zaptu rapt altına alınmıştır. Skobelev'in bölgedeki faaliyetlerine geçmeden önce çarlığın Türkistan'a yönelme sebepleri, Türkistan bölgesinin o yıllardaki durumu ve Rusların faaliyetleri üzerinde durmak isabetli olacaktır.

2.1.1. Kazak Bozkırlarının İşgal Edilmesi

Çarlık Rusya, XVIII. yüzyılın ortalarında henüz Türkistan hanlıklarını işgal etmeden bölgenin kuzeyindeki bozkırlarda yaşayan Kazak kabilelerini himayesi altına almaya çalışmıştır. Kazaklar, XV. yüzyılda Çu Nehri civarlarında bir hanlık teşekkül etmişlerdir. Kazakların nüfusunun artması bu hanlığın Büyük, Orta ve Küçük Cüz şeklinde idarî birimlere ayrılmasına neden olmuştur³³⁷. Cüzlerin ne zaman ve nasıl oluştuğu konusunda ortaya sürülen görüşlerin net olmadığını, bu görüşlerin efsane ve şecerelerden oluştuğunu ve bu meselenin bugüne kadar çözüme kavuşturulamayan en önemli problem olduğunu belirten Osman Yorulmaz, Cüzlerle alakalı ilk kayıtnın 1616 yılında ortaya çıktığını söylemiştir³³⁸. Kalmukların, 1724 ve 1725 yıllarında Büyük ve Orta Cüz bölgelerine karşı yaptığı akınlardan dolayı hanların zor durumda kalmaları, kendilerini bu kötü durumdan kurtarmaları için Çarlık Rusya'dan yardım talebinde bulunmalarına sebebiyet vermiştir. Bu cümleden olarak 1730 yılında Rus Çariçesi Anna İvanovna'ya

---

³³⁷ Orhan Doğan, "Abılay Han'ın Kazak Halkının Bağımsızlığı İçin Çin ve Çarlık Rusya Arasında Yürüttüğü Diplomatik İlişkiler", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 192, Haziran 2011, s. 66.

³³⁸ Osman Yorulmaz, *Başlangıcından Hanlığın Feshine Kadar Kazak Türkleri İle Çarlık Rusyası Arasındaki Siyasî İlişkiler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013, s. 12.

(1693-1740), Küçük Cüz Hanı Ebu'l-Hayr (1718-1748) bir mektup göndermiş ve Rusya'ya tâbi olmak istediklerini belirtmiştir³³⁹. Rus yetkililer Kazak bozkırlarına hâkim oldukları takdirde Türkistan hanlıklarının işgalinin daha kolay olacağını düşünmüşler ve bu teklifi reddetmemişlerdir³⁴⁰. Bu yüzden elçi olarak görevlendirdikleri Yabancı İşler Kurulu tercümanı Mirza Tevkelev'i bölgeye göndermişlerdir³⁴¹. Ebu'l-Hayr Han ve Tevkelev'in çalışmaları sonucu halkın itirazlarına rağmen 10 Ekim 1731 tarihinde Kazak ileri gelenleri ile bazı grupların desteği alınmış ve çarlığa tabi olma kararı kabul edilmiştir. Ancak alınan bu karar aksakallardan, beylerden, batırlardan ve sultanlardan saklanmıştır. Olayın duyulması sonucunda halk alınan kararı kabul etmemiş; hatta daha ileriye giderek Rus elçisi Tevkelev ve Ebu'l-Hayr Han'ı öldürmek istemişlerdir. Bu olaylar sonucunda Tevkelev iki yıl kadar Kazaklar arasında esir hayatı yaşamış ve ülkesine dönememiştir³⁴². Ancak sonrasında han ve Tevkelev'in gayretleri ve Bukenbay Batır'ın yardımıyla muhalif boy liderlerinin büyük bir kısmını ve Kazak ileri gelenlerini ikna ederek bu olayı çözmüş; çarlığa bağlanma kararı almıştır³⁴³. Bu kararın ardından Ruslar, Türkistan'ın işgali için son derece önem taşıyan bir noktada, Or ile Ural nehirlerinin birleştiği yerde, Orenburg kalesini inşa etmişlerdir³⁴⁴. 1735 yılında inşa edilen bu kale Rus idaresinin merkezî hâline gelmiştir³⁴⁵. Orenburg kalesinin inşa edilmesiyle sonraki yıllarda Türkistan'a yapılacak seferlerin başlangıç noktası da belirlenmiştir³⁴⁶.

Küçük Cüz'ü himayesine alarak başarılı olan Ruslar, Orta Cüz'ü de tehdit etmeye başlamıştır. Ebu'l-Hayr Han'ın çarlığa bağlanmasından sonra Ruslar, Orta Cüz liderleri olan Abılay (1711-1781) ve Ebu'l-Mambet'i Orenburg'a davet ederek kendilerine biat

---

³³⁹ A. Ahat Andican, **Osmanlıdan Günümüze Türkiye ve Orta Asya**, İstanbul: Doğan Kitap, 2009, s. 217.

³⁴⁰ Alton Donnelly, "The Mobile Steppe Frontier The Russian Conquest and Colonization of Bashkiria and Kazakhstan to 1850", **Russian Colonial Expansion to 1917**, London and Newyork: Mansell Publishing Limited, 1987, s. 204.

³⁴¹ Fatih Ünal, **Sultan Kenasarı Rus Emperyalizmine Karşı Stepte Büyük Başkaldırı**, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2010, s. 60.

³⁴² Osman Yorulmaz, "Kazaklar ve Kazak Hanlığı", **Avrasya'nın Sekiz Asrı Çengizoğulları**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016, s. 461-462.

³⁴³ Orhan Doğan, "Rusya'nın Orta Asya'ya Yönelik Siyasetinde Kazak Hanlıklarının Önemi (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı)", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S. 37, 2002 s. 87.

³⁴⁴ Mehmet Saray, **Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1996, s. 88-89.

³⁴⁵ Akdes Nimet Kurat, "Rus Hâkimiyeti Altında İdil-Ural Ülkesi (Eski Kazan Hanlığı ve Başkurt İli XIX. Yüzyıla Kadar)", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Ankara: C. XXIII, S. 3-4, 1965, s. 109.

³⁴⁶ Baymirza Hayit, **Türkistan Rusya İle Çin Arasında**, Ankara: Otağ Yayınevi, 1975, s. 50.

etmelerini istemiştir. Ancak Orta Cüz liderleri bu durumu kabul etmemişlerdir. Sonrasında Rusların Kazak topraklarına yayılma siyasetini gören liderler Orenburg'a giderek çarlığa bağlı kalacaklarının sözünü vermişlerdir. Ancak bu bağlılık sözde kalmış; Orta Cüz, çarlığa vergi vermemiş ve onların isteklerini yerine getirmemiştir³⁴⁷. Abılay ve Ebu'l Mambet'in Orta Cüz'ü yönettiği yıllarda başarılı olmaları Rusları harekete geçirmiş ve Abılay'ı yanlarına çekmek ve onu han ilan etmek istemişlerdir. Ancak Abılay, han olan amcası Ebu'l Mambet'in yanında olarak Rusları reddetmiştir. Abılay'ın bu tavrı Rusları sinirlendirmiş ancak bölgeye yeni han atamanın doğru olmadığını düşündükleri için ona müdahale etmemişlerdir³⁴⁸. Ebu'l Mambet'in ölümünden sonra han olan Abılay, bölgede etkin bir siyasî figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Gösterdiği başarılı siyaset sayesinde diğer Kazak boyları da onun yönetimi altına girmiştir. Abılay Han'ın ölümünden sonra Orta Cüz'ün başına geçen Veli Han'ın (1784-1815) da Ruslara düşmanlık beslemesi, Rusların Orta Cüz'e hâkim olmak için daha farklı bir siyaset izlemelerine neden olmuştur. Bu yüzden Orta Cüz'ü meydana getiren Kıpçak, Argın, Nayman, Girey, Yak ve Kongırat boylarının beyleri ile irtibata geçerek onları Orta Cüz'e karşı kışkırtmaya çalışmışlardır. Bu çabalar karşılığını vermeye başlamış ve Argın boyu beyi Bökey, Veli Han ile mücadeleye başlamıştır. Orta Cüz'de yaşanan bu hâkimiyet çatışması halkın yaşamına büyük darbe vurmuştur. Veli Han ve Bökey Han'ın birbirlerine yakın yıllarda vefat etmesi halkı biraz rahatlatmıştır. Veli Han'dan sonra Orta Cüz'ü yönetmek için başa geçen hanların beceriksizliğinden dolayı cüz başsız kalmıştır. Bunu fırsat bilen çarlık, Orta Cüz bölgesine hâkim olmayı başarmıştır³⁴⁹.

1801 yılında Bökey ve halkı, çarlıktan almış olduğu izinle Küçük Cüz'ün topraklarının önemli bir kısmı ile Ural ve Volga arasındaki topraklara yerleşmiştir³⁵⁰. Osman Yorulmaz, 1803 yılında Bökey Sultan'ın idaresinde bulunan yaklaşık 7.000 ailenin bölgeye geldiğini söylemektedir³⁵¹. Rus yönetimi, 1808 yılında yayınladıkları tamim ile

---

³⁴⁷ Doğan, "Abılay Han'ın Kazak Halkının Bağımsızlığı İçin Çin ve Çarlık Rusya Arasında Yürüttüğü Diplomatik İlişkiler", s. 68-69.

³⁴⁸ Osman Yorulmaz, **Başlangıcından Hanlığın Feshine Kadar Kazak Türkleri İle Çarlık Rusyası Arasındaki Siyasî İlişkiler**, s. 256-257.

³⁴⁹ Saray, **Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi**, s. 90-92.

³⁵⁰ Ünal, s. 75.

³⁵¹ Yorulmaz, **Başlangıcından Hanlığın Feshine Kadar Kazak Türkleri İle Çarlık Rusyası Arasındaki Siyasî İlişkiler**, s. 272.

Bökey Orda (İç Orda)'nın sınırlarını belirlemiş ve 1812 yılında da Bökey'i han olarak kabul etmiştir. Rusların buradaki amacı, cüz yönetimini zayıflatmak ve bölgeye daha rahat müdahale edebilmektir. Nitekim öyle de olmuş; Bökey'in ölümünden sonra yerine 14 yaşındaki oğlu Cihangir geçmiştir. Cihangir'in hanlık yaptığı yıllar Kazakların hem Cihangir'e hem de çarlığa karşı ayaklandığı dönemlerdir. Rus yetkililer bu durumun kendileri için bir sorun teşkil edeceğini düşünmüşlerdir. 1845 yılında Cihangir'in ölümüyle Bökey Ordası'na yeni han atamamış ve ordanın hâkimiyetine son vermişlerdir³⁵².

Büyük Cüz ise 1756 yılına kadar Kalmukların himayesinde yaşamış ve büyük sıkıntılar çekmiştir. Sonrasında ise Çin'in baskılarına maruz kalmıştır. Yaşadıkları tüm bu sıkıntılardan kurtulmak isteyen boylar Taşkent bölgesinin yönetimini üstlenen Yunus Hoca Devleti'ne bağlanmış; daha sonra ise bölgeyi ele geçiren Hokand Hanlığı'na tâbi olmuştur. Hokand Hanlığı Taşkent'i ele geçirdikten sonra Kazak bozkırlarına yayılmayı sürdürünce Büyük Cüz Hanı Süyük, Rusya ve Hokand Hanlığı arasında kalmıştır³⁵³. Hokand Hanlığı'nın Yedisu bölgesine yerleşme çabaları Büyük Cüz'ü rahatsız etmiş; cüzü oluşturan boylar Rus idaresine girmeye başlamıştır. İlk olarak Süyük Han, sonrasında ise 1824 yılında Abılay Han'ın torunu Adil Sultan'ın soyundan gelen 14 sultan Ruslara bağlanmıştır³⁵⁴.

Ruslar, Kazak bozkırlarında üstünlüklerini kabul ettirdikten sonra Rus halklarını, egemenliklerine giren bu yeni bölgelere iskân etmeye başlamıştır. Bu iskân politikasıyla ilerleyen dönemlerde bölgede yaşayan nüfusun büyük bir kısmını Ruslar oluşturmuştur. Böylece bölgeyi koloni hâline getirebilmek adına elzem olan nüfus hareketliliği de başarıyla yapılmıştır³⁵⁵. Yine de bölge üzerinde Rusların hâkimiyetini sağlamlaştırması çok kolay olmamıştır. Çünkü 1830-1860 yılları arasında bağımsızlık için Kazaklar tarafından önemli direniş hareketleri sergilenmiştir. Kazakların son büyük bağımsızlık hareketini yöneten ve Kazak Hanlığı'nı yeniden kuran Sultan Kenasari'nin Ruslar ve yerel işbirlikçileri tarafından bertaraf edilmesinden sonra Türkistan hanlıkları Rus

---

³⁵² Hayit, s.59-60.

³⁵³ Andican, s. 218.

³⁵⁴ Yorulmaz, "Kazaklar ve Kazak Hanlığı", s. 471.

³⁵⁵ Donnelly, s. 205.

istilasına açık hâle gelmiştir³⁵⁶. 21 Ekim 1868 tarihinde ise çarlığın ilan ettiği bir fermanla bütün Kazakların, Sibir ve Orenburg bölgelerinin idaresi tam anlamıyla Rusların eline geçmiştir. Buna göre Akmolla ve Ceditam havalisi Batı Sibiryaya Genel Valiliği'ne, Ural ve Turgay havalisi ise Orenburg Genel Valiliği'ne bağlanmıştır³⁵⁷. Böylece Ruslar Kazak bozkırlarının işgalini tamamlamış ve daha güneyde bulunan Türkistan Özbek hanlıkları ile sınır komşusu hâline gelmiştir.

2.1.2. Türkistan Özbek Hanlıkları'nın Durumu ve Rusların Bölgeye Yönelmesi

XIX. yüzyılın ortalarında Batı Türkistan'da, Türklerin müşterek bir devleti yoktu. Bölge halkı Buhara, Hokand ve Hive hanlıklarının himayesinde yaşamaktaydı. Amu Derya'dan Horasan'a ve Mangışlak'a kadar olan saha Hive Hanlığı'nın kontrolündeydi. Hive Hanlığı 1740-1747 yılları arasında İran hükümdarı Nadir Şah'ın hâkimiyetine girmiş; daha sonra ise bağımsızlığını tekrar kazanmıştır. Lakin hanlık içerisinde iç mücadeleler eksik olmamıştır. Amu Derya'nın sağ kıyısından Hive Hanlığı topraklarına kadar olan bölgenin yönetimi ise Buhara Hanlığı'ndaydı ve hanlığın yönetimi Mangıt sülalesinin elindeydi³⁵⁸. Hokand Hanlığı'nın kurucusu ise Şahrüh Bey (1709-1721) kabul edilmektedir. Zaman içinde değişen sınırlara sahip olan hanlığın ana yerleşim sahası Fergana Vadisi'dir. Başkent Hokand, Andican, Namangan, Özkent, Oş, Margilan ve Hocend hanlığın önemli şehirleri arasında gösterilmektedir³⁵⁹.

1850'li yıllarda üç hanlığın nüfusu yaklaşık olarak 5 milyon kişiydi. 3 milyon kişi Buhara Hanlığı'nda, 1.5 milyon kişi Hokand Hanlığı'nda, 500 bin kişi ise Hive Hanlığı'nda yaşamaktaydı. Başlıca büyük şehirleri; 60-80 bin kişinin yaşadığı Taşkent, 70 bin nüfuslu Buhara, 30-40 bin civarında nüfusun bulunduğu Hokand ve 30 bin nüfusa sahip Semerkand'dı. Hanlıklarda yaşayan nüfusun etnik olarak dağılımı ise şu şekildeydi: Buhara Hanlığı, Özbek, Tacik ve Kırgız; Hokand Hanlığı, Özbek, Tacik, Kazak ve

---

³⁵⁶ Ünal, s. 241.

³⁵⁷ Nadir Devlet, **Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1985, s. 25.

³⁵⁸ Devlet, s. 29.

³⁵⁹ M. Bilal Çelik, "Hokand Hanlığı", **Avrasya'nın Sekiz Asrı Çengizoğulları**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016, s. 527-529.

Kırgız; Hive Hanlığı ise, Özbek, Türkmen, Kazak ve Karakalpak. Ayrıca büyük şehirlerde İran, Yahudi, Arap ve Çingene nüfusu da bulunmaktadır³⁶⁰.

Richard A. Pierce, Türkistan'da yaşayan halkın göçebe halklardan daha karışık bir yapıya sahip olduklarını ve çağdışı kaldıklarını belirtmiştir. Halkın, tarımla, el sanatlarıyla ve ticaretle uğraştığını, bölgede bulunan siyasî yapıların, Ortaçağ Avrupası'ndaki feodal düzene benzediğini, katı ve kalıtsal kuralların olduğunu ve il yöneticilerinin komşularına karşı saldırgan bir tutum izlediklerini söylemiştir. Hükümdarların zalim ve acımasız olduklarını belirterek halk arasında dini düşüncelerin baskın, batıl inanışların yaygın olduğunu eklemiştir. Okuma yazma oranının oldukça düşük olduğunu, köylülerin ağır vergiler verdiklerini ve Müslüman olmayanların köle edildiğine de dikkat çekmiştir. Ayrıca kervansarayların göçebeler tarafından baskına uğradığı için ticarî hayatın kötü şartlar altında yapıldığını da belirtmiştir³⁶¹. Çoğu yazar hanlıkların kontrolünde bulunan Türkistan'ın genel durumunu bu şekilde özetlerken karşıt görüş belirtenler ve hanlıkların hüküm sürdüğü yıllarda kültür seviyesinde bir artış olduğunu söyleyen yazarlar da mevcuttur. Örneğin; Eli Weinerman, Türkistan'da hüküm süren Özbeklerin bölgeye hâkim oldukları süre boyunca bozuk olan bölge ekonomisini düzelterek canlılık getirdiğini belirtmiştir. Ayrıca bölgenin kültür seviyesinin de eskiye oranla arttığını, hat, müzik, edebiyat alanlarında gelişme kat edildiğini ve şehirlerin gelişmesine de katkı sağlandığını eklemiştir³⁶².

Akdes Nimet Kurat'ın bizlere aktardığı bilgiler de Türkistan'da istikrarsızlığın had safhada olduğunu göstermektedir. Kurat, XVIII. yüzyıldan beri Türkistan'da bulunan Hokand, Buhara ve Hive hanlıklarında koyu bir taassub zihniyetinin hüküm sürdüğünü, hanlıkların Ortaçağ teşkilatını ve zihniyetini devam ettirdiğini söylemiştir. Hanlıklar ile Avrupa medeniyetinin temasının son derece zor olduğunu da belirten Kurat, Türk hanlıkları arasında mücadelenin eksik olmadığını ve aynı hanlık içinde bulunan

---

³⁶⁰ David MacKenzie, "The Conquest and Administration of Turkestan, 1860-85", **Russian Colonial Expansion to 1917**, London and Newyork: Mansell Publishing Limited, 1987, s. 210.

³⁶¹ Richard A. Pierce, **Russian Central Asia 1867-1917 A Study In Colonial Rule**, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1960, s. 12.

³⁶² Eli Weinerman, "The Polemics between Moscow and Central Asians on the Decline of Central Asia and Tsarist Russia's Role in the History of the Region", **The Slavonic and East European Review**, Vol. 71, No. 3, July 1993, s. 444-445.

kavimlerin bile birbirleriyle husumetleri olduğunu aktarmıştır. Bu sebeplerden dolayı Rusların bölgeyi 25 yıl kadar kısa bir sürede işgal ettiğini de eklemiştir³⁶³.

Mehmet Saray da Osmanlı Devleti'nin verdiği tavsiyelere uymayan Türkistan hanlıklarının dostluk ve beraberlikten uzak yaşadıklarını; Buhara ve Hive'nin Merv bölgesi hâkimiyeti için, Buhara ve Hokand'ın ise muhtelif sebeplerden dolayı aralarında mücadelelerin sürdüğünü söylemiştir. Ayrıca birbirleriyle uğraştıkları için sınırlarına kadar gelen Rus tehlikesinden bihaber olduklarını ve tüm enerjilerini kendi aralarındaki savaşa harcadıkları için Ruslara karşı yürütülecek mücadelede zayıf düştüklerini belirtmiştir³⁶⁴.

Türkistan'da merkezî otoritenin zayıf olması sadece hanlıkların birleşerek merkezî bir devlet teşekkül etmesine değil aynı zamanda kendi merkezi otoritelerini sağlayarak güçlü bir hanlık şeklinde ortaya çıkmasına engel olmaktadır. Türk devlet geleneğinden olsa gerek, hanlıkların bünyesinde bulunan boylar, yönetimi ele geçirmek için han yönetimini elinde bulunduran aileye karşı ayaklanabiliyorlardı. Bu durumda, Batı Türkistan'da bulunan ve çarlığın son derece dikkatini çeken bu bölgede üç hanlığın bir dayanışma meydana getirmesi beklenemezdi. Nitekim öyle de oluyordu. Hanlıklar Ruslara karşı birleşip birlikte hareket etmek yerine, Ruslarla savaşan bir hanlığın tüm güçlerini çarlığa karşı kullanmasını fırsat bilerek o hanlığın topraklarına saldırıyorlardı. Mehmet Alpargu, Türkistan Hanlıkları adlı makalesinde sıkça görülen bu duruma şu örneği vermiştir: *“Türk hanlıklarının kendi aralarındaki çatışmalar ve çıkar hesapları Rus faaliyetlerine rağmen sona ermemişti. Bunun en güzel örneği Hokand Hanlığı Taşkent için Rusya ile savaşta bulunduğu sırada, Buhara Emiri Muzaffereddin Hokand Hanlığı'nın başşehrini işgal etmekle uğraşıyordu. Bu durum Hokand Hanlığı'nın kuvvetini azalttığı gibi, Emir Muzaffereddin Taşkent halkının bize yardım ediniz şeklindeki rica ve yalvarma dolu isteklerine cevap vermemekteydi³⁶⁵”*. Nitekim Türkistan hanlıkları daha güçlü olan

---

³⁶³ Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987, s. 346-347.

³⁶⁴ Mehmet Saray, **Türkistan Türkleri: Rus ve Çin İdaresinde Yaşayan Türklerin Milli Mücadele Tarihleri**, İstanbul: Veli Yayınları, 1984, s. 11.

³⁶⁵ Mehmet Alpargu, “Türkistan Hanlıkları”, **Türkler**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 575.

hanlığın etrafında birleşmek yerine kendi aralarında mücadeleye devam etmişler ve Çarlık Rusya gibi bir rakibe karşı kuvvetli bir cephe kuramamışlardır³⁶⁶.

Ruslar, 1853 yılının yaz aylarında Sir Derya'da bulunan ve Hokand Hanlığı'na bağlı olan Ak Mescit'i almışlar, Sir Derya boyunca Sir Derya Askerî Hattı adında bir kale sistemi oluşturmuşlar ve 1854 yılında Verniy³⁶⁷ kalesini kurmuşlardır. Verniy'dan Semey'e kadar da Sibiryâ Askerî Hattı'nı kuran Rusların amacı, iki askerî hattı birbirine bağlamaktı. Bu iki hattın arasında da Hokand Hanlığı'nın bulunması hasebiyle yapılacak olan ilk taarruzun Hokand üzerine olacağı aşikârdı³⁶⁸. Lakin bu yıllarda patlak veren Kırım Savaşı'nın başarısızlıkla sonuçlanması, Rusya'nın sadece Avrupa'da değil aynı zamanda Türkistan'daki durumunu da sarsmıştır³⁶⁹. Çarlığın içinde bulunduğu bu durumdan dolayı Türkistan bölgesinde İngiliz ve Türklerin istihbarat faaliyetleri artmış; Türkistan hanlıkları tarafından Rus kale ve kervanlarına akınlar düzenlenmiştir³⁷⁰.

Kırım Savaşı'ndan sonra müttefik güçler karşısında aldıkları yenilgi, Çarlık Rusya için büyük bir hayal kırıklığı olmuştur. Bir dönem Avrupa'nın jandarması olarak adlandırılan Rusların, bir anda Avrupa'da ilerleme emellerinin sekteye uğraması ve Avrupa kapılarının kendilerine kapanması, stratejik hedeflerin değiştirilmesi anlamına geliyordu. Bu sebeple Avrupalı büyük devletlerin yer aldığı sahnede kendisine yer bulamayan Rusya, yüzünü tamamen doğuya çevirerek Türkistan'a yönelmiştir.

XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Çarlık Rusya'nın sistemli bir şekilde Türkistan'a yönelmesinin başka birçok nedeni daha vardır. Ekonomik nedenler bunların başında gelmektedir. Çünkü Rus malları Avrupa devletleri ile rekabet edebilecek seviyede değildi. Türkistan'ın hâkimiyet altına alınması, Rusların Avrupalılarla rekabet etmek zorunda olmadıkları büyük bir pazara sahip olmaları anlamına geliyordu. Avrupa devletlerinin pamuk hammaddesi kaynağı olan Amerika'daki iç savaş, Amerika'dan Avrupa'ya pamuk sevkiyatını sekteye uğratmıştır. Bu sebeple pamuk üretimi bakımından Amerika'dan sonra ikinci sırada yer alan Türkistan'ın önemi bir kat daha artmıştır.

---

³⁶⁶ Mehmet Saray, **Rusya'nın Türk İllerinde Yayılması**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1975, s. 197.

³⁶⁷ Günümüzdeki Almatı şehridir.

³⁶⁸ Masalskiy, s. 88.

³⁶⁹ V. M. İvanov, "Polkovodets M. D. Skobelev", **Voенно-İstorіçeskiy Jurnal**, No: 1, 1992, s. 59.

³⁷⁰ Masalskiy, s. 88.

Ekonomik nedenlerden dolayı Rus tüccarların hükümete ciddi baskıları da Rusların bu bölgeye yönelmelerine sebebiyet vermiştir³⁷¹. Seymour Becker, ekonomik çıkarların Rusların Türkistan'ı işgal etmek istemesinin en önemli nedenleri arasında olduğunu söylemiştir. Ayrıca Rusya ve Türkistan arasındaki pamuk ticaretinin hacimli ve çok önemli olduğunu vurgulamış; Rus tekstil sanayisinin ham maddesi olan pamuğun üretimine doğrudan sahip olabilmek için bu işgali Rusların zarurî gördüğünü de belirtmiştir³⁷².

Çarlık Rusya'nın Türkistan bölgesine yönelmesinde devlet adamlarının bu işgalin yapılmasını desteklemeleri de önemli bir yer tutmuştur. Kırım Harbi'nden sonra II. Aleksandr'ın girişimleriyle Çarlık Rusya pek çok alanda reform yapma gereksinimi hissetmiştir. Bu reformların en yoğun görüldüğü alan, mağlubiyetin bıraktığı derin teessürden olsa gerek, askerî alandır. İlk başlarda bu reform hareketlerinin amacı muhtemelen Avrupa'ya karşı tekrar taarruza geçmektir. Bunun imkansızlığının kısa sürede anlaşılmasına rağmen Türkistan sahasının işgal edilmesi amacıyla bu reform hareketleri sekteye uğratılmadan devam ettirilmiştir. Rus yetkililer Türkistan bölgesinde hâkimiyet kurabilmek için Kafkasya'nın tam anlamıyla ele geçirilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Bu sebeple II. Aleksandr, hanedan ailesinin ileri gelenlerinden ve çok yakın arkadaşı olan Baryatinskiy'i olağanüstü yetkilerle Kafkas ordusu komutanlığına atamıştır³⁷³. Baryatinskiy bölgeye gelir gelmez, ileride Savunma Bakanlığı mevkiine gelecek olan D. A. Milyutin'in de yardımlarıyla Kafkaslarda bir takım reform hareketlerine girişmiştir. Bu reformlarla; kumanda zinciri daha işler hâle getirilmiş, askerî bölgelere atanan komutanlara geniş yetkiler verilmiş ve savaş eğitimine daha fazla önem gösterilmiştir. Bu reformlar sayesinde Kafkasya'da Rusya'nın hâkimiyeti sağlanmıştır. Ayrıca Milyutin, Savunma Bakanı olunca Kafkasya'da yapılan bu reformlar Çarlık Rusya'nın geneline yayılmıştır³⁷⁴. Baryatinskiy, Türkistan'ın işgali meselesinin en şiddetli savunucusudur. Kafkasya'da çarın naibi ve ordu başkomutanı olarak görev yaptığı esnada, II. Aleksandr'a Türkistan'ın işgalinin gerekliliğini anlatmıştır.

---

³⁷¹ Hayri Çapraz, "Çarlık Rusyası'nın Türkistan'da Hakimiyet Kurması", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2011, S. 24, s. 58.

³⁷² Seymour Becker, **Russia's Protectorates In Central Asia Bukhara and Khiva, 1865-1924**, London: Routledge Curzon Taylor&Francis Group, 2004, s. 21.

³⁷³ Saray, **Türkistan Türkleri: Rus ve Çin İdaresinde Yaşayan Türklerin Milli Mücadele Tarihleri**, s. 10.

³⁷⁴ Saray, **Türkistan Türkleri: Rus ve Çin İdaresinde Yaşayan Türklerin Milli Mücadele Tarihleri**, s. 11.

Baryatinskiy, 1857 yılında bir heyet gönderilerek Aral Gölü ile Hazar Denizi arasında ulaşım için gerekli olan demiryolu yapımının tüm yönleriyle ele alınmasını içeren bir rapor hazırlanmasını önermiştir. Baryatinskiy'e göre demiryolunun yapılmasıyla Rus ürünleri Asya pazarına ulaştırılacak; Rusya'nın Asya'daki politik varlığının güçlenmesi dolayısıyla da İngiltere kendileriyle rekabet edemeyecekti. Baryatinskiy Sirderya boyunca Türkistan içlerine ilerlemenin daha kolay olacağını düşündüğü için Hazar Denizi'nde donanmanın güçlendirilmesini ve Aral Gölü'ne doğru bir yol açılmasını istemiştir. Çar II. Aleksandr, Baryatinskiy'nin bu planını dikkate almış ve tartışılıp değerlendirilmesi için bir komisyon oluşturmuştur. Komisyon 1857 yılında Baryatinskiy'nin planını destekleyecek açıklamalar yapmış; fakat planı uygulamanın zamanı olmadığını da belirtmiştir. Bu açıklamalara rağmen Dışişleri Bakanlığı; N. V. Hanıkov'un (1822-1878) başkanlığında bir heyeti İran'ın doğusuna ve Herat'a, N. P. İgnatyev'in (1832-1908) başkanlığındaki heyeti Hive ve Buhara'ya, Kazak araştırmacı Ç. Ç. Valihanov'un (1835-1865) başkanlığında bir heyeti de Doğu Türkistan'a göndermiştir³⁷⁵. Rus Hükümeti'nin bölgede bulunan Türkistan hanlıklarını daha yakından tanımak amacıyla görevlendirdiği bu heyetin başında Asya hakkında bir hayli bilgili olan Albay İgnatyev bulunmaktaydı. Rus Hükümeti tarafından verilen talimatlara göre bu komisyonlar, hanlıkların askerî ve ekonomik durumları ile bölgedeki yol ve güzergâhları araştıracaklardı. Bunların yanı sıra burada aktif şekilde devam eden ticaret hayatına dair malumat toplayacak ve bu ticarî hayata Rus tüccarların nasıl hâkim olabileceklerini araştıracaklardı³⁷⁶. İgnatyev'in, İngiltere ataşeliğini icra ettiği dönemlerde bile Türkistan'ın işgal edilmesi için Rus yetkililerine teklifler verdiği³⁷⁷ ve Hindistan'da bulunan İngiliz güçleri hakkında yaptığı araştırmalardan ötürü II. Aleksandr'ın övgüsüne mazhar olduğu³⁷⁸ düşünüldüğü zaman İgnatyev'in bu görevi yürütecek heyetin başkanlığına atanmasının Rusya açısından isabetli olduğu anlaşılmaktadır.

---

³⁷⁵ Marshall, s. 37.

³⁷⁶ Saray, *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*, s. 109.

³⁷⁷ Becker, s. 16.

³⁷⁸ Jhon W. Strong, "The Ignat'ev Mission to Khiva and Bukhara in 1858", *Canadian Slavonic Papers*, Summer 1975, 17, 2, s. 243.

İgnatyev'in önderliğindeki komisyon 1858 yılında Türkistan hanlıkları hakkında bilgiler toplayarak Petersburg'a dönmüş ve Rus yetkililere, yaptığı araştırmaların neticesi olan raporlar sunmuştur. Raporların ortak kanısı Türkistan hanlıklarının savunmasız ve çok zayıf olduklarıdır³⁷⁹. Yine Hokand Hanlığı'na karşı vakit kaybetmeden askerî bir harekât düzenlenmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Raporda dikkat çeken bir diğer husus ise Hive ve Buhara hanlıklarının arasında bir sorun çıkartıp birbirlerine düşürülmesi ve aşama aşama Rus nüfuzuna sokulmaları, daha sonra ise de fiilen işgal edilmelerinin belirtilmesidir. Bu rapor, Kafkasya Genel Valisi Baryatinskiy, Orenburg Genel Valisi Katenin (1800-1860) ve Batı Sibiryaya Genel Valisi Gasford (1794-1874) tarafından dikkatle dinlenmiş ve benimsenmiştir. Bu arada Petersburg'da Türkistan'ın işgalinin fikir aşamasından çıkarak fiiliyata dönüşmesine sebep olacak gelişmeler de yaşanmıştır. Savunma Bakanlığı mevkiine Türkistan'ın işgal edilmesinin zarurî olduğunu düşünenlerin en başında gelen Milyutin, genelkurmayın Asya Masası'nın başına ise İgnatyev getirilmiştir. Kafkasya Genel Valisi Baryatinskiy'nin yetiştirdiği bu iki şahsın, çarlığın Türkistan politikasının karar mercileri olması, Türkistan'ı işgal etme düşüncesinin eyleme dönüştürülmesine hız vermiştir³⁸⁰. Rus tarihçisi Tamara Popova da İgnatyev'in 1861 yılında Asya Masası'nın başına geçirilmesini, Türkistan'ın kaderini değiştirecek hamle olarak nitelendirmiş ve İgnatyev'in, çar II. Aleksandr'ı Türkistan'ın işgal edilmesi hususunda ikna eden kişi olduğunu belirtmiştir³⁸¹. Ayrıca Kafkasya'da Şeyh Şamil hareketinin bastırılması, tekstil sanayisi için yeni pazar ve hammadde gereksinimi de Çarlık Hükümetini Türkistan'da daha kararlı adımlar atmaya itmiş; böylece hanlıkların işgali Ruslar için zaruri hale gelmiştir³⁸².

Rus Hükümeti ilk olarak İgnatyev'in de raporunda belirttiği gibi siyasî karışıklıklar içerisinde bulunan Hokand Hanlığı'nı hedef almıştır. 1858 yılında Hudayar Han'a (1829-1879) karşı ülkede çıkan isyanı fırsat bilen Ruslar, 1860 yılında Yedisu bölgesinden harekete geçerek Tokmak ve Bişkek şehirlerini, Doğu Türkistan'a giden yolları, sonraki yıl ise Sir Derya'nın üst kısımlarını hâkimiyetleri altına almıştır³⁸³. 19 Eylül 1864

---

³⁷⁹ MacKenzie, s. 213.

³⁸⁰ Saray, *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*, s. 109-110.

³⁸¹ Tamara Popova, "Bely General", *Molodaya Gvardiya*, (MGV-No.010), 2001, s. 249.

³⁸² Masalskiy, s. 89.

³⁸³ Andican, s. 228.

tarihinde General M. G. Çernyaev'in (1828-1898) emrindeki askerler Çimkent üzerine hareket etmişlerdir³⁸⁴. Çimkent şehri iki Rus birliği tarafından abluka altına alınmış; çok geçmeden işgal gerçekleşmiştir. Böylece Ruslar uzun yıllardır gerçekleştirmek istedikleri amaçlarına ulaşmıştır³⁸⁵. Bu kuşatmada Rusların sadece iki askeri hayatını kaybetmiş ve on yedi askeri yaralanmıştır³⁸⁶. 1865 yılına gelindiğinde ise Çernyaev, Taşkent'i işgal etmiş ve bölgeyi Rusya'ya bağlamıştır³⁸⁷. Baymirza Hayit, Taşkent'i Ruslara karşı 30.000 kişiden fazla insanın ellerinde taş, sopa ve ekmek bıçakları ile savunduğunu, ancak Rus topçularının şehri 10 Mayıs'tan 14 Mayıs'a kadar acımasızca bombaladığını söylemiştir. Ayrıca 15 Mayıs gecesi Rusların şehre girdiğini ve halkın kanlarının sokaklarda nehir gibi aktığını belirtmiştir³⁸⁸.

Rusların Taşkent'i işgal etmeleri ile Çarlık Rusya ve Buhara Hanlığı sınır olmuştur. Bu durum Buhara Hanı Muzafferiddin'in (1860-1888) canını bir hayli sıkırmış ve sıranın kendisine geldiğini anlayan han, Çernyaev'den Taşkent'i boşaltmasını istemiştir. Ancak Çernyaev bunu kabul etmediği gibi Buhara Hanlığı ile olan ilişkileri iyice germeye çalışmıştır. Nihâyetinde 1866 yılının Ocak ayında Buhara'ya karşı bir askerî sefer düzenleme kararı alınmış; ancak bu karar Çernyaev için tam olarak bir hayal kırıklığı olmuştur. Çünkü Buhara güçleri karşısında Çernyaev mağlup olmuştur. Çarlık başarısız olan Çernyaev'in yerine Romanovskiy'i (1825-1881) bölgeye general olarak atamıştır. Romanovskiy ise aynı yıl Buhara karşısında üstünlük elde ederek Hocent şehrini işgal etmiştir³⁸⁹.

11 Haziran 1867 tarihinde çarlık almış olduğu kararla Türkistan Genel Valiliği'ni oluşturmuş ve başına ünlü General K. P. Kaufman (1818-1882) atanmıştır³⁹⁰. Kaufman yönetimindeki Rus ordusu, Buhara kuvvetlerini yenmiş ve Semerkant'ı işgal etmiştir. Kaufman önderliğinde Rus ordusunun ilerlemesini durduramayan Buhara yönetimi

---

³⁸⁴ Aleksey Nikolaevič Kuropatkin, **Zavoevanie Turkmenii Pohod v Ahal-teke v 1880-1881 gg. s Očerkom Voennih Deystviy v Sredney Azii s 1839 po 1876 g.**, St. Peterburg: 1899, s. 14.

³⁸⁵ Becker, s. 17.

³⁸⁶ Pierce, s. 19.

³⁸⁷ Masalskiy, s. 89.

³⁸⁸ Hayit, s. 81.

³⁸⁹ Andican, s. 231.

³⁹⁰ Pierce, s. 26.

çaresizce barış istemek zorunda kalmıştır. Yapılan barış görüşmelerinden sonra Buhara Hanlığı topraklarının yarısından çoğunu kaybetmiş, savaş tazminatı ödemeyi kabul ederek topraklarını Rus ticaretine açma garantisi vermiştir. Böylece Buhara Hanlığı Rusların vassalı hâline dönüşmüştür³⁹¹.

Bu kısımda son olarak Çarlık Rusya'nın yaptığı işgaller karşısında Avrupa devletlerinin rahatsız olduğuna ve bir kamuoyu baskısı oluşturmaya çalıştıklarına değinmek gerekir. Özellikle İngiltere kendi sömürgelerinin tehlikeye girmesini istemediğinden Rusların artık haksız işgallerini durdurması gerektiğini belirtmiştir. Çarlık Rusya, İngiltere ve Avrupa'nın itirazlarından dolayı Türkistan'da yapmış olduğu bu haksız işgallerin sebebini 3 Aralık 1864 tarihinde Gorçakov (1798-1883) tarafından dünyaya şu şekilde açıklamıştır: *“Rusya'nın Orta Asya'da karşılaştığı durum, hiçbir sosyal organizasyonu olmayan, yarı-vahşi ve göçebe halklar karşısındaki bütün medenî olan devletlerin problemleriyle aynıdır. Bu tip durumlarda daha medenî olan devletler kendi sınırlarını ve menfaatlerini müdafaa etmek zorunda kalmıştır. Hudud bölgesinde huzursuzluğu yaratan gruplar cezalandırıldıktan sonra kuvvetlerimizi geri çekmek mümkün olmamıştır. Verilen ceza çabuk unutulmuş ve geri çekilmemiz bir nevi zayıflık addedilmiştir. Çünkü Asya'lular, görünür ve hissedilir kaba kuvvetin haricinde hiçbir şeye hürmet göstermemişlerdir. Onun içindir ki biz, şu iki şıktan birini seçmek durumunda kaldık: Ya verdiğimiz bütün emekler, elde ettiğimiz ticarî menfaatler ve sınır boylarında kurduğumuz emniyet tertibatlarını unutup her şeyden vazgeçecektik veya bu vahşi Orta Asya memleketlerinin derinliklerine yürüyecektik. Rusya bu ikinci şıkkı tercih mecburiyetinde kaldı, tıpkı Amerika Birleşik Devletleri'nin Kuzey Amerika'da, İngiltere'nin Hindistan'da, Fransa'nın Cezayir'de ve Hollanda'nın kolonilerinde yaptığı gibi...”*³⁹². Gorçakov'un açıklamalarından da anlaşıldığı gibi, Rusya kendi yaptığı işgallerin gerekçelerini dünya kamuoyuna anlatırken diğer devletlerin yaptığı işgallere atıflarda bulunarak işine karışılmaması gerektiğini belirtiyordu. Görüldüğü üzere çarlık işgal için gerekli argümanı da bulmakta zorlanmamış; sınırlarında bulunan ve medeni olmamakla itham ettiği Türk hanlıklarına medeniyet götürmek için bu işgallere giriştiğini belirtmiştir.

---

³⁹¹ Andican, s. 232.

³⁹² Saray, **Türkistan Türkleri: Rus ve Çin İdaresinde Yaşayan Türklerin Milli Mücadele Tarihleri**, s. 11-12.

2.2. Türkistan ve Kafkasya Devresi

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkistan'da ilerlemek Çarlık Rusya'nın temel politikalarından biri hâline geldiği için bu bölgede siyasî, diplomatik ve askerî ilişkiler son derece aktif bir hâl almıştır. Türkistan'a karşı çarlığın bu yoğun ilgisinden dolayı subaylar, bölgeye düzenlenen seferlerde görev almak ve çarlık yönetimine başarılı hizmetler sunarak kendilerini göstermek istiyorlardı. Henüz genç bir subay olan Skobelev'in isteği de diğer subaylardan farklı değildi: Kendini ispatlayabileceği bir bölge olan Türkistan'da görevlendirilmek.

2.2.1. Türkistan'daki İlk Yıllar

Akademiden mezun olduktan sonra genelkurmayaya girmeye hak kazanan Skobelev, 20 Mayıs 1868 tarihinde süvari yüzbaşı rütbesine terfi ettirilmiş ve 19 Kasım 1868'de genelkurmayın almış olduğu bir kararla Türkistan Askerî Bölgesi'ne gönderilmiştir. Alınan bu kararda Adlerberg'in etkisinin olup olmadığına dair bir malumat yoktur. Ancak genç subayın enerjisi ve hırsı bu kararın alınmasına etki etmiş olmalıdır. Skobelev, başkentte kalarak çara ve devletin önemli kurumlarına yakın olmaya heves etmemiş; kariyerine Türkistan gibi henüz Çarlık Rusya'nın yabancı olduğu bir bölgede devam etmek istemiştir. Skobelev, başkentte kalmak ve Rus aristokrasisinin bir parçası olmak isteseydi muhakkak ki bunu başarabilirdi. Çünkü mensubu olduğu ailenin Rus aristokrasisinde bağlantıları oldukça güçlüydü ve bu imkânı ona sunabilirdi. Lakin Skobelev bırakın başkentte kalmayı, Türkistan'a görevlendirildikten sonra bile genelkurmay karargâhında, bilime olan sevgisine rağmen herhangi bir eğitim kurumunda bile kalmak istemiyordu³⁹³.

Skobelev'in Türkistan'a görevlendirildikten sonra bulunduğu ilk yer Semerkand'dır. Burada A. K. Abramov'un (1836-1886) emrinde bulunan askerlerin arasına katılmıştır³⁹⁴. Abramov, Buhara sınırında görev yapan bir askerken Zerefşan bölgesinin komutanlığına kadar yükselen cesur ve yetenekli birisiydi. Skobelev'in Türkistan'a gelir gelmez tecrübesinden yararlanabileceği birisiyle çalışmasının onun için büyük bir şans olduğunu belirten Masalskiy, Skobelev'in, Abramov yönetimindeyken emrine verilen 100 Kozak³⁹⁵

---

³⁹³ Masalskiy, s. 68.

³⁹⁴ Krasnitskiy, s. 25.

³⁹⁵ Türk Kazaklardan ayırt edebilmek amacıyla 'Kozak' tabiri kullanılmıştır.

askerine eğitimlik yaptığundan; onlara atış ve binicilik dersleri verdiğinden bahsetmiştir. Binicilik derslerini askerlerin zorlanacağı tarzda verdiğini, kilden yapılan, 2,5 arşin yüksekliğine³⁹⁶ sahip olan ve yukarıya doğru daralmakta olan duvarları geçmek için binicilerin atı kaldırıp atın ön ayaklarıyla duvarın üst kısmına vurmaları gerektiğini belirtmiştir. Bu eğitimi alan askerlerin ata daha iyi hükmetmeyi öğrendiklerini söyleyen Masalskiy, askerlerin savaşa hazır olmaları amacıyla Skobelev tarafından yaptırılan bir diğer eğitimin süvarilerin at sırtında Sir Derya Nehri'ni geçmeleri olduğunu söylemiştir. Skobelev'in isteği üzerine askerler birçok kez at üzerinde Sir Derya Nehri'ni geçmiş; bu denli zorlu eğitimleri alan süvariler, binicilik hususunda kendilerini bir hayli geliştirme fırsatını elde etmiştir. Skobelev ile askerler arasında oluşan samimi ortama değinen Masalskiy, Skobelev'in askerler tarafından sevildiğini belirtmiştir³⁹⁷. Skobelev'in askerlere verdiği bu eğitimlerin çıkış noktası, Polonya'da bulunduğu süre boyunca Varşova'da engelli binicilik hususunda aldığı eğitim ve Nikolaevskaya Akademisi'nden mezun olmak için pratik sınavda Neman Nehri'ni at sırtında karşıya geçmesidir. Skobelev, Semerkand'da bulunduğu dönemlerde Abramov'un Buhara sınırlarına yapmış olduğu seferlere katılmıştır³⁹⁸. Bu seferler her ne kadar başarısız olmuşsa da sefer esnasında yaptığı gözlemlerden dolayı bölgeyi yakından tanınması Skobelev için oldukça önemlidir³⁹⁹.

Skobelev'in Türkistan'da görevlendirildiği bu ilk yıllar başarılarla dolu olan sonraki yıllarına kıyas yapıldığında, istenilen düzeyde geçmediği anlaşılmaktadır. Zaten henüz yabancı olduğu bu bölgede bir anda başarılı olması da beklenmiyordu. Lakin Skobelev'in bölgeden ayrılarak 1870 yılında Kafkasya'ya gitmesine sebep olan olay askerî başarısızlığı değil, 1869 yılının ilkbaharında bir seferden dönerken karşılaştığı Buhara eşkıyalarının saldırısına dair hazırladığı raporu, bir askerin farklı şekilde üst rütbelilere rapor olarak sunmasıdır⁴⁰⁰. Skobelev'in üstlerine sunduğu rapora karşı güvensizliğinin oluşumuna, Skobelev'e karşı şahsi nefret duyan bir Ural Kozak askeri

---

³⁹⁶ 1 Arşin, 71,12 cm.

³⁹⁷ Masalskiy, s. 68-69.

³⁹⁸ Maslov, s. 219.

³⁹⁹ Filippov, s. 9.

⁴⁰⁰ Masalskiy, s. 70.

sebepe olmuştur. Skobelev ve bahsi geçen Ural Kozak askeri nedenini bilmediğimiz bir olaydan dolayı tartışmış ve aralarında arbeye yaşanmıştır. Bu durum askerin Skobelev'e kin gütmesine sebep olmuştur. Çabuk sinirlenme ve fevri çıkışlar sergileme hususunda kendisini çok iyi bilen Skobelev hatasının farkına varmış; Kozak askeri astsubay rütbesine yükseltmiştir. Ancak Urallı'yı bu durum tatmin etmemiş ve subayın Buhara eşkıyalarına saldırı hikâyesini başından sonuna kadar kendisinin uydurduğunu söylemeye başlamıştır. Bununla da yetinmeyip intikam almak isteyen asker bu durumu lehine çevireceğini düşünmüş ve Skobelev hakkındaki şikâyetlerini gerekli mercilere de ulaştırmıştır. Komutanlar ve diğer subaylar Skobelev'in anlattıklarındansa Kozak'a inanmayı tercih etmişlerdir. Skobelev'in söylediklerine değil de emrinde olan bir askerin anlattıklarına inanılması Skobelev'i bir hayli gücendirmiştir⁴⁰¹.

Muhtelif eserlerde farklı bir şekilde anlatılan olayı V. V. Vereşagin şu şekilde anlatmıştır: *“Bir yaş benden daha küçük olan Skobelev ile tanışmam onun görev yeri olan Türkistan'da 1870 yılında gerçekleşmiştir. Fakat hangi ayda bu tanışmanın gerçekleştiğini hatırlamıyorum. Skobelev ve babası hakkında pek fazla bir şey bilmiyordum lakin ‘tek kollu general’ olarak bilinen dedesi hakkında çok şey duymuştum. Skobelev ile Taşkent şehrinde bir restoranda tanıştık. General Kaufman'ın çocuklarına eğitim veren ve daha önceden tanıdığım Girardet yanıma zayıf bir süvari ile gelerek ‘benim eski öğrencim olan Skobelev’i tanıştırmama izin verin’ dedi. Önümde saygıyla eğilen genç subayın elini sıktım. Skobelev o kadar çekici görünüyordu ki ona sempati beslememek neredeyse imkânsızdı. Buna rağmen onun hakkında duyduğum ve boynunu büken hikâye pek hoş değildi. Skobelev, Buhara sınırından dönerken karşısına çıkan eşkıya grubunu takip ederek dağıttığını söylemiş ve gerçek olmayan bilgileri raporlayarak üstlerine bildirmişti. Daha sonradan anlaşılacağı üzere bu rapor tamamen uydurmadan ibaretti⁴⁰²”.*

Vereşagin, bu raporun büyük yankı uyandırdığını ve üst rütbelilerin Skobelev yerine onu şikâyet eden askere inandıklarını belirtmiştir. Eserinde özellikle Skobelev'e inanmayan üst rütbeli iki kişiden bahsetmiş ve bu kişilerin sadece isimlerinin ilk harflerini vermekle yetinmiştir. Vereşagin'e göre bunlar Kornet G. ve Albay P. adlı kişilerdir. Bu kişilerin

---

⁴⁰¹ Filippov, s. 11.

⁴⁰² Vasiliy Vasilyeviç Vereşagin, **Vospominaniya o Russko-Turetskoy Voyne 1877-1878 gg.**, Moskva: İzdatelstvo Dar, 2007, s. 331.

Skobelev'e inanmamaları ve onun yalan söylediğini düşünmeleri Skobelev'i derin bir teessür içerisine sürüklediğinden bahsetmiştir. Bu suçlamalar karşısında daha fazla sabredemeyen Skobelev'in bu iki üst rütbeliyi düelloya dahi davet ettiğini belirtmiştir. Vereşagin yapılacak düellonun sonucunun Skobelev için kötü olacağını düşünmüş ve iki üst rütbeliden Skobelev'e merhamet göstermelerini istemiştir. Ancak yapılan düellonun sonucunda Skobelev'in soğukkanlılık ve cesaret örneği göstererek iki rakibini de yendiğini, rakiplerinin birinin tehlikeli bir şekilde yaralandığını, diğerinin ise özür dilemek zorunda kalarak Skobelev'in elini sıktığını belirtmiştir. Skobelev'in düelloda başarılı olması bu olayın kapanmasına yetmemiştir. Çünkü Kaufman ortaya çıkan bu durumdan hoşnut olmamış; Rus ordusuna bağlı subayların bu tarz olaylarla gündemi meşgul etmelerine bir hayli sinirlenmiştir. Düello olayına karışan subayları kendi evine davet etmiş ve Skobelev'i herkesin ortasında azarlamıştır. Skobelev oluşan bu durum karşısında çaresiz Türkistan'ı terk etmiştir⁴⁰³. Vereşagin'in anlattıklarına bakılırsa, kendisinin Skobelev'i sevdiği, fakat üst rütbelilerin yaptığı gibi Skobelev'e değil Kozak'ın anlattıklarına inandığı görülmektedir.

Skobelev'in ilk biyografi yazarlarından olan Filippov ise bu olayı eserinde anlatırken belgelere erişmenin mümkün olmadığı için birçoğu doğru olmayan ve objektiflikten uzak hikâyelerden yararlandığını belirtmiştir. Filippov, Skobelev'in yakın dostu Vereşagin'in Skobelev'in anlattıklarına değil, komutanların ve üst rütbelilerin yaptığı gibi askerin anlattıklarına inandığını ve eserinde de bu olayı o şekilde anlattığını söylemiştir. Filippov, Vereşagin'in eserinin belgelerden yoksun ve bilimsel gerçeklikten uzak olduğunu belirtmiş ve eşkıyalara karşı yapılan baskını değerlendirirken bunu göz önünde bulundurmanın gerekliliğini belirtmiştir. Vereşagin'e, Skobelev hakkında uydurma bilgiler anlatıldığını ve onun bunlara inanarak eserini bu ekseninde yazdığını söylemiştir⁴⁰⁴. Filippov, eserin bilimsellikten uzak olduğunu belirtmesine ve baskın olayında Vereşagin gibi düşünmemesine rağmen Skobelev'in Kornet G. ve Albay P. ile yaptığı düelloyu ve Kaufman'ın Skobelev'i azarlamasını Vereşagin'in eserinden alıntıyla bizlere aktarmıştır.

---

⁴⁰³ Vereşagin, *Vospominaniya o Russko-Turetskoy Voyne 1877-1878 gg.*, s. 332.

⁴⁰⁴ Filippov, s. 11.

Masalskiy ise, M. İ. Polyanskiy'nin eserinde bu olayı çok farklı anlattığını belirtmiştir. Askerî belgeleri de çalışmalarına ekleyen Polyanskiy, Buhara emirinin baş edemediği eşkıyaları dağıtmak için General Abramov'dan yardım istediğini, Abramov'un bu yardım isteğini olumlu karşılayarak Skobelev'in emrine 100 asker verdiğini ve bölgeye gönderdiğini söylemiştir. Eşkıyaların bulunduğu yere gelen Skobelev'in burada Kornet G.'nin komutanlığında bulunan 100 askeri daha emrine aldığını belirten Polyanskiy, bu askerî grubun da Skobelev'e katılmasıyla gece baskını düzenlendiğini ve eşkıyaları imha ettiğini eklemiştir. Polyanskiy, bu olayın Kaufman tarafından da resmî olarak rapor edildiğini ve olayın '*Russkiy Invalid*' adlı dergide yer aldığını söylemiştir⁴⁰⁵. Buradan anlaşıldığı üzere Polyanskiy, Vereşagin'in anlattıklarını uydurulmuş olarak bulmaktadır.

Kaufman'ın raporuna rağmen Skobelev'in bu faaliyeti hakkında türlü söylentiler yayılmaya başlayınca Skobelev, General Abramov'a başvurarak bu olayın araştırılmasını istemiştir. Olay Kaufman'a kadar ulaşınca Kaufman da olayın araştırılmasının Skobelev için de iyi olacağını düşünerek bir komisyon kurulmasını ve bu olayın en ince ayrıntısına kadar araştırılmasını istemiştir. Masalskiy'nin Polyanskiy'den aktardıklarına göre; bu komisyona başkan olarak saygıdeğer bir albay atanmıştır. Lakin bu albayın ismine dair bir bilgi verilmemiştir. Soruşturma titizlikle sonuçlandırılmış ve Skobelev'e isnat edilen suçlamaların doğru olmadığına kanaat getirilmiştir. Albay sadece bu olayın Skobelev'in anlattığı gibi olduğunu ortaya çıkarmakla kalmamış; aynı zamanda bu dedikoduları çıkararak Skobelev'i karalayan kişileri de ortaya çıkarmıştır. Polyanskiy'e göre bu dedikoduları ortaya atanlar baskın olayında komutanlığın kendisine değil, Skobelev'e verilmesine sinirlenen Kornet G. ve olaya müdahale etmeyen Albay P. adlı kişilerdir. Kaufman kendisine ulaşan soruşturma raporunu inceledikten sonra soruşturmanın sonucunu ilan etmiş; bu işin kapanması gerektiğini belirterek dedikoduları yayanların suçlu olduklarını belirtmiştir. Muhakkak ki Skobelev kendisine atılan bu iftiranın sonuçlanmasına ve resmî olarak aklanmasına sevinmiştir. Ancak bununla yetinmeyerek bu iki subayın kendisine yaptıklarını itiraf etmelerini istemiştir. Subaylar bunu kabul etmeyince de onları düelloya çağırmıştır⁴⁰⁶. Polyanskiy'nin düello tasviri, Filippov'un bize aktardıklarının aynısıdır. Filippov'un düello olayını Vereşagin'den aktardığı

---

⁴⁰⁵ Masalskiy, s. 73.

⁴⁰⁶ Masalskiy, s. 73-74.

düşünüldüğünde üç müellifin de eserlerindeki düello tasvirlerinin aynı olduğu söylenebilir.

E. Tolbuhov, 1916 yılında '*İstoriçeskiy Vestnik*' adlı dergide yayınlanmış olan ve önemli belgelere dayanarak Skobelev'in Türkistan'daki hizmetini ayrıntılı bir şekilde incelediği '*Skobelev v Turkestone (1879-1877 g.)*' adlı yazısında bu olay hakkında bilgiler vermiştir. Tolbuhov'un eserinin en önemli yanı, bu olayı anlatan diğer müelliflerin aksine Kornet G.'nin adını Gerstenzweig olarak vermesidir⁴⁰⁷. Masalskiy Tolbuhov'un bu isme Kornet Gerstenzweig'e oldukça yakın olan subay P. Paşin'in 1882 yılında Skobelev için verdiği vefat ilanında rastladığını söylemektedir. İlanın bulunduğu bu gazetenin Merkez Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi'nde yer aldığını da sözlerine eklerken evrakın bu zamana kadar Skobelev hakkında çalışma yapanların gözünden nasıl kaçtığına şaşırdığını belirtmiştir. Bu bilgiye ulaşamayanların da Kornet G. olarak belirten ilk yazarın yaptığı gibi sadece Gerstenzweig'in baş harfini kullandıklarını söylemiştir⁴⁰⁸.

Tolbuhov, Türkistan'da terfi ve ödül almak için bulunan subayların yanı sıra farklı sebeplerden ceza alarak buraya sürgüne gönderilenlerin de olduğunu söylemiştir. Sürgüne gönderilenlerin arasında Kornet Gerstenzweig de bulunmaktadır. Gerstenzweig, Fransız bir oyuncuyu sevmiş ve onunla evlenmek istemiştir. Ancak annesi bu evliliğe müsaade etmemiştir. Gerstenzweig'in ısrarcı tutumu ve kendini kaybetmesinden dolayı annesi, oğlunun bu düşüncesiz hareketleri yapmaması için Türkistan'a sürgüne gönderilmesini istemiştir. Türkistan'a gelen genç subayların kariyer peşinde olmalarından dolayı buraya daha önceden gelen askerler bu subaylara ön yargı ile bakarlar ve yeni gelen subayları kendi aralarına kabul etmeleri kolay olmazdı. Ancak Gerstenzweig etrafındakilere dostça yaklaşımı, iyi kalpliliği ve cesareti sebebiyle herkesin sempatisini kazanmayı başarmıştır. Fakat Fransız sevgiliyi unutmak o kadar kolay olmamış ve kendini içkiye vermiştir. Gerstenzweig'in bu durumuna çevresindekilerin üzülmeleri ve onun için kaygılanmaları aralarında samimi bir ortam oluşmasına sebebiyet vermiştir. Skobelev'in ise böyle samimi bir ortamı yoktu. Çünkü Skobelev genelkurmayın gelecek vadedilen bir subayydı. Hem iyi bir eğitim alması ve saraydaki bağlantılarının güçlü olması hem de aristokratik tutumu sebebiyle ister istemez

---

⁴⁰⁷ E. Tolbuhov, "Skobelev v Turkestone (1879-1877 g.)", *İstoriçeskiy Vestnik*, S. 108, Oktyabr, 1916, s. 109.

⁴⁰⁸ Masalskiy, s. 75.

bu ortamlara adapte olmakta zorluk çekiyordu. Skobelev'in yaptığı her harekette kendini ön plana çıkarma gayreti de çevresindekilerin onu kıskanmasına sebep olmuştur. Ancak tüm bu olanlara rağmen Skobelev ve Gerstenzweig'in ilişkileri dostçadır⁴⁰⁹.

Tolbuhov'un anlattıklarına göre; General Abramov, Skobelev ve Gerstenzweig'in de aralarında bulunduğu küçük bir grubu bir sefere göndermiştir. Grup seferi tamamladıktan sonra Semerkand'a dönünce Gerstenzweig'in cesurca savaştığı, Skobelev'in ise korkarak çatışmaya katılmadığı hakkında dedikodular yayılmaya başlamıştır. Başka bir grup ise olayı şu şekilde anlatmıştır: *“Sarhoş Gerstenzweig barış hâlinde oldukları göçebe kabilelere saldırmış; Skobelev ise sükûnet ve soğukkanlılığını korumuş ve Gerstenzweig'in arkasından gitmemiştir. Sefer sonunda Taşkent'e rapor vermeye giden yetkili, Gerstenzweig'in durumuna acıdığı için onun sarhoş durumundan bahsetmemiş; fakat Skobelev'in korktuğu için çatışmaya girmedğini raporunda belirtmiştir. Bu durumu öğrenen Girardet, öğrencisine haber göndermiş ve onun hakkında hazırlanan rapordan onu haberdar etmiştir. Haberi alır almaz Taşkent'e gelen Skobelev, Gerstenzweig'den gerçekleri anlatmasını istemiştir. Fakat Gerstenzweig, kötü hafızasını ve durumunu bahane ederek gerçekleri anlatmamıştır. Bunun üzerine iyice sinirlenen Skobelev, Gerstenzweig'i düelloya davet etmiş ve onu ayağından yaralamıştır. Gerstenzweig düellodan bir sene sonra, veremden veya aşırı içkiden hayatını kaybetmiştir. Skobelev'i kıskananlar Gerstenzweig'in ölümünden onu sorumlu tutmaya başlamıştır. Skobelev'e sempati duyan Kaufman, Skobelev'i korumanın ona zarar vereceğini düşündüğü için onu savunmamıştır. Oluşan bu tepkilerden dolayı Skobelev Türkistan'dan ayrılmak zorunda kalmıştır⁴¹⁰”*. Maslov'un aktardıkları da Tolbuhov'un anlattıklarıyla uyusmaktadır. Ayrıca Maslov'un da Gerstenzweig ismini vermesi dikkat çekmektedir⁴¹¹.

Skobelev hakkındaki bu iddialara dair Masalskiy'nin bize aktardıkları da çok önemlidir. Masalskiy, 1950 yılında yayımlanan ve müellifi belli olmayan bir belgenin bahsi geçen olayın aydınlatılmasına ışık tuttuğunu belirtmiştir. Bu belge, II. Aleksandr'ın döneminde Savunma Bakanlığı yapan D. A. Milyutin'in şahsî günlüğüdür. Bu belgede geçenlere göre; Milyutin, Skobelev'in karakter özellikleri ve yapmış olduğu hizmetler hakkında

---

⁴⁰⁹ Tolbuhov, s. 109.

⁴¹⁰ Tolbuhov, s. 110-111.

⁴¹¹ Maslov, s. 219.

Kaufman'dan bilgi almak istemiştir. Kaufman, 30 Eylül 1870 tarihinde yazmış olduğu cevabında Skobelev'in çok çalışkan olduğunu ve her işe tutku ile giriştiğini söylemiştir. Ayrıca orduya hizmet etme hususunda çok başarılı olduğunu, ancak onun idarî bir görevi kaldıramayacağını eklemiştir. Kaufman, Skobelev'in yetenekli olduğunu, fakat henüz tertipli olmadığını, aşırı hırslı olduğu için de kurallara uymadığını aktarmıştır. Ayrıca yalan söyleme işini övünerek yaptığını ve bu durumdan dolayı kendisinin güvenini sarsarak arkadaşlarının da ondan nefret etmesine neden olduğunu belirttiğini söyleyen Kaufman şu şekilde devam etmiştir: “*Haksız olduğu olaylar çok. Son zamanlarda korkak olduğuna dair dedikodular dolaşmakta, ama bu kesinlikle yalandır. Ben onun korkak olduğunu düşünmüyorum. Skobelev, ona bu iftiraları atan iki subaya karşı düello teklifi yaptı. Gerçekleşen düelloda Skobelev durdurulmamış olsaydı çok fena sonuçlar ortaya çıkabilirdi*⁴¹²”.

Belgenin önem arz etmesine sebep olan en mühim husus, bu yazışmaların Milyutin ve Kaufman gibi sadece çarlığın Türkistan politikasında değil, diğer meselelerinde de mühim rol oynayan kişiler arasında geçmiş olmasıdır. Milyutin çarlığın Savunma Bakanı'ydı ve bu mevkideki birinin Skobelev hakkında Kaufman'dan bilgi istemesi merak uyandırmaktadır. Kaufman'ın genel olarak Skobelev hakkında bildirdiklerine bakılırsa Skobelev'e sevgi beslediği ve verilen görevleri yerine getirmesinden hoşnut kaldığı görülmektedir. Hem sivil hem de askerî eğitiminde disiplin konusunda sıkıntı yaşayan ve hırslı ile tanınan Skobelev'in Türkistan'da da bu alışkanlıklarından vazgeçmediği aşikârdır. Bu belgede bulunan bir diğer ayrıntıdan da anlaşılacağı üzere Kaufman, Skobelev'in ara sıra yalan söylediğinden ve bu yalanları anlatırken övündüğünden bahsetmiştir. Bu olumsuz özelliklerin belgede yer alması Skobelev açısından hoş değildir. Son olarak Kaufman'ın eşkıya olayında Skobelev'e iftira atıldığını belirtmesi de üstte zikrettiğimiz bu olayın Skobelev'in anlattığı tarzda olduğunu ortaya koymaktadır. Askerî alanda devletin en üst mercilerinde bulunan kişilerin yazışmalarında bu olay Skobelev'in anlattığı tarzda yer alması, onun yalan söylemediğini göstermektedir.

Masalskiy, Skobelev hakkında söylenen bu iftiraları çok abartılı bulmuştur. Skobelev'in maneviyatının o dönemlerde eksik olduğunu belirterek, vazife karşısında üstlerinin

---

⁴¹² Masalskiy, s. 78.

hiçbirine eğilmediğini de sözlerine eklemiştir. Skobelev'in etrafındaki diğer subaylardan çok farklı olduğunu, hırslının herkes tarafından bariz bir şekilde görüldüğünü söylemiştir. Masalskiy, Skobelev'in göreve başladığı ilk yıllarında yeteneklerinin herkes tarafından anlaşılmasının, kıskançlık ve entrikalar ile karşılaşmasına neden olduğunu belirtmiştir. Çünkü bu yeteneklerden yoksun kişiler terfi alabilmek için farklı yollara meylediyorlardı. Doğal olarak Skobelev'in onların sapmış oldukları yollara başvurmaması onları kızdırmaktaydı. Masalskiy eserinde, M. İ. Polyanskiy'in Skobelev için şunları söylediğini belirtmiştir: *“Skobelev'in Türkistan bölgesinde kariyer yapma isteğini ve bu isteği gerçekleştirmek için çabasını herkes apaçık görmekteydi. Himaye altına alınarak terfi edenler ile kendi azim ve başarıları ile yükselenler arasında ciddi bir fark vardı. Birilerinin yardımıyla terfi alanlar utanç duyulacak hareket yapmış oluyordu. Ancak aynı terfileri ve ödülleri kendi emekleri ile alanlar bunlarla bir tutulamazdı. Örneğin; kendisi gibi rütbe ve ödülleri alanlardan, Skobelev on kat daha fazla emek harcamıştır ve onun kariyerine kimsenin söz söylemeye hakkı yoktur⁴¹³”*.

Skobelev'in Türkistan bölgesine geldiği vakit üzerinden çok fazla bir zaman geçmeden bu tarz talihsiz bir olay yaşaması, onun bölgeden uzaklaştırılmasına ve askerî kariyerini tehlikeye sokmasına neden olmuştur⁴¹⁴. Fakat yaşanan bu olay, Skobelev'in bölgede yaşayacağı zorlukları görmesi açısından son derece önemlidir. Muhtelif eserlerden aktarılan bu tarihî olayda hem müelliflerin eserlerinin çoğu hem de devlet görevlilerinin hatırat yahut resmî yazışmaları bize Skobelev'in bu olayda iftiraya uğradığını göstermektedir. Ayrıca çalışmalardan şu ortak kanıya da varmaktayız: Skobelev'in bazı şeyleri abartarak ve bazen de yalan söyleyerek anlatması. Yani bu olayda haklı olması onun üstlerinin yazmış olduğu notlarda 'yalan söylediği' anlamını değiştirmiyordu.

1870 yılının Kasım ayına kadar Skobelev, 9. Sibiry Kozaklarının yüzlük bölüğünün komutanı olarak kalmıştır⁴¹⁵. Bu zaman diliminde Şehr-i Sebz bölgesinden iki bey, Buhara Emirliği'nden ayrılan ve Türkistan Valiliği'nin sınırları içerisinde bulunan Zereşan bölgesinde soygun yapmışlardır. Bu olay, bölgenin Rusların kontrolünde olması

---

⁴¹³ Masalskiy, s. 80.

⁴¹⁴ Petr Vladimiroviç Akulşin, “M. D. Skobelev İ Rossiyskoe Obşestvo Poreformennoy Yepohi”, **General M. D. Skobelev i Ego Vremya (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya)**, Ryazan: FGBUK Ryazanskiy İstoriko-Arhitekturniy, 2014, s. 10.

⁴¹⁵ Muhanov, s. 64.

hasebiyle can sıkmıştır. Bu yüzden bir grup hazırlanmış ve Skobelev önderliğinde bu iki beyi yakalamak için gönderilmiştir. Skobelev bu takip operasyonunda oldukça başarılı olmuş ve iki beyi esir almıştır. Bunun yanı sıra göstermiş olduğu cesareti ile de üstlerinin dikkatini çekmeyi başarmıştır⁴¹⁶.

2.2.2. Kafkasya’da Görevlendirilmesi

1870 yılının Aralık ayında Skobelev, Kafkasya bölgesine atanmıştır⁴¹⁷. Lakin orada fazla kalmayarak⁴¹⁸ Hazar bölgesine gitmiş ve Krosnovodsk (Türkmenbaşı) şehrinin kurucusu ve gelecekteki Türk-Rus savaşlarının büyük komutanı Albay N. G. Stoletov’un (1834-1912) emrine girmiştir⁴¹⁹. Ancak burada da disiplinsizlikle suçlandığı için uzun süre kalamamıştır. Bölgeye gelen Skobelev, kendine has özelliklerini sergilemekte fazla gecikmemiş ve heyecanına yenik düşerek üstlerinden bir emir almadan Hive’de bulunan Sarıkamış bölgesini incelemeye karar vermiştir⁴²⁰. Bölge özelliklerinin bilinmemesi ve alanın çöllerle kaplı olması sebebiyle bu keşif çok tehlikeli sonuçlar doğurabilirdi. Skobelev’in gerekli mercilerden izin almadan bu işe kalkışmasından dolayı hazırlığı yoktu. Ayrıca yanında bölgeyi bilen donanımlı personelden ziyade altı tane süvari vardı. Bölgeye ulaşabilmek için 410 verst⁴²¹ uzunluğunda bir çölü de geçmeleri gerekmektedir. Bu olumsuzluklara rağmen Skobelev ve beraberindekiler 410 verstlik çölü geçmiş ve bölge hakkında istihbarat bilgileri toplama amacıyla yapılan operasyonu başarıyla tamamlayarak geri dönmüşlerdir. Skobelev’in yapmış olduğu bu faaliyet her ne kadar izinsiz olsa da elde edilen bilgilerin muhtevisiyatına bakıldığında Skobelev ve yanındakilerin takdir edilmesi gerektiği düşünülebilir. Nihâyetinde Skobelev’in de üyesi olduğu Kafkasya kurmayları bu faydalı çalışmayı çarlığa sunabilir ve bu önemli bilgilerin getireceği başarı payesinden onlar da yararlanabilirdi. Fakat komutanlar Skobelev’in bu faaliyetine farklı bir şekilde yaklaşarak bu operasyonun kurmaylar tarafından planlanmadığını ve kurmaylığın hesaplarına aykırı olduğunu belirtmişlerdir. Bu yüzden Skobelev’in yapmış olduğu eylemi, askerî görev ve disiplininin bir ihlâli olarak

---

⁴¹⁶ Masalskiy, s. 81.

⁴¹⁷ Krasnitskiy, s. 25.

⁴¹⁸ Ditmar, s. 5.

⁴¹⁹ Filippov, s. 10.

⁴²⁰ Şolohov, “Bely General V Kontekste Vremeni”, s. 6.

⁴²¹ Rus uzunluk ölçü birimidir. 1 verst, 1.0668 km eşittir.

nitelendirmişlerdir. Sarıkamış bölgesi keşif seferinin sonuçları 1872 yılında *'Rusya İmparatorluğu Coğrafya Cemiyetinin Haberleri'* adlı önemli bir dergide yayınlanmıştır⁴²². Lakin yetkililer üzerine vazife olmayan bir işe kalkıştığı için Skobelev'i Hazar bölgesinden Petersburg'a göndermişlerdir⁴²³. Skobelev'in Sarıkamış bölgesini incelemek için yapmış olduğu faaliyet, istihbarat ve araştırma yeteneğini ortaya çıkarması bakımından önemlidir. Bunlar Skobelev'in askerî prensiplerini oluşturan en önemli özellikler olacaktır. Ayrıca Skobelev'in bu faaliyeti sonucunda bölgenin ayrıntılı incelenmesi gereksinimi de ortaya çıkmıştır.

Skobelev'in Kafkasya'da görevlendirilmesi ve burada yaptığı faaliyetleri Kostin, bize çok farklı bir şekilde anlatmaktadır. Skobelev, Buhara'da bulunduğu süre zarfında Abromov'un önderliğinde Buhara Hanlığı'nın sınırlarına seferler düzenlemiştir. Seferdeki görevleri yeni kervan yolları ve kuyular bulmak olan Skobelev, sefere katılan askerlerin görevlerini düzgün bir şekilde yapmamasından şikâyetçi olmuştur. Skobelev'in burada bulunduğu pozisyonun bir türlü içine sinmediğini, bu yüzden onun buradaki görevinden kurtulmak istediğini söyleyen Kostin, bu esnada başkentte Krasnovodsk Körfezi'ne N.G. Stoletov önderliğinde bir sefer düzenleneceğine dair söylentilerin çoğaldığını ve bunu duyan Skobelev'in ise bu fırsatı kaçırmak istemediğini belirtmiştir. Çünkü Skobelev, bu sefere katılırsa bölge hakkındaki bilgileri kitaplardan veya anlatacaklardan duymak zorunda kalmayacaktı. Kostin, Skobelev'in bu seferin bir seyahat olmayacağını, Rusya'nın jeopolitik çıkarlarından kaynaklanan bir gereksinim sonucunda gerçekleştirileceğinden bihaber olduğunu da eklemiştir. Yine de bu sefere katılmak istediği için babasını ikna etme çabalarına giriştiğini söylemiştir. Baba Dimitriy, Skobelev'in baskılarına daha fazla dayanamamış ve onun bölgeye gitmesine ılımlı yaklaşmıştır. Dimitriy, gerekli izinleri alabilmek için ise bacanağı Kont Adlerberg'i kullanmış ve amacına da ulaşmıştır. Böylece Skobelev Kafkasya'ya atanmıştır. Hazar Denizi ve bölgeyi incelemek adına bir heyet hazırlanmış; bu heyete Skobelev de dâhil edilmiştir. Kostin, bunca şey yapılmasına rağmen Skobelev'in, detaylı inceleme ve dikkatli yöntemlerin gerektiği bu işte Stoletov için kötü bir yardımcı olduğunu söylemiş; Skobelev'in genç ve enerjisi yüksek birisi olmasının Stoletov'un hoşuna gitmesine

---

⁴²² Masalskiy, s. 82.

⁴²³ Muhanov, s. 64.

rağmen bu sefer sonucunda görevinin sonlandırılmasına engel olamadığını da eklemiştir⁴²⁴.

Skobelev, Kafkasya'da bulunduğu yıllarda Krasnovodsk süvarilerinin komutanlığını üstlenmiş ve Sarıkamış haricinde birçok bölgeye keşif seferleri düzenlemiştir⁴²⁵. Novikova, Skobelev'in bu faaliyetlerinde edindiği gözlem yeteneğinin sonraki yaşantısında işine çok yarayacağını söylemiştir. Ayrıca, Skobelev'in gözünden bir şey kaçmadığını, çorak bozkırlarda hiç bilinmeyen kuyular keşfettiğini, yeni kervan güzergâhları bulduğunu ve çok değerli planlar üreterek Hazar ve Aral arasında bilinmeyen bölgelere keşifler düzenlediğini de sözlerine eklemiştir⁴²⁶.

Skobelev'in askerî hayatının henüz başındayken bu yeteneklerini göstermesi oldukça elzemdir. Komutanlar onu yetenekli olarak görüyorlardı, fakat yukarıda zikredilen başına buyruk hareket ederek gerçekleştirdiği olaylardan dolayı komutanlarıyla karşı karşıya gelmesi, onun için şansızlık olmuştur. Skobelev'in karakteristik özelliklerinden bahsedilen kısımlarda onun yerinde duramayan birisi olduğunu ve farklı yönlere merak salarak meşgalesi zor işlerle uğraştığını belirtmiştik. Bu özellikleri Skobelev'i bir kahraman yapabilirdi, ancak askerlikten men edilmesine de sebep olabilirdi. Kafkasya'da bulunduğu zamanlarda kendisine verilen rutin görevleri yapmakta büyük sıkıntılar yaşadığı, verilen bu basit görevlerden hoşlanmadığı da bilinmektedir. Gençliğinin, bitmek bilmeyen enerjisinin ve en önemlisi mizacının bu tarz basit görevleri yaparken ciddi zorluklar yaşamasına sebep olduğu görülmektedir.

Masalskiy, Skobelev'in Türkistan'da görev aldığı bu ilk yılların gerçekten önemli olduğunu ve hayatına dair çıkarımlar yapabilmek için bu yıllara dikkatle bakılması gerektiğini belirtmiştir. Ancak Skobelev'in bu dönemini anlatan bilgilerin yetersiz olduğunu da eklemiştir. Ayrıca biyografi yazarlarının, bu yıllarda Skobelev'in içinde bulunduğu olayların birkaçından bahsetmemiş olmasına şaşırıldığını söylemiş ve bu bilgilerin hiçbir yerde bulunmamasına sebep olarak da D. A. Milyutin tarafından tutulan günlüğe ulaşamamalarını göstermiştir. Örneğin; Milyutin tarafından tutulan günlük

---

⁴²⁴ Kostin, s. 27.

⁴²⁵ Kodi ve Matrosova, s. 10.

⁴²⁶ Novikova, s. 11.

yayınlandığında, o zamana kadar hiç değinilmemiş olan Skobelev'in 1870 yılında Fransa-Prusya arasında meydana gelen savaşa katılma teşebbüsü gözler önüne serilmiştir⁴²⁷.

Masalskiy, Çarlık Rusya'nın Fransa ile Prusya arasında meydana gelen savaşın tarafı olmamasına rağmen Skobelev'in bu savaşa gönüllü olarak katılmak istemesine şaşırmıştır. Skobelev'in savaşa katılmak istemesi kadar savaşta hangi tarafın safında olmak istemesi de bir o kadar şaşırtıcıdır. Çünkü Almanya karşıtı olan Skobelev, bu savaşta Almanya'nın yanında Fransa'ya karşı savaşmak istemiştir. Bu yıllarda Prusya, diğer Alman devletleri gibi Rusya müttefiki sayılırdı. Fransa ise farklı bir durumdaydı. Fransa, 1853-1856 yılları arasındaki Kırım Savaşı'nda Rusya'nın muhalifiydi ve 1856 yılında savaş sonunda imzalanan Paris Antlaşması'nın garantörüyüdü. Ayrıca 1863 yılında meydana gelen ve Çarlık Rusya'yı oldukça zor duruma düşüren Polonya İsyanı'nda Fransa, İngiltere ile bir olmuş ve uluslararası alanda çarlığı zor durumda bırakacak baskı uygulamaya başlamıştı. Bu olayların üzerinden çeyrek asır bile geçmemiş oluşu Rus kamuoyunda olduğu gibi Skobelev'de de Fransa'ya karşı bir düşmanlığın oluşmasına sebebiyet vermiştir. Prusya ile Fransa arasındaki ilişkilerde ise III. Napolyon'un (1808-1873) siyaseti oldukça başarısızdı. Gerilen ilişkilerin savaşa dönüşmesi için bir sebep yoktu. Fakat savaşı kimin başlatacağı merak ediliyordu. İşte bu noktada, Napolyon'un kibirli ve düşüncesiz siyaseti hem savaş sebebini bulmaya hem de Fransa'yı saldıran taraf olarak gösterilmesi için Bismarck'a (1815-1898) yardımcı olmuştur⁴²⁸.

Masalskiy, Skobelev'in gerekli izinleri almak ve bu savaşa katılabilmek için Petersburg'a geldiğini belirtmiş ve Milyutin'in günlüğünde şu ifadelerin geçtiğini söylemiştir: *"1870 yılının Ekim ayında Prusya ve Fransa arasında cereyan eden savaşı öğrenen Skobelev, Türkistan bölgesinden Petersburg'a gelmiş ve bu savaşa katılmak için elinden geleni yapmıştır. Her taraftan baskı altına alınmışım. Skobelev'in annesi, ablası Kontes E. N. Adlerberg ve Kont Aleksandr Vladimiroviç, hevesli subayın Prusya ordusuna katılması için benden izin istiyorlardı. Nüfuzlu ailesini ve dostlarını kullanarak bu izni almak*

---

⁴²⁷ Masalskiy, s. 83.

⁴²⁸ Masalskiy, s. 84-85.

isteyen Skobelev'in isteğini yerine getirmem mümkün değildi. İzin alamayan Skobelev tekrar Türkistan bölgesine dönmek zorunda kalmıştır...⁴²⁹”.

Fransa-Prusya Savaşı'na katılmayan Skobelev, 25 Nisan 1872 tarihinde Askerî Bilim Komitesi'ne atanmış ve burada birtakım çalışmalarda görev almıştır. Daha sonra Novgorod'da bulunan 22. Piyade Bölüğü'ne komutan yardımcısı olarak atanmıştır⁴³⁰. Skobelev geçirdiği bu sakin birkaç yıldan sıkılmış ve daha aktif görevlerde yer almak istemiştir⁴³¹. Skobelev her ne kadar sıkıcı olarak görse de Askerî Bilim Komitesi'nde geçirdiği süre boyunca birçok açıdan kendisini geliştirdiğini de belirtmeliyiz. Zihnini farklı hususlarda çalıştırabilme yeteneği, meslekî başarı düzeyini bir hayli arttırmış; sistem ve titizlik gibi karakter özelliklerini de geliştirmesine yardımcı olmuştur. Türkistan bölgesinde almış olduğu dersler, iradeli ve kararlı bir adam olabilmek için kendisini terbiye etmeye yönlendirmiştir. 30 Ağustos 1872 tarihinde Skobelev, Moskova Askerî Bölge Kurmayı'na atanmış ve yarbay rütbesini almıştır. Masalskiy, bu terfilerin hızlı bir şekilde alınmasının, Skobelev'in Prusya-Fransa Savaşı'na gidebilmesi için Milyutin'i baskı altına alan aile fertlerinden kaynaklandığını belirtmiştir. Skobelev, yarbay rütbesini aldıktan sonra atandığı bölgeye gidmeden Maykop bölgesinde yer alan 74. Stavropol Piyade Alayı taburuna komutan olarak atanmıştır. Askerî geleneklere bağlı ve kalifiyeli personelden oluşan bu alay 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda ve Ahal Teke Seferi'ndeki başarılarından dolayı ismini tüm çevrelerde duyurmayı başarmıştı. Hatta Skobelev'in Kafkasya'da komuta ettiği bu alayın üçüncü taburu, Ahal Teke Seferi'ndeki başarılarından dolayı Giorgiy gümüş trompetler ile ödüllendirilmişti⁴³². Skobelev'in terfilere hızlı bir şekilde alması hususunda Masalskiy'nin görüşüne katılmamak mümkün değildir. Zira Skobelev'in bu derece yükselmesi farklı şekilde izah edilemez. Muhakkak ki Skobelev, Rus tarihi açısından önemi yadsınamaz bir generaldir. Ancak bu derece hızlı terfi alabilmesi için çok ciddi denecek bir başarı göstermiş olması gerekmektedir. Böyle bir başarıyı ise bu zamana kadar henüz gösterememiştir. Çünkü Skobelev adını 1873 yılında gerçekleştirilen Hive Seferi'nde duyuracak ve başarılarla dolu olan askerî seferleri

---

⁴²⁹ Masalskiy, s. 85.

⁴³⁰ Çantsev, s. 88.

⁴³¹ Sergey Leonidoviç Markov, “Pamyati M. D. Skobeleva”, **General Skobelev**, Moskva: İzdatelskiy Dom Dostoinstvo, 2013, s. 583.

⁴³² Masalskiy, s. 86.

birbirini izleyecekti. 1873 yılına kadar olan dönemde mutlaka komutanlarının takdirini kazandığı faaliyetleri olmuştur. Ancak yukarıda zikrettiğimiz Buhara sınırında gerçekleştiğini beyan ettiği eşkiya baskını ve Sarıkamış bölgesine istihbarat toplamak için yaptığı sefer sonucunda oluşan tepkilerden dolayı Skobelev Türkistan'daki ilk deneyimlerinde çok da başarılı sayılamayacak bir dönem geçirmişti. Bu şartlar düşünüldüğünde Skobelev'e atfedilen görevlerin, Skobelev'in başarısından ziyade nüfuzlu ailesinin baskıları sonucunda verildiğini düşünebiliriz. Ancak verilen bu rütbe ve terfilerin tek sebebinin sadece aile üyelerinin baskısı olduğunu ileri sürersek, Skobelev gibi hayatı başarılarla dolu olan bir generale haksızlık yapmış oluruz. Netice itibariyle, hatırı sayılır kişilerin önerisi ile Skobelev'in aldığı eğitim, azim, işini ciddiye alarak başarıya ulaşma hevesi ve her şeye rağmen komutanlarında bıraktığı iyi izlenimler birleşmiş ve Skobelev'in terfi etmesine ve yeni başarılarına katkı sağlamıştır.

2.3. Hive Seferi ve Sonrasındaki Gelişmeler

2.3.1. Hive Seferi

Çarlık Rusya'nın 1865 yılından itibaren Kazak bozkırlarından daha güneye inmek istemesi ve bu politikaya bağlı olarak Türkistan'da bulunan hanlıkların önemli merkezlerini işgal etmesi bölgede oluşan durumu gittikçe gerginleştirmiştir. 1873 yılına gelindiğinde Rus askerlerinin Sir Derya'nın sol kıyısına yerleştiği görülmektedir. Rusların bu bölgeye yerleşmeleri sonucunda Hive Hanlığı, Rus ilerlemesinin bir sonraki adımının kendi toprakları olduğunu anlamakta zorlanmamıştır. Bu yüzden Hiveliler sınırı geçerek Rus topraklarına akınlar düzenlemeye başlamışlardır. Hive Hanlığı'nın bu cüretkâr tavrına ise Ruslar, Kozaklardan teşekkür ettikleri gruplarla karşılık vermiş ve Hive Hanlığı'nın topraklarına saldırmışlardır⁴³³. Hive Hanlığı'nın bu tavrına başka bir sebep olarak hanlık topraklarının Çarlık Rusya'nın üç askerî bölgesi olan Kafkas, Orenburg ve Türkistan'a sınır olması gösterilebilir⁴³⁴.

Çarlık ve Hive Hanlığı arasında meydana gelen bu çatışmaların sebeplerini yukarıda zikretmiştik. Aslında Rusların Hive topraklarına saldırmasının nedenleri genel olarak Türkistan'a yönelme nedenleriyle örtüşmektedir. Siyasî ve özellikle ekonomik konuların

---

⁴³³ Runov, s. 98.

⁴³⁴ Nikolay İvanoviç Grodekov, **Hivinskiy Pohod 1873 Goda**, St. Peterburg: Tipografiya V. S. Balaşeva, 1883, s. 2.

bu yayılma politikasının temelini oluşturduğu aşikârdır. Ancak resmî olarak çarlık ve hanlığın sınır ihlallerinin nedenlerini taraflar şu şekilde izah etmektedir: Rus Hükümeti, Hive Hanlığı sınırlarında yaşayan dindaşlarını kurtarmak; Hive Hanlığı ise hanlığa saldıran ‘*dinsizlerden*’ topraklarını arındırmak için savaşa hazır durumdaydı. Hive Hanlığı bu amaçla propaganda yapmaya başlamıştır. Camilerde görev yapan imamlar hutbelerinde Rusları kötüleyerek halkı bu ‘*dinsizlere*’ karşı vatanlarını savunmak için birlik olmaya davet etmişlerdir. Kaufman ise Hivelilerin bu tutumuna reaksiyon göstererek, “*Ağır esaret altında zorluk çeken vatandaşlarımızı kurtarmak için Hive’ye saldırmalıyız*” demiştir⁴³⁵. Ayrıca Kaufman’ın Hive’ye bir seferin yapılması için iki yıl boyunca çarı ikna etmeye çalıştığı bilinmektedir⁴³⁶.

Rus Hükümeti’nin Hazar Denizi’nin doğu kıyılarını keşfetmeye başlaması ve Stotelov önderliğinde 1.000 kişilik bir grubun Krasnovodsk Körfezi’nde gösterdiği başarı sonrasında Krasnovodsk Kalesi’ni kurması, bölgede bulunan Türkler için hiç de iyi olmamıştır. Ruslar bölgede hâkimiyetlerini sağladıktan sonra Hazar Denizi’nin doğu kıyısında, Kafkasya Askerî Bölgesi’ne bağlı yeni bir Hazar Bölgesi kurmuşlardır. Böylece Hive Hanlığı’nın etrafı sarılmaya başlanmıştır⁴³⁷.

1873 yılında Hive Hanlığı, Rus kervanlarına yaptığı baskınları artırmıştır. Yapılan bu baskınlar, Rus tüccarları oldukça korkutmuş ve burada devam eden ticarî hayatın neredeyse durmasına sebep olmuştur. Çarlık topraklarına yapılan akınlar sonucunda da pek çok insan esir edilip köle olarak Hive bölgesine götürülmeye başlanmıştır. Kaznaçeev, Türkistan Genel Balisi Kaufman’ın barışçıl davranarak bu kötü durumu düzeltmeye çalıştığını, ancak teşebbüsün başarısızlıkla sonuçlandığını, Kaufman’ın göndermiş olduğu mektuplara hanın cevap vermediğini ve Hive saldırılarının Rus posta teşkilatlarına kadar sıçradığını, bundan dolayı da Hive’ye yapılacak sefer için kararın alındığını belirtmiştir⁴³⁸. Lakin Kaznaçeev’in aktardıkları Rus işgallerini haklı çıkarma çabasından başka bir şey değildir. Nitekim Hivelilerin Rus işgallerine karşı direniş

---

⁴³⁵ Runov, s. 98.

⁴³⁶ Januarius Aloysius MacGahan, **Campaigning on the Oxus and the Fall of Khive**, New York: Harper&Brothers Publishers Franklin Square, 1874, s. 202.

⁴³⁷ Runov, s. 98.

⁴³⁸ Kaznaçeev, s. 16.

göstermelerini, Ruslara ve Rus topraklarına saldırı olarak göstermek oldukça yanlı bir tutumdur.

Skobelev, Türkistan'a tekrar döndüğünde Hive Hanlığı'na yapılacak seferin hazırlıklarının hızlı bir şekilde devam ettiğini görmüştür. Yapılan görüşmeler neticesinde Hive Hanlığı'na saldırı vaktinin geldiğine ve bu saldırının dört ayrı grubun birleşmesiyle aynı anda üç koldan yapılmasına karar verilmiştir. Sefere katılacak grupların şu şekilde olması kararlaştırılmıştı; General Kaufman'ın önderliğini yaptığı 18 topla güçlendirilmiş 6.000 kişilik grup, Orenburg tarafından gelen 3.500 kişiden oluşan ve 8 topla desteklenen General Verevkin'in (1824-1890) komutanlığındaki Orenburg grubu, Albay Lomakin (1830-1902) komutanlığındaki 3.000 kişi ve 8 topla desteklenen Mangışlak grubu ve Albay V. İ. Markozov'un (1838-1908) komutanlığını yaptığı 2.000 kişi ile 10 topla güçlendirilen Krasnovodsk grubu. Bu gruplar yaklaşık olarak 15.000 askerden ve 44 toptan oluşmaktaydı. Burada dikkat çekmemiz gereken en önemli husus, Hive'ye düzenlenecek sefere katılan askerî güçlerin sayısının bundan önce Türkistan'a yapılan seferlerin askerî güçlerinden oldukça fazla olmasıdır⁴³⁹. Novikova, Rus kuvvetlerinin sayısını bize şu şekilde aktarmaktadır: “14.000 kişiden oluşan Rusların 3.500'ünü Kozaklar oluşturmaktaydı. Silahları ve havanları vardı. Ayrıca 20.000 deveye sahiptiler⁴⁴⁰”. Kuropatkin ise Hive Seferi için toplanan birliklerin, develer ve atların sayılarını aşağıdaki gibi vermiştir⁴⁴¹:

<i>Türkistan Birliği</i>	: 5.200 Asker	1.600 At	10.100 Deve
<i>Krasnovodsk Birliği</i>	: 2.200 Asker	500 At	2.600 Deve
<i>Mangışlak Birliği</i>	: 100 Asker	650 At	1.500 Deve
<i>Orenburg Birliği</i>	: 3.500 Asker	1.800 At	5.700 Deve
<i>Toplam</i>	: 11.000 Asker	4.550 At	19.900 Deve

Hive seferi için oluşturulan bu birliklerin generali olarak ise Kaufman atanmıştır⁴⁴².

---

⁴³⁹ Runov, s. 98-99.

⁴⁴⁰ Novikova, s. 12.

⁴⁴¹ Kuropatkin, s. 37.

⁴⁴² Maslov, s. 222.

Hive'ye yapılacak seferin başlamak üzere olduğunu gören Skobelev, bu sefere katılmak istemiştir. Hive seferine katıldığı takdirde her subayın bulunmak istediği Türkistan'da görev yapacak ve kendini ispatlama fırsatını elde ederek bölgeye ilk görevlendirildiği yıllarda hakkında oluşan haksız önyargıyı da silebilecekti. Runov, Skobelev'in bu hevesle yanıp tutuştuğunu belirtmiş ve daha önceden istediği şeyleri elde edebilmek için yaptığı en iyi şeyi yaparak Hive Hanlığı'na düzenlenecek olan sefere katılabilmek amacıyla tüm bağlantılarını bu hususu çözmeleri için ikna ettiğini belirtmiştir. Bağlantılarının çok güçlü olması sebebiyle bu iş yine Skobelev'in istediği gibi çözümlenmiştir. Bölgeye tayin kararını alan Skobelev, yanında bulunan arkadaşlarına *'Ya öleceğim ya da General olacağım'* diyerek bu konuda ne kadar istekli olduğunu da belirtmiştir⁴⁴³.

Skobelev, Hive Seferi'ne Albay Lomakin'in yönetiminde bulunan Mangışlak grubuna dahil olarak katılmıştır⁴⁴⁴. MacGahan, Verevkin yönetimindeki Orenburg grubunun yola çıkmasından 14 gün sonra bu grubun, 12 bölük piyade, 150 kişiden oluşan bir bölük Kozak, her biri 120 kişiden oluşan iki bölük asker ve 10 top ve bir roket bölüğü ile birlikte yola çıktığını belirtmiştir. Ayrıca ordunun taşınması için 1.200 deveye ihtiyaç olduğunu, ancak Kırgız ve Karakalpak ahalisinin bu develerin temin edilmesi hususunda gerekli yardımları yapmadıkları için Binbaşı Navrodskiy'nin zorla 380 deve, 110 beygir ve 3.000 keçi ile koyun aldığını söylemiştir⁴⁴⁵. Hazırlıklar tamamlandıca Lomakin önderliğinde bulunan grup üçe ayrılmış ve birinci grubun başına Yarbay Skobelev getirilmiştir. Yola çıkan ilk grup işte Skobelev'in önderliğini yaptığı bu gruptur⁴⁴⁶. Skobelev'in açtığı yoldan Grodekov'un (1843-1913) emrindeki askerler ve son olarak da Lomakin'in komutanlığında bulunan ana güçler ilerlemeye başlamıştır. Bölge hakkında pek fazla bilgileri olmamasına rağmen grup birbirinden 25-60 verst uzaklığında olan kuyuların bulunduğu yerleri dinlenme yeri olarak belirlemiştir. Yolun yarısına gelince tüm güçler birleşecek ve daha uzun süre dinlenerek yorgunluklarını atacaklardı⁴⁴⁷.

---

⁴⁴³ Runov, s. 99.

⁴⁴⁴ Grodekov, **Hivinskiy Pohod 1873 Goda**, s. 168.

⁴⁴⁵ MacGahan, s. 206.

⁴⁴⁶ Kostin, s. 33.

⁴⁴⁷ Runov, s. 99.

Rus kuvvetleri seferin ilk günlerinde çok iyi şartlarda ilerlemiştir. Çünkü bu mevsimde Rusların ilerlediği güzergâhı Türkmenler nadir kullanmaktaydılar. Türkler, bu mevsim koşullarında da Rusların bir sefer düzenleyeceklerini, düzenleseler bile ilerleyemeyeceklerini düşünmekteydiler. Bu yüzden Ruslar baskın yaptıkları köyleri hazırlıksız bir şekilde yakalamışlardır⁴⁴⁸. Çünkü yerli halk da Ruslar gibi hava sıcaklığından rahatsızdı ve tükenmiş bir durumdaydı⁴⁴⁹.

Mangışlak grubu çölde iki hafta bu şekilde ilerlemiştir. Bu zaman diliminde iki grup Lomakin'in emriyle birleşmiş ve öncü grubu oluşturmuştur⁴⁵⁰. Bu öncü grubun başına ise Skobelev getirilmiştir⁴⁵¹. Skobelev'in komutanlığını yaptığı bu grup uzun süren yolculuktan sonra Üst Yurt Çölü'ne yaklaşmıştır. Bölgede bulunan kuyuların birbirlerinden 50-70 verst uzaklıkta olmaları zor şartları beraberinde getirmiştir. Çölde hayatın son belirtileri de kaybolmuş, sadece yılan ve kertenkelelere rastlanmaya başlanmıştır. Bu çetrefilli günlerin ardından İltece kuyusuna varılmıştır. Burada askerlere yetecek kadar suyun olması ve askerlerin takatlerinin kalmamasından dolayı mola vermek zarurî olmuştur⁴⁵².

İltece kuyusunun olduğu bölgede mola veren Rus kuvvetleri yorgunluklarını atmanın ve suya kavuşmanın sevincini yaşarken Hiveliler, Rus ilerleyişini haber almış ve bu ilerleyişi durdurmanın çarelerini aramaya başlamışlardır. Bu amaca uygun olarak aldıkları ilk karar ise Rusların güzergâhında bulunan ve bölgede ilerlemelerini kolaylaştıran kuyuların zehirlenmesiydi. Lomakin, Hivelilerin bu emelini öğrenir öğrenmez Skobelev'e talimatlar vermiş; Hivelilerin önüne geçerek onları engellemesini istemiştir. Ayrıca Skobelev, Hivelileri durdurmak için Lomakin'den '*duruma göre hareket etme*' iznini almıştır ki bu onun askerî hayatı boyunca karakterine uygun bir talimat olarak tam da istediğiydi. Grup yola çıkmıştı ancak görev oldukça zordu. Hem bu bölgeyi bilmiyorlardı hem de çöl şartlarından dolayı oldukça güç ilerliyorlardı. Bu yüzden Skobelev kendine verilen emri gerçekleştirmek amacıyla daha ufak bir grupla yola devam etmek istemiştir.

---

⁴⁴⁸ Kodi ve Matrosova, s. 11.

⁴⁴⁹ Novikova, s. 12.

⁴⁵⁰ Runov, s. 99.

⁴⁵¹ Maslov, s. 229.

⁴⁵² Runov, s. 99.

Birlikten ayrılmadan önce yönetiminde bulunan askerlerin komutanlığını Binbaşı Avarskiy'e (1846-1907) bırakmıştır. Yanına 12 Kozak ve 10 Kırgız alarak yola devam etmiştir⁴⁵³.

Skobelev ve emrindekiler Hivelilerden önce kuyulara varmayı başarmıştı. Ancak Hiveliler onlara uzak değildi. Bu yüzden Skobelev siperler kazılmasını emretmiş ve savunma hazırlıklarına başlamıştır. Bu hazırlıkların sürdüğü esnada Skobelev'in Avarskiy'nin önderliğine bıraktığı grup onlara yetişmiştir. Askerlerin yönetimini tekrar eline alan Skobelev ilerlemeye devam etmiştir. Türkistan'daki bu ilk askerî operasyonda Ruslar açısından gösterdiği başarı, Türklere ait bir ticaret kervanının basılması ve yağmalanması olmuştur. Rus ilerlemesi devam ederken bir sonraki dinlenme yeri olan kuyuda Kırgız bir tüccarın büyük kervanıyla konakladığı haberi birliğe ulaşınca Skobelev, emrine aldığı 10 Kozak ile beraber tekrar yola çıkmıştır. Kervana yaklaştığı sırada kendilerine açılan ateşin şaşkınlığıyla ilk başta bocalayan Skobelev, sonrasında durumu kontrol altına almış ve kervanı dağıtmıştır. Bu esnada kervandan kaçan bir atlıyı takip ederken ikinci bir kervanla karşılaşmıştır. Ancak bu kervan ilk kervandan daha büyüktü ve daha çok silahları vardı. Ayrıca tahminlere göre ikinci kervanda 200 kadar silahlı insan bulunmaktaydı. Skobelev ise bu kervana karşı vereceği mücadelede sadece 10 kişi ile beraberdi. Çaresiz kalan Skobelev, yine de emrindeki 10 askere saldırı emrini vermiştir. Bu emri verirken kendisi de askerlerinin önünde bulunmuş ve birebir çatışmaya girmiştir. Skobelev çatışma esnasında ilk yarasını almış ve bu durum emrindeki askerlerin korkmasına sebep olmuştur. Ruslar için mağlubiyetin kaçınılmaz olduğunun düşünüldüğü esnada Rus askerlerinden 'yaşasın' sesleri yükselmeye başlanmıştır. Skobelev'in geride bıraktığı ana güçler kervan tarafından kısıtılan Skobelev ve emrindekilerin yardımına yetişmiştir. Kırgızlar yardımın geldiğini görünce develerine binerek kaçmaya başlamışlardır. Yaralı olmasına rağmen Skobelev kaçanların takip edilmesini emretmiş ve operasyonun başına geçmiştir. Kaçan Kırgız kervanının üzerine ateşler açılarak tamamı çölde dağıtılmıştır⁴⁵⁴.

Skobelev'in yönettiği kervana yapılan takibin başarılı olması Rusları oldukça kazançlı çıkarmıştır. Çünkü dağıtılan kervanın tahıl, un ve silahları Rusların eline geçmiştir.

---

⁴⁵³ Runov, s. 99-100.

⁴⁵⁴ Runov, s. 100.

Bunların yanı sıra kervandan alınan en değerli şey ise develerdi. Skobelev, develerin çöl şartlarına daha uyumlu olduğunu ve onlarla yapılacak yolculuğun daha hızlı olabileceğini bildiği için askerleri develere bindirmiş ve bunun sonucunda grubun ilerleme hızı bir hayli artmıştı⁴⁵⁵. MacGahan, bu kervanların Kırgızların değil Türkmen kervanı olduğunu, Türkmenlerden birkaç kişinin öldüğünü, 15 kişinin esir edildiğini ve 150 kadar devenin ele geçirildiğini yazmıştır. Rus tarafında ise Skobelev'in de aralarında olduğu birkaç kişinin yaralandığını eklemiştir⁴⁵⁶. Filippov, Skobelev'in bu baskında yaralı olmasına rağmen cesaretiyle herkese örnek olduğunu söylemiş ve MacGahan'ın belirttiği gibi kervandan 150 deve ile erzak alındığını belirtmiştir⁴⁵⁷.

Kodi ve Matrasov, Skobelev'in bu çatışmada 6 kılıç darbesi alarak yaralandığını ve çok kan kaybettiğini söylemiş ve atın üzerinde uzun süre ilerlemesinin zor olmasına rağmen hemen ertesi gün ata binerek bu işi başarıyla tamamladığını; gözlem yeteneğini geliştirmesine sebep olacak ilk çatışma deneyiminden alınmış akıyla çıktığını belirtmiştir⁴⁵⁸. Artamonov ise Skobelev'in aldığı kılıç darbelerinin sayısını yediye kadar çıkarmıştır⁴⁵⁹. Görüldüğü üzere Skobelev'in burada kaç kılıç darbesi aldığına dair ortak bir görüş yoktur. Ancak buradan kesin olarak anlaşılan Skobelev'in yaralandığı ilk savaşı yaşamış olduğudur.

Runov'un aktardıklarına göre Hive Seferi'ne katılan A. İ. Krasnitskiy, Skobelev hakkında şunları belirtmiştir: *“Aynı grupta genelkurmayaya bağlı pek çok yarbay ilerliyorduk. Skobelev, yakaşıklı ve zayıftı. Delikanlı görüntüsünden taviz vermeyerek yürümeye çalışıyordu. En azından yanında bulunan diğer arkadaşları gibi zor şartlar karşısında eğilmemişti. Başını hep dik tutmuş ve yürürken beyaz üniformasının tüm düğmelerini de iliklemişti. Bu yolun zorluklarla dolu olduğunu herkes gibi biliyordu. Ancak o korkunç bir iradeye sahipti ve bu zorlukları güçlü iradesiyle bertaraf ediyordu. Bazen*

---

⁴⁵⁵ Runov, s. 100.

⁴⁵⁶ MacGahan, s. 211.

⁴⁵⁷ Filippov, s. 9.

⁴⁵⁸ Kodi ve Matrosova, s. 11. Runov, Skobelev'in bu çatışma sonucunda 7 yara aldığını belirtmiştir. Runov, s. 100.

⁴⁵⁹ Vladimir Alekseeviç Artamonov, s. 22.

*duraksıyordu ve nefes alıp veriyordu. Sonra ise dik durarak tekrar yoluna devam ediyordu*⁴⁶⁰”.

Skobelev bu harekâta karşılaştığı zorlukları aldığı eğitimlerle atlatmayı başarmıştır. Donanımlı olmasından kaynaklanan özgüvenle çölde yapılan seferin planı ve tekniği konusunda oldukça yarar göstermiştir. Görev esnasında yaptığı başarılar genelkurmaya intikal etmiş ve onların da takdirini kazanmıştır. Skobelev, Hive bölgesine hareket etmeye başladığı ilk andan itibaren öncü gruba komutanlık etmiştir⁴⁶¹. Yanındakilerle beraber gördüğü yerler hakkında önemli bilgileri not alarak ana güçlere göndermiştir. Kuyu yollarını incelemek amacıyla istihbarat toplamış; su kaynaklarının tespit edilmesinde büyük çaba göstermiştir. Keşfedilen kuyuların korunmasını da üstlenmiştir. Bu ve bunun gibi faaliyetleri ile Skobelev ana güçlerin yollarına engelsiz devam etmeleri için elinden geleni yapmıştır. Onun verdiği bilgilerle de ilerleyiş bir düzene girmiştir⁴⁶².

Albay Markozov’un önderliğindeki Krasnovodsk grubunun ilerleyişindeki aksaklıklar ise bir hayli fazla olmuştur⁴⁶³. Mesafenin uzaklığı, hava sıcaklığı ve engin çöllere Markozov ve askerlerini oldukça zorlamıştır⁴⁶⁴. Kaynakların yetersizliği ve develerin zayıflığından dolayı 800 kilometrelik Üst Yurt Çölü’nü aşamamış ve 19 Mart gününde Çekişler’den çıkmak zorunda kalmışlardır. Yerli halktan alınan develer oldukça bitkin düşmüş; ilk günden sonra bayılmalar baş göstermişti. Bayılan develerin taşıdığı yükler yolun kenarında kalmış ve arkadan gelen askerler bu yükleri toplamıştır. Böylece seferin ilk üç gününde, sadece 23 verst yol kat edilebilmiştir. Ancak iki haftalık erzakları olan 138 yük kuru ekmeği arkalarında bırakmak zorunda kalmışlardır. Çünkü arkalarından gelen süvarilerin atlara yükleyecekleri ağırlıkların da bir sınırı vardı⁴⁶⁵.

Krasnovodsk grubu, 16 Nisan günü İgda kuyusunun yanında ilk sıcak çatışmasını yaşamıştır. Rus kuvvetlerinde bulunan Kozaklar saldırarak Türkmenleri dağıtmışlardır. Çatışma alanında 22 ölü, 21 yaralı ve 267 esir bırakan Türkmenler ağır bir darbe

---

⁴⁶⁰ Runov, s. 101.

⁴⁶¹ Novikova, s. 12.

⁴⁶² Runov, s. 101.

⁴⁶³ MacGahan, s. 202.

⁴⁶⁴ Grodekov, **Hivinskiy Pohod 1873 Goda**, s. 97.

⁴⁶⁵ Runov, s. 101-102.

almışlardır. Ayrıca binden fazla deve ve 5.000 koyun ele geçirilmiştir. Bu çatışmada Rusların biri subay olmak üzere toplamda 11 askeri yaralanmıştır⁴⁶⁶. Bu ufak çatışmadan da anlaşıldığı üzere hanlıkların dağılık grupları, Rusların ateşli silahlarla desteklenmiş askerleriyle mukayese edilecek düzeyde değildi.

Krasnovodsk grubunun bu başarısından sonra işler beklenildiği gibi olmamıştır. Bala-İşem kuyusuna ulaşmak için uzun bir mesafe kat etmek zorunda kalmışlardır. Sıcaklıkların artması askerlerin ve hayvanların ölmesine sebebiyet vermiştir⁴⁶⁷. Yaşananlar Ruslar için kötü geçecek zamanların habercisi olmuştur. Rusların himayesinde bulunan Türkmen rehberler güzergâhı değiştirmek ve birkaç gün Bala-İşem Vahası'nda kalmak istemişlerdir. Amaçları mola vererek hem askerlerin dinlenmesini hem de yorulan hayvanların kendilerine gelmesini sağlamaktır. Fakat grup komutanı, şanslarına güvenerek mola vermeyip güzergâhı da değiştirmeyerek yollarına devam etme kararı almıştır. 19 Nisan günü şafak vaktinde 100 kişilik Kozak grubu Orta Kuyu mevkiine ulaşmak için yola çıkmıştır. Kozak grubu, piyadeler takip etmiştir. Dayanılmaz sıcaklar ve su stoklarının bitmesi yüzünden, süvariler o gün zorlukla 25, piyade askerleri ise 12 verst yol kat etmişlerdir. Kum tepelerinin yerine, yüksek barkanlar⁴⁶⁸ oluşmaya başlamış ve askerlerin attığı her adım sonrasında havaya kalkan tozlar resmen havada sabit bir duvar oluşturmuş ve nefes alıp vermeyi zorlaştırmıştır. Bu şartlar Rus kuvvetlerinin durumunu saatler ilerledikçe daha da zorlaştırmıştır⁴⁶⁹.

Askerler güçlerini sonuna kadar kullanmak için kendilerini zorlamışlar; atlar ise attıkları her adım sonrası düşerek zorlukla ayağa kalkmışlardır⁴⁷⁰. Pek çok asker güneşin çarpmasıyla, diğerleri ise güçsüzlükten bayılmıştı. Böylece Krasnovodsk grubunun ilerlemesi yavaş olmuştur. 20 Nisan günü öncü grup suya ulaşma ümidiyle piyade askerlerine geri dönüş emri vermiş, ancak geri dönüş yolunda da işler istenildiği gibi gitmemiş; düzen tamamen bozulmuştur. Yere düşen askerlere ve hayvanlara artık yardım

---

⁴⁶⁶ Grodekov, **Hivinskiy Pohod 1873 Goda**, s. 106.

⁴⁶⁷ MacGahan, s.203.

⁴⁶⁸ Tek yönden esen bir egemen rüzgârın etkisiyle oluşan yarımday biçimli kumul. En yaygın kumul türlerinden biridir; dünyanın bütün kum çöllerinde oluşur.

⁴⁶⁹ Runov, s. 102.

⁴⁷⁰ Vasily Vasilyevich Verestchagin, **Painter-Soldier-Traveller Autobiographical Sketches**, Translated From the German and the French by F. H. Peters, M. A., Vol. II, London: Spottiswoode and Co., New-Street Square, 1887, s. 258.

edilemez olmuştur. İlerleyebilenler, silahlarını atarak ve soyunarak yollarına devam edebilmişlerdir. Bazıları çırılçıplak kalmış, kumda çukur kazarak soğuğu ve gölgeyi aramaya çalışmışlardır. Günün ikinci yarısında piyade komutanları tarafından gönderilen su yüklü develer bile bu sefaletle çare olamamışlardır. Çünkü kalabalık asker grubu suya saldırınca düzen toparlanamayacak şekilde bozulmuştur. Bu şartlarda seferin devam etmesi söz konusu bile değildi. Bu yüzden Markozov, Krasnovodsk'a dönme kararı almıştır. Nihâyetinde 14 Mayıs günü grubun son bölümleri de Krasnovodsk'a ulaşmayı başarmıştır. Neredeyse tüm askerler hastalanmış; 3 kişi yolda, 29 kişi ise hastanede ölmüştür. 457 süvari atından 177'si, 3.614 deveden 2.500'ü telef olmuştur. Albay Markozov, tüm bu başarısızlıklara rağmen Kafkasya Ordusu komutanı Büyük Knez Mihail Nikolaeviç'in şahsi teşekkürünü almıştır. Diğer gruplar, Krasnovodsk grubu ile kıyaslandığı zaman daha başarılı olmuştur. Albay Lomakin, Mangışlak grubu ile 50 derecelik sıcaklıkta göçebelerle çok sayıda çatışma yaşamasına rağmen çölü geçmeyi başarmıştır⁴⁷¹. MacGahan, *"Eğer Krasnovodsk grubu gibi diğer iki grup da çölü geçemeseydi Kaufman'ın başındaki ana güçlerin Hive'yi işgal etmesi imkânsızdı"* demiştir⁴⁷².

Novikova, 18 Mayıs'ta Mangıt şehri yakınlarında General Verevkin önderliğindeki Orenburg grubu ile Mangışlak grubunun birleştiğini belirtmiştir⁴⁷³. Grodekov da bu ordunun birleşme tarihini 18 Mayıs olarak vermiştir⁴⁷⁴. Ancak Kostin birliklerin 12 Mayıs günü General Verevkin'in emrine verilerek birleştiğini söylemiştir⁴⁷⁵. Komutan, Hivelilerin Amu Derya'nın sol kıyısında direneceklerini ve 5.000 atlı ve yaya askerin Hocalı şehrinin yakınlarında beklediğini öğrenmiştir. Rus kuvvetleri bu istihbarata rağmen saldırıya başlamış ve ufak çaplı çatışmalardan sonra Hocalı ve Mangıt şehirlerini zorlanmadan işgal etmiştir⁴⁷⁶.

---

⁴⁷¹ Runov, s. 103.

⁴⁷² MacGahan, s. 203.

⁴⁷³ Novikova, s. 12.

⁴⁷⁴ Grodekov, *Hivinskiy Pohod 1873 Goda*, s. 270.

⁴⁷⁵ Kostin, s. 34.

⁴⁷⁶ Runov, s. 104.

Kaznaçeev, Mangıt şehrinin işgal sürecini Runov'dan farklı anlatmıştır. Runov'un belirttiğine göre 5.000 kişilik bir Hive ordusu ile küçük denecek çatışmalar yaşanmıştır. Lakin Kaznaçeev'e göre olay şu şekildedir: Mangışlak ve Orenburg grubu birleşince general olarak Verevkin görevlendirilmiştir. Hocalı şehrinden Mangıt şehrine doğru ilerlemeye başlayan Rus kuvvetlerinin karşısında halk dayanmamış ve şehre giren birlikler şehri yakmıştır. Katkala şehri yakınlarında bulunan 10.000 Hive kuvveti Rusların açmış olduğu ateşle püskürtülmüştür. Savaş sonunda bölge Hivelilerin cesetleriyle dolmuştur. General Verevkin'in bu başarısı üzerine Hive Hanlığı tarafından kendisine barış teklifleri getirilmiştir. Verevkin, hana güvenmediği için emrindeki kuvvetleri Hive üzerine yönlendirmiştir⁴⁷⁷. Grodekov da Kaznaçeev'in anlattıklarıyla paralel bilgiler sunmuş ve Hivelilerin Ruslar karşısında ciddi kayıplar verdiğini söylemiştir⁴⁷⁸.

Runov'un aktardıklarına göre, bu sefer sonucunda Rus askerlerinin durumu da hiç iyi görünmüyordu. Askerlerin kıyafetleri yırtıldı, gömleklerinden çıplak bedenleri görünmekteydi. Subayların da üniformaları yırtılmış, yırtık kumaşlar ve ipler sarkık bir şekilde duruyordu. Ayakkabıları mahvolmuştu. Silahların kemerleri piyade askerlerinin omuzlarında morluklar oluşturmuş ve yaralara sebebiyet vermişti. Yüzleri kararmış, burunları kabuklanmış, yanak ve kulakları kabarcıklarla kaplanmıştı⁴⁷⁹.

Mangıt şehrine yapılan saldırıdan sonra şehirde resmen bir katliam yaşanmıştır. MacGahan Rusların yaptığı bu vahşeti şu şekilde anlatmıştır: *“Ruslar Mangıt'a yaklaşınca önce bölge yakınlarında bir köye saldırmışlardır. Köy ahalisini kadın erkek, çoluk çocuk demeden kılıçtan geçirmişlerdir. Körpe çocukları kuzu gibi boğazlamışlar ve köyü tamamen yakıp yıkmışlardır. Fakat bununla da yetinilmemiştir. Daha önceden tekliflerini kabul ederek teslim olan Mangıt halkına bile gaddarlık yaparak onlara saldırmışlardır. Kaçmaya çalışan kadınlar ve beşikteki çocuklar dahil olmak üzere herkesi kılıçtan geçirmişlerdir⁴⁸⁰”*.

---

⁴⁷⁷ Kaznaçeev, s. 19.

⁴⁷⁸ Grodekov, **Hivinskiy Pohod 1873 Goda**, s. 276.

⁴⁷⁹ Runov, s. 103-104.

⁴⁸⁰ MacGahan, s. 219.

Mangışlak grubuna bağlı olan Skobelev'in Kırgız kervanlarıyla yaşadığı çatışma esnasında yaralandığını belirtmiştik. Skobelev at arabasında yaralı ve ateşli bir şekilde yolculuğuna devam etmiştir. Runov, yolculuğun devam ettiği sırada alt rütbeli olan Kedrin adlı bir askerle Skobelev arasında geçen diyalogu şu şekilde aktarmıştır: “*Kedrin, Skobelev'e 'Siz Yarbay, neden bu çölleri Petersburg'a tercih ettiniz?' diye sormuştur. Skobelev ise, 'Petersburg'da çok fazla komutan var, burada çölde ise sadece ben varım. Şans başkentte durmayla yakalanmaz, o çatışma alanlarında yakalanır' demiştir*⁴⁸¹”. Bu konuşma ne kadar zor şartlar altında olursa olsun, hayatı tehlikede dahi olsa bile Skobelev'in bulunduğu durumdan bir hayli memnun olduğunu göstermiştir.

Skobelev'in yaralarının iyileşmesi üzerine Verevkin kendisinden hem inceleme yapması hem de yerli halka ceza vermesi için birkaç Türkmen köyünü yakıp yıkmasını istemiştir⁴⁸². Bu görev için de Skobelev'in emrine 200 Kozak vermiştir. Talimatları alan Skobelev emrindekilerle yola çıkmıştır. Günlerce Mangıt yakınlarında Köbe Dağı'nın eteklerinde inceleme yapmış ve birkaç köye saldırmıştır. Yerli halk umutsuzca köylerini korumaya çalışmış; ancak direnememiştir. Nihâyetinde yakılan köylerin haberi bölgeye hızlıca yayılmıştır. Yerel yöneticiler başlarına aynı durumun gelmesini istemediklerinden Verevkin'in yanına gelerek itaatlerini bildirmişlerdir. İlk olarak Yangi Yab, Gurlen, Kıtay, Kyata gibi şehirlerin temsilcileri gelmiş; daha sonra ise onları diğerleri takip etmiştir⁴⁸³.

Kaznaçeev, Skobelev'in kendisine verilen başka bir görev için Kırgız köyüne uğradığını, köy halkının tutumlarının kötü olması dolayısıyla da yanında sadece 12 Kozak askeri olmasına rağmen 100 kişilik bir gruba saldırdığını söylemiştir. Ayrıca yaptığı bu saldırı sonucu 180 deve ve 800 pud⁴⁸⁴ ekmek ele geçirerek ordunun asıl kuvvetlerini içinde bulunduğu kritik durumdan kurtardığını belirtmiştir⁴⁸⁵.

Rus kuvvetleri Hive'ye doğru ilerlemeye devam ederken Hiveli küçük grupların devamlı, özellikle de gece yaptıkları akınlar Rusları oldukça zor durumda bırakmıştır. Hiveliler

---

⁴⁸¹ Runov, s. 104.

⁴⁸² Maslov, s. 233.

⁴⁸³ Runov, s. 104-105.

⁴⁸⁴ 1 Pud, 16,38 kg

⁴⁸⁵ Kaznaçeev, s. 18.

gece karanlık çöktüğü vakit, Rus nöbetçilerini öldürmüşler ve diğer gruplara saldırı için sinyal göndermişlerdir. Sinyali alan atlı grubun saldırması sonucu pek çok insan ölmüş, hayvanlar ve yiyecekler Hive tarafına götürülmüştür. Ayrıca Hiveliler yanlarında götüremedikleri tüm eşyaları da ateşe vermişlerdir. Bu ani saldırıların Ruslarda bıraktığı tahribat normal bir çatışmadan daha ağır olmuştur. Çünkü Rusların yiyecek stokları bu saldırılar sonucunda erimeye başlamıştır. Saldırıların artmasıyla Verevkin durumun vahametini anlayarak Skobelev'i erzakların ve çeşitli eşyaların korunması için görevlendirmiştir. Skobelev, silahlı gruplar tertip etmiş ve onlara Hivelileri gördükleri an ateş açma emrini vermiştir. Bu görev layıkıyla yapılmış; böylece erzak ve teçhizatlar korunmuştur. Baskını yapan Hiveliler, Skobelev ve emrindekilerin açtığı ateşler sonucu hayatlarını kaybetmişlerdir⁴⁸⁶. Zeki Velidi Togan, Rusların ilerleyişini durdurmak amacıyla desteğe gelen 600 Türkmenin yıldırım hızıyla Rus karargâhına saldırdığını, Rusların pek çoğunu öldürdüğünü ve Skobelev'in boynuna bir kement atmak suretiyle yakaladığını söylemiş; ancak onun, Rus askerlerinin yardımı sayesinde kurtulduğunu aktarmıştır⁴⁸⁷.

Hive akınlarının devam ettiği günlerde 23 Mayıs günü Kafkas birlikleri de diğer birliklerle birleşmiş ve böylece Rus askerî gücü bir bütün hâline gelmiştir⁴⁸⁸. Runov, 26 Mayıs günü Rus kuvvetlerinin Hive'ye ulaştığını belirtmiştir⁴⁸⁹. Verevkin, Hive şehrinin savunma için çok elverişli bir şehir olduğunu bilmesine rağmen General Kaufman'ın gelmesini beklemeden Hive'ye saldırmıştır. Ancak tam olarak hazırlanılmadığı için yapılan taarruzda Ruslar 4 ölü ve 50 yaralı vererek geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Ertesi gün Hiveliler, Ruslara surların ardında kalan ölülerini almaları için müsaade etmişlerdir. Kaufman'ın şehre yaklaştığını öğrenen Hiveliler, Kaufman'a elçi göndermiş ve onunla görüşmek istemişlerdir. Görüşmelerin devamı sırasında Verevkin, Lomakin'in idaresine verdiği küçük bir grubu Hive üzerine göndermiştir⁴⁹⁰. Diğer taraftan da Skobelev, Verevkin'den aldığı izinle kale kapılarının önüne kadar ilerlemiştir⁴⁹¹. Bu

---

⁴⁸⁶ Runov, s. 105.

⁴⁸⁷ A. Zeki Velidi Togan, **Bugünkü Türkili ve Türkistan ve Yakın Tarihi**, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1981, s. 234.

⁴⁸⁸ Grodekov, **Hivinskiy Pohod 1873 Goda**, s.282.

⁴⁸⁹ Runov, s. 105.

⁴⁹⁰ Maslov, s. 236.

⁴⁹¹ Runov, s. 107.

arada Rus kuvvetleri Hive şehrini aralıksız ateş altına almıştır. Top atışlarına dayanamayan kale kapılarında gedikler oluşmuş⁴⁹²; Skobelev ile emrindeki askerler bu gedikleri kullanarak şehre girmiştir⁴⁹³. Başarılı hücumlar sayesinde Hive sarayı Skobelev tarafından işgal edilmiştir⁴⁹⁴. Maslov, Hive şehrinin ele geçirilmesine rağmen Kaufman'ın şehrin bu şekilde alınmasından memnun olmadığını söylemiştir⁴⁹⁵.

Filippov eserinde, Skobelev'in Hive'ye yaptığı saldırıyı Kaufman'ın büyük bir hata olarak gördüğünü belirtmiştir. Çünkü Skobelev'in Hive şehrine hücum ettiği anlarda halkın çaresiz kaldığını gören şehrin ileri gelenleri daha fazla kayıp vermemek için Ruslara karşı sadakati simgeleyen ekmek ve tuz ikramı ile Kaufman'ın huzuruna çıkmaya hazırlanmaktaydı. Hivelilerin teslim olacağını anlayan Kaufman şehre girmeye hazırlandığı zaman insanların bağırışlarını ve silah seslerini duyunca yaşananlara anlam verememiştir⁴⁹⁶. MacGahan da Filippov'un anlattıklarına benzer şeyler söylemiştir. Verevkin yaralandığı için yerine vekil olarak Sarañev'in atandığını aktaran MacGahan, bu esnada Skobelev ve Şuvalov'un kendilerini ispatlamak için şehre girdiğini ve mukavemet gösteren Türkleri kesip biçmeye başladıklarını söylemiştir. Skobelev ve Şuvalov'un amaçlarının şehri harp ederek aldık izlenimi vermek olduğunu eklemiştir. MacGahan'a göre buna gerek yoktu. Çünkü General Kaufman zaten şehre savaşız bir şekilde girmişti. Skobelev ve Şuvalov'un Kazavat Kapısı'ndan içeri iki tabur asker ile girerek Türkler üzerine ateş açmasının, halkın da şehrin tepelerine çıkarak onlara aynı şekilde karşılık vermesine sebep olduğunu söylemiştir⁴⁹⁷.

Filippov'un eseri, Rus askerlerinin Hive'ye girişini ayrıntılı bir şekilde tasvir etmiş ve Kaufman tarafından hatalı bulunan Skobelev'in faaliyetlerini ve olayın gerçek yüzünü şu şekilde anlatmıştır: 28 Mayıs sabahı Hive şehrine yaklaşan Rusların komutanı Verevkin yaralandığı için komutanlık görevi Albay Sarañev'e verilmiştir. Bu esnada Skobelev'in emrindekiler Hive şehrini bombalamaya başlamışlardır. Zor durumda kalan Hive hanı

---

⁴⁹² Vladimir Alekseeviç Artamonov, s. 22.

⁴⁹³ Tolbuhov, s. 119.

⁴⁹⁴ Kaznaçeev, s. 19.

⁴⁹⁵ Maslov, s. 237.

⁴⁹⁶ Filippov, s. 12-13.

⁴⁹⁷ MacGahan, s. 230.

kendisine sunulacak şartları kabul edeceğini, bu yüzden bombardımanın durdurulmasını istemiştir. Ancak hanın haberini götürecek elçi Rus karargâhı yönünde yola çıktığı esnada bile Hive halkı Ruslara ateş etmeye devam etmiştir. Bu yüzden Skobelev bombardımana devam edilmesi emrini vermiştir. Han tekrar bir elçi göndererek bu olayla bir alakası olmadığını ve Ruslara karşı açılan ateşi boyun eğmek istemeyen Türkmenlerin yaptığını belirtmiştir. Ancak hanın elçisine inanılmamış ve bombardıman devam etmiştir. İlerleyen günlerde hanın söylediklerinin doğru olduğu ve Türkmenler üzerinde yaptırım gücünün olmadığı ortaya çıkmıştır. Buna rağmen Skobelev ve komutanlar bunu o an için kestiremediklerinden saldırıya devam etme kararı almışlardır. Han, komutanlardan olumlu bir cevap gelmediğini görünce, Hive şehrinde 15 verst uzaklıkta olan Genel Vali Kaufman'a bir ulak göndermiş ve bombardımanın durdurulmasını istemiştir. Kaufman bombardımanın durdurulması için gerekli emirleri verdiğini elçiye bildirmiş ve hanın ertesi sabah şehrin kapısına çıkarak kendisini karşılamasını istemiştir. Kaufman ertesi gün Hive'ye geldiği vakit şehirden silah sesleri duyulmaya başlanmıştır. Çünkü Türkmenler teslim olmayı kabul etmemiş ve Ruslar bu yüzden onlara ateş açmışlardır. Albay Sarañev'in Türkler ile savaşmayı arzu eden bir komutan ve etrafında Skobelev ve Şuvalov gibi genç aynı zamanda savaşma arzusu ile yanıp tutuşan subayların oluşu Rusların Hive'ye saldırışının en büyük nedenlerinden biridir. Kaufman'ın şehre girdiği sırada bu duruma Türkmenler ateşle karşılık verince sinirlenen Sarañev hücum emrini vermiştir. Skobelev ise bu emri memnuniyetle yerine getirmiştir. Kapılarda açılan gedikler sayesinde Skobelev ve emrindekiler şehre girmişler ve han sarayını işgal etmişlerdir⁴⁹⁸. Novikova, Skobelev'in şehri temizlediğini ve burada ele geçirdiği üç topu kampa gönderdiğini belirtmiş bu başarılı harekâttan sonra General Kaufman'ın at üzerinde şehre girdiğini söylemiştir. Novikova, Kaufman'ın şehrin fatihi olarak at üstünde şehre gelmesini yadırgamamıştır. Çünkü ona göre Kaufman tüm savaş boyunca orduları yönetme işini gayet iyi yerine getirmiştir. Ancak Hive'nin alınışında asıl takdiri Skobelev'in yönetimindeki birliğin alması gerektiğini de sözlerine eklemiştir. Çünkü şehrin kapıları henüz 30 yaşlarında olan Skobelev ve onun emrindeki askerler sayesinde açılmış ve Kaufman muzaffer bir komutan edâsıyla at üstünde şehre girebilmiştir⁴⁹⁹.

---

⁴⁹⁸ Filippov, s. 13.

⁴⁹⁹ Novikova, s. 14.

Kaufman bölgeye gelince Hive hanı Muhammed Rahim onunla görüşmek istemiş ve 2 Haziran 1873 tarihinde bu görüşme gerçekleşmiştir⁵⁰⁰. Bu görüşmenin tarihini Grodekov 2 Haziran⁵⁰¹, MacGahan ise 14 Haziran olarak vermektedir⁵⁰². MacGahan, bu görüşmede II. Muhammed Rahim Bahadır Han (1864-1910) ve Kaufman arasında geçen diyalogu şu şekilde aktarmıştır: “*Kaufman; ‘Üç sene önce dediğim gibi seni görmeye geldim’ dediğinde, han ona; ‘Evet, Allah’ın takdiri bu şekilde oldu’ diye cevap vermiştir. Kaufman ise; ‘Hayır, burada bir yanlışlık var. Allah’a bağlanacak bir durum yoktur. Üç sene önce beni dinleyerek tekliflerimi kabul etseydiniz Allah bile buraya gelmemi istemezdi. Siz şu andan itibaren ne yapacaksınız?’ diye hana bir soru sorar. Han ise; ‘Çarlık Rusya’ya bağlı kalmaktan başka yapacak bir şeyimiz kalmamıştır.’ diye cevaplar. Kaufman verilen bu cevaptan memnun kalarak; ‘Sarayınız ve tahtınız sizindir. Sadece çarlığın gücüne itaat edin.’ demiştir⁵⁰³”.*

Görüşmelerden sonra 12 Ağustos 1873 tarihinde Çarlık Rusya ve Hive Hanlığı arasında bir antlaşma yapılmıştır⁵⁰⁴. Yapılan bu anlaşmayla Hive Hanlığı, çarlığa bağlı kalacağını ilan etmiş ve Amu Derya Nehri’nin sağ tarafında kalan Hive toprakları Ruslara bırakılmıştır. Hive Hanlığı tazminat olarak 2.200.000 Ruble’yi Çarlık Rusya’ya vermeyi kabul etmiştir. Yine Rusların Hive topraklarında vergisiz ticaret yapmalarına müsaade edilmiştir. Böylece Hive Hanlığı’nın Rus pazarı hâline gelmesi için ortada hiçbir engel kalmamıştır⁵⁰⁵. Hanlığın Çarlık Rusya ile yaptığı bu anlaşmaya karşı çıkan Yomut Türkmenleri birkaç gün sonra Ruslar tarafından saldırıya uğramıştır. 14-15 Haziran’da gerçekleşen bu çatışmada Türkmenlerin kaybı 800’dür. Çarlığın tüm Hive Seferi boyunca toplam kaybının 33, yaralı sayısının ise 131 olduğu düşünülürse Rus ve Türk güçlerinin kıyaslanması daha iyi yapılabilir⁵⁰⁶.

---

⁵⁰⁰ Hamid Ziyaev, **Türkistan’da Rus Hâkimiyetine Karşı Mücadele**, çev. Ayhan Çelikbay, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007, s. 290.

⁵⁰¹ Grodekov, **Hivinskiy Pohod 1873 Goda**, s. 316.

⁵⁰² MacGahan, s. 276.

⁵⁰³ MacGahan, s. 276.

⁵⁰⁴ Becker, s. 74.

⁵⁰⁵ Kaznaçeev, s. 20.

⁵⁰⁶ Runov, s. 107.

Türkistan’da kazanılan bu zafer Rus Hükümeti tarafından takdirle karşılanmıştır. General Kaufman 2. derece Aziz Giorgiy Nişanı, Sir Derya Bölgesi komutanı General N. N. Golovaçev (1823-1887) ve Orenburg grubunun komutanı General Verevkin, 3. derece Aziz Giorgiy Nişanı ile ödüllendirilmiştir. Beş subay ise 4. derece Aziz Giorgiy Nişanını almaya hak kazanmıştır. Ayrıca Türkistan Askerî Bölgesi Komutanı Tümgeneral V. N. Trotskiy’e (1835-1901) elmaslarla süslü altın bir kılıç hediye edilmiştir. 23 general ve bazı subaylar da altın kılıçlar ile ödüllendirilmiştir⁵⁰⁷. Skobelev, 4. derece Aziz Giorgiy Nişanını almaya hak kazanan beş subaydan birisi olmuştur⁵⁰⁸.

Runov, Hive seferi bitince Skobelev’in kendi görüşlerini içeren bir rapor hazırladığını ve genç olmasına rağmen pek çok husus hakkında önemli bilgiler verdiğini belirtmiştir. Ancak yüksek kurmayların Skobelev’in yaşı itibarıyla bu raporlara itibar etmediğini de eklemiştir. Skobelev bazılarınca itibar görmeyen bu raporlarını saklamış ve ileride düzenlediği Ahal Teke Seferi’nden sonra *“Bu görüşlerime zamanında kimse itibar etmemiştir. Ancak gerçekleşen olaylar haklı olduğumu göstermiştir”* demiştir⁵⁰⁹.

2.3.2. Skobelev’in Hive Seferi’ndeki Rolü

Skobelev’in, Hive Seferi’nde verilen görevleri eksiksiz yapması başkentte adının duyulmasına sebep olmuştur. Askerî çevreler genç subayın geleceğinin parlak olacağına dair yorum yapmaktan çekinmiyorlar; Skobelev’e dair besledikleri güveni her ortamda söylüyorlardı. Ayrıca onun Hive Seferi’ndeki faaliyetlerine bakarak hakkında olumlu görüş beyan edenler sadece Ruslar olmamıştır. Örneğin Hive Seferi’ni gözlemlemesi için New York Herald gazetesinin görevlendirdiği Amerikalı MacGahan, geleceğin komutanı ve devlet adamı olarak gördüğü Skobelev’in en önemli başarılarının, başlı başına tehlikelerle dolu olan yolları geçmek, bölgelerin haritasını çizmek, çölde en önemli husus olan kuyuları bulup işaretlemek ve bu kuyulardan ne kadar su temin edebileceğini hesaplamak olduğunu söylemiştir⁵¹⁰.

---

⁵⁰⁷ Runov, s. 107-108.

⁵⁰⁸ Kostin, s. 36.

⁵⁰⁹ Runov, s. 108.

⁵¹⁰ Runov, s. 108.

Kostin, Hive seferinin başarıyla sonuçlanmasının Skobelev açısından son derece önemli olduğunu söylemiştir. Ayrıca burada elde ettiği başarıların kendisi hakkında oluşmuş kötü imajı sildiğini ve ne kadar cesaretli olduğunu herkese gösterdiğini sözlerine eklemiştir⁵¹¹. Vereşagin, 1887 yılında Paris’te yayımladığı eserinde Skobelev’in Hive Seferi ile ilgili önemli bilgiler vermiştir. Vereşagin, Skobelev’in, Hive Seferi’nde kendi askerî yeteneğini hem geliştirme hem de gösterme fırsatını yakaladığını ve sefer sırasında kendini enerjik, cesur ama aynı zamanda temkinli ve yerinde emirler verebilen bir asker olarak gösterdiğini söylemiştir. Seferin organizasyonunu ve güzergâhını dikkatlice inceleyerek bölge ile alakalı kesin bilgileri toplamaya çalıştığını da eklemiştir. Ayrıca kuyuların tespit edilmesini başarıyla yerine getirdiğini ve bu kuyuları ana güçler gelene kadar elinde tutmayı başardığını söyleyen Vereşagin, Skobelev’in emrinde olan askerleri manevi yönden de etkilemeyi ustalikle yaptığını aktarmıştır. Skobelev’in bir asker için olmazsa olmaz olan cesaret kavramına haddinden fazla sahip olduğunu da eklemiştir⁵¹².

Runov eserinde, Albay Lomakin’in Hive Seferi sırasında Skobelev hakkında söylediklerine yer vermiştir. Lomakin, Hive Seferi sırasında Mangışlak birliğine bağlı olan ve öncü grubun komutanlığını yapan Yarbay Skobelev’in talimatları çok iyi bir şekilde yerine getirdiğini, ayrıca alt rütbelilere karşı gösterdiği yaklaşımın son derece başarılı olduğunu söylemiştir. Skobelev’in emrindeki Kozaklar ile kendilerinden sayıca on kat fazla olan rakibi yenmeyi başardığını ve 15-28 Mayıs tarihleri arasında öncü grubun komutanlığını üstlendiğini eklemiştir. Ayrıca cesareti ve korkusuzluğu ile kendisinden bahsedilmesini sağladığını da söylemiştir. Runov, Georgievskiy Duması üyesi olan V. A. Poltoratskiy’nin sözlerine de yer vermiştir: *“Skobelev’i diğer insanlardan ayıran en önemli fark, doğal yetenekleridir”*. Yine Runov, yazar N. Knorring’in Skobelev hakkında söylediklerini şu şekilde aktarmıştır: *“Skobelev girişken ve enerjiktir. Hedefe ulaşmak için hiçbir engel karşısında durmaz; bu tutumu sayesinde hiçbir yerde geçinememiştir. O, birçok kişi ile tartışmış ve birçoğunu karşısına almıştır. Bu özelliğinin en büyük kanıtı ise görev yerinin sık değişimidir. Bir askerî bölgeden diğerine geçmiş ve pek çok düşman edinmiştir”*⁵¹³.

---

⁵¹¹ Kostin, s. 35.

⁵¹² Runov, s. 109.

⁵¹³ Runov, s. 109.

Kostin eserinde Skobelev'in korkusuzluğuna ve cesaretine örnek olarak V. A. Poltoratskiy'den naklen Şunları aktarmıŐtı: *“Ben dıŐarıya ııktım, her yer kapkaranlıktı. Skobelev'i sesinden tanıdım. Tőrkmn kıyafetlerini giymiş ve silahıyla önümüzde duruyordu. Tehlikeli bir yola ııkacaktı. Tanrı onların yardımcısı olsun. Bir daha görüŐebilecek miyiz bilmiyorum”*. Kostin, Poltoratskiy'nin korkularının yersiz olduğunu, bir hafta sonra Skobelev'in üç Tőrkmn ve iki Kozak ile sağ salim geri döndüğünü, yanında yol haritaları ve kuyuların yerini bildiren raporlar getirdiğini belirtmiŐtir⁵¹⁴.

Runov, Tőrkmn Genel Valisi Kaufman'ın, Hive Seferi'nden sonra Skobelev hakkında genellikle olumlu Şeyler söylediğini belirtmiştir. Yetkililer bir seferinde Kaufman'dan Skobelev'e kıyasla daha iyi olan bir subaya yardımcı olmasını istemiŐler; ancak Kaufman sinirlenerek, *“Bahsettiğiniz subayı bilmiyorum. Fakat Skobelev bu seferi iyi bir fırsat olarak değerlendirmiş, kendisini iyi bir Şekilde ispatlamıştır ve ben Skobelev'in bu baŐarisının devam edeceğini düşünüyorum”* demiştir. Kaufman, Tőrkmn'da görev yapabilecek subayların sadece cesaretli değer aynı zamanda bölgeyi iyi bilen ve bölgede ıalıŐmayı arzu eden kiŐilerden oluŐması gerektiğine inanıyordu⁵¹⁵. Kaufman'ın bu düşüncelerinden Skobelev'in deneyimli, eğitimli ve bölgeyi bilen biri olarak kendini tanıtmayı baŐardıđı görölmektedir.

Hive Seferi'nin ne denli zor Şartlar altında yapıldığını anlayabilmek için burada Skobelev'in kendi anlattıklarına yer vermemiz isabetli olacaktır. Hive Seferi'ndeki faaliyetleri hakkında, Skobelev ıok iyi olmadığını, ancak yine de çevresindekilerle kıyas yapıldığı zaman onlara karşı üstün olduğunu dile getirmiştir. Skobelev, bir röportajında, Nisan ayında paralel dizilen askerlerin harekâtının başladığını ve emrinde bir kolon asker olduğunu, verilen farklı talimatları yerine getirmeye başladığını söylemiştir. BiŐ Akti kuyusunun yanında küçük bir kolonun komutanlığının da ona verildiğini, ilerlemelerinin birtakım engellerle karŐılaŐtıkları için ıok yavaş olduğunu eklemiştir. Sıcaklığın 45 dereceye ulaŐtıđından, kuraklık ve boğucu havanın dayanılmaz oluŐundan bahsetmiştir. Göz atılan her yerde cansız ıölün ve sonsuz kumların olduğunu ve kuyularda buldukları suların da tuzlu ve son derece kötü oluŐunu anlatmıştır. Kuyuların ıok derin olduğu için suyu ııkartmalarının zorluklarına değerinen Skobelev, suyun atlara, develere ve koyunlara

---

⁵¹⁴ Kostin, s. 36.

⁵¹⁵ Runov, s. 110.

değil insanlara bile yetmediğinden yakınmıştır. Üst Yurt'a çıktıktan sonra havanın kuruluşunun ve boğuculuğunun daha da artmaya başladığını eklemiştir. Skobelev, bu ilerlemede birkaç kum fırtınası da atlattıklarını, bu şartlarda Hivelilere dair hiçbir emare görmediklerini de söylemiştir. Ayrıca sabah akşam demeden ilerlediklerinden ve gündüzleri dinlendiklerinden bahsetmiştir. Çadırları olmadığı için de bu dinlenmenin onların güneşin altında yanmaları anlamına geldiğini belirtmiştir. Askerlerin morallerinin de son derece bozuk olduğunu aktaran Skobelev, yürüyüş sırasında geride kalan askerlere değinmiş; bu yüzden bazen sert tedbirler almak zorunda kaldıklarından bahsetmiştir. Askerlerin enerjilerinin ve dikkatlerinin arttırılması için bazen davullar çalarak ilerlemeye çalıştıklarını, karşılarına çıkan kuyuları gördüklerinde ise düzenlerinin iyice bozulduğunu anlatmıştır. Skobelev, kuyuyu gören insanların resmen hayvana dönüştüklerini söylemiş; bu durumun subayların sayesinde normale döndürülmeye çalışıldığını aktarmıştır. Kyat şehrine doğru ilerlediklerinde öncü grubun komutanlığının kendisine verildiğini ve Orenburg ile Kafkas gruplarının önünde gittiğini; emrindeki Kozaklarla birlikte başkentlerine doğru çekilen Hivelileri takip ettiğini söylemiştir. Skobelev, Hiveliler'in yolları bozmaya, köprüleri yıkmaya ve tüm güçleriyle yolculuklarını zorlaştırmaya çalıştıklarını anlatmış; bu yüzden de emrindeki Kozakların Hivelilere saldırdığını aktarmıştır. Hiveliler'in bu saldırı karşısında atlarına atlayarak kaçmaya başladıklarını söylemiştir. Yine yıkılan yerleri hızlıca tamir ettiklerini, ancak bu işin oldukça zor olduğunu ve bu yaptıkları sayesinde askerlerin yollarına engelsiz bir şekilde devam ettikleri için kendilerini mutlu hissettiklerini belirtmiştir. 25 Mayıs'ta Hive'den 30 verst uzaklıkta olan Kot-Kupır şehrine yaklaştıklarını söyleyen Skobelev, birkaç Hivelinin şehre girmelerini engellemek için köprüyü yaktıklarını gördüğünü ve Kozaklarla birlikte köprüye doğru hızlıca gittiğini aktarmıştır. Bunun üzerine de Hivelilerin bahçelere kaçtıklarını ve oradan ateş açmaya başladıklarını eklemiştir. Ayrıca Hivelilerin bu tutumu karşısında emrindekilerle Hive'ye yaklaştıklarından ve şehir duvarlarına 5-6 verst kala durduklarından bahsetmiştir⁵¹⁶.

---

⁵¹⁶ Runov, s. 114-115.

2.3.3. Yeni Görev: Orta Kuyu Keşif Seferi

Hive'nin işgali için bölgeye gönderilen Albay Markozov'un komutanlığındaki birlik verilen görevi yerine getiremediğinden Skobelev'e yeni bir görev verilmiştir⁵¹⁷. Markozov ve beraberindekilerin ulaşamadıkları bölgeyi keşfetmek ve bölgenin haritalarını çizerek saha hakkında daha fazla bilgi sahibi olabilmek için bir ekip hazırlanmıştır⁵¹⁸. Ayrıca gidilecek bölge Yomut Türkmenlerinin yaşadığı saha olduğu için onlar hakkında da malumat toplanması gerekiyordu⁵¹⁹. Ancak seferin yapılacağı saha Türkmenlerin yerleşim alanı olduğu için buraya gönderilecek askerlerin her türlü olumsuzluğa karşı hazırlıklı olmaları gerekmekteydi. Bu yüzden donanımlı askerlerin seçilmesi elzemdi⁵²⁰. Ayrıca bölgeye az sayıda askerin gönderilmesi olası bir saldırı anında kamufle olabilmek açısından kolaylık sağlayacaktı. Gündüz vaktinde saklanmaları, gece vaktinde ise ilerlemeleri gerekiyordu. Gerekli görüşmeler yapılmış ve sonunda buraya gönderilecek askerlerin önderliğine Skobelev'in görevlendirilmesinde mutabık kalınmıştır⁵²¹. Görevi aldıktan sonra Skobelev, komutanlarına 70 verstlik alanın planlı bir şekilde incelenebileceğinin garantisini vermiştir. Skobelev, bu görevi başarıyla yerine getirdiği takdirde kendisine Aziz Giorgiy nişanının verileceğini ümit ediyordu⁵²². Bu yüzden Kaufman'a hazırlamış olduğu planını sunmuştur. Planı beğenen Kaufman, Skobelev'i takdir etmiş ve keşif seferinde komutan olarak görevlendirmiştir⁵²³.

Filippov, bu seferin Türkmenlerin Ruslara kızgın olduğu için çok zor gerçekleşeceğini bunun üstesinden Skobelev gibi bir komutanın gelebileceğini ifade ederek, "*Tehlikeli yolları aşmak, gidilen alanların planını çizmek, kuyuları incelemek, suyun ne kadar tüketileceğini belirlemek, atının hızına ve kendi maharetine güvenen birisi tarafından yapılabilirdi ve Skobelev de bunu layıkıyla yapabilirdi*" demiştir⁵²⁴.

---

⁵¹⁷ Markov, "Pamyati M. D. Skobeleva", **General Skobelev**, s. 586.

⁵¹⁸ Verestchagin, s. 258.

⁵¹⁹ Maslov, s. 238.

⁵²⁰ Filippov, s. 14.

⁵²¹ MacGahan, s. 427.

⁵²² Vasiliy Vasilyeviç Vereşagin, **Na Voyne v Azii i Evrope**, Moskva: Dozvoleno Tsenzuroü, 1898, s. 328.

⁵²³ Runov, s. 111.

⁵²⁴ Filippov, s. 14.

Skobelev ve emrindekiler Türkmen kıyafetleri giymiş⁵²⁵, 4 Ağustos 1873 tarihinde kamptan ayrılarak yola çıkmışlardır. Skobelev'in emrine Urallı Kozak Andrey Lismanov, hizmetkârı Kozlovskiy, tüccar Nikolay İgnatyev ve üç Türkmen verilmiştir. Güzergâhın zor olması hasebiyle yanlarına alınacak atların seçimine özen gösterilmiştir. Ayrıca erzak ve su taşıyan dört tane de yük atı tahsis edilmiştir. Altı saat boyunca yolculuk yaparak Çitao kuyusuna varmışlar ve dinlenmek için mola vermişlerdir. Gruptakilerden bazıları uzun yolculuğun yorgunluğuna daha fazla dayanamayarak uyumaya başlamıştır. Uyumayanlardan birisi ayağa kalkmış ve kendilerine yaklaşan bazı karartılar fark etmiştir. Çok geçmeden yanlarına yaklaşanların Türkmen olduğu anlaşılmıştır. Bu esnada Skobelev'in emrinde bulunan Türkmenler, yaklaşanların yanına gelerek onlara su vermiş ve yollarına devam etmelerini sağlamıştır. Böylece tehlike bertaraf edilmiş; birlik yoluna devam etmiştir. Gece yarısına kadar onlarca kilometre yol yürünmüş ve kısa bir süre mola verilmiştir. Daha sonra ise birlik şafak vaktinde tekrar yola koyulmuştur⁵²⁶.

Skobelev ve emrindekiler yolculuk boyunca büyük tehlikeler atlattır. Hava sıcaklığının etkili olması susuzluktan takatlerinin kalmamasına sebebiyet vermiştir. Ayrıca kendilerini takip eden Türkmenlerin varlığından haberdar olmaları da psikolojilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Uzun ve meşakkatli yolculuğun ardından nihayet Türkmenlerle karşılaşma ihtimallerinin çok yüksek olduğu Kızıl Çakar kuyusuna yaklaşmışlardır. Skobelev, bu ihtimali bildiği için hep birlikte kuyuya gitmektense gerekli istihbaratı toplamak için iki Türkmeni bölgeye göndermenin doğru olacağını düşünmüş ve belirlediği iki kişiyi buraya göndermiştir. Gerekli bilgileri toplayan Türkmenler geri dönmüştür. Kendilerine yakın yerlerde Türkmen köylerinin bulunduğunu ve burada yaşayan köylülerin su stoklarının yeterli, kuyulara giden yolların ise boş olduğunu Skobelev'e bildirmişlerdir. Aslında buraya kadar her şey Skobelev'in istediği gibi ilerlemiştir. Köylüler kuyulara gitmeyeceği için karşılaşma ihtimalleri yoktu. Ancak beklenmedik bir durum olmuş ve tehlikeli kum fırtınası kendini göstermeye başlamıştır. Ekip, Skobelev'in '*hızlarınızı arttırın*' şeklindeki emrine uyararak fırtına tam olarak kendini hissettirmeden kuyuya varmayı başarmıştır. Kum fırtınası yaklaşık olarak dört saat sürmüştür. İnsanlar ve hayvanlar korkudan bir araya gelerek bir yığın oluşturmuş ve

---

⁵²⁵ MacGahan, s. 427.

⁵²⁶ Runov, s. 111.

kumlar tamamıyla üzerlerini örtmüştür. Kum fırtınası son derece şiddetli olmuş ve fırtına bittikten sonra bile kumların arasından çıkmaları yaklaşık olarak bir saatlerini almıştır. Kum fırtınasının bitmesi üzerine tekrar yola çıkılmış ve akşam saatlerinde Şahsenem şehri kalıntılarının olduğu bölgeye gelinmiştir. Bölgeye geldiklerinde birliğin durumu oldukça vahimdi. Su stokları azalmış ve atları zayıf düşmüştü. Bölgenin kalıntılarına bakılarak bir dönem burada yaşanıldığını düşünmek oldukça güçtü. Son derece ıssız olan bölgede yer yer çalılara rastlanmış; ancak kuyu bulunamamıştır⁵²⁷.

7 Ağustos günü Skobelev ve emrindekiler Nefes Kuli kuyularına ulaşmayı başarmışlardır. Bu kuyuya ulaştıklarında burada Türkmenlere ait eşyalara rastlamışlardır. Bu eşyaların kuyunun başında bulunması Türkmenlerin buraya tekrar döneceklerinin göstergesi olarak yorumlandığı için burada daha fazla kalmadan Hive'ye dönme kararı alınmıştır. Çünkü birliğin asli görevi gerekli istihbaratın toplanmasıydı ve Skobelev de bu görevin layıkıyla yapıldığını düşünmekteydi. Gerçekleştirilen bu istihbarat seferi yedi gün sürmüştür. Çölde 600 versten fazla yol kat edilmiştir. Ayrıca Skobelev bölgenin haritalarını çizmiştir. Skobelev hazırladığı raporunda, Markozov ve ekibinin kuyulara 15-17 verst kala geri döndüğünü ve bu esnada orada 15 bin kişilik güçlü Türkmen grubunun bulunduğunu belirtmiştir. Şayet geri çekilme olmasaydı Markozov yönetiminde bulunan Rus grubunun, kalabalık Türkmen savaşçılarıyla karşılaşacağını söylemiş ve bu yüzden geri çekilmenin zamanında yapıldığını belirtmiştir⁵²⁸.

Kodi ve Matrasov, Skobelev'in gönüllü olarak katılmak istediği keşif seferi hakkında Runov'un bahsettiği bilgilerin aynısını aktarmışlardır. Ayrıca 7 gün süren seferde⁵²⁹ 600 verst değil, 560 verst yol kat ettiklerini ve Orta Kuyu'ya başarılı bir sefer düzenleyerek geri döndüklerini söylemiştir. Bu seferdeki başarısından dolayı Skobelev emir subayı rütbesine terfi ettirilmiştir⁵³⁰. Tolbuhov da Skobelev'in bu keşif seferinin 4 Ağustos'ta başlayıp 11 Ağustos'ta bittiğini belirtmiştir⁵³¹.

---

⁵²⁷ Runov, s. 112.

⁵²⁸ Runov, s. 112.

⁵²⁹ MacGahan, Skobelev'in Hive'den ayrılışından sonra 10 gün boyunca görünmediğini belirtmiştir. Bkz. MacGahan, s. 428.

⁵³⁰ Kodi ve Matrosova, s. 12.

⁵³¹ Tolbuhov, s. 121.

Skobelev'in bu seferi ile alakalı Vereşagin'in bizlere aktardığı bilgiler son derece önemlidir. Vereşagin'in Skobelev'e, "*Yolda sizin Rus olduğunuzu anlayabilecek kişilere rastlamadınız mı?*" sorusuna Skobelev şu şekilde yanıt vermiştir: "*Elbette, birçok kişiye rastladık, ancak ben yanımda bulunan yiğitlerimi öne çıkarıyordum. Onlar Ruslar dahil olmak üzere pek çok konu hakkında konuşarak düşmanın dikkatini dağıtıyorlardı. Ben de bunu fırsat bilerek yanlarından uzaklaşıyordum*"⁵³². Yine Vereşagin'in anlattıklarına göre; yolculuğun üçüncü gününde, 34 verst kadar bir alan geçildikten sonra, kuyuya varılmıştır. Atlara su verildikten sonra 30 Yomut Türkmeninin kuyuya yaklaştığını fark etmişlerdir. Türkmen rehberler hemen Skobelev'i yere yatırarak üstünü örtmüş ve Yomut Türkmenleri gidene kadar hareket etmemesini söylemişlerdir. Skobelev hasta kervanbaşı rolünü gayet iyi bir şekilde yapmış ve Yomut Türkmenlerinin gitmesini tam bu halde beş saat beklemiştir⁵³³.

Skobelev bu istihbarat seferindeki başarısından dolayı 4. derece Giorgiy Nişanı almaya hak kazanmıştır⁵³⁴. Vereşagin, General Kaufman'ın, ödülü Skobelev'e verdiği zaman "*Eski hatalarınızı düzelttiniz, ama saygımı hâlâ kazanamadınız*" dediğini de aktarmaktadır⁵³⁵.

Filippov, MacGahan ve Vereşagin'in bu başarılı keşif seferinden dolayı Skobelev'e hayranlıkla baktıklarını belirtmiştir. Ancak Skobelev'den nefret eden ve onun bu kadar hızlı terfi almasını hazmedemeyen bazı çevreler bu keşif seferinden dolayı bile Skobelev'e söyleyecek sözler bulmuşlardır. Vereşagin, Vali yardımcısı P. ve diğer bazı kişilerin Markozov'un ulaşamadığı kuyulara Skobelev'in de ulaşamadığını ve 15 verst kala geri döndüğünü ileri sürmüş ve onunla dalga geçmeye başlamışlardır. Daha da ileriye giderek bu işi Rus ordusu için değil, sadece Giorgiy Nişanı'nı almak için yaptığını belirtmişlerdir. Ancak bu hususta Vereşagin, Skobelev'i savunmuş ve bu görevini Rus ordusu için yaptığını ve ödül almanın onun umurunda olmadığını söylemiştir⁵³⁶.

---

⁵³² Verestchagin, s. 258.

⁵³³ Runov, s. 113.

⁵³⁴ Tolbuhov, s. 221.

⁵³⁵ Verestchagin, s. 259.

⁵³⁶ Filippov, s. 15.

Skobelev kendisine verilen görevi bitirdikten sonra Hive'ye dönmüştür. Hive seferinde Skobelev'in tanıştığı ve adını sıkça zikrettiğimiz MacGahan bu esnada başkentte bulunmaktaydı. MacGahan eserinde Skobelev'in Hive'ye gelişinden, olaylardan ve Hive'den ayrılışlarından bahsetmiştir. MacGahan, Skobelev'in Markozov'un ulaşamadığı yerleri araştırmak için çıktığı keşfin raporunu Kaufman'a sunmak için Hive'ye geldiğini ve Rus askerlerinin 24 Ağustos'ta Hive'yi terk ettiği için aslında bu bölgenin Ruslar için hâlâ tehlike arz ettiğini söylemiştir. Skobelev'in, seferin ayrıntılı raporunu tamamlaması ve Kaufman'a sunması için birkaç gün daha Hive'de kalması gerektiğini söyleyen MacGahan, Skobelev'in kendisine de hanın sarayında kalması için teklifte bulunduğunu ve bu teklifi kabul ettiğini eklemiştir. MacGahan, Hive'de kendisi ile beraber Skobelev ve üç hizmetlinin kaldığını söylemiştir. Etraflarının çevrili olmasına rağmen Skobelev'in keşif seferinde edindiği bilgilere dayanarak bir harita çizdiğini ve gerçekten bu işi mükemmel yaptığını aktarmıştır. Bu esnada kendisinin ise Hive şehrini gözlemlemeye başladığını, daha iki gün öncesine kadar kalabalıktan, gürültüden geçilmeyen sokaklarda şimdi araba parçaları ve ufak tefek kullanılamaz eşyalardan başka hiçbir şeyin olmadığını belirtmiştir. Akşamüstü kendilerine tahsis edilen odalara gitmek için yola koyulduklarını söyleyen MacGahan, odalarına varınca Skobelev'in, günlerce yolda olduğu için yatağa zor düşüşünden ve hiç kıyıdamadan bir ruh gibi uyumaya başlayışından bahsetmiştir. Bu durum kendisinin son derece tuhafına gitmiştir. Çünkü o ve beraberinde kalan hizmetçilerin korkudan gözüne zerre uyku girmemiştir. Sabah 4-5 civarında birbirini takip eden üç top sesi duymuşlar ve tedirgin olmuşlardır. Bir iki gün sonra ise sabah erkenden, orduya katılmak için yola koyulmuşlardır. MacGahan, önce 3-4 saat boyunca çiçekli kırlardan ve vaha bahçelerinden ilerlemeye devam ettiklerini, yolda saygı ile eğilen ama herhalde Rusların gidişine sevinen Özbeklere rastladıklarını ve hiç kimsenin onlara hakaret etmediklerini söylemiş; böylece dört kişilik gruplarının, bin kişiymiş gibi sakince ilerlediklerini ve orduya yetişmeyi başardıklarını eklemiştir⁵³⁷. Bu dönemde Skobelev ve MacGahan arasında yakın bir ilişki başlamıştır. Aralarında öyle bir yakınlaşma ve muhabbet olmuş ki, 1878 yılında Rus ordusu ile İstanbul'a gelen ve orada tifodan ölen MacGahan için Skobelev büyük bir üzüntü duymuştur⁵³⁸.

---

⁵³⁷ MacGahan, s. 428-430.

⁵³⁸ Runov, s. 108.

Skobelev, Hive’de Kaufman’a raporunu sunduktan sonra göğsünde başarılarından dolayı almış olduğu nişanlarla Petersburg’a dönmüş ve başkent aristokrasisi arasına katılmıştır. Ancak insanların çoğu hâlâ ona yüksekte bakmaya devam etmiştir. Hatta birçoğu, Skobelev’in göğsündeki nişanları hak ederek almadığını ve bunları hak etmesi gerektiğini söylemiştir⁵³⁹.

22 Temmuz 1873 tarihinde Hive Seferi’nin katılımcılarına ‘*Hive Seferi Onuruna*’ yazılı madalya verilmiştir. Bu madalya ile Türkistan, Orenburg, Mangışlak, Krasnovodsk ve Aral filosundaki en üst komutan kadrosundan en alt rütbelilere kadar tüm katılımcılar ödüllendirilmiştir. Ayrıca din adamları, doktorlar, gönüllüler ve Ruslara hizmet eden yerliler gibi askerî rütbesi bulunmayan fakat gruplara dâhil olan sivil memurlar da bu ödülü almışlardır⁵⁴⁰.

2.3.4. İspanya Kraliyet Muhafızı Karlistlerle Olan İlişkileri

Hive Seferi’nin Çarlık Rusya’nın istediği gibi sonuçlanmasının ardından Skobelev, 22 Şubat 1874 tarihinde albay rütbesine terfi ettirilmiştir. Ancak bu başarısına rağmen Petersburg’a dönmüş ve kendisine burada çok sıradan görevler verilmiştir. Çok geçmeden babası Dimitriy İvanoviç Skobelev’in komutanlığını yaptığı süvari bölüğüne kurmay başkan olarak atanmıştır. Ancak bu bölük de dağıtılmış ve Skobelev ana karargâha gönderilmiştir. Bu sırada Skobelev aktif bir faaliyette bulunmadığı için sık sık izin almaya başlamıştır⁵⁴¹. İlk olarak Tiflis’e gitmiş ve oradan Kırım’a geçmiştir⁵⁴². Daha sonra Rusya’ya dönmüş; ama burada da fazla kalmayarak vaktini Fransa ve çeşitli ülkeleri ziyaret etmekle geçirmiştir. Yine izinli olarak Paris’e gittiği zaman burada fazla kalmayıp Fransa’nın güneyine hareket etmiştir. Filippov, Skobelev’in Fransa’ya dinlenme ve eğlenme amacıyla gittiğini yazmaktadır⁵⁴³. Kostin ise Skobelev’in 1873’ün kış aylarında Fransa’ya gittiğini, tatil ve Skobelev kelimelerinin yan yana çok uyumsuz olduğunu belirtmiştir. Bu görüşünü desteklemek için de Skobelev’in tatilde bile kitaplara gömüldüğünü ve harita çizimleriyle uğraştığını ifade etmiştir. Fransa’dayken bir ara

---

⁵³⁹ Filippov, s. 16.

⁵⁴⁰ Runov, s. 115.

⁵⁴¹ Gusarov, s. 119.

⁵⁴² Maslov, s. 239.

⁵⁴³ Filippov, s. 16.

ortadan kaybolduğunu ve bir hafta sonra İspanya’da görüldüğünü eklemiştir⁵⁴⁴. Skobelev, Fransa’da bulunduğu dönemlerde İspanya’da kraliyete muhalif olan ve tahta geçmeyi planlayan Don Carlos ile kraliyet arasında bir iç savaş olduğunu duymuştur⁵⁴⁵. Taraflar arasında devam eden bu iç savaş, Skobelev’in dikkatini çekmiş ve birtakım gözlemler yapmaya başlamıştır⁵⁴⁶.

Skobelev, gençlik yıllarında edinmiş olduğu alışkanlıklara devam ederek, askerî ve pratik bilgilerini geliştirebilmek için iç savaşın yoğun bir şekilde devam ettiği İspanya’ya gitmek istemiştir. Bölgeye gitmek kolay olmadığı için farklı yollar denemiş; en sonunda Don Carlos taraftarı olan Karlistlerden bir referans mektubu alarak ve bu sorunu da çözmüştür⁵⁴⁷.

Skobelev, İspanya Hükümeti’nin karşıtı olan Karlistlerin taraftarı değildi, ancak İspanya düzenli ordusu da dikkatini çekmiyordu⁵⁴⁸. Skobelev’in Karlistlerin dağda süren gerilla savaş deneyimini merak edişi, İspanya sınırını geçerek Karlistlerin yanında yer almasına sebep olmuştur⁵⁴⁹. Gusarov, Skobelev’in resmî izinli olmasına rağmen sınırı gizli bir şekilde geçtiği için İspanya’da giriştiği faaliyetler hakkında ne Rus ne de İspanyol makamlarında belge ve bilgilerin mevcut olmadığını belirtmiştir. Yine Gusarov’un aktardıklarına göre Knorring, 1996-2000 yılları arasında İspanya’nın pek çok bölgesine dört kez seyahat etme fırsatını yakalamış; burada bazı rehberlerden Skobelev’in İspanya’ya gelişi hakkında çok az da olsa bir şeyler duymuştur. Ancak İspanyollar ona, Skobelev’in İspanya’ya gelişi hakkında bir şey duymadıklarını ve okumadıklarını söylemişlerdir. Knorring, resmî belgelerin olmayışının, bu olayın aydınlatılmasını güçleştirdiğini ve bu olaya dair tek kaynağın, Skobelev’in dostu V. İ. Nemiroviç-Dançenko’nun Skobelev hakkında kaleme aldığı hatıraları olduğunu aktarmıştır. Bu eserin 17. bölümü ‘*Skobelev Karlistlerle*’ adındadır⁵⁵⁰.

---

⁵⁴⁴ Kostin, s. 37.

⁵⁴⁵ Maslov, s. 240.

⁵⁴⁶ Çantsev, s. 88.

⁵⁴⁷ Gusarov, s. 119.

⁵⁴⁸ Masalskiy, s. 106.

⁵⁴⁹ Kaznaçeev, s. 20.

⁵⁵⁰ Gusarov, s. 120.

Masalskiy, meşhur tiyatrocı Vladimir İvanoviç'in kız kardeşi olan Vasiliy İvanoviç Nemiroviç-Dançenko'nun hatıralarını, müellif Skobelev'in çok yakınında olduğu için oldukça önemli bulmaktadır. Söylediklerini abartılı bulmaz, fakat yazarın Skobelev'e hayranlığının haddinden fazla olduğunu sözlerine eklemektedir. Müellif Dançenko, 1882 yılında İtalya'ya yaptığı bir tren seyahati esnasında İtalyan bir subay ile Skobelev'in ölümü hakkında konuşmuştur. Bu subay, olayla alakalı daha çok bilgi alabilmesi için Don Carlos'un yakını olan ve İtalya'da sürgünde yaşayan bir İspanyol prensin adresini vermiştir⁵⁵¹. Dançenko, kendisine verilen adrese giderek orada bu kişiye ulaşmıştır. Uzun boylu, zayıf ve beyaz saçlara sahip olan Don Aloiz Martinez, Skobelev'in Karlistlerle olan hikâyesini şu şekilde anlatmıştır: *“Skobelev, Karlistlerden birinin verdiği tavsiye mektubu ile sınırı geçmişti. Skobelev sınırı aşınca tutuklanmış ve gözleri bağlı bir şekilde yanımıza getirilmişti. Kendisini Rus gezgin ve ordudan istifa eden bir albay olarak tanıtmıştı. ‘Neden buraya geldin?’ diye sorduğumuzda bize, ‘Birincisi, savaşı seviyorum. İkincisi, dünyanın hiçbir yerinde burada olan savunma savaş taktiklerini görmedim. Her insanın, zayıf ve güçsüz olan Karlistlerden disiplinli orduya karşı nasıl mücadele edileceği hususunda öğrenecek pek çok şeyi olduğu kanaatindeyim’ demiştir. O zaman biz ona, ‘Ya sizin aramıza katılmanıza müsaade etmezsek?’ dedik. O da, ‘Ben buradan gitmeyeceğim’ cevabını verdi. Bunun üzerine biz, ‘O zaman kurşuna dizileceksiniz’ dedik. Ancak o, ‘Ben askerim ve ölmekten korkmuyorum. Fakat bunu yapacağınızı da sanmıyorum. Ben, sizin misafirinizim ve bu yüzden oldukça sakinim’ cevabını vermiştir. Biz onun bu cevabını o kadar beğendik ki ona saygı duymaya başladık⁵⁵²”.*

Don Aloiz, Dançenko'ya Skobelev'in cesaretli, gözü pek ve yorgunluk bilmeyen bir yapıya sahip olduğunu söylemiştir. Ayrıca Skobelev'in dağlardaki savunma yöntemleri hakkında çok iyi bilgilere sahip olduğu için kendilerine çok yardımcı olduğunu, hem de kendilerinden bazı şeyler öğrendiğini eklemiştir. Örnek olarak da; dağlara yakıtı insanların sırtlarında taşıyarak götürebileceğini ondan öğrendiklerini söylemiştir. Böylece hem ısınmaya başladıklarını hem de yemekleri soğuk yemekten kurtulduklarını anlatan Don Aloiz, kendilerini en çok hayrete düşüren şeyin ise Skobelev'in bu kadar bilgili ve tecrübeli olmasına rağmen sıradan bir asker olarak her işi yapması olduğunu

---

⁵⁵¹ Vasiliy İvanoviç Nemiroviç-Dançenko, *Skobelev Liçne Vospominaniya i Vpeçatleniya*, II, St. Peterburg: 1903, s. 130-131.

⁵⁵² Dançenko, *Skobelev Liçne Vospominaniya i Vpeçatleniya*, II, s. 135-137.

söylemiştir. Ayrıca bölge halkı ve ordu ile çok yakından ilgilendiğini, savaşların tarihi hakkında çok muazzam bir bilgiye sahip olduğunu, savaş tarihi ile ilgili yazan Pedro Garcia ile defalarca tartışmaya girdiğini de eklemiştir. Aloiz, belki bu durumun İspanyolların gururuna dokunabileceğini, ancak Skobelev'in engin bilgisi ile her seferinde Garcia'yı yendiğini söylemiştir. Ayrıca Skobelev'in bu hal ve hareketleri dolayısı ile gruptaki herkesi etkilemeyi başardığını ve onunla bir kere göz göze geldiği zaman tüm dikkatleri üzerine çekmeyi başarabildiğini de eklemiştir.⁵⁵³ Skobelev burada geçirdiği süre boyunca İspanyol İç Savaşı'nın Estella ve Pepo-di-Murra gibi büyük muharebelerine de katılmıştır⁵⁵⁴. İspanya'dan ayrılırken yanında iki papağan ve bazı iş malzemeleri getirmiştir⁵⁵⁵.

Skobelev'in resmî bir görevi olmadan İspanya'ya gelmesi ve burada halk ayaklanmasının birebir içinde bulunması, son derece önemlidir. Aslına bakılırsa onun üstlerinin emri olmadan yaptığı bu faaliyetler eskiden beri başına buyruk hareket etme tarzının en net göstergesidir. Komutanlarının ve biyografi yazarlarının bir eleştiri olarak belirttikleri bu özellik onun hayatının her aşamasında karşımıza çıkmaktadır. Kendi devleti ve milleti için hiçbir önem arz etmeyen ve oldukça tehlikeli olan bu seyahati, onun korkusuz yapısını da bizlere göstermektedir. Skobelev'in Karlistlerin yanında geçirdiği süre ve yaptıkları hakkında bizlere bilgi veren tek kaynak, Daçenko'nun eseridir. Bu eserden anlaşıldığı üzere Skobelev, halkın içinde bulunduğu sorunları dikkatle incelemiştir. Muhakkak ki bu izinsiz görev de Skobelev'e pek çok şey kazandırmıştır. Hem toplumsal sorunlar hakkında bilgi sahibi olmuş; hem de düzenli orduya karşı yapılan gerilla savaşını yerinde incelemiştir. Skobelev, gerilla savaşı ve köylülerden oluşan ordunun savuma taktiği hakkında çok sayıda not almış ve askerî uzman olarak, mesleği için gerekli olan her şeyi incelemiştir. Kaznaçeev eserinde, Skobelev'in burada bulunma sebebini şu sözlerle açıkladığını söylemiştir: "*Halk savaşı nedir ve şayet gerekli olursa onu nasıl yönetmem gerektiğini öğrenmek istedim*⁵⁵⁶".

---

⁵⁵³ Gusarov, s. 121.

⁵⁵⁴ Filippov, s. 16.

⁵⁵⁵ Masalskiy, s. 109.

⁵⁵⁶ Kaznaçeev, s. 20.

2.3.5. Evlilik Yılları

İspanya'dan Petersburg'a dönen Skobelev, askerî görev için Perm eyaletine gönderilmiştir⁵⁵⁷. 1874 yılına gelindiğinde ise Skobelev'in hayatında çok büyük bir gelişme yaşanmıştır. 30'lu yaşlarda olan Skobelev'in evlilik yaşının geldiğini düşünen ebeveynleri oğullarını evlendirmek için hazırlık yapmaya başlamışlardır. Ancak Skobelev'in evliliğe dair kafasında hiçbir düşünce yoktur⁵⁵⁸. Ebeveyni Skobelev'e eş olarak Prens Menşikov'un eşinin yeğeni olan Prenses Maria Nikolaevna Gagarina'yı düşünmüşlerdir. Skobelev, ailesini kırmayarak çok istemese de bu evliliğe razı gelmiştir. Ocak 1875'te kilisede yapılan törenle evlenen çift, Mayıs 1875'e kadar Petersburg'da şehrin en aristokratik bölgesi olan Bolşaya Morskaya Sokağı'nda, kendileri için tahsis edilen evde oturmuşlardır⁵⁵⁹. Genç çift her gün yemeğe ünlü ve sosyete camiasından insanları çağırmışlardır. Bu insanların arasında Kont P. P. Şuvalov, Prens İmeretinskiy (1837-1900), Prens D. Golitsin (1850-1925) ve Skobelev'in Türkistan'da görev yaparken tanıştığı bazı Kozak subaylar vardı. Yeni çift evlerine gelen bu misafirleri çok iyi şekilde ağırlamışlardır⁵⁶⁰.

Masalskiy, Skobelev'in eşi Gagarina'nın tek portresinin M. İ. Polyanskiy'nin eserinde yer aldığını belirterek şunları söylemiştir: *“Mütevazı giyinen genç bir kadındı. Çok güzel değildi, ama sempatikti. Ciddi ve akıllıydı. Hiçbir şekilde cilve yapabilecek kadın değildi”*⁵⁶¹. Yine Masalskiy, 31 yaşında evlenen Skobelev'in evliliğe hazır olmadığını, evliliğin kutsallığını henüz kavramadığını ve evliliğinin ilk haftasında yaşadığı olayların çok ilginç olduğunu belirterek şunları aktarmıştır: *“Evlendikten sonra genç çift, gelinin akrabası Prens Menşikov'a davet edilmişti. Akrabalar toplanmıştı; Skobelev'in eşi Gagarina da oradaydı. Fakat Skobelev ortalarda görünmüyordu. Uzun bir süre Skobelev'in gelmesi beklenmiş, gelmeyince de misafirler dağılmak zorunda kalmışlardır”*⁵⁶².

---

⁵⁵⁷ Maslov, s. 241.

⁵⁵⁸ Gusarov, s. 123.

⁵⁵⁹ Masalskiy, s. 112.

⁵⁶⁰ Gusarov, s. 124.

⁵⁶¹ Masalskiy, s. 117.

⁵⁶² Masalskiy, s. 115.

Skobelev'in evliliği hakkında Masalskiy, Baron N. Ye. Vrangel'in görüşlerine de yer vermiştir. Vrangel, askerî görevler konusunda çok ciddi olan Skobelev'in evlilik konusunda ciddi olmadığını söylemiştir. Ayrıca onun çocuk gibi davrandığını ve her şeye şaka ile yaklaştığını da eklemiştir. Skobelev'in evlendiğini duymuş olmasına rağmen aradan uzun zaman geçmeden Tsarkoe'ye giden trenin vagonunda onunla karşılaştığını ve iki yıldır görmediği için onu görünce ilk başta tanıyamadığını söylemiş; oldukça yakışıklı bulduğu Skobelev'le aralarında geçen konuşmayı şu şekilde aktarmıştır: *"Skobelev bana 'Akşam işin yoksa İzler'e gidelim ve Fransız bayanlarla yemek yiyelim' demiştir. Ben ise bu duruma çok şaşırarak kendisine 'Evlilik yapmanla alakalı bir şeyler duydum' dedim. O ise bana 'Boşandım. Evlilik işi tam olarak aptalların yapabileceği bir iştir.' demiştir*⁵⁶³".

Skobelev bu ruh hâlindeyken, babası ve annesi bu evlilikten oldukça memnundular. Gusarov, baba Dimitriy'in Skobelev'e yolladığı mektuptan şunları nakleder: *"Oğlum, gerçek bir saadete kavuştuğun için çok mutluyum. Şimdi sen yeniden doğmuş gibi oldun. Her zaman akli başında davran, herkesi sev, bu tutumundan dolayı herkes de seni sevecektir. Aslında nasıl yaşaman gerektiğini sana söylemeye gerek yok. Dünyevî sükûnet ve saadet seni bulacaktır. Canımın içi seni öpüyorum. Baban*⁵⁶⁴".

Anlatılanlardan Skobelev'in evlenmek istememesine rağmen sırf ailesi istiyor diye evlendiği görülmektedir. Eğitiminde olduğu gibi evlilik hayatında da ailesinin isteklerine karşı gelmemiş ve onların dediğini yapmıştır. Babasının mektubundan da anlaşılacağı üzere aile, bu evlilikten oldukça memnundu. Fakat ailesi istiyor diye izdivacı kabul eden Skobelev'in bu evliliği uzun bir süre devam ettiremeyeceği aşikârdı. Nitekim öyle de olmuş ve evlilik kısa bir süre sonra bitmiştir.

Skobelev, evlendikten sonra sürdürdüğü yaşantısından hiçbir zaman memnun olmamıştır. Her zaman savaşmayı hayal etmiş ve çarlığın sınırlarında olup bitenleri yakından takip etmiştir. Gusarov, 1875 yılının ilk aylarında A. N. Maslov'un Skobelev'e, ilkbaharda Taşkent'ten gelen bir generalin yakın zamanda Hokand'a sefer düzenleyeceğine dair bir haber getirdiğini söylemiştir. Türkistan'a yeni bir seferin olacağını duyan Skobelev,

---

⁵⁶³ Masalskiy, s. 116.

⁵⁶⁴ Gusarov, s. 124.

sınıra gitmek istediğini eşine bildirmiştir. Eşi de kocasını çok sevdiği için onu kıramamış ve onunla birlikte yola çıkmıştır. Nijniy Novgorod'a vardıklarında, eşinin sağlığı kötüye gitmiş ve en azından üç gün dinlenmek istediğini Skobelev'e bildirmiştir. Skobelev ise bunu kabul etmeyerek derhâl yola devam etmeleri gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine başlayan kavga gittikçe büyük bir hâl almaya başlamış; işte bu kavga sonucunda Skobelev ve eşi Gagarina ayrılmışlardır. Ayrılık sonrasında ise bir daha görüşmemişlerdir. Taşkent'e varan Skobelev, eşine telgraf göndermiş ve yanına çağırmıştır. Şayet gelmezse boşanacağını belirtmiştir. Gagarina, hastalığı ve uzak yolu bahane ederek Taşkent'e gitmeyi reddetmiştir. Bunun üzerine 1876 yılında çift boşanmıştır⁵⁶⁵.

Masalskiy, bu boşanmanın resmî olmadığını ve N. N. Knorring'in, Kasım 1877'de Plevne işgali sırasında Skobelev'e gönderilen Maria Nikolaevna imzalı mektupta boşanma isteğinin yer aldığını söylediğini belirtmiştir. Skobelev'in 29 Kasım'da ablası Nadejda'ya gönderdiği mektupta: *“Ölümün bir dakika bile olsun başımızdan ayrılmadığı şu günlerde bu tarz şeyleri konuşmaya ne gerek var? İnancım ve vatanım uğruna ölmekten başka hiçbir şey düşünmüyorum. Savaş anında sevdiğim kadından vazgeçmeyi göze aldım”* demiştir⁵⁶⁶.

Skobelev'in bu yazdıklarına bakılırsa savaş için eşinden vazgeçtiği anlamı çıkarılabilir. Evlilik hayatından bahseden kaynaklarda Skobelev'in eşini sevip sevmediğiyle ilgili bilgilere rastlanmamıştır. Ancak komutanlarının, biyografi yazarlarının, emrinde çalışan askerlerin ve onu tanıyan herkesin emin olduğu tek şey; Skobelev'in sakin bir hayat sevmediği ve askerlik mesleğine aşırı tutkun olduğudur. Muhtemelen Skobelev, evliliğin kendisine tekdüze bir hayat sunacağından korkmuş ve bu amaçla kendisine engel teşkil edeceğini düşündüğü evliliği sonlandırmıştır.

2.4. Hokand Seferi ve Skobelev'in Fergana Valiliği

2.4.1. Hokand Seferi ve Skobelev

1875 yılının ilkbaharında Skobelev, Türkistan Askerî Bölgesi Kurmayı'nın bulunduğu Taşkent'e gelmiştir. Bu, Skobelev'in üçüncü kez Türkistan'a gelişidir. Bu gelişi

---

⁵⁶⁵ Gusarov, s. 125-126.

⁵⁶⁶ Masalskiy, s. 114.

Skobelev'e askerî başarıyı, ünü ve baş döndürücü kariyeri beraberinde getirmiştir. Bu dönemde Türkistan'da birtakım hareketlilikler yaşanmasına rağmen ortam çok sakin görünüyordu. Fakat bu sessizlik aldatıcıydı. Nihâyetinde Türkistan'ın sessizliğini bozan patlama, Hokand'da gerçekleşti. Daha önce 1873-1874 yıllarında halk, Hokand Hanlığı'na karşı isyana kalkışmıştı. Hokand Hanı Hudayar, halka karşı acımasızca davranmış; vergilerin ağırlaştırılması karşısında halk ezilmişti⁵⁶⁷. Bu durum üzerine Kaufman, hanı uyarılmış; ancak han bu uyarıları dikkate almamıştı. Hanın bu tutumundan dolayı 1875 yılında Hokand Hanlığı'na karşı halkın tekrar isyana başlaması, şaşırtıcı değildi. Hudayar Han'ın yeğeni Abdülkerim isyanın başında bulunuyordu. Ancak hanlığın kuvvetlerine karşı gelemeyince bozguna uğramış ve Rusların yanına kaçmıştı. Kaufman, Petersburg ile yaptığı görüşmelerin ardından onu hana iade etmişti⁵⁶⁸. Bu ve diğer diplomatik sorunları çözmek ve hanın halkına karşı tavrını değiştirmek için Kaufman, bir elçilik heyeti oluşturarak Rus bürokratlarını bölgeye göndermeye karar vermiştir⁵⁶⁹. Kaufman, hana yazdığı mektubu ve 20.000 Ruble parayı elçi olarak gönderdiği Veynberg'e (1831-1908) vererek yola çıkmalarını istemiştir⁵⁷⁰. Dışişleri Bakanlığı memuru Veynberg'in yerel diller hususunda oldukça yetenekli olması bu görevin ona niçin verildiğini açıklamaktadır. Veynberg'in yanında 22 Kozak ve 6 askerinin yanı sıra Skobelev de görevlendirilmiştir. Ayrıca Kaufman, Skobelev'e İngiltere'nin etki alanında bulunan Kaşgar (Altışahar) şehrini ziyaret etmesi ve bölge ile sınırın belirlenmesi gibi yeni bir görev vermiştir. Skobelev'in asıl görevi, ülkenin siyasî, askerî ve topografik istihbaratını yapmaktır⁵⁷¹. Kaufman'ın bu kadar önemli görevleri Skobelev'e vermesi, genç albayın askerî ve diplomatik tecrübe ve yeteneklerini Kaufman'a ispatladığını da göstermektedir⁵⁷².

13 Temmuz'da Hokand'a gelen elçilik heyeti, Hudayar Han tarafından kabul edilmiştir. Veynberg, hana mektubu vermiş ve sözlü olarak Kaufman adına handan Abdülkerim'i

---

⁵⁶⁷ Kostin, s. 38.

⁵⁶⁸ Masalskiy, s. 118.

⁵⁶⁹ Vladimir Alekseeviç Artamonov, s. 22.

⁵⁷⁰ Maslov, s. 253.

⁵⁷¹ Tolbuhov, s. 123.

⁵⁷² Masalskiy, s. 118.

affetmesini istemiştir⁵⁷³. Han, Kaufman'ın teklifine olumlu cevap vermiştir. Ayrıca Skobelev'e de hanlığın hudutlarına yapacağı seyahat için müşkilat çıkarılmayacağını söylemiştir. Hudayar Han'ın bu kararına yanındakiler Hokand'da devam eden bir ayaklanmanın olduğunu, bu yüzden bunun tehlikeli olabileceğini dile getirerek karşı çıkmışlardır. Ancak bu itirazlar Hudayar Han'ın kararını değiştirmemiştir⁵⁷⁴. Hanın yanındakileri dinlememesi başına iş açmış ve halk Rusları Hokand'da görünce isyan hareketlerine başlamıştır⁵⁷⁵.

Hudayar Han'a karşı başlayan söz konusu isyanın yönetimini Pulat Bek adında bir molla üstlenmiştir. Mollanın gerçekleştirdiği isyanı bastırmak için Hudayar Han, ünlü Hokand devlet adamı Abdurrahman Aftabacı komutanlığında oluşturulan askerî birliği bölgeye göndermiştir. Ancak Aftabacı, taraf değiştirerek isyancılara katılmıştır. Bu esnada ülkede oluşan kargaşa ortamından faydalanan Hudayar Han'ın büyük oğlu Nasreddin, kendini han ilan etmiş ve ülke topraklarını bir bir ele geçirmeye başlamıştır. Margilan bölgesi hükümdarı olan kardeşi de isyana katılmıştır. Ayaklananların yanına evlatlarının da katıldığını görüp korkuya kapılan Hudayar, Kaufman'a mektup yazarak yardım istemiş; ancak mektubu götüren kişi başkente yaklaşan isyancılar tarafından yakalanmıştır. Skobelev durumun ciddiyetini ve halkın isyan etmekte haklı olduğunu bilmesine rağmen Hudayar Han, Rus çarının elçilerini kabul ettiği için isyancılarla iş birliği yapamazdı. Bu durumda Skobelev soğukkanlılığını korumuş, eziyet çeken halkın kızgınlığını ve isyan edişinin sebeplerini anlamasına rağmen Hudayar'ın yanında olmaya karar vermiştir⁵⁷⁶.

Abdurrahman Aftabacı'nın kuvvetleriyle birlikte isyancıların safına geçmesi, Hudayar Han'ın rakiplerine cesaret vermiştir. Nasreddin'e güvenmeye başlayanların sayısı gittikçe artmış ve faaliyet sahaları iyice genişlemiştir. İsyancılar Andican, Eseke, Oş ve Namangan gibi şehirlere hâkim olmuşlar ve bu faaliyetlerini tüm hanlık topraklarına yaymak için harekete geçmişlerdir. İsyancıların ülke topraklarını işgal etmesinden dolayı

---

⁵⁷³ Tolbuhov, s. 124.

⁵⁷⁴ Masalskiy, s. 119.

⁵⁷⁵ Hayit, s. 86.

⁵⁷⁶ Masalskiy, s. 119.

Hudayar Han köşeye sıkışmıştı. Hanlığı kurtarmak bir yana şimdi kendi canı bile tehlikede idi⁵⁷⁷.

Bu şartlar altında Hudayar Han başkentte kalamayacağını biliyordu. Skobelev'in yapacağı iş, Hudayar Han'ı isyancıların arasından çekip güvenli bir bölgeye taşımaktı⁵⁷⁸. 22 Temmuz 1873 tarihinde Hudayar Han'ın ikinci oğlu Muhammed Emin de 4 bin kişilik bir kuvvetle hanı terk ettiği haberi duyulunca Skobelev, hanın yanına ulaşmak için acele etmiştir. İçlerinde Rus tüccar ve yardımcılarının da bulunduğu toplam 30 kişilik bir grupla hanı kurtarmak üzere harekete geçen Skobelev, تنها yollardan ilerlemek yerine kızgın kalabalıkların arasından yola devam etmeye karar vermiştir. Bu yolculuk zor şartlarda gerçekleşmiş ve birçok kişi sorun çıkarmaya başlamıştır. Zor şartlarda da olsa Skobelev saraya gelebilmiş ve han ile askerlerine katılarak yola koyulmuştur. Ancak çok geçmeden hana bağlı olan askerler onları terk etmiştir. Böylece küçük bir grupla yollarına devam etmek zorunda kalmışlardır. Yolda Hokand esaretinden kaçan Sibiry Kozaklarından bir kişi Skobelev'e yardım ederek grubu kendi bahçelerinden geçirmiştir. Bir saatlik geçiş sırasında bu askerî grup, rakip süvarilerin devamlı ataklarına uğramışlar; birçok kez de topçuların açtığı ağır ateşin altında kalmışlardır. Bu yolculukta Skobelev hanın hep yakınında bulunmuştur⁵⁷⁹. Ancak işler istendiği gibi gitmemiş, yolculuk sırasında sayıları sürekli azalmaya devam etmiştir. Altı saati çatışmalarla geçen otuz altı saatlik bir yolculuktan sonra sınırda bulunan Mahram'a gelmişlerdir⁵⁸⁰.

2.4.1.1. Mahram Savaşı

Mahram'a ulaşılmca Veynberg, görevlerinin hanı Mahram'a ulaştırmak olduğunu ve bunu da başardıklarını söyleyerek hanın yanından ayrılacaklarını açıklamıştır. Hudayar Han ise, Mahram'da kalmak istemediğini ve Rus Valiliği'ne geçmek istediğini dile getirmiştir. Bunun üzerine han Ruslarla birlikte Hocent'e kadar gitmiş, yolculuk esnasında kendilerine yardım ve sığınma talebini kabul ettiği için Kaufman'a teşekkür

---

⁵⁷⁷ Tolbuhov, s. 124.

⁵⁷⁸ Filippov, s. 16.

⁵⁷⁹ Masalskiy, s. 119.

⁵⁸⁰ Masalskiy, s. 121.

etmiştir. Kaufman, Skobelev'e başarısından dolayı 'Cesaret İçin' sözünün işlendiği altın bir kılıç hediye edilmesini sağlamıştır⁵⁸¹.

Hudayar Han, Ruslara sığınıp hanlık tahtını bırakınca tahta oğlu Nasreddin çıkmıştır⁵⁸². Nasreddin bir yandan çarlıkla diplomatik ilişki kurulması için vakit kaybetmeden Kaufman'a elçi gönderirken, diğer yandan 'kâfir' Ruslara karşı cihad ilan etme çabası içindeydi. Bunun için güvendiği kuvvetlerin başında Aftabacı vardı ve kısa sürede Ruslara baskınlar yapmaya başlandı⁵⁸³. Hiveliler sadece Rus sınırlarına taarruz etmekle kalmamış, aynı zamanda kendi sınırlarında yaşayan Ruslara ve muhtemelen Rusların işbirlikçileri olan kendi halkına da zulmetmeye başlamıştır. Posta istasyonlarına, kervanlara ve Rus tüccarlara saldırmışlardır⁵⁸⁴. General N. N. Golovaçev, Hokandlıların yapmış olduğu saldırıyı püskürtmeyi başarmıştır. Ancak çarlık yöneticileri ve komutanları yerlilerle yapılan savaşı çok iyi bildikleri için tek bir saldırının püskürtülmesinin bir sonuç getirmeyeceğini düşünüyordu. Bu yüzden kendilerine düşmanlık eden yeni Hokand Hanlığı yönetimi üzerine bir an önce sefer düzenlemek gerektiği konusunda hemfikirdi⁵⁸⁵.

Hazırlıklar tamamlandıktan sonra General Kaufman, 1.500'ü Albay Skobelev'in komutasında olan süvariler ile birlikte toplam 4.500 asker ile Hokandlılarla savaşmak üzere Mahram'a ulaşmıştır. Mahram'da gerçekleşen savaşta Ruslar Hokand birliklerine üstünlük sağlamıştır. Gazeteci Marvin, Mahram'da yapılan savaşın kazanılmasının Hokand bölgesinin işgalini kolaylaştırdığını söylemiştir. Ayrıca 1882 yılında Skobelev ile olan sohbetinde bu savaş üzerine aralarında geçen diyalogu şöyle anlatmıştır: *"Skobelev bana, 'Mahram'da yaptığımız savaşı biliyor musunuz?' diye sordu ve sonrasında devam etti. 'Muhteşem bir savaş gerçekleşti ve çok hayran olduğum Kaufman'ın zaferine bu savaşın büyük bir katkısı oldu. Mahram'daki faaliyetlerimize Sir Hugh Gough'un Ferozeşah'taki savaşının fikir verdiğini biliyor musunuz? Bay Marvin, bunları kâğıt üzerinde anlatsam sizi sıkar mıyım? Gerçekten çok ilginç bir şeydir. Eğer*

---

⁵⁸¹ Masalskiy, s. 121.

⁵⁸² Kostin, s. 38.

⁵⁸³ Masalskiy, s. 121.

⁵⁸⁴ Kostin, s. 39.

⁵⁸⁵ Masalskiy, s. 121.

sabrederseniz Mahram savaşının ne kadar büyük bir savaş olduğunu göreceksiniz. Ben konuya olan ilgimi göstermeye çalışırken bu esnada Skobelev önüne büyük bir kâğıt yerleştirdi ve düzgün bir şekilde masada duran ve hepsi kullanıma hazır 30-40 kadar çeşitli renklerdeki kalemlerin içinden bir kalem seçti. Sandalyesini benimkine yaklaştırdı; başını kâğıdın üzerine eğdi ve Mahram'daki yerin özelliklerini müthiş bir hızla çizmeye başladı. Önemsiz bir çizim olmasına rağmen, başına bir ölçek yaptı ve zeminin özelliklerini ve birliklerin pozisyonlarını net bir şekilde anlatmak için çeşitli renklerdeki kalemleri kullandı. Detayları geçiştirmek yoktu, yerlerin isimleri eklendi ve kuvvetlerin sayısı ayrıntılı bir şekilde kenara not edildi. Skobelev bu çizimi tamamladığında, Afganistan'daki savaşımıza dair son zamanlarda yayımlanan askerî çizim çalışmalarından çok daha iyi bir çizim olduğu aşikârdı. Çizimi yaparken savaş alanını büyük bir ruhla ve parlak bir şekilde açıkladı. Asla ne yapacağını bilemez bir hâlde değildi. Gerçekleri sırasını bozmadan birbiri ardına ifade etti ve anlattıklarını açıklamaya hiçbir ihtiyacı olmadı. Özetle, Mahram savaşını şu şekilde anlatmıştı: 'Kale Sir Derya kenarında bir konumdaydı. Hokandlılar, Rusların vadiye girmesini engellemek için kaleyi sıra dağların yakınına kurmuşlardı. Hepsi istilacılara doğru çevrilmiş savunma hattı boyunca tepenin eteklerine yerleştirilmiş 68 top vardı. Herhangi bir müdahale durumuna karşılık büyük bir süvari grubu hazır beklemekteydi. Kalenin gerisinde pek çok bahçeleriyle meşhur ve piyadeler tarafından korunan Mahram yerleşim bölgesi vardı. Kale silahlarla donatılmıştı. Tepeyi kalabalık bir avcı taburu kuşatmıştı. Nehrin karşı tarafındaki bölge, bataklıklar dolayısıyla ulaşılamaz bir durumdaydı. 60.000 Hokandlı tarafından tutulan bu barikatın yakınında General Kaufman, ekibiyle bir keşif yaptı. Düşmana kıyasla çok az sayıda olmalarına rağmen düşmanın gücünü kırmak için ertesi gün saldırı yapılmasını kararlaştırdı. Kaufman, konumu inceledikten sonra ekibe döndü ve 'Ferozeşah savaşı hakkında bir şey bilen var mı?' diye sordu. Ben bu savaş hakkında her şeyi okumuştum. Fakat diğer askerlerin cevap vermesi için bekledim. Kimse hiçbir şey bilmiyordu. Bu yüzden savaşı ben anlattım.' Skobelev tam bu esnada savaşı anlatmaya ara vererek Pencap'ın kabataslak bir çizimini yaptı ve bana, 'Bildiğiniz gibi Bay Marvin, Afganistan'daki son savaşı yöneten generalin babası Sir Hugh Gough, Ferozeşah'da kampını, bölgeyi keşfetmeden düşmanınkinin hemen yanına toplamıştı. Hücum giriştiklerinde bir kere savaşabildi ve binlerce adamını kaybetti. Ertesi gün konumu keşfe çıktı ve bir tepe buldu. Burayı ateş altına aldı. O yöne doğru

ilerleyerek sadece 18 adamlık bir kayıpla düşmana ciddi bir darbe vurdu.' dedi. Tekrar Mahram planına dönerek: 'Hokandlıların bulunduğu yerin arka tarafında, Ferozeşah'taki gibi bir tepe vardı. Şimdi o tepeye Kaufman Zirvesi deniyor. Ertesi gün doğruca bu yönde hareket ettik. Düşmanı arkadan kuşatana kadar yol boyunca dağların kenarındaki yüksek yerlerden geçtik. Sonra yönümüzü değiştirdik, arkamızı tepelere ve yüzümüzü Mahram'a döndük. Doğruca ilerledik, düşmanı nehre süpürdük. Düşmanın uçurulan kellelerinden dolayı nehir karardı. 20.000 Hokandlı öldürüldü. Biz ise sadece 18 adamımızı kaybetmiştik. O günlerde piyadeleri ben yönetiyordum. Ferozeshah hikayesinin orjinalini ben Fransızcasından okumuştum, ama daha fazlası Malleson'un, Afganistan Hikâyesi'nde anlatılır. Mahram Kaufman'a görkemli bir şan getirdi' demiştir⁵⁸⁶”.

Vereşagin, Skobelev'in bitmek bilmeyen enerjisinin Mahram Seferi'nde tezahür ettiğini belirtmiştir⁵⁸⁷. Kostin, Mahram Seferi'nde Skobelev'in çok etkili olduğunu ve savaş sonunda Rusların 39 silah ve 900 kadar esir aldıklarını söylemiştir⁵⁸⁸. Hamid Ziyaev, Mahram Savaşı'nın başarıyla sonuçlanmasının Rusların Hokand'a ilerleyişini daha da kolaylaştırdığını söylemiştir. Ayrıca savaşa katılan Türk kuvvetlerinin sayısının Rus kaynaklarında 30.000 olarak geçtiğini Kıpçakların ise bu sayıyı 50.000 olarak verdiğini belirten Ziyaev, savaş sonunda Rusların elinden sadece 3.000 atının kurtulduğunu söyleyerek Rusların yaptığı katliamın ne denli büyük olduğunu gözler önüne sermiştir⁵⁸⁹.

Mahram Savaşı'nın öneminden bahseden Filippov, Skobelev'in burada yaptığı faaliyetlerin Türkistan Genel Valisi Kaufman tarafından memnuniyetle karşılandığını, hatta Kaufman'ın Petersburg'a gönderdiği telgrafta Mahram'da gerçekleşen savaşa dair “Bu iş çok temiz yapıldı.” yazdığını belirtmiştir⁵⁹⁰. Kodi ve Matrasov da eserinde Kaufman tarafından merkeze gönderilen pek çok raporda Skobelev'in faaliyetlerinden

---

⁵⁸⁶ Charles Marvin, **The Russian Advance Towards India, Conversations With Skobeleff Ignatieff and Other Distinguished Russian Generals and Statesmen, on the Central Asian Question**, London: Sampson Low, Marston, Searle, & Rivington, 1882, s. 98-100.

⁵⁸⁷ Vereşagin, **Na Voyne v Azii i Evrope**, s. 335.

⁵⁸⁸ Kostin, s. 40.

⁵⁸⁹ Ziyaev, s. 306.

⁵⁹⁰ Filippov, s. 17.

memnuniyetle bahsedildiğini belirtmişlerdir⁵⁹¹. Artamonov ise, Skobelev'in gece baskınıyla Hokandlıları perişan ettiğini söylemiş ve diğer hiçbir yazarın söylemediği bir ayrıntıyı paylaşarak Skobelev'in bu savaşta bacağından yaralandığını belirtmiştir⁵⁹².

Novikova, Mahram bölgesinde yapılan savaşın Çarlık Rusya'nın Türkistan'da yaptığı savaşların arasında en belirleyici olduğunu söyleyerek sözlerine şu şekilde devam etmiştir: *“Kaybımız önemsiz denecek derecede azdı. Kazancımız ise gerçekten muhteşemdi. Çok sayıda cephanelik ele geçirildi. Hokand ordusu sayıca az olan kuvvetlerimiz tarafından bir darbeyle dağıtıldı. Mahram başarısından dolayı keşif seferinin yapılması için başkente bir grup gönderildi. Bu keşif başarılı olmasında Skobelev'in çizmiş olduğu haritalar mühim rol oynadı. Keşif kolunu takip eden Kaufman ve ana kuvvetler Hokand'a girerek tek bir atış yapmadan şehri ele geçirdi⁵⁹³”*. Ancak neticede Hokandlıların akınları sonucu Ruslar bu şehri ellerinde uzun süre tutamadılar⁵⁹⁴.

General Kaufman, Hokand'a girdikten sonra yaklaşık bir hafta burada kalmıştır. İsyanın başında bulunan Abdurrahman Aftabacı'nın hayatta olması, onun yakalanmasını zarurî hâle getirmiştir. Kaufman emrindekilerle Aftabacı'nın üzerine yürümüş ve Margilan'a gelmiştir. Halk karşılık vermeyerek şehri kendisine teslim etmiştir⁵⁹⁵. Kaufman bölgede kalırken Skobelev, emrine verilen 600 Kozak, 1 havan birliği, 2 top ve 2 bölük piyade ile Aftabacı'yı yakalamak için gönderilmiştir⁵⁹⁶.

Skobelev ve emrindekiler 1875'in Eylül ayında Aftabacı ile karşılaşmışlardır. Ancak bir sonuç alınamamıştır. Daha sonra meydana gelen savaşta ise toz bulutlarından dolayı göz gözü görmemiştir. Ancak Skobelev'in başarılı yönetimi sayesinde isyancılar perişan bir hâlde Oş şehrine kaçmak zorunda kalmışlardır⁵⁹⁷. Kodi ve Matrasov, Skobelev'in bu başarılı taarruzu sonucunda Aftabacı'nın silah, erzak ve hatta Mekke'den getirdiği kutsal

---

⁵⁹¹ Kodi ve Matrosova, s. 12.

⁵⁹² Vladimir Alekseeviç Artamonov, s. 22.

⁵⁹³ Novikova, s. 23.

⁵⁹⁴ Enver Konukçu, “Hokand Hanlığı”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2006, s.215.

⁵⁹⁵ Kodi ve Matrosova, s. 13.

⁵⁹⁶ Ziyaev, s. 308.

⁵⁹⁷ Novikova, s. 23.

nişanı bırakarak kaçtığını söylemişlerdir⁵⁹⁸. Bunun üzerine Skobelev, Oş şehrine gelmiş ve şehri kuşatmıştır. Birkaç saat dinlendikten sonra Karasu'ya kadar Aftabacı'nın izi sürülmüştür. Skobelev, Oş şehriden elde ettiği yiyecekleri ve atları alarak Margilan'a dönmüştür. Skobelev'in yaptığı bu baskınlar civar şehirlerin korkmasına sebep olmuştur. Şehrin ileri gelenleri Oş şehrinin başına gelenlerin kendi başlarına gelmesini istemediklerinden Kaufman'a itaatlerini bildirmişlerdir. Rus askerlerinin topraklarından çıkması için Kaufman ile görüşmelere başlamışlar; ancak Kaufman, 3 milyon Ruble ve Sir Derya'nın kuzeyi boyunca uzanan Namangan'ı almak şartıyla hanlıktan çekileceğini belirtmiştir⁵⁹⁹.

Bu olaylar yaşanırken keşif kollarından gelen haberler durumu bir anda tersine döndürmeye yetmiştir. Andican'da Ruslara yapılan kötü muameleden dolayı Aftabacı'yı yakalamak için Rus birlikleri Sir Derya'yı geçmiştir. General Trotskiy komutasında bir ordu Aftabacı üzerine gönderilmiştir. Trotskiy, Andican'a geldiğinde bölgeye keşif seferi yapılmasını istemiş ve bu görevi Skobelev'e vermiştir. Skobelev bu görevi başarı ile tamamlamıştır. Emrindeki 100 Kozak ile birlikte o, ateş altındayken şehrin yanına yaklaşmış, rakibin yerleşim planını ve topçuların pozisyonlarını not almıştır⁶⁰⁰. Andican'a gelen Rus kuvvetleri Hokandlıların kuvvetlerinin bir hayli fazla olmasına aldırmış etmeden şehre saldırmıştır. Yapılan ani hücum sayesinde hazırlıksız yakalanan Andican, şiddetli bir hücumla ele geçirilmiştir. Ancak ani bir kararla burada bu kadar az bir kuvvetle durulmayacağına karar verilmiş ve Rus birlikleri geri çekilmeye başlamıştır⁶⁰¹. Bu geri çekilmenin en önemli sebebi; öfkelenen Hokandlıların sokaklarda şiddetli bir direniş göstermeleri ve Ruslara ateşle karşılık vermeleridir⁶⁰².

Trotskiy ve Skobelev'in emri altındaki güçler 1.200 adam civarındaydı. Az sayıdaki bu kuvvetlerin Andican'ı ele geçirmelerine üzülen Hokandlılar, bu kuvvetlerin Andican'dan geri çekilmesine sevinmişlerdir. Bu ruh hâliyle sabah başlayarak gece yarısına kadar durmadan Ruslara ateş açmaya başlamışlardır. Üçüncü gün henüz yolun yarısındayken

---

⁵⁹⁸ Kodi ve Matrosova, s. 13.

⁵⁹⁹ Novikova, s. 24.

⁶⁰⁰ Kaznaçeev, s. 21.

⁶⁰¹ Novikova, s. 24.

⁶⁰² Kaznaçeev, s. 22.

Rus birliğinin durumu kritikleşmeye başlamıştır. Cephane azalmış; yiyecek kalmamıştır. Hayatta kalabilmek için Hokandlılara taarruz etmekten başka bir çareleri kalmadığına ve bunun için de bir gece yarısı baskını yapmaya karar vermişlerdir⁶⁰³.

Skobelev bu baskını bizzat kendisinin yapması için herkesi ikna etmiş ve yanına 200 kadar Orenburg ve Sibirya Kozaklarından başka kimseyi almayacağını açıklamıştır⁶⁰⁴. Skobelev küçük birliğini 3 gruba ayırmış ve karanlığın içinden sessizce süzülerek kampın içine girmeyi başarmıştır. Tabancasını ateşlemiş ve saldırı için emrindekilere işaret vermiştir. Bir dakika içinde Skobelev ve emrindekiler hücum nidalarıyla, silahlarını ateşleyerek kampın tam merkezine saldırmışlardır. Hokandlılar uykularından uyanmış ve düşmanı karşılarında görünce korkmuşlardır. 15 dakika kadar ova çığlıklar, haykırışlar, iniltieler, ateş sesleri ve atların ayak sesleriyle yankılanmıştır. Sonra büyük bir sessizlik hâkim olmuştur. Hava aydınlandığında Hokand ordusunun savaş alanında yaklaşık 40 ölü, 37 top direği, sayısız mermi ve kılıç ile tüm diğer kamp eşyaları ve yüklerini bırakarak ortadan kaybolmuş oldukları görülmüştür. Hokandlıların bu kayıplarına rağmen Rusların bir askerini bile kaybetmemiş olması bu saldırının Ruslar açısından başarılı bir şekilde yapıldığını göstermektedir. Ancak olayı abartılı değerlendirmeler de söz konusudur. Novikova, Hokandlıların savaş öncesinde ovanın ortasında 6.000 kişi ile bulunduğunu belirtmiştir⁶⁰⁵. Vereşagin, bizzat Skobelev'in ertesi gün savaş alanında 2.000 sarık toplattığını aktarmıştır⁶⁰⁶. Filippov, Skobelev'in bu baskını yaparken, Hristiyanların kutsal kitabı İncil bilgisinden faydalandığını ve orada geçen Midianites'e karşı 300 kişiye liderlik eden Gideon'un kullandığı taktikten yararlandığını söylemiştir. Ayrıca 'hurra' bağırışlarıyla Hokandlılara saldırarak savaş taktiğini başarıyla uyguladığını da eklemiştir⁶⁰⁷.

Ruslar, 1875'in Ekim ayında Namangan'a girerek bölgeyi işgal etmişlerdir. Birlikler kış karargâhına yerleştirilmiş ve Skobelev'e kesinlikle savunmada kalması emredilmiştir. Hokand topraklarında işler olabildiğince kötüydü. Ülke çok karışık bir hâldeydi. Çarlığa

---

⁶⁰³ Novikova, s. 25.

⁶⁰⁴ Kaznaçeev, s. 22.

⁶⁰⁵ Novikova, s. 25.

⁶⁰⁶ Verestchagin, s. 259.

⁶⁰⁷ Filippov, s. 17.

bağlanan şehirlerin yerli halklarının çoğu Ruslara karşı düşmanca bir tavır içindeydi. Halkın bu kadar kötü durumda olmasına rağmen Hokand hanı kendi canını bağışlamaları şartı ile Kaufman ile anlaşma yapmış ve Rus kampına sığınmıştır⁶⁰⁸.

Skobelev verilen emre uyarak Namangan başta olmak üzere tüm bölgelerde savunmada kalmakla yetinmiştir. Rusların bu şekilde savunmada kalması Namangan'daki yerel halkı cesaretlendirmiş; civar bölgelerden aldıkları desteklerle Ruslara karşı ayaklanmalarına ve kaleyi kuşatmalarına sebep olmuştur. Skobelev, bölgenin çok uzağında olmadığı için şehre dönmüş ve şehri bombalamaya başlayarak Rus garnizonunu kurtarmıştır. Bu sırada Balıkçı'da bulunan kalenin yakınında 20.000 Hokandlının toplandığı haberi Skobelev'e ulaştırılmıştır. Bu haber üzerine derhâl harekete geçen Skobelev emrindekilerle beraber onlara saldırmış ve Balıkçı'yı ele geçirmiştir⁶⁰⁹. Hamid Ziyaev, Skobelev'in Namangan ve Balıkçı bölgesinde yönettiği hücumların çok şiddetli olduğunu ve onun emriyle Rusların savunmasız halde bulunan 8.800 kişiyi vahşice katlettiğini belirtmiştir⁶¹⁰.

2.4.1.2. Andican'ın Zaptı

Skobelev'in savunma stratejisini benimsemesi, Aftabacı'nın desteğini alan halkı ayaklanmaya teşvik etmişti. Dağılan kabileler birleşmeye ve Ruslara saldırmaya başlamıştı⁶¹¹. Skobelev güçlenen grubun susturulmasının Türkistan'da Rusların geleceği açısından son derece elzem olduğu kanaatindeydi. Eğer bu şekilde saldırmadan durulursa Türkistan'da çarlığa karşı geniş çaplı isyanların başlayacağını kaçınılmaz görüyordu. Bu yüzden Rus otoritesinin yükseltilmesi için bir şeyler yapılması gerektiğinin farkındaydı. Skobelev burada bağımsız bir komutan olarak bulunmasını iyi şekilde değerlendirmiş ve Türkistan'ın kaderini belirleyecek olan bir saldırı planı hazırlamıştır. Bunun için de Hokandlıların kalbi niteliğinde olan Andican şehrini seçmiştir⁶¹². Fakat bu saldırı için yeterli askere ve teçhizata sahip değildi. Skobelev'in emri altındaki tüm kuvvet 2.800

---

⁶⁰⁸ Novikova, s. 26.

⁶⁰⁹ Novikova, s. 27.

⁶¹⁰ Ziyaev, s. 313.

⁶¹¹ Kaznaçeev, s. 21.

⁶¹² Kodi ve Matrosova, s. 13.

asker, 9 bölük piyade, 7 buçuk sotnik⁶¹³ Kozaktı⁶¹⁴. Hokand kuvvetleri ise yetenekli ve silahlanmış 30.000 kişiden ibaretti⁶¹⁵. Andican'da güçlü bir konumdaydılar. Fakat Skobelev rakibin kuvvetlerinin sayıca çok olmasını umursamıyordu ve bunu beraberindekilere de öğretmişti. Askerler ve Skobelev arasında samimi bir ilişki olması ve askerlerin Skobelev'i çok sevmesi nedeniyle iklim şartları ve Hokand kuvvetlerinin sayısı, askerleri de ilgilendirmiyordu. Rus birlikleri vakit kaybetmeden yola çıkmış ve Ocak ayının başında Andican'a ulaşmıştır. Andican, 15 feet⁶¹⁶ yüksekliğinde ve 7 feet eninde güçlü bir hisarla çevriliydi. Hokandlılara saldırmadan önce, eylem planını düzenlemek için, yerlilerin sayısı ve yerleşimi ile ilgili istihbaratın elde edilmesi gerekiyordu⁶¹⁷. Bu yüzden Skobelev ilk olarak 4 ya da 5 gün bölgeyi yakından tanımak için keşif yapmıştır⁶¹⁸.

Görevinin bilincinde olan Skobelev, hücum planının en ayrıntılı noktalarını düşünmüş ve işgalin gerçekleşebilmesi için kararlılık göstermiştir. Şehrin nüfusu hakkında tüm bilgileri toplamış; duvar planlarını incelemiştir. Skobelev dikkatlice, avını bekleyen ve zayıf taraflarını inceleyen avcı gibi, şehir etrafında birkaç gün dolaşmış; savunmaya hazırlanan halkı ürkütecek ayrıntılı bir plan tasarlamıştır⁶¹⁹.

Skobelev, işini kolaylaştıracak bilgiyi toplamış; hisara yaklaşabilecek en iyi yolu bulmuş ve hisar kapılarının dayanıklılığını tespit etmiştir. Skobelev ve emrindekilerin birkaç gündür saldırmadan hareket hâlinde bulunmaları, Andican halkını korkutmaya başlamıştır. Bir defasında Skobelev, emrindeki muhafızlarla şehrin girişine doğru hareket etmiştir. Hokandlılar hisar arkasından Skobelev'in cesaretine şaşırmış ve ne yapmaya çalıştığını dikkatlice incelemişlerdir. Skobelev bütün incelemesini onların gücünü bilerek yaptığı için kaledekilerin açmış olduğu ateşlerden etkilenmemiştir. Gerekli tüm araştırmalar tamamlandıktan sonra Andican üzerine harekete geçilmiştir. Skobelev, iki kez şehrin teslim edilmesini istemiş ve bu isteği kabul edilmemiştir. İkinci sefer bu isteği

---

⁶¹³ 1 Sotnik, 100 sayısına eşittir.

⁶¹⁴ Novikova, s. 28.

⁶¹⁵ Kodi ve Matrosova, s. 14.

⁶¹⁶ Uzunluk birimidir. 1 Feet, 30,48 cm'dir.

⁶¹⁷ Kaznaçeev, s. 21.

⁶¹⁸ Novikova, s. 28.

⁶¹⁹ Kodi ve Matrosova, s. 14.

iletmeye giden elçinin öldürülmesi, taarruzu kaçınılmaz kılmıştır. Skobelev daha fazla beklemenin anlamsız olduğunu düşünmüş ve İskilik köyüne taarruz etmiş; akabinde de Andican'ı bombalamaya başlamıştır. Bu esnada emrindeki grubu ikiye ayırarak Andican'ın tam karşısına konuşlandırmıştır⁶²⁰. Birkaç saat içinde az denilecek bir kayıpla Andican merkezine ilerlemişler ve ertesi gün şehrin teslim olmasını sağlamışlardır. Hamid Ziyaev'in aktardıkları Andican'da yapılan katliamı çok net bir şekilde göstermektedir. Ziyaev, pek çok köyün yakıldığını ve Skobelev'in komutasıyla 20.000 insanın öldürüldüğü söylemiştir. Ayrıca Rusların bu baskından 150 tüfek, 144 top, 32.260 gülle ve 1.092 bomba ele geçirdiğini de eklemiştir⁶²¹.

Skobelev, Andican'ın ele geçirilmesinden sonra Abdurrahman Aftabacı sorunu ile bizzat ilgilenmek için harekete geçmiştir⁶²². Yanına aldığı kuvvetlerle 30 Ocak 1876 tarihinde Eseke'de Aftabacı ile karşı karşıya gelmiş ve onu ciddi bir mağlubiyete uğratmıştır. Aftabacı bu mağlubiyete rağmen kaçmayı başarmıştır. Ancak Rusların bu takipten vazgeçmeyişi ve artık kaçacak takatinin kalmayışından dolayı Aftabacı, Skobelev'e teslim olmuştur. Aftabacı'nın yakalandıktan sonra Skobelev'e söylediği ilk sözü: *"Konuşmaya başlamadan önce, izin ver uyuyayım. Çünkü bütün bir aydır tek bir gece bile uyumadım"* olmuştur⁶²³.

2.4.2. Hokand Hanlığı'nın Lağvedilmesi ve Skobelev'in Valilik Yılları

Andican'ın zapt edilmesi ve Aftabacı'nın yakalanmasıyla Rusların Hokand şehrine ilerlemesi daha da kolaylaşmıştır. Ancak bu esnada Margilan'da halk Polat Han önderliğinde tekrar ayaklanmıştır. Skobelev emrindekileri Polat Han üzerine yönlendirmiş ve Üçkorgan'ı işgal etmiştir. Bunun üzerine Polat Han bölgeden kaçmış ve böylece halk bir nebze olsun sakinleşmiştir⁶²⁴. Hokand şehrinde devam eden iç savaşın yol açtığı karışıklıklardan dolayı Rus kuvvetleri düzeni yeniden sağlamak bahanesiyle Hokand'ı işgal etmiştir. Hanlık idaresini ele alacak yerel bir hükümet olmadığı için de Hokand Hanlığı lağvedilerek Fergana adında bir eyalet hâline getirilmiş ve çarlığa

---

⁶²⁰ Novikova, s. 29.

⁶²¹ Ziyaev, s. 311.

⁶²² Kodi ve Matrosova, s. 14.

⁶²³ Novikova, s. 30.

⁶²⁴ Ziyaev, s. 317.

bağlanmıştır⁶²⁵. Rus yönetimi Hokand Hanlığı'nın işgal edilmesinde büyük katkısı olan Skobelev'i onurlandırmış ve Fergana Bölgesi'nin ilk valisi olarak atamıştır⁶²⁶. Henüz 30'lu yaşlarda olmasına rağmen Skobelev'in vali olarak atanması dikkate değerdir⁶²⁷.

Kaznaçeev, Skobelev'in henüz 32 yaşında olmasına rağmen general rütbesini almasını tamamıyla hak ettiğini söylemektedir⁶²⁸. Skobelev'in tümgeneral rütbesini çok erken aldığını belirten P. V. Akulşin ise savını doğrulamak için şunları söylemiştir: *“Suvarov, 1870 yılında 40 yaşındayken; Kutuzov, 1784 yılında 39 yaşındayken; Bagration, 1799 yılında 34 yaşındayken ve hızla terfi almasıyla meşhur Brusilov ise 47 yaşındayken tümgeneral olmuştur. Skobelev ise bu rütbeyi aldığı anda 32 yaşındaydı⁶²⁹”*.

Muhakkak ki Skobelev'in bu göreve atanmasının haklı gerekçeleri vardır. Bölgeye elçi olarak gönderildiği zaman şehir duvarlarını, kapıları, şehre giden yolları dikkatlice inceleyen Skobelev'in etraflıca bir rapor hazırlayarak merkeze göndermesi sayesinde Rus ordusunun ilerleyişinin ve Hokand'ın alınmasının kolaylaştığını söyleyen Kodi ve Matrasov, bu bölgenin alınmasında bu raporların büyük etkisi olduğu için Skobelev'in bu göreve atandığını belirtmiştir⁶³⁰.

Kostin, Hive seferinden sonra Kaufman tarafından Petersburg'a gönderilen raporda şunların yazıldığını aktarmıştır: *“Skobelev, verilen görevleri ciddiyetle yapan birisi olarak ön plana çıkmıştır. Çok çalışkan ve isteklidir. Bilmediği şeyleri öğrenmek için çaba sarf eder. Ben ondan memnunum⁶³¹”*. Gusarov, Kaufman'ın Skobelev'i sadece takdir etmekle kalmayarak safkan bir atı hediye olarak yolladığını, Skobelev'in ise hediye alırmaz, *“Bana, öğrencinize düşüncelerinizi belirttiğiniz sürece mutlu olacağım. Mutlu olmak ise beni daha güçlü yapacaktır. Böylece ben sizin güveninizi boşa çıkartmayacağım”* dediğini belirtmiştir⁶³².

---

⁶²⁵ Novikova, s. 30.

⁶²⁶ Markov, “Pamyati M. D. Skobeleva”, **General Skobelev**, s. 587.

⁶²⁷ Ditmar, s. 6.

⁶²⁸ Kaznaçeev, s. 22.

⁶²⁹ Akulşin, s. 9.

⁶³⁰ Kodi ve Matrosova, s. 12.

⁶³¹ Kostin, s. 43.

⁶³² Gusarov, s. 126.

Skobelev'in Hokand seferinde göstermiş olduğu katkı sadece Kaufman değil herkes tarafından takdirle karşılanmıştır. Skobelev'in faaliyetlerini ek olarak Hokand seferinde adından bu kadar bahsettirebilmesine neden olan hususları da kısaca eklememiz faydalı olacaktır. Skobelev en başında yerel koşullara çok çabuk adapte olabiliyordu. Adaptasyon sürecini hızlı bir şekilde atlatması, emrindekilere talimatları daha hızlı bir şekilde vermesine sebep oluyordu. Atlı nişancı tümenini oluşturması ve onlardan çok iyi yararlanması ile askerlere gösterdiği şefkat sonucu aralarında oluşan samimi bağ dikkate değerdi. Ayrıca süvarileri hem piyade hem de atlı düzene geçirerek yönetebilmesi ve komutanların bildiği her şeyi en ince ayrıntısına kadar askerlere de aktarması konusundaki netliği, Skobelev'in bahsedilen özellikleri olmuřtur⁶³³.

Skobelev'in işini ne denli önemsemiği şu alıntıdan net bir şekilde görölmektedir: *"Türkistan'da yaşananların görgü tanığı olan birisinin anlattığına göre, 30 Kasım 1875 tarihinde nehrin dibine saplanan silah nehirden karşıya geçişin durmasına sebep olmuştu. Bu sırada kıyıda saklanan ve bunu fark edenler gidip düşmana haber vermişti. Silah, tüm gayretlere rağmen çıkarılamamış ve daha da dibe vurmuştu. Bunun üzerine Skobelev, askerlerine suya atlamalarını emretmişti. Gecenin saat ikisiydi; hava çok rüzgârlı ve soğuktu. Geceye ve soğuğa aldırış etmeyen Skobelev, askerleri ile birlikte soyunmuş ve göğsüne kadar suya girmişti. Sonunda silah çıkarılmıştı. Ancak askerlerden birisi generale, 'Ekselansları, suya girmenizi gerektirecek kadar disiplinimiz kötü değerdir. Ekselansları sadece emredecekti ve biz yapacaktık' demiřtir⁶³⁴."*

Son olarak Skobelev'in yaptığı bu görevlerde çok kararlı olduğunu da belirtmemiz gerekmektedir. Gusarov'un, tarihçi E. A. Gluşenko'dan aktardıklarına göre, Skobelev ve emrinde bulunan Kozaklarda merhamet emaresi görölmemektedir. Uyuyanların çadırlarına saldırıyorlardı. Karşılarında bulunanların onlara karşılık vermesi ise Kozakların ve Skobelev'in gaddarlıklarını daha da arttırıyordu⁶³⁵.

Skobelev'in Fergana valisi olarak geçirdiği kısa dönem hakkında bilgi vermeden önce Hokand Hanlığı'nın işgal edilmesinde Skobelev'in son derece etkili olduğunu

---

⁶³³ Kodi ve Matrosova, s. 15.

⁶³⁴ Kodi ve Matrosova, s. 15-16.

⁶³⁵ Gusarov, s. 126.

söylemeliyiz. Skobelev, haksız yere aldığı eleştirilerin ve terfilerin kendi başarısı olmadan sadece ailesinin yardımlarıyla aldığı safsatalarının kıskançlıktan başka bir şey olmadığını ispatlamıştır. Türkistan'a ilk gelişinde kendisine atılan iftiralar sonucu bölgeden ayrılması onu derinden yaralamıştır. Bölgeye gelmek için gösterdiği çaba ise takdire şayandır. Bölgeye ikinci gelişinde 30'lu yaşlarda olması muhakkak ki ona karşı genç olmasından dolayı bir güvensizlik duyulmasına sebebiyet vermiştir. Ancak o, Hive Seferi'nde kendisini ispatlamış; fakat asıl şöhretini Hokand Seferi'nde kazanmıştır. Kendisine verilen elçilik görevini layıkıyla yerine getirmiş, Hudayar Han'a karşı başlayan isyan sonucu, hanın düşmanı olmasına rağmen yönetimin isteği üzerine onu güvenli bölgeye ulaştırarak soğukkanlılığını korumuştur. Mahram bölgesinde yapılan çatışmanın başlı başına kahramanı olmuş; Andican ve bölgedeki birçok şehri işgal etmiş ve Hokand kapılarını Rus birliklerine açmıştır. Ayrıca aylardır kaçmaya devam eden isyanın yöneticisi konumundaki Abdurrahman Aftabacı'nın takip edilmesini bizzat üstlenmiş ve onu ele geçirmeyi başarmıştır.

Muhakkak ki Türkistan'da yapılan işgallerde Nikolaevskaya Akademisi'nde aldığı eğitimlerin büyük bir katkısı olmuştur. Akademi, Skobelev ve tüm genç subaylara son derece donanımlı bir eğitim imkânı sağlamıştır. Ancak Hokand'a düzenlenen seferde Skobelev'in üstlerine, askerlere ve Rus halkına göstermiş olduğu en önemli şey gözlem yeteneği ve çizim kabiliyetinin son derece iyi olmasıdır. Yukarıda bahsettiğimiz iki seferde de öncü kuvvetlerde bulunması, bölgenin Skobelev tarafından iyi analiz edilmesine ve gerekli malumatla oluşturulan haritaların ana güçlere gönderilmesine sebebiyet vermiştir. Skobelev'in bu işi başarılı bir şekilde tamamlaması her iki seferin de Ruslar açısından olumlu bir şekilde sonuçlanmasını sağlamıştır. Skobelev, emrindekileri yönetmedeki kabiliyeti, onlara gösterdiği özen ve samimi tavrılarından dolayı askerleri tarafından da çok sevilmiştir. Skobelev'in bu özelliklerinden dolayı Ruslar tarafından gördüğü itibar da artmıştır.

Novikova, Skobelev'in 1875-1876 yıllarında süvarilerin komutanı ve Fergana Eyaleti'nin askerî yöneticisi sıfatıyla 14 savaşta yer aldığını söylemiş; bazılarının küçük fakat geriye kalanların ise bir eyaletin kaderini belirleyecek kadar ciddi savaşlar olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Skobelev'in ordudaki en yetenekli ve cesur komutanlardan biri olarak itibar

kazandığını da sözlerine eklemiştir.⁶³⁶ Maslov ise, Skobelev'in Türkistan'dan, Vladimir ve 3. derece Giorgiy Nişanı, bir tanesi elmaslarla donatılmış olan iki tane altın kılıç ile ayrıldığını belirtmiştir⁶³⁷. Bu kısımda Vereşagin'in Skobelev hakkında söylediklerini de hatırlamamız gerekmektedir. Vereşagin, Skobelev'i sevdiğini ve sevdiği için ona her zaman dikkatli olması gerektiğini söylediğini belirtmiştir. Skobelev'in çok ilginç bir karaktere sahip olduğunu, ödülleri hak ederek aldığını ve üstün başarılarıyla tüm dikkatleri üzerine çektiğini de eklemiştir⁶³⁸.

2.4.2.1. Skobelev'in Alay Seferi

Skobelev'in Fergana valiliği yaptığı dönemde İngiltere'nin, Çin'in ve hatta Osmanlı Devleti'nin bile dolaylı yollardan da olsa bölge ile irtibatını koparmadıkları bilinmektedir. Çarlık Rusya'ya muhalif olan devletler bölgede oluşabilecek bir karışıklığa kendi çıkarları doğrultusunda müdahil olabilecekti. Bu sebeple, Tanrı Dağları, Pamir ve Alay topraklarında yaşayan Kırgız-Kazak kabilelerinin Ruslara karşı direniş göstermeleri yeni bir hareketliliğin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Henüz Ruslar Hokand Hanlığı'nı işgal etmeden hanlığın sınırları içerisinde yaşayan ve kendi adaylarını tahtlarına çıkarabilen Kırgızlar bağımsız devletlerini kurmak için çalışmalar yapmaya başlamıştır. Çarlık Rusya 1860'lı yıllarda Hokand Hanlığı ile sınır komşusu olunca Kırgızlarla da komşu olmuştur. Bu yıllarda Kırgız kabilelerinin bir kısmı, Hokand hanının göndermiş olduğu valilerin zulümlerinden, Kazak sultanların saldırılarından ve akraba kabilelerin devamlı hâle getirdikleri baskınlardan usandıkları için Rusya'ya bağlanmayı tercih etmişlerdir⁶³⁹.

Hokand Hanlığı topraklarının Skobelev tarafından işgal edilmesinden ve bölgenin Rus idaresine bağlanmasından sonra Güney Kırgızistan'ın dağlık kısımları ve Alay-Pamir Dağları'nda yaşayan göçebe Kırgız halkı Ruslara boyun eğmeyi kabul etmemiştir. Bölgeyi çok iyi bilmeleri ve bu durumu lehlerine çevirmelerinden dolayı Rusların

---

⁶³⁶ Novikova, s. 31.

⁶³⁷ Maslov, s. 246.

⁶³⁸ Vereşagin, **Na Voyne v Azii i Evrope**, s.122.

⁶³⁹ K. Dj. Bokonbaev, "Alayskaya Tsaritsa Kurmandjan Datka i General Mihail Dmitrievič Skobelev", **Forum Plus**, 02/2011, s. 24.

bölgede ilerlemesi bir hayli güç olmuş; çarlığın bölgeye düzenlediği pek çok sefere Kırgızlar kararlı bir şekilde direniş göstermiştir⁶⁴⁰.

Kırgızistan'ın güney bölgesinin büyük bir kısmında yaşayan Adıgene kabilesi o dönemin siyasî tarihinde özel bir yere sahip olmuştur. Kırgızları 1820 ile 1906 yılları arasında Ak Bargı soyu yönetmiştir⁶⁴¹. Hokand Hanlığı'nın ordu komutanlarından olan Alim Bey Datha⁶⁴² (1799-1862) sadece Kırgızların değil aynı zamanda tüm Türklerin birliğini tesis etmeye çalışmıştır. Alim Bey'in Kırgızların başında bulunduğu yıllarda eşi Kurmancan, her konuda Alim Bey'in yardımcısı olmuştur⁶⁴³. Onun 1862 yılında öldürülmesinden sonra ise yerine sonradan Alay Çarıçesi adını alan bilge ve güçlü iradeye sahip eşi Kurmancan (1811-1907) geçmiştir. Alim Bey, zamanının büyük kısmını han sarayında ya da askerî seferlerde geçirdiği için Kurmancan, kocasının sağ olduğu dönemlerde bile fiilen Alay bölgesini yönetmiştir. Alim Bey öldürüldükten sonra, Buhara emiri ve Hokand hanı Kurmancan'a '*Datha*' unvanını vermişlerdir. Kırgızistan'ın tüm güney bölgeleri emrine verilen Kurmancan'a karşı harekâtı Skobelev üstlenmiş ve büyük oğlu Abdullah Bey'in komutanlığı üstlendiği direniş gruplarına karşı askerleri yönlendirmiştir⁶⁴⁴.

Bölgeyi çok iyi bilen Kırgızlar, dağlık bölgelerin zor şartlarını lehlerine çevirmeyi başarmışlar ve Rus ordusunun Alay Dağları'nın iç bölgelerine ulaşmasına engel olmuşlardır⁶⁴⁵. Skobelev bu şartlar karşısında bölgeye girmenin zorluğunu bildiğinden bölgeyi iyi bilen bir hainle anlaşma yapmış ve gizli yollardan Abdullah Bey ve askerlerinin bulunduğu yere bu geçitler sayesinde gelmiştir. Abdullah Bey ve emrindekiler bu ani baskın karşısında şaşkınlığını atamadan dağıtılmışlardır. Abdullah Bey küçük bir grup ile birlikte Afganistan'a gitmiş, orada genç yaşta ölmüştür. Bu haberi

---

⁶⁴⁰ Gülnisa Aynakulova, "Alay Dağlarının Melikesi Kurmancan Datha (1811-1907)", **Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, Bahar 2011 / S. 8, s. 218.

⁶⁴¹ Bokonbaev, s. 25-26.

⁶⁴² General rütbesine denk bir unvan.

⁶⁴³ Nesrin Köse, "Kırgız Tarihinde Bir Kadın General: Kurmancan Datka", **Milli Folklor**, C. 7, Yıl. 14, S. 54, 2002, s. 58.

⁶⁴⁴ Bokonbaev, s. 25-26.

⁶⁴⁵ Aynakulova, s. 225.

alan Kurmancan Datha ise Çin sınırında bulunan geçitlerin arasında diğer oğulları ve emrindekiler ile birlikte saklanmıştır⁶⁴⁶.

Rusların işgal ettiği yerleri yakıp yıkması ve mal varlıklarına el koyması hasebiyle halk Kurmancan Datha'nın etrafında toplanmaya başlamış ve onu bir kurtarıcı olarak görmüşlerdir. Kurmancan Datha ise, Rus ordusunun işgalden ziyade Kırgızların soyunu tüketmek istediğini kavramış ve bu sebeple orantısız güç kullanan Ruslara karşı direnmenin, Rus ordusunun işini kolaylaştıracağını düşündüğünden Ruslarla savaşa devam edilmemesi gerektiğini düşünmüştür. Ruslar da Alay bölgesinde başlayan direnişin bir an önce bitirilmesi gerektiğini düşünmekteydiler. Çünkü Alay Dağları'nda Kurmancan önderliğinde başlayan direnişin devam etmesi bu isyanların farklı bölgelere de yayılmasına sebebiyet verecek ve Ruslar çok zor durumda kalacaktı. Bu da dünya kamuoyunda çarlığın itibarını zedeleyecekti. Skobelev, halk nezdinde büyük itibar sahibi olan Kurmancan Datha ile isyancıları durdurabileceğini düşündüğünden görüşmek istemiştir. Kurmancan gelen teklifi ilk başta kabul etmemiş; ancak sonrasında Rus generali ile eşit bir seviyede görülürse görüşebileceğini belirtmiştir. Skobelev bu teklifi kabul etmiş ve görüşme yapılmıştır⁶⁴⁷.

Skobelev, Kurmancan'ı yapılan görüşmede çok iyi ağırlamıştır. Çok özel hediyeler hazırlanmış ve mükellef bir sofraya kurulmuştur. Kurmancan'ın çok başarılı bir lider olduğunu, bu yüzden direnişi sonlandırarak Kırgızların Rus himayesine girmesi hususunda yardım edebilecek tek kişi olarak gördüğünü söylemiştir⁶⁴⁸. Kurmancan Datha, Ruslara karşı koyamayacaklarını bildiği ve Kırgız halkının huzuru için Skobelev'in teklifini kabul etmiş; ancak onlara şu şartları sunmuştur: Kırgızlar cezalandırılmayacak, savaş esirleri serbest bırakılacak ve memleketlerine dönmelerine müsaade edilecek, müsadere yapılmayacak ve ağır vergiler alınmayacak, yerli halkın hakları sınırlandırılacak, dînî inanışa müdahale edilmeyecek, cami ve medreseler yıkılmayacak ve son olarak örf ve adetlere karışılmayacaktı. Skobelev, bu şartları kabul etmiş ve Kurmancan Datha'nın halkına karşı olan sevgisine ve cesaretine hayran

---

⁶⁴⁶ Bokonbaev, s. 26-27.

⁶⁴⁷ Aynakulova, s. 226-227.

⁶⁴⁸ Mihail Kalışevskiy, "Pohod Generala Skobeleva na Alay (Çast 3)", **Gazeta «Çon Kazat»**, No: 18, 07.09.2011, s. 8. <http://www.gezitter.org/society/4530/> (05.06.2017)

kalmıştır. Yaptığı mücadeleden ötürü de Kurmancan Datha'ya '*Alay Dağları'nın Gerçek Çariçesi (Melikesi)*' diyerek ona karşı olan hayranlığını dile getirmiştir⁶⁴⁹.

Bokonbaev ise Skobelev ve Kurmancan Datha arasında yapılan görüşmeden önce gerçekleşen olayları farklı bir şekilde anlatmıştır. Çin sınırında saklanan Kurmancan Datha'nın yerinin tespit edildiğini ve esir alınarak Fergana bölgesinin askerî valisi olan Skobelev'in makamına getirildiğini söyleyen Bokonbaev, eserinde Skobelev ve Kurmancan Datha arasında yapılan görüşmeyi tarihçi Aleksandr Vasilyev'den şu şekilde aktarmıştır: "*Datha, Kañçibek (oğlu) ve Mirza-Payas (yeğeni) eşliğinde Skobelev'in bulunduğu odaya girmişti. O, sırmalı şeritlere sahip kadife kürk ve brokar kumaşından yapılmış bir şapka giymişti. Yiğitler saygı ile eğilmişler, esir çariçe ise sessizce başını önüne eğmiş bir şekilde kalmıştı. Onun sakın genç olmayan yüzünde kederler okunuyordu. Skobelev ayağa kalkarak elini uzatmıştır. Böyle bir karşılamayı beklemeyen Kurmancan Datha, şaşırmış ve yüzünde neşeli bir tebessüm belirginleşmişti. Nihâyetinde Kurmancan, Skobelev'in elini sıkmış ve Kırgızca bir şey söylemişti. Skobelev de yanında duran Kırgız tercüman Paruçik Baytakov'a şunları söylemiştir: 'Datha'ya onu sağ salim gördüğüme çok sevindiğimi söyleyin. Onun, Alay'daki büyük önemini kullanarak, göçebe halkı barış ve Rusya'nın talepleri karşısında eğilmeleri konusunda etkileyeceğini ümit ediyorum. Onun bilge yönetimi ve komşu hanlardan gördüğü önem hakkında çok şey duydum'. Tercüman sözlerini tercüme ettikten sonra, 'Bir anne olarak oğulları ile gurur duyabileceğini, Abdullah Bey'in vazifeni yerine getirdiğini ve mücadelenin anlamsız olduğu anda mücadeleyi bıraktığını, Rusların düşmanların cesaretine değer verdiğini, oğullarının Afganistan'ı terk ederek, Alay'a dönmelerini sağlayabilirse, kahramanlara layık şekilde ödüllendirileceğini' dile getirmiştir. Skobelev bu konuşmanın ardından yerel yiyeceklerden oluşan büyük bir tepsinin getirilmesini emretmiş; sonra ise kendi eliyle esir kadının üzerine önlük giydirmiş ve Rusya'ya hizmet etmeleri için yanındakiler ile konuşmuştur. İşte o zaman Kurmancan Datha, hayatta olduğu sürece Alay'da barış ve sükûneti koruyacağı konusunda Skobelev'e söz vermiştir. Kurmancan, o zaman 65 yaşında, Skobelev ise 33 yaşındaydı. Datha daha otuz yıl yaşamış, Skobelev ise altı yıl sonra vefat etmiştir. Ne o ne de Datha o an verdikleri sözü bozmuştu⁶⁵⁰".*

---

⁶⁴⁹ Aynakulova, s. 227.

⁶⁵⁰ Bokonbaev, s. 27-28.

Nesrin Köse de Bokanbaev'in anlattıklarına benzer şeyler aktarmıştır. Köse, Skobelev'in üzerine geldiğini duyan Kurmancan'ın ordu hazırlattığını ve Ruslara karşı koyacağını dile getirmiş; ancak *'bir kadının bu kadar başarılı olmasını hazmedemeyen'* İmam Kulu adındaki bir Kırgız'ın Skobelev'e onları ihbar ettiğini söylemiştir. Rus birlikleri kendilerine gösterilen güzergâhtan gitmiş ve Kurmancan'ı esir almışlardır. Köse, Skobelev'in Kurmancan'a çok iyi davrandığını ve 65 yaşındaki bu kadının güzelliğine ve duruşuna hayran kaldığını belirtmiş; ayrıca ikilinin anlaşarak 31 yıl sürecek bir barış yaptıklarını söylemiştir⁶⁵¹. Skobelev ve Kurmancan Datha arasında yapılan barıştan sonra bölge yönetimi Kurmancan ve oğullarına bırakılmıştır⁶⁵².

Skobelev, Fergana yöneticiliğinin henüz başındayken meydana gelen bu direnişi başarıyla sonlandırmıştır. 1 milyondan fazla nüfusa sahip olan Fergana bölgesinde Skobelev'in yaptığı işlerin en önemlisi köleliğin kaldırılmasıdır. Okuma-yazma oranını arttırmak için oldukça çabalamış ve askerlerin nizamına da ciddi ehemmiyet vermiştir. Düzenli vergi sistemini getirmiş ve aşiretlere karşı düşmanlığını gizlememiştir. Ayrıca birçok bölgede kütüphane kurduğunu⁶⁵³. Yaptığı bu yeniliklerin yanı sıra bölgede yönetici vasfıyla bulunduğu dönem İngilizlerin himayesinde bulunan Hindistan hakkında araştırmalar yapmış ve Hindistan'ın ele geçirilebilmesi yahut hiç olmazsa bölgede İngilizlerin zayıflatılabilmesi için bir plan dâhi hazırlamıştır⁶⁵⁴.

Skobelev göreve gelir gelmez yapabileceğinin en iyisini yapmaya çalışmış; ancak bu görevi çok uzun sürmemiştir. Başarı ile başlayan bu yöneticiliğinin parlak geçtiği söylenemez. Kendisinin de savaş düzenine alışkın olması askerî vali olarak görevinde başarılı olamamasına etki etmiş olabilir. Görevden ayrılmasına gerekçe olarak Novikova'nın bizlere aktardıkları önemlidir. Novikova, Skobelev'in parlak zaferler kazanmasının ona karşı düşmanlık besleyen pek çok insanı ortaya çıkarttığını ve ona düşmanlık duyanların onu kıskanmaları için birçok nedenlerinin olduğunu söylemiştir. Henüz 33 yaşını bile doldurmadan, Giorgiy Nişanı ile ödüllendirilmiş bir tümgeneral

---

⁶⁵¹ Köse, s. 59.

⁶⁵² Konstantin Konstantinoviç Abaza, **Bely General (Ak-Paşa) Mihail Dmitrieviç Skobelev: (S Portretom i Planom Okrestnostey Plevni)**, St. Peterburg: V. Berezovskiy, Tsens., 1905, s. 29.

⁶⁵³ Vladimir Alekseeviç Artamonov, s. 23.

⁶⁵⁴ Yu. N. Mostyaev, "İndiya V Strategiçeskih Planah M. D. Skobeleva", **General M. D. Skobelev i Ego Vremya (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya)**, Ryazan: FGBUK Ryazanskiy İstoriko-Arhittekturniy, 2014, s. 92.

olarak İrlanda kadar büyük bir eyaletin valisi olduğu için onun kıskanıldığını düşünmektedir. Skobelev'in vali olduktan sonra askerî teçhizat alımlarına bakan sahtekâr güruha karşı giriştiği mücadeledeki azmini takdire şayan olarak değerlendiren Novikova, Skobelev'in alışık olmadığı bu savaşın oldukça zor geçeceğini söylemiştir. Çünkü o savaş alanında değildi ve bu ortamda düşman düşmanlığını açıkça belli etmiyordu. Ayrıca müttefik gibi görünen ve açıkça düşman ilan edilmeyen kişilerle mücadele etmeyi daha zor buluyordu. Çoğunluğu Yahudi olan, hazineyi yağmalayan ve askeri zor durumda bırakan sahtekârların yaptıkları, savaş alanındaki mermilerden daha fazla öldürücüydü. Novikova, Skobelev'in, Abdurrahman'a ve Hokandlılara karşı saldırırken gösterdiği azmi; yozlaşmaya ve liyakatsizliğe karşı da göstererek harekete geçtiğini, hazineyi israf edenleri uyardığını ve onların üzerine gittiğini belirtmiştir. Skobelev gibi birine karşı savunmada kalmanın muhalifler için dağılmaya davetiye çıkarmak olacağını ve bu yüzden onların St. Petersburg'a Skobelev'in yönetimiyle ilgili yalan üstüne yalan haber gönderdiklerini söylemiştir. Novikova, bu haberleri uyduranların bir hayli ısrarcı olduklarını ve sonunda çarı ikna ettiklerini söylemiş; bunun üzerine çarın emir erini şikâyetler hakkında bir rapor hazırlaması için bölgeye gönderdiğini de eklemiştir. Fakat Skobelev'in, onuruna karşı uydurulmuş korkunç hikâyelerin bir kısmını duyunca daha etkili bir yol tercih ettiğini ve bu görevden ayrılmak için General Kaufman'a bir telgraf çektiğini belirtmiştir. Böylece Skobelev'in Fergana Valiliği çok kısa bir süre sonra sona ermiştir. Valilikten ayrıldıktan sonra kendisine ait tüm hesapları, belgeleri ve kanıtları da alarak St. Petersburg'a hareket etmiştir. Skobelev hükümeti tam anlamıyla tatmin etmekte ve düşmanlarının iftirasıyla adının kötüye çıktığını kanıtlamakta hiç zorlanmamıştır. Gerçekleştirilen tüm soruşturma ve araştırmalardan sonra hazineden hesaplarının tamamen temiz ve doğru olduğuna dair bir belge almıştır⁶⁵⁵.

Skobelev'in henüz 32 yaşındayken, büyük bir bölgeye vali olarak atanmasının bazı çevreler tarafından hazmedilmediğini belirten Pozefsky, kişisel rekabetin ve Skobelev'in pervasız emirlerinden dolayı astlarında meydana gelen hoşnutsuzluğun buradaki görevinin kısa sürmesine neden olan olaylar olduğunu söylemiştir⁶⁵⁶.

---

⁶⁵⁵ Novikova, s. 31-32.

⁶⁵⁶ Peter Pozefsky, "General Aleksei Nikolaevich Kuropatkin and the Imperial Russian Army", Los Angeles: **UCLA Historical Journal**, 6(0), 1985, s. 52.

BÖLÜM 3: AHAL TEKE SEFERİ, GÖKTEPE SAVUNMASI VE SKOBELEV'İN SON YILLARI

3.1. Skobelev'in Son Seferi: Ahal Teke

3.1.1. Ahal Teke Türkmenleri ve Rusların Sefer Hazırlıkları

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi nedeniyle Rusya, Türkistan üzerine yapmayı planladığı askerî harekâtları bir süreliğine ertelemek zorunda kalmış ve harbin neticelenmesinin ardından Rus devlet adamları, Türkistan'ın işgali meselesini yeniden gündemlerine almışlardır. İşgaller karşısında direnen Türkmenlerin durmak bilmeyen akınlarını bitirmeyi hedefleyen Rus askerî yetkilileri bu amaca matuf olarak Hazar Denizi ötesine bir askerî sefer planlamıştır⁶⁵⁷.

Güneyde İran ve Afganistan, kuzeyde Mangışlak yarımadası, kuzeydoğuda ise Buhara ve Hive hanlıkları ile sınırlı olan bu büyük coğrafyanın işgali, Rusya'nın evvelki işgallerinin, daha genel bir ifadeyle Türkistan siyasetinin, başarısını teminat altına alacaktı. Bununla beraber İngiltere'nin sömürge yolları üzerinde stratejik bir mevki teşkil eden büyük bir coğrafya Rusya kontrolü altına girecekti. Türkmen bölgesinin kuzeyinde bulunan Hazar ve Aral denizleri arasında Üst Yurt Çölü uzanıyordu. Bu çölün güneydoğusunda İran'ı Türkmen bölgesinden ayıran Kant Dağları'nın güney kısmı yer almaktaydı. Bu dağ sırtı yüzeyleri çok sayıda küçük akarsular ile kaplı olup, bu akarsular çöllerle kaplı bölgede Ahal Teke denilen hayata elverişli münbit bir vadi oluşturmaktaydı⁶⁵⁸. İşte çöllerle kaplı bu geniş topraklarda yaşayan halk savaş sanatını çok iyi bilen Türkmenlerle meskûndur⁶⁵⁹. Novikova, Ahal Teke Vahası'nda pek çok köyün olduğunu ve bu köylerden elli tanesinde yaşayan Teke Türkmenlerinin, Türk boylarının en güçlüsü ve en cesuru olarak bilindiğini yazmıştır. Ayrıca Türkmenlerin bu bölgede Hive ile İran'a yaptığı akınlarla ve köle ticaretinden elde ettikleri gelirlerle yaşamlarına devam ettiklerini belirtmiştir⁶⁶⁰.

---

⁶⁵⁷ Runov, s. 171.

⁶⁵⁸ Runov, s. 171.

⁶⁵⁹ Leonid Konstantinoviç Artamonov, **Pokorenie Turkmen-Tekintsev Russkimi Voyskami Pod Naçalstvom Generala Skobeleva V 1880-1881 gg.**, St. Peterburg: Kniga po Trebovaniü, 1888, s. 8.

⁶⁶⁰ Novikova, s. 195.

Ahal Teke Vahası'nda kendilerine ait tarım arazileri, üzüm bağları, sürüleri ve su kuyuları olan 27 farklı Ahal Teke boyu yaşıyordu. Sıra dışı görünümlere sahip olan köylerde evler bulunmazdı. Halk, birbirlerinden yüksek duvarlarla ayrılan ve Rusların 'kibitka' olarak adlandırdığı keçeden mamul çadırlarda yaşıyorlardı. Her köyde savunma amaçlı kilden yapılmış kalın duvarlı, kulelere ve mazgallara sahip kaleye benzer yapılar vardı. Yine gözetleme kuleleri ve birbirine tünellerle bağlı bulunan yeraltı odaları mevcuttu. Dengil Tepe adlı bir kaleye sahip muhkem bir mevkiye olan Göktepe ve Aşkabat, Teke Vahası'nda bulunan şehirlerin en büyükleri konumundaydı. Ahal Teke Vahası'nın yanında diğer Türkmen vahası olan Merv yer almaktadır. Runov, bu bölgede yaşayan Merv Türkmenlerinin Teke Türkmenlerine nazaran daha asude bir hayat sürdüğünü ve barışçıl bir karaktere sahip olduğunu yazmaktadır⁶⁶¹.

Ahal Teke Seferi'ne katılan Kuropatkin'in bölgede yaşayan Türkmenlerin hayvan sayılarına dair verdiği bilgiler Ahal Teke Vahası'ndaki ekonomik durumun aydınlatılmasını sağlamıştır. Ayrıca hayvan sayısının savaş esnasında taraflara kolaylık sağladığı düşünülürse, bu bilgilerin önemi daha da artar. Kuropatkin'in aktardıklarına göre Türkmenlerde 70.000 deve, 25.000 Türkmen atı, 50.000 büyük baş ve 900.000 küçükbaş hayvan bulunmaktaydı⁶⁶².

Runov'un Teke Türkmenleri hakkında yazdıkları da bölgede yaşayan halkı daha iyi tanıyabilmemiz, Rusya'nın bakış açısını görebilmemiz ve Rusların bu bölgede yürüttüğü savaşın şartları ile gerekçelerini anlayabilmemiz açısından önem taşımaktadır. Runov genel olarak, Teke Türkmenlerinin saldırgan bir tutum sergileyerek komşu topraklara akınlar düzenlediğini ve geçimlerini bu akınlar sonucunda elde ettikleri köleler ve ganimetlerden sağladığını belirtmiştir. Ayrıca Türkmenlerin bu tutumlarını sadece farklı milletlere karşı değil kendi soydaşlarına bile gösterdiklerini aktaran Runov, sözlerine şu şekilde devam etmiştir: "Aralarında anlaşmazlık olan kabileler, vatanın çıkarları için düşmanlıklarına son veriyor ve düşmana karşı birleşiyorlardı. Diğer halklara karşı ise yalancı, hain, kıskanç ve acımasız oluyorlardı. Tehlikeyi görmezden gelerek düşmanlarına gözü kapalı saldırabiliyorlardı. Hanların askerî grupların başı ve ülkeyi yöneten kişi olmasından dolayı bir farkı vardı. Ancak her Tekeli kendini birey olarak

---

⁶⁶¹ Runov, s. 172.

⁶⁶² Kuropatkin, s. 94.

bağımsız saymakta ve istediği gibi davranmaktaydı. Saydığımız bu kadar olumsuzluklara ve zor bir karaktere sahip olmalarına rağmen Teke Türkmenleri kendilerine misafirliğe gelen kişilere oldukça sıcakkanlı davranmaktaydılar⁶⁶³”. Runov’un Türkmenler hakkında anlattıkları değerlendirildiğinde bölgede bulunan Türkmenlerin medeni olmayan bir yaşam tarzını benimsedikleri ve pek çok olumsuzluğu bünyelerinde barındırdığı görülmektedir. Bu yazılanlar çarlığın ‘*bölgeye medeniyet götürmek amacıyla harekât düzenliyoruz*’ argümanı ile örtüşmektedir. Rusların bu argümanları öne sürmesi, Türkistan’da yapılan ve yapılacak olan işgallerde haklı gerekçelere sahip olduklarını Avrupa kamuoyuna duyurma isteğinden doğmaktadır.

Novikova eserinde, Rus İmparatorluk Coğrafi Topluluğu’nda Türkmenlere dair bir araştırma yapıldığını ve bu araştırmada verilen bilgilerle Türkmenlerin sosyal hayatının her yönüyle aydınlatıldığını söylemiştir. Araştırmaya göre, Teke Türkmenleri, barbar olarak görülmektedir. Ancak kadınlara toplum içinde takdire şayan bir misyon ve önem atfedilmektedir. Türkmen toplumunda kadın ve erkek eşittir. Kadın kocasının kölesi değildir. Kadının malvarlığı evlilik öncesinde olduğu gibi sonrasında da kendisine aittir. Seçimlerde oy kullanma hakkına sahip olan kadınlar aynı zamanda kocası kendisine kötü davranırsa boşanma talep edebilirdi. Diğer ilgi çeken bir detay ise, cinsiyetler arasında sosyal ve politik eşitliğin olması ve kıyafetlerin kimlik ifadesi olarak kullanılmasıydı⁶⁶⁴.

Ruslar, yapılan işgallerden sonra oluşmuş yeni sınırlarında bulunan Türkmen topraklarının, Hazar bölgesi ve Türkistan arasındaki irtibatı engellediğini düşünmekteydi. Krasnovodsk’tan Taşkent’e giden yol Orenburg’dan geçtiği ve bu yolu kat etmek güç olduğu için Ruslar, Türkmen bozkırlarından geçmeyi tercih ediyorlardı. Türkmen bölgesini tercih edenlerin birçok badire atlatması ve pek çoğunun Ahal Teke ya da Merv Türkmenlerinin eline düşmesi de Rusların bölgeyi işgal etmek istemesinin nedenlerindedir. Rusların bu isteğini bilen Türkmenler ise Krasnovodsk şehrini kuran Ruslara tepki göstererek düşmanlıklarını açıkça belli etmişlerdir. Bu düşmanlığın bir sonucu olarak da Krasnovodsk Kalesi’ne sürekli akınlar düzenlemişlerdir⁶⁶⁵.

---

⁶⁶³ Runov, s. 172.

⁶⁶⁴ Novikova, s. 196.

⁶⁶⁵ Runov, s. 173.

Bağımsız bir Türkmen Devleti'nin varlığı, işgal edilen diğer hanlıkların istiklâl arzularını kamçılayabileceğini düşünen, ayrıca Kafkaslar ve Hazar üzerinden Türkistan'a yapılan ticaretin en önemli güzergâhının bu bölgeden geçtiğini bilen Ruslar, Türkmen bölgesinin işgal edilmesinin son derece elzem olduğunu düşünmekteydi⁶⁶⁶. Ancak Hazar Denizi'nden 500 verst uzaklıkta olan ve susuz çöllerle kaplı Teke mevkiine ulaşım oldukça zordu. Ayrıca Petersburg Hükümeti, çarlığın Türkistan politikasını dikkatlice izleyen İngiltere ile ilişkisini bozmak istemediğinden bu bölgeye yapılacak seferi ertelemekteydi. Bu sebeple Ruslar, reel politiği dikkate alarak bölgedeki faaliyetlerine bir süre ara vermek zorunda kalmıştır. Ahvâl böyleyken Rusya, yine de boş durmayarak Ahal Teke Vahası'na yakın Kızıl Arvat'ın⁶⁶⁷ sınırlarında ana üs vazifesi görecek bir sınır kalesi kurmuştur⁶⁶⁸.

Bölgedeki uluslararası dengeleri gözeterek Türkmen seferi için en uygun vakti bekleyen Rusya, bu bekleme dönemini sefer hazırlıkları ile geçirmiştir. 1879 yılında Türkmen seferi için 12.500 kişilik bir ordu hazırlanarak komutanlığına Lazerev getirilmiştir. Sefer esnasında komutanın zehirlenmesi üzerine Tümgeneral N. P. Lomakin komutayı ele almıştır⁶⁶⁹. Lomakin emrindeki orduyla Kızıl Arvat'a ulaşmış, ancak erzak eksikliğinden dolayı Krasnovodsk'a geri dönmek zorunda kalmıştır. Bu seferi değerlendiren Rus tarihçi Runov, Kafkasya askerlerinin komutanı Mihail Nikolaeviç'in emriyle hareket eden General Lomakin'in ve Rus askerlerinin bu seferinin yarardan çok zarar getirdiğini belirtmiştir. Askerlerin Türkmen topraklarına girdikten sonra birtakım eksikliklerden dolayı doğuya doğru geri çekilmeleri, yerli halk tarafından Rusların askerî başarısızlığı olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca Teke Türkmenlerinin '*yenilmez*' oldukları görüşünü iyice pekiştirmiştir⁶⁷⁰. 1879 yılında gerçekleştirilen bu seferin istenilen sonuca ulaşamamasını Rus kaynakları her ne kadar farklı sebeplere bağlasa da Togan, Türkmenler ve Rusların arasında çok amansız bir savaş gerçekleştiğini ve Türkmenlerin yarım saat içinde Rus

---

⁶⁶⁶ Mehmet Saray, **Rus İşgali Devrinde Osmanlı Devleti İle Türkistan Hanlıkları Arasındaki Siyasî Münasebetler (1775-1875)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994, s. 126.

⁶⁶⁷ Günümüzde Serdar ismi ile bilinen ve Türkmenistan'da bulunan bir yerdir.

⁶⁶⁸ Runov, s. 173.

⁶⁶⁹ Didar Annaberdiyev ve Metin Arıkan, "Bir Direniş Destanı: Göktepe", **Prof. Dr. Fikret Türkmen Kitabı**, Ed. Alimcan İneyet, Zeki Kaymaz, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 2012, s. 399.

⁶⁷⁰ Runov, s. 173.

askerlerinin üçte birini öldürdüğünü söylemiştir⁶⁷¹. Artamonov, iklim şartlarının olumsuz oluşunun bu seferin başarısızlıkla sonuçlanmasına sebep olduğunu; Türkmenlerin çok acımasız olduğunu ve Rus yaralılarına bile eziyet ettiklerini belirtmiştir⁶⁷². Novikova, Lomakin tarafından gerçekleştirilen ve başarısızlıkla sonuçlanan bu seferin çarlığın Türkistan'daki geleceğine büyük darbe vurabilecek sonuçlar doğurmadığı için Rus Hükümeti'ni şanslı bulmuştur⁶⁷³. Ama yine de seferin başarısız olması Rusları durdurmamış; Ruslar, bölgeyi ele geçirmek amacıyla çalışmalarına hız vermişler ve daha detaylı bir plan hazırlığına girmişlerdir⁶⁷⁴.

Lomakin'in komutasında gerçekleşen seferin çarlığın istediği gibi sonuçlanmayışı Teke Türkmenlerini daha büyük bir cesaretle Rus topraklarına akınlar düzenlemeye teşvik etmiştir. Teke Türkmenlerinin saldırısı altında olan Ruslar, bu gruplarla nasıl mücadele edecekleri hakkında Buhara ile Hive Hanları ve İran Valisi'nden tavsiyeler almıştır. Buhara ve Hive hanları, Türkmenleri alt edebilmek için 100.000 kişilik bir ordunun hazırlanması gerektiğini, bu ordu oluşturulmazsa Rusların yine başarısız olacağını söylemişlerdir. İran Valisi ise kaleleri, cesur savaşçıları ve susuz çölleri olan Türkmen bölgesinin Ruslar tarafından elde edilemeyecek kadar ulaşılamaz olduğunu iddia etmiştir⁶⁷⁵. Rusların Türkmen bölgesinde güçlenmelerinin kendileri açısından son derece kötü sonuçlar doğuracağını bilen İngilizler de Türkmen meselesine karışmış ve Teke Türkmenlerine hediyeler göndererek cesaretlerini övmüş; Ruslarla olan mücadelelerinde Türkmenlerin yanında olacaklarının sözünü vermişlerdir. Ayrıca İngiltere, Çarlık Rusya'nın Hazar Denizi'ni güneyden dolaşıp Teke Türkmenlerine saldırmasının önüne geçmek amacıyla da İran'a baskı kurmuştur⁶⁷⁶.

Ruslar açısından en önemli sorun, Teke Türkmenleri hakkında pek fazla bilgi sahibi olunamadığı için Rus komutanların Türkmenlere karşı dört başı mamur bir planlarının olmamasıdır. Hazar Denizi bölgesinde General Tergukasov (1819-1881), Türkistan'da

---

⁶⁷¹ Togan, s.235.

⁶⁷² Leonid Konstantinoviç Artamonov, s. 8.

⁶⁷³ Novikova, s. 195.

⁶⁷⁴ D. D. Kaşkarov, **Vzglyadı Na Politiku, Voynu, Voennoe Delo i Voennih M. D. Skobeleva**, St. Peterburg: Tipografiya M. M. Stasüleviça, 1893, s. 202.

⁶⁷⁵ Runov, s. 174.

⁶⁷⁶ Novikova, s. 195.

General Kaufman olmak üzere Tiflis'te bulunan Kafkasya Askerî Bölgesi Karargâhı ve Genelkurmay bir strateji geliştirmek için aralıksız çalışıyorlardı. Bu amaçla genelkurmayda bu bölgede görev yapmış ve Türkistan hakkında önemli bilgilere sahip kişiler ile özel toplantılar düzenlenmiştir. Bu toplantılarda çeşitli projeler öne sürülmüş; ancak kesin bir karar alınamamıştır. Ancak yine de çalışmalara ara verilmeden devam edilmiş ve farklı stratejiler ortaya atılmıştır. Hazırlanan stratejiler arasında Kafkasya Askerî Bölgesi Karargâhı'nın planı diğerlerine nazaran ayrıntılı ve kapsamlı bulunmuştur. Bu plan içerisinde önceki askerî seferin başarısızlıkla sonuçlanmasının nedenleri detaylı bir şekilde ortaya konulmuş ve nasıl bir yol izlenmesi gerektiği de ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir. Bu plan dâhilinde sefer hazırlığına başlayan General Tergukasov, yolları yeniden inşa ettirmiş, hazineyi düzenlemiş, pahalı ve gereksiz güvenlik güçlerini dağıtmış ve sefere katılacak olan askerî kadroyu küçültmüştür. Türkmenler ile daha profesyonel bir askerî mücadele vermesi için '*avcı taburları*' teşkil etmiştir⁶⁷⁷. Ayrıca yapılan görüşmelerde Türkmenlere karşı yürütülebilecek bir seferin başarılı olabilmesi için 4 yıla ve 40.000.000 Ruble'ye ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir⁶⁷⁸.

3.1.2. Skobelev'in Ahal Teke Seferi'ne Komutan Olarak Atanması

Askerî uzmanların hazırladığı stratejiler Petersburg tarafından onaylanmakla birlikte seferi kimin komuta edeceği konusu kesinlik kazanmamıştır. Muhakkak ki bu seferin komutanlığını üstlenmek isteyen pek çok general vardı. Bölgeye yapılan bir önceki seferin başarısızlıkla sonuçlanmasından, seferin gerçekten ulaşımı güç bir bölgeye, güçlü bir rakibe karşı yapılacak olmasından ve bu seferden başarıyla dönmenin getireceği askerî ve siyasî prestijden dolayı pek çok general bu seferde yer almayı arzu ediyordu. Yapılan toplantılar sonucunda seferin komutanı olarak Skobelev ismi üzerinde mutabık kalınmış; bu karar II. Aleksandr'a sunulmuştur. Çar, Skobelev'in Hive ve Hokand seferlerine katılarak bölgeyi tanınması, ihtiyatlı, uyumlu, dirayetli ve seçkin bir komutan olması gibi hususları dikkate alarak seferin komutanlığına atanmasını uygun bulmuştur⁶⁷⁹. Skobelev, askerî ve idarî bakımdan seferin tek sorumlusu olarak tayin edilmesini talep etmiş; bu

---

⁶⁷⁷ Runov, s. 174-175.

⁶⁷⁸ Kuropatkin, s. 101.

⁶⁷⁹ Runov, s. 175.

arzusu çar tarafından da kabul edilmiştir⁶⁸⁰. Skobelev'in komutanlığa tayini genel olarak Rus askerî çevrelerinde olumlu karşılanmıştır. Rus askerî mahfillerinde Teke Türkmenlerini mağlup edeceği yönünde önemli bir beklenti oluşmuştur. Skobelev'in komutan olarak tayin edilmesi haberi Türkistan'a ulaşınca Teke Türkmenleri Göktepe'yi güçlendirmek için hazırlıklara başlamıştır⁶⁸¹. Peter Hopkirk, Skobelev'in komutan olarak Ahal Teke Seferi'ne atanmasının sebebini, 93 Harbi sırasında göstermiş olduğu başarıya ve çarın ona karşı duyduğu güvene bağlamış, Türkmenler arasında Skobelev'in acımasız ve zalim biri olarak nam saldığını da eklemiştir⁶⁸². Baymirza Hayit ise Skobelev'in Türkmenler tarafından gaddar birisi olarak tanındığını ve '*gözü kanlı*' lakabıyla anıldığını belirtmiştir⁶⁸³.

Skobelev, 10 Ocak 1879 tarihinde Petersburg'a çağrılmış ve iki gün sonra II. Aleksandr'ın huzuruna çıkmıştır. II. Aleksandr, seferin maddî boyutunun çarlığı sarsmayacak derecede olması gerektiğinin farkında olmasına rağmen askerlerin gerekli olan bütün donanıma sahip olması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Skobelev'e başkentte sefer planı hakkında bilgilendirme yapılmış ve planın ana hatları şu şekilde izah edilmiştir: Seferin nihai amacı, uluslararası dengeler gözetilerek bütün Türkistan coğrafyası yerine Ahal Teke olarak tespit edilmiştir. Sefer hazırlıklarının bir an önce bitirilmesi gerekmektedir. Seferin planlanması sırasında Skobelev, Türkistan ve Orenburg bölgeleri komutanlıklarından her türlü yardımı alabilecektir. Seferin hazırlık safhasını Kafkasya Askerî Bölgesi ve onun komutanı üstlenecektir. Son olarak ise seferin hazırlığı ve yürütülmesi sırasında Skobelev, en geniş yetkilere sahip olacaktır. Skobelev seferin Ahal Teke ile sınırlı tutulmasına karşı olmasına rağmen diğer konularda planı başarılı, kendi arzu ve düşüncelerine uygun bulmuştur. Skobelev, Ahal Teke mevki alındıktan sonra Türkmenistan'ın asıl büyük kısmının, yani Merv bölgesinin de alınması gerektiği fikrindeydi. Ancak bu fikri kabul görmediğinden kendisine verilen çerçeve dâhilinde hazırlıklara başlamış⁶⁸⁴ ve ilk olarak sefer planını detaylı bir şekilde incelemiştir. Ayrıca lojistiğe öncelik vererek bölge şartlarına uygun olan develerin

---

⁶⁸⁰ Gusarov, s. 150.

⁶⁸¹ Filippov, s. 64.

⁶⁸² Peter Hopkirk, **The Great Game On Secret Service in High Asia**, Oxford: Oxford University Press, 1990, s. 402.

⁶⁸³ Hayit, s. 108.

⁶⁸⁴ Runov, s. 175-176.

sayısının arttırılması için de gerekli talimatları vermiştir⁶⁸⁵. Çünkü Skobelev bu bölgede Türkmenlere karşı başarılı olabilmek için deve sayısının arttırılması gerektiğinin farkına varmıştır⁶⁸⁶.

Bölgeden gelen istihbaratlara göre, Teke Türkmenleri, onda biri atlı olan 50.000 askere, kılıçlara, mızraklara ve 2.000 adım uzaklıktan düşmanı vurabilen silahlara sahiptiler. Ayrıca Türkmenlerin 600 adet tüfeği, eski İran topları ve birkaç kale silahı da mevcuttu. Mühimmatlarının iyi olmasının yanı sıra Türkmen halkının yaşadığı ve ablukaya alınacak kalenin çevre uzunluğu 1 verste yakındı, duvar kalınlığı ise 5 sajendi⁶⁸⁷. Skobelev, askerî gücün incelenmesi sırasında bir hesaplama yapmış; Teke kuvvetlerinin 1/5'i kadar asker hazırlanmasını emretmiştir. Çünkü onun nazarında 200 Rus askeri 1.000 Asyalıya eşitti. Skobelev sefer sırasında tabur değil, temel taktik birimi olan askerî takım kullanılmasının zarurî olduğunu belirtmiştir. Böylece Skobelev 64 ağır silahı bulunan 12.000 kişilik bir ordu hazırlatmıştır. Ayrıca Skobelev, bölgeye yapılan ve başarısız addedilen ilk seferden dolayı topçuların özel olarak eğitilmesini istemiştir⁶⁸⁸. Skobelev'in emrinde Ahal Teke Seferi'ne katılan Kuropatkin'in kaleme aldığı esere göre Ruslar, 11.000 askere ve 97 ağır silah ve 3.000 ata sahiptiler⁶⁸⁹. Skobelev'in yukarıda zikrettiğimiz görüşünde çok net bir şekilde Türk kuvvetlerini küçümsediği görülmektedir. Burada teknolojik imkânlar dikkate alınarak yapılmış bir hesaptan ziyade Rus askerlerine güvenen Skobelev'in abartarak anlatımları söz konusudur.

Skobelev, bölgeye ulaşımın zor olduğunu bildiğinden demir yolu yapımına önem vermiştir⁶⁹⁰. Demir yolu yapım masrafları dâhil sefer hazırlığı için 22 milyon Ruble ayrılmıştır. Tüm hazırlıkların, 1-1,5 yıl içerisinde tamamlanması hedeflenmekteydi. Savaşta silahlı mücadelenin yeni yöntemleri olarak makineli tüfek ve el bombaları kullanılacaktı. Ayrıca sefer için Türkistan ve Orenburg bozkırlarından ek olarak 20.000

---

⁶⁸⁵ Filippov, s. 64.

⁶⁸⁶ Lübov Ryabçenko, "General M. D. Skobelev: «Mı Ne Hozyaeva V Svoem Sobstvennom Dome». Fragmentı İz Vospominaniy Hudojnika V. V. Vereşagina. Pisma M. D. Skobeleva", **İstoçnik**, 5-6, 1993, s. 48.

⁶⁸⁷ 1 Sajen, 2.13 metre.

⁶⁸⁸ Runov, s. 176.

⁶⁸⁹ Kuropatkin, s. 108.

⁶⁹⁰ Nikolay İvanoviç Grodekov, **Voyna v Turkmenii. Pohod Skobeleva v 1880-1881 gg.**, I, St. Peterburg: Tipografiya V. S. Balaşeva, 1883, s. 188.

deve daha getirilmiştir. Skobelev, hazırlıkların bir an önce bitmesi için depoları korumakla ve güvenliği sağlamakla görevli askerlerin haricindeki bütün askerî personeli Kafkasya'ya sevk etmiştir. Bu hazırlık sürecinde Ruslar tarafından Krasnovodsk bölgesinde pek çok yol ve liman inşa edilmiş⁶⁹¹; ara merkezler, depolar ve tahkimatlar yapılmıştır. Telgraf hattı Bami'den Bakü'ye uzatılmıştır⁶⁹².

Gerekli hazırlıklar yapılırken Skobelev askerî görevlilerin atama işleri ile de bizzat ilgilenmiştir. Skobelev, sefer sırasında nakliye işlerinin son derece önemli olduğunu bildiği için gelecekte iyi bir amiral olacak S. O. Makarov'u bu işin başına getirmiştir⁶⁹³. Melnitskiy, Baranov, Uşakov ve Yumidskiy gibi komutanlardan mürekkep bir komuta heyeti teşkil etmiştir⁶⁹⁴. Ayrıca Skobelev, Yedisu bölgesinde bulunan Kuropatkin'i çağırması; davet üzerine Kuropatkin, 15 Aralık günü bölgeye gelmiştir⁶⁹⁵. Skobelev, onu seferin yardımcı komutanı tayin etmiştir. Son olarak Kurmay komutanlığa da Albay Grodekov'u atamıştır. Skobelev'in sefer anında yanında olan doktoru Geyfelder, Skobelev'in bitmek bilmez bir enerji ile her alana yetişmeye çalıştığını ve tüm enerjisini sefer hazırlıkları için harcadığını söylemiştir⁶⁹⁶. Hazırlıklar tamamlanınca 31 Mart 1880 tarihinde katedrallerde dua törenleri düzenlenmiş ve yola çıkmıştır. Skobelev yoldayken, 4. Kolordu ile vedalaşmak için önce Minsk'e uğramış; daha sonra da bu sırada Tiflis'te bulunan Büyük Knez Mihail Nikolaeviç'e rapor vermek ve seferin tedarik kısmı ile ilgili birkaç sorunu çözmek için Tiflis'e giderek 25 Nisan'a kadar orada kalmıştır. Bu esnada askerler ve tedarik edilen erzaklar, Petrovskiy Limanı'na getirilmiştir⁶⁹⁷.

Rus tarihçi Gusarov, Skobelev'in kolordusuyla vedalaşmak için Minsk'e uğradığı zaman 2 Nisan'da Maslov'a bir mektup gönderdiğini ve Türkistan'da gerçekleşecek sefer sırasında olası bir ölüm durumunda vasiyetini yazdığını belirtmiştir. Gusarov'a göre bu mektup Skobelev'in kişiliği ve fikirlerini oldukça net ortaya koymaktadır. Mektuba göre;

---

⁶⁹¹ Runov, s. 176-177.

⁶⁹² Adolf Feliksoviç Artsişevski, **Mihail Dmitrieviç Skobelev v Ahalteke 1880-1881. Oçerk i Ego Pisma**, Tiflis: Tipografiya V. S. Balışeva, 1883, s. 12.

⁶⁹³ Gusarov, s. 151.

⁶⁹⁴ Grodekov, **Voyna v Turkmenii. Pohod Skobeleva v 1880-1881 gg.**, I, s. 243.

⁶⁹⁵ Leonid Konstantinoviç Artamonov, s.19.

⁶⁹⁶ Oskar Ferdinandoviç Geyfelder, "Vospominaniya Vraça O M. D. Skobelevu 1880-1881 gg.", **Russkaya Starina**, Tom LII, 1886, s. 395.

⁶⁹⁷ Runov, s. 176.

annesine hayatı boyunca yetecek kadar para bırakmış ve merhum babasının yokluğunda üzerine düşen manevî yükümlülükleri yerine getirmiştir. Skobelev, çok değer verdiği hocası ve arkadaşı Girardet'i de bu mektubunda unutmamıştır. Ayrıca Spasskoe Köyü'nde 'Skobelev' adını alacak bir engelli evinin kurulması için büyük miktar para bırakmıştır. Son olarak, Ryazan Vilayeti'nin Spasskoe Köyü'nde bulunan okul ve halk eğitim merkezlerine yardım edilmesi gerektiğini de vasiyet etmiştir. Gusarov, Skobelev'in bu vasiyetinin onun, aile ve akrabalarına ne kadar düşkün olduğunu, savaşta yaralanan askerler ve fakir Rus halkı için ne kadar endişelendiğini gösterdiğini söylemiştir⁶⁹⁸.

Runov, Petrovskiy limanından hareket edildikten sonra Skobelev'in alışıldık tarzını göstermeye ve sağa sola emirler savurmaya başladığını belirtmiş; emrindeki askerlere askerî hayat kurallarını öğretmek için çabaladığını ve sefere katılan askerlerin adaptasyon sürecini erken atlatmaları için elinden geleni yaptığını söylemiştir. Ayrıca Runov, Skobelev'in işine önem veren biri olduğunu ve onun yaptığı şu konuşmasında bunun açık bir şekilde görülebileceğini ifade etmiştir. "... askerlerin harbe hazırlanmasının temeli, sıkı görev ve disiplindir. Benim bunu cesur askerlere hatırlatmam kutsal bir borçtur. Komutanların özensiz davrandığı, alt rütbelilerin hizmet borcunu önemsemedikleri yerde disiplin bulunmaz. Kamp ve açık ordugâhlarda meydana getirilen sıkı düzen, küçük emirler dâhil tüm talimatların yerine getirilmesi, askerî bölüklerin harbe olan hazırlığını en iyi şekilde göstermektedir⁶⁹⁹". Bu konuşmalarının yanı sıra Türkmenler hakkındaki öğrendiklerine dayanarak, askerlerine Türkmenler hakkında bilgiler vermiş; onların cesaretlerinden ve ata iyi hükmeden savaşçı olmalarından bahsetmiştir⁷⁰⁰.

Yolculuk devam ederken, gelen istihbaratlar Teke Türkmenlerinin seferi öğrendikleri ve meclislerini topladıkları şeklindeydi. Türkmen Meclisi'nde alınan karara göre; Teke Türkmenleri Ruslara karşı taarruz etmeyecek, savunma savaşı verecekti. Ayrıca Teke Yönetimi ve Meclisi savunma hazırlıkları için hem halkı hem de 1.000 süvariye hendek

---

⁶⁹⁸ Gusarov, s. 150.

⁶⁹⁹ Runov, s. 177-178.

⁷⁰⁰ George Dobson, **Russia's Railway Advance into Central Asia Notes of Journey From St. Petersburg to Samarkand**, London: W. H. Allen & Co., 13, Waterloo Place and at Calcutta, 1890, s. 352.

kazılması için görevlendirmiştir⁷⁰¹. Bu esnada Türkmen Hanı Nur Verdi, 5 Mayıs 1880 tarihinde ölmüş; hanın ölümü Türkmenler üzerinde büyük etki yapmıştır. Fakat Türkmenler, Rusların ülke topraklarını işgale hazırlanmasından dolayı hemen toparlanarak Nur Verdi Han'ın küçük oğlu Mahtumkulu'yu han seçmişler ve Tıkma Serdar ile üç kişilik bir danışman heyetini de ona yardımcı olması için görevlendirmişlerdir⁷⁰². Saray'ın 5 Mayıs olarak belirttiği Nur Verdi Han'ın ölüm tarihini, Grodekov, 23 Nisan olarak belirtmiştir. Yine Grodekov, İngiltere yönetiminin Nur Verdi Han'ın ölümüne bir hayli üzüldüğünü de aktarmıştır⁷⁰³.

Rusların Lomakin önderliğinde yapmış olduğu sefer, her ne kadar başarısız olsa da seferin tesirlerini Türkmenler üzerlerinden atamamıştır. Bölgede yaşayan Türkmen halkın durumu son derece kötüydü, askerî sistem bozuktu. Sağlık işlerinde kargaşa hâkimdi. Gerekli tüm tedbirlerin alınmasına rağmen iklim koşullarından dolayı farklı hastalıklar askerlerin arasında da yayılmıştı. Rus ordusunda ise askerî ruhu canlandırmak için, zaferleriyle ünlü Kafkasya ve Türkistan askerleri bölgeye sevk edilmişti. Moral ve motivasyonlarının canlı tutulması için askerlere tiyatro ve farklı oyunlar içeren eğlenceler düzenlenmiştir. Skobelev, askerlerin karnının tok olmasına ve askerî disiplin bakımından tek tip üniforma giymiş olmalarına bizzat önem vermiştir. Ayrıca subaylardan tüm kusurlarını düzeltmelerini istemiş ve komutanların talimatlarını bilinçsiz olarak yerine getiren değil bilinçli, disiplinli ve gerektiğinde inisiyatif alan askerler istediğini belirtmiştir. Sefer hazırlıklarının devam ettiği esnada ve Türkmen bölgesine gidiş güzergâhında karşılaşılan yerel halka karşı sergilenen tutum da son derece önemli görülüyordu. Gusarov halka karşı Skobelev'in gayet barışçıl bir şekilde davrandığını belirtmiştir. Skobelev'in bu tutumunu, onun 15 Eylül 1880 tarihli ve 297 sayılı talimatı örneğinde şu şekilde bizlere aktarmıştır: “... *Hazar bölgesinde faaliyet gösteren ordunun komutanlığını üstlendiğim günden itibaren, yerli halka gerekli olan her şeyin sağlanması için çabaladım. Onların durumunu her açıdan bizim vatandaşlarımızın durumuna eşitlemeyi kendim için görev addettim. Çünkü Rusya'nın Türkistan'daki gücü bu olayda saklıdır. Köleleri insan yapmaya çalışıyoruz. İşte bu tüm zaferlerimizden daha*

---

⁷⁰¹ Runov, s. 178.

⁷⁰² Mehmet Saray, “Türkmenistan”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2006, s. 603.

⁷⁰³ Nikolay İvanoviç Grodekov, **Voyna v Turkmenii. Pohod Skobeleva v 1880-1881 gg.**, II, St. Peterburg: Tipografiya V. S. Balaşeva, 1883, s. 9.

*önemlidir*⁷⁰⁴”. Lakin bu tutumun savaş esnasında değiştiğini, direnişçilere karşı acımasız bir tutum takınıldığını sözlerine ekleyen Gusarov, Göktepe Kalesi’ne saldırmadan önce Skobelev’in şu sözlerini şöyle aktarır: “*Esir almanıza gerek yok. Çünkü savaş başlatılmışsa insanlığa gerek yok demektir. Savaş ve insanlığın ortak noktası yoktur. Ya ben seni boğarım ya da sen beni. Düşmanın tehlikeli ise komutan düşmana merhamet gösterme hakkına sahip değildir. Çünkü komutan düşmanı yok etmezse düşman onu yok eder*⁷⁰⁵”. Gusarov, Skobelev’in görüşünün savaş esnasında değiştiğini belirtmesine rağmen Baymirza Hayit bu görüşün en başından beri aynı olduğunu ve onun şu cümlelerinden görüşünün gayet iyi anlaşabileceğini belirtmiştir: “*Bir damla Rus kanı için düşman kanını derya gibi akıtacağım... Türkmenler kendilerine yardım ederlerse onlar için daha iyi olacak aksi halde onları yok edeceğim*⁷⁰⁶”.

3.1.3. Ahal Teke Seferi ve Skobelev’in Faaliyetleri

Skobelev, Tiflis’te geçirdiği süre boyunca hazırlıklarını tamamlamış⁷⁰⁷ ve 4 Mayıs’ta Krasnovodsk’a gelmiştir⁷⁰⁸. Birkaç gün sonra ise ordusuyla beraber Çekişler’e gitmiştir⁷⁰⁹. Makarov, Rus kuvvetlerinin Çekişler’e gelmesinden hemen sonra bölgeye yakın olan Türkmen hendeklerine taarruza başladığını ve bu hendekleri yerle bir ettiğini belirtmiştir⁷¹⁰. Skobelev, seferin başlayacağı 23 Mayıs gününe kadar burada kalmış ve tüm teftişleri kendisi yapmıştır. Taman Kozak Alayı’nın Komutanı Tümgeneral Adolf Feliksoviç Artsişevskiy’in Skobelev’in Ahal Teke Seferi’ni anlatan eserinde yazdıkları, onun kendisine tevdi edilen görevi ne kadar ciddiye aldığına en önemli göstergesidir. “*Skobelev, burada geçirdiği zaman zarfında her gün sabah 4’te kalkmış ve yardımcısıyla beraber ilk olarak mutfağı ziyaret etmiştir. Askerlere yapılan yemeğin etini, tahılını ve ekmeğini bizzat kontrol eden Skobelev, sağlık ocaklarını da beklenmedik bir anda teftişe*

---

⁷⁰⁴ Gusarov, s. 151-152.

⁷⁰⁵ Gusarov, s. 153.

⁷⁰⁶ Hayit, s. 109.

⁷⁰⁷ Grodekov, *Voyna v Turkmenii. Pohod Skobeleva v 1880-1881 gg.*, I, s. 256.

⁷⁰⁸ Kuropatkin, s. 117.

⁷⁰⁹ Novikova, s. 197.

⁷¹⁰ Grodekov, *Voyna v Turkmenii. Pohod Skobeleva v 1880-1881 gg.*, II, s. 67.

gitmiştir. Ayrıca ağır işlerden de kaçtığı görülmemiş; general olmasına rağmen birçok işi daima kendisi yapmıştır⁷¹¹”.

Sefer başladığı vakit Skobelev, kurmaylarına Ahal Teke Seferi'nin 2 kola bölüneceğini, ilk grubun sadece asker ve kumanya taşıma işlemlerinden sorumlu olduğunu belirtmiş; tahliye işlerinin yapılacağı yer olarak da Bami bölgesini seçmiştir⁷¹².

Ahal Teke bölgesine yapılacak askerî sefer 23 Mayıs 1880 tarihinde başlamıştır. Skobelev emrindekilere yukarıda zikredilen amaca uygun olarak Bami'ye hücum emrini vermiş ve 31 Mayıs günü Göktepe'den 112 verst uzaklığında olan Bami alınmıştır⁷¹³. Vereşagin, Bami'nin çok önemli bir yer olduğunu, ancak Göktepe'ye olan uzaklığının 112 değil 115 verst olduğunu belirtmiştir⁷¹⁴. Mehmet Saray, 1879 yılındaki Rus yenilgisinin intikamını almak amacıyla Skobelev'in Bami'ye gelene kadar büyük köyleri yakıp yıktığını ve kaçamayan halkı da kılıçtan geçirdiğini belirtmiştir⁷¹⁵. Bami alındıktan sonra Teke Türkmenlerine bir ultimatö verilmiş; Türkmenlerden yarım milyon Ruble tazminat, 1.000 at ve tüm eski belge ve kitapların Rus yetkililere verilmesi istenmiştir. Ayrıca Teke Türkmenlerinin en önemli geçim kaynağı olan köle ticaretini sonlandırmaları gerektiği de belirtilmiştir. Skobelev'in, Teke Türkmenlerinden cevap beklediği esnada Türkmenler cevap olarak Rus merkez ve karargâhlarına akınlar düzenlemişlerdir. Türkmenlerin bu akınları Rusları oldukça rahatsız etmiştir. Skobelev, bu baskınlara yerel şartları dikkate alarak uyarladığı taktiklerle karşılık vermiştir. Ayrıca psikolojik olarak Türkmenleri yıpratmak için de bazı taktikler geliştirmiştir. Buna örnek olarak, bölgede kalıcı oldukları imajını yaratmak ve Bami'ye Rus kuvvetlerinin yerleştiğini göstermek için Bami'de bahçe düzenleme ve ekim yaptırmıştır⁷¹⁶.

---

⁷¹¹ Artsişevskiy, s. 11.

⁷¹² Novikova, s. 198.

⁷¹³ Aleksandr Viktoroviç Şerbak, **Ahal-Tekinskaya Ekspeditsiya Generala Skobeleva V 1880-81**, St. Peterburg: Tipografiya V.V. Komarova, 1884, s. 48.

⁷¹⁴ Vasiliy Vasilyeviç Vereşagin, **Novie Rasskazi (1855-1895) Skobelev za Dunaem i v Ahal-Teke. Oçerki i Vospomîniya**, St. Peterburg: 1900, s. 100.

⁷¹⁵ Saray, **Rus İşgali Devrinde Osmanlı Devleti İle Türkistan Hanlıkları Arasındaki Siyasî Münasebetler (1775-1875)**, s. 126.

⁷¹⁶ Runov, s. 179.

Bami ele geçirildikten sonra askerî sefer için gerekli çalışmalara devam edilmiştir. Skobelev, civar bölgedeki Türkmenlerden develerini istemiş; ancak onlardan olumlu cevap alamamıştır. Bunun üzerine paranın gücünü kullanmış; fakat bunda da başarılı olamamıştır. Çünkü Rusların bölgeye yapacağı operasyonlarda develerin rolünü çok iyi bilen Türkmenler develeri vererek Ruslara bu üstünlüğü sağlamak istememişlerdir. Bunun üzerine Skobelev, halkın üzerinde etkisi olan Türkmen yönetici ve din adamlarını çağırarak onları kazanma yoluna gitmiştir. Bunun da etkili olmadığını görünce tutumunu değiştirerek davet ettiği 5 yönetici ve iki din adamını tutuklatmıştır⁷¹⁷.

Rusların bu yıldırma politikasına rağmen Türkmenler kolay pes etmeyeceklerini göstermiş ve yaptıkları akınların şiddetini daha da arttırmışlardır. Bami'ye yakın mesafede 21 Haziran 1880 tarihinde Ruslar ile Türkmenler arasında bir çatışma yaşanmıştır. 19 Haziran günü Teke Türkmenlerinin kurduğu pusuda Rusların tarafında olan bir Kozak'ın öldürülmesi üzerine⁷¹⁸ Skobelev olayın tahkik edilmesi için bölgeye Studitskiy isimli bir doktor ile 12 Kozak yollamıştır⁷¹⁹. Bu araştırma ekibi de aynı suretle Türkmenlerin pususuna düşmüş; çıkan çatışmada hem Ruslar hem de Türkmenler kayıplar vermiştir. Bu pusudan kurtulabilenler Skobelev'in huzuruna çıkmış; Skobelev hayatta kalanlara askerî nişan ve 100 Ruble vererek ödüllendirmiştir⁷²⁰. Grodekov, yaşanan bu çatışmada Doktor Studitskiy ve iki Kozak'ın öldürüldüğünü, 5 kişinin de yaralandığını belirtmiştir⁷²¹.

Skobelev, Bami'yi alıp bölgede üstünlüğünü hissettirmeye başladığı bu anlarda annesinin Türkler tarafından öldürüldüğü haberi kendisine ulaşmıştı. Ölüm haberi doğru olmakla birlikte Türkler tarafından öldürüldüğü bir iftiraydı. Bu acı habere rağmen Skobelev Göktepe'nin alınması kararından vazgeçmemiştir. Annesinin ölüm haberi karşısında oldukça kederlenen Skobelev'in nasıl tepki verdiğini tarihçi Filippov ayrıntılı bir şekilde tasvir etmiştir: *“Bami alındıktan birkaç hafta sonra Skobelev çadırında oturuyordu. Akşamüstü Grodekov'un uyuyup uyumadığını sordurmak için emir erini yanına*

---

⁷¹⁷ Filippov, s. 66.

⁷¹⁸ Runov, s. 179.

⁷¹⁹ Şerbak, s. 43.

⁷²⁰ Runov, s. 179.

⁷²¹ Grodekov, *Voyna v Turkmenii. Pohod Skobeleva v 1880-1881 gg.*, II, s. 109.

çağırmişti. Petrov, Skobelev'in sesini duyunca yanına gitti ve söylediği işi yaptıktan sonra Grodekov'un uyuduğunu rapor etti. Grodekov, Bami'ye gelen bütün postaları açıp kontrol ettiği için o gün gelen bir telgrafi açmış; yüzü bembeyaz olmuş ve teessür içerisinde kalmıştı. Telgraf, General Meşçerinov'un imzası ile gelmişti ve Skobelev'e aitti. Telgrafta Skobelev'in annesinin Türkler tarafından vahşice öldürüldüğü yazılmaktaydı. Grodekov bu haberi alır almaz o gün Skobelev ile karşılaşmak istememi; o yüzden erken uyumuştur. Ertesi gün Skobelev, Grodekov ile karşılaştığında ona ne olduğunu sormuştu. Grodekov, annesinin başına gelenleri anlatınca Skobelev ağlamış ve Türklerden nefret ettiğini söyleyerek, 'Kendi köylerini yaktığım ve onları yendiğim için benden intikamlarını bu şekilde alıyorlar. Onları mahvedeceğim, Balkanları ayağa kaldıracağım, kanlarından deniz yapacağım ve kadın ve çocuklarını öldürecek'im' diye söylenmiştir⁷²²'. Skobelev'in kendisine gönderilen bu telgrafa verdiği tepkiye ve sarf ettiği cümlelere bakıldığı zaman Türklere karşı beslediği olumsuz düşünceler çok net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Aktif olarak katıldığı seferlerin neredeyse tamamında Türklere karşı görev alması, Rusların o dönemki politikalarının karşısında her zaman bir Türk Devleti'nin 'düşman' olarak nitelendirilmesi ve Nikolaevskaya Akademisi'nde genç subaylara verilen eğitim Skobelev'in bu düşüncelerine sebep olan etkenler olarak gösterilebilir. 93 Harbi de dâhil olmak üzere özellikle Türkistan'a düzenlenen seferlerin hepsinde yapılan vahşetin ve katliamların arkasında Türklere beslediği nefret yatmaktadır.

Skobelev'in annesine olan düşkünlüğü herkes tarafından bilinmekteydi. Ağlaması ve derinden etkilenmesine rağmen Skobelev'in yaşadığı bu durum Türklere olan düşmanlığını gittikçe arttırmış; Göktepe'nin alınması hususunda kararlılığını sürdürmesine sebep olmuştur. Ancak Filippov, Skobelev'in Türklere karşı bu kadar öfkelenmesinin boşa olduğunu ve gelen telgrafın içeriğinin doğru olmadığını söylemiştir. Filippov, Skobelev'in annesini Türklerin değil Teğmen Uzatis'in öldürdüğünü, Uzatis'in Skobelev tarafından zamanında çok destek gördüğünü ve Skobelev'in onu pek çok kez ödüllendirdiğini belirtmiştir⁷²³.

---

⁷²² Filippov, s. 72.

⁷²³ Filippov, s. 72.

Skobelev, annesinin ölümü ile derinden etkilenmiş, ancak Bami’de bir şey yapmadan bekleminin Türkmenleri cesaretlendireceğini düşündüğü için teessürünü bir tarafa bırakarak Göktepe üzerine ani bir baskın yapma kararı almıştır. Bu baskının az kuvvetle yapılmasının daha iyi sonuçlar vereceğini düşünmüş; bu yüzden de yanına üç piyade bölüğü ve 400 süvari, teçhizat olarak da 10 silah ve makineli tüfek ile sekiz roket almıştır. Bu askerî grubun toplam; 344 süngüsü, 311 kılıcı, 128 topu ve 13 at arabası vardı. Stoklarda ise 3.000 makineli tüfek mermisi ve çeşitli silahlar için de 500’e yakın mermi hazır tutulmuştu. Yanlarına 6-12 gün süresince yetecek kadar da erzak alınmıştı. Yanlarına çadır alınmaması gerektiğini belirten Skobelev, ayrıca askerlerin cep mataralarına çay doldurmalarını emretmiştir⁷²⁴. Skobelev’in yapmış olduğu araştırmalar neticesinde bölgenin zaptı için 6.000 deve için gerekli olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Yerel halkın deve hususunda yardımcı olmamasından dolayı Skobelev deve toplama faaliyetlerine hız vermiş ve farklı yollarla bu deve sayısını 4.000’e kadar çıkarmayı başarmıştır⁷²⁵. Ayrıca Skobelev 3 Haziran 1880 tarihinde birliklere dağıttığı 37 numaralı talimatla, Rus ordusu için gerekli olabilecek her şeyin ele geçirilmesini ve toplananların da hazineye devredilmesini istemiş; bunları yerine getirmeyenlerin cezalandırılacağını ilan etmiştir⁷²⁶.

Bami’de hazırlıklar tüm hızıyla devam ederken Skobelev telgraf yoluyla emrindeki komutanlara hem bölge hakkında hem de Türkmenler hakkında bilgi vermiştir. Skobelev, Artsişevskiy’e Haziran’ın 23 günü çektiği telgrafta “*Asya her zamanki gibi ikiyüzlülükle hareket ediyor. Asya halklarına karşı iradenizi ve kendi gücünüzü koruyarak hareket edin. Yerli halkın neyi ne zaman yapacağı belli olmaz. Kartal uçuşundan belli olur – ilk talimatlarımız neticesinde ne yaptığınız gelecekte kriz dakikalarında neler yapabileceğinizi gösterecektir. Sizin soğukkanlı oluşunuz, deneyimli ve idarî kararlılığınız her şeyi çözecektir. Asya’yu iyi tanırıyorsunuz. Çok tehdit eder ama icraat gösteremez*⁷²⁷” demiştir.

---

⁷²⁴ Runov, s. 179.

⁷²⁵ Filippov, s. 66.

⁷²⁶ **Prikazı Generala M. D. Skobeleva (1876-1882)**, St. Peterburg: İzdano Pod Redaktsiey İnjener-Kapitana Maslova, 1882, s. 109-110.

⁷²⁷ Artsişevskiy, s. 15.

Hazırlıklar tamamlanınca düzenlenen dînî törenlerle 1 Temmuz günü yola çıkmıştır. Erzak ve mühimmatlar askerlerin ortalarına alınmış ve bu düzenle ilerlenmiştir. Skobelev önceki seferlerinde olduğu gibi yine askerlerin en önünde yer almıştır. Bu ilerleme boyunca Rus kuvvetleri hiçbir zorlukla karşılaşmamıştır. Ara ara Türkmen köylerinden kısa süreli ateşler duyulsa da ciddi bir direnç gösterilmemiştir⁷²⁸. Türkmen köylerinde yaşayan halk yanlarına taşıyabilecekleri kadar değerli eşyalarını ve hayvanlarını alarak kaçmıştır. 5 Temmuz günü Göktepe'den 12 verst uzaklıkta olan bir bölge, Rus kuvvetlerinin eline geçmiştir. Bu esnada Rusların ilerlediğini duyan Türkmenler, 25.000 kişilik bir ordu tertip etmiş bulunuyorlardı. Oluşturdukları orduya rağmen Türkmenler, Ruslara saldırmaktan çekinmiş ve bu yüzden de Skobelev'in hareket sahası genişlemiştir. Türkmenlerin bu tutumunu fırsat olarak değerlendiren Skobelev, onlara saldırmaya karar vermiştir. Roketlerle Türkmenler üzerine ateş açılmış; ancak bu esnada umulmadık bir olayla karşılaşmıştır. Türkmenlere ateşlenen roketlerden biri hedefine ulaşmadan Rus askerlerinin arasına düşmüştür. İşte tam da bu esnada Skobelev liderlik vasfını ön plana çıkaran bir hareket ile paniği önlemek için atını roketin üzerine sürmüştür. Roketin patlaması sonucu at yaralanmış; fakat Skobelev'e bir şey olmamıştır⁷²⁹. Skobelev'in bu davranışı askerler üzerinde oldukça tesirli olmuş; komutanlarına olan güveni daha da artmıştır⁷³⁰.

Skobelev emrindeki askerlere bir düzen içerisinde saldırı emrini vermeye hazırlanırken bu olayın yaşanması askerler arasında geçici bir paniğe yol açmıştı. Bu yüzden Skobelev, o an saldırmaktan vazgeçmiş ve askerlere acele etmeden geri çekilme emrini vermiştir. Teke Türkmenleri, Rusların geri çekildiğini görünce ganimet toplamak amacıyla Rusların üzerine saldırmaya başlamışlardır. Skobelev, soğukkanlılık göstermiş ve askerlerini tertiplerini bozmadan 8 Temmuz günü Bami'ye ulaştırmıştır. Bu baskın faaliyetinde Rus kuvvetler 230 versten fazla yol kat etmişlerdir. Türkmenlerin saldırısı sonucu 3 Rus askeri ölmüş; 16 asker de yaralanmıştır. Rus istihbaratına göre Teke Türkmenlerinin kaybı ise 200'ün üzerindedir⁷³¹. Bu baskın faaliyeti her ne kadar başarısız olarak görülse

---

⁷²⁸ Novikova, s. 198.

⁷²⁹ T. F. Kuzin, **Bely General, Russkiy Narodny Geroy Mihail Dmitrievič Skobelev 2-Y: Anekdoti i Stihotvoreniya**, St. Peterburg: 1900, s. 63.

⁷³⁰ Runov, s. 179-180.

⁷³¹ Runov, s. 180.

de Skobelev'in emri üzerine bölgenin ve kalenin ayrıntılı planlarının çizilmiş olması, sonraki saldırıları kolaylaştırmıştır⁷³². Bu kısımda şu hususu belirtmemiz gerekmektedir. Bu ve buna benzer olayların doğruluğunu kanıtlayacak malumat yoktur. Rus askerlerin Skobelev'i sevmeleri, onun önderliğindeki savaşların başarıyla sonuçlanması bu tarz mistik anlatıların çoğalmasına sebebiyet vermiş; ölümünden sonra ise hakkında yazılan eserlerde bu mübalağalı olaylara yer verilmiştir.

Filippov, Skobelev'in emrinde olan asker sayısından 40 kat daha güçlü olan rakibe karşı gösterdiği mücadelenin takdire şayan olduğunu belirtmiştir. Yapılan bu keşif seferinin önemi ve kurmayların Skobelev'e yardımları, onun şu ifadelerinde görülmektedir: *“Teke Türkmenlerinin bölgesini tecrübe etmeden ve onların gücünü görmeden harekâtı başlatamazdım. Çünkü onları tartmadan yapılacak bir saldırı eski başarısızlıkların tekrar yaşanması anlamına gelebilirdi. Bu keşif seferinde başarısız olsaydık saldırı çok zor olabilirdi. Ancak tereddütte kaldığım anlarda Grodekov'un güçlü desteği bizim başarıya ulaşmamızda bir hayli etkili olmuştur⁷³³”*.

Skobelev, Bami'ye döndükten sonra yapılan baskın üzerine uzun uzun düşünme fırsatı bulmuş; başarısızlığın sebeplerini tespit etmeye çalışmıştır. Teke Türkmenlerinin düşünülenden daha iyi silahlara sahip olduklarına, sanıldığı kadar zayıf olmadıklarına ve daha önce Lomakin tarafından yapılan sefere göre kalelerini güçlendirdiklerine kanaat getirmiştir. Skobelev, ayrıca Türkmenlerin gerilla savaşı verdiklerini bildiğinden onlarla daha iyi mücadele edebilmek amacıyla onların tarzında savaşabilecek *'avcı taburları'* oluşturmuştur. Bu özel gruplar için Bendes ve Kızıl Arvat'ta merkezler kurdu muştur. Bunun yanı sıra istihbarat faaliyetlerine hız vermiş; bu amaçla da Türkmenlerin arasına girip istihbarat toplayabilecek İran sınırına yakın Nuhur köyünde yaşayan Türkmenler, Kürtler ve İranlılar ile yakınlaşmış ve bunlara gerekli talimatlar vermiştir⁷³⁴. Skobelev, sadece bu faaliyetleri yapmakla kalmamış; Göktepe'ye yakın olan bölgelere zaman gözetmeksizin bizzat kendisinin yönettiği keşif seferleri düzenlemiştir⁷³⁵.

---

⁷³² Novikova, s. 199.

⁷³³ Filippov, s. 67.

⁷³⁴ Runov, s. 180-181.

⁷³⁵ Vereşagin, *Novie Rasskazi (1855-1895) Skobelev za Dunaem i v Ahal-Teke. Oçerki i Vospominaniya*, s. 123.

Skobelev, yaptığı çalışmalar sonucunda elde ettiği bilgilere dayanarak Göktepe Kalesi'ne saldırmak için yeni bir plan hazırlamıştır. Yolların yapılması ve yükün ulaştırılması ile ilgili denetimi şahsen kendisi yapmıştır. Liman inşaatının ne aşamada olduğu, demir yolu yapımının incelenmesi, at ve develerin bakımı, hayvanların yemlerinin hazırlanması gibi işlere özen göstermiştir. Temkinli olmayı hiçbir zaman bırakmayan Skobelev, emrindeki Kozaklar ile beraber yaptığı bu teftiş gezilerinde hiçbir yerde üst üste iki gece kalmamıştır. Bu arada sefer hazırlığı ile ilgilenirken oluşturduğu istihbarat ağından oldukça istifade etmiştir. İstihbarat ağından gelen bilgiler, Türkmenlerin Ağustos'un başında Rus ordusuna akınlar düzenlemek için hazırlandıkları yönündeydi. Skobelev bu haberi alır almaz teftiş faaliyetlerine ara vermek zorunda kalmış ve 13 Ağustos günü Bami'ye dönmüştür. İran'daki Rus ajanlarının Skobelev'e göndermiş olduğu habere göre, 4-6 bin kişilik bir Türkmen grubu güneyden Bami'ye doğru ilerlemekteydi. Bu haber üzerine Ruslar, askerî hazırlıklarını hızlandırmıştır⁷³⁶.

Runov, Türkmenlerin istihbarat bilgilerinin aksine bir plan hazırlığı içinde olduğunu belirtmiştir. Teke komutanları, Rusların askerî gücünün asıl kaynağının Skobelev olduğunu düşünmekteydi. Bu yüzden Türkmenler, Skobelev'i hedef alacak bir saldırı planlamışlardır. Bu amaç doğrultusunda Rus ajanlarıyla dolu olan Nuhur Köyü'nden bir ajanı rüşvetle kendi yanlarına çekmişlerdir. Yapılan plana göre 14 Ağustos gecesi Bami'de, Göktepe keşif seferi sırasında başarılı olan askerlere Giorgiy haçları dağıtıldığı esnada Skobelev öldürülecekti. Türkmenlerin yaptığı plandan habersiz olan Skobelev o gece, düzen hâlinde bulunan askerlerin karşısında onlara bir konuşma yaparken bir ateş sesi duyulmuştur. Kurşun Skobelev'in kafasını sıyrarak geçmiş; ancak ona zarar vermemiştir. Cesaretinden bir şey kaybetmeyen Skobelev konuşmasını tamamladıktan sonra kendisine ateş edenin bulunması için emir vermiştir. Ancak ateş açan kişi yakalanamamıştır. Bu suikast teşebbüsünden sonra Teke Türkmenleri askerî faaliyetlerini daha da yoğunlaştırmıştır. Tekelilerin akınlarından rahatsız olan Skobelev, Rusların bulunduğu noktaların ve demir yolu yakınındaki bozkır kuyularının toprakla doldurulmasını istemiştir. Alınan bu tedbirler karşısında Türkmenlerin yaptığı akınlar bir nebze de olsa azalmaya başlamıştır⁷³⁷.

---

⁷³⁶ Runov, s. 181.

⁷³⁷ Runov, s. 182.

Skobelev, Türkmenlerin akınlarını sonlandırmak için bir taarruz yapmanın zaruri olduğunu düşünmüş; bu yüzden de asker ve hayvan sayısı ile mühimmatların arttırılması hususunda çalışmalara başlamıştır⁷³⁸. Bu amaçla görevlendirilen Gromov, 12 Ekim'den 16 Ekim'e kadar 4.189 adet deve toplamıştır⁷³⁹. Yine Bami'ye, 970 verst uzaklığındaki Orenburg bozkırlarını aşarak 6.600 deve ve 882 Kozak getirilmiştir. Böylece Göktepe'nin 5 aylık ablukası için gerekli olan 7.000 kişilik ordu, 3.000 at ve pek çok deve Bami'de hazır bulunuyordu. Aynı zamanda takviye olarak, deniz yolundan 30.000 pud un her ay Rus kuvvetlerine getirilecekti. Bunların yanı sıra Göktepe'ye yapılan taarruz başarısız olursa Duz Olum ve İran'a bağlı Germab'da 8.000 kişi ve 3.000 at için gerekli olan iki buçuk aylık erzağın olduğu depolar hazır bulunmaktaydı. Skobelev, bu bölgede kışın çok sert geçtiğini bildiğinden dolayı askerler için koyun yününden palto ve atkı temin etmiştir. Erzak ve mühimmat konusunda gerekli hazırlıkları yapan Skobelev, artık askerlerin hazırlığıyla ilgilenmiş ve bu hazırlıkların tamamlanmasından sonra da sefere başlama kararı almıştır⁷⁴⁰.

Rus kuvvetleri ilk olarak Yegen Batır Kale mevkiine gelmişler ve burayı abluka altına almışlardır⁷⁴¹. Rus askerleri daha sonra Göktepe muhasara edilecekmiş gibi, güneyden dağ eteklerinden yollarına devam etmişlerdir. Skobelev, her zamanki gibi ilk birliğin başında hareket etmiştir. Bu birlikte iki adet silah ve 800 asker bulunmaktaydı. Dağ eteklerinden zor şartlar altında 165 verst mesafe kat eden birlik, Nuhur Köyü'nün olduğu bölgeye gelince düzlüğe inmiş; diğer grupla birleşmiştir. Amacı kuvvetlerin geçeceği güzergâh hakkında bilgi toplamak ve geçişin güvenli bir şekilde yapılmasını sağlamak olan Skobelev, 27 Kasım gecesi yanına birkaç Kozak alarak birlikten ayrılmıştır. Ancak Skobelev'in bu teşebbüsü başarısız olmuştur. Grup yoldan çıkarak kaybolmuş; geriye dönmek bir hayli zamanlarını almış ve sabaha doğru kampa dönebilmişlerdir⁷⁴². Aslında Skobelev'in yaptığı oldukça tehlikeli bir hareketti. Zira çarlık için çok önemli olan bir bölgeye yapılan seferin komutanlığını üstlenmekteydi. Bu görev için başka birisini görevlendirmesi daha makuldü. Çünkü güzergâhlarda Teke Türkmenlerine ait grupların

---

⁷³⁸ Filippov, s. 68.

⁷³⁹ Nikolay İvanoviç Godekov, **Voyna v Turkmenii. Pohod Skobeleva v 1880-1881 gg.**, III, St. Peterburg: Tipografiya V. S. Balışeva, 1883, s. 33.

⁷⁴⁰ Runov, s. 182.

⁷⁴¹ Godekov, **Voyna v Turkmenii. Pohod Skobeleva v 1880-1881 gg.**, III, s. 9.

⁷⁴² Runov, s. 183.

devriye attıkları bilinmekteydi. Bu gruplarla karşılaşılması ve çarpışma esnasında Skobelev'in öldürülmesi, Rus kuvvetlerini komutansız bırakacak ve tüm operasyonun başarısız olmasına sebep olacaktı.

Ruslar bölgeyi yakından tanımak amacıyla civar köyleri keşfetmeye devam etmiş; bu keşif seferlerinden birisinde Türkmen birliklerinin sürekli teyakkuzda oldukları Kelete Köyü yakınlarında Türkmenler ve Ruslar arasında çatışmalar yaşanmıştır. Çatışmada Ruslar Teke Türkmenlerini dağıtmış ve bölgeyi işgal etmişlerdir. Ruslar ganimet olarak 180 sığır ve 11.000'den fazla koyun ele geçirmişlerdir. Bu çatışmada Ruslar sadece iki askerini kaybetmiştir. Kelete Köyü'nün Ruslar tarafından alınmasından sonra Teke Türkmenlerine çalışan istihbarat ajanları Skobelev'in Göktepe'yi almak üzere harekete geçtiğini bildirmek üzere Göktepe'ye gelmişlerdir⁷⁴³. Grodekov, Kelete bölgesindeki çatışmada Rusların ele geçirdiği ganimet sayılarını farklı bir şekilde aktarmaktadır. Grodekov'a göre; *“Ruslar; 6.000 koyun, 180 sığır, 6 at, 10 deve, 10 tüfek ve 5 tabanca ele geçirmiştir⁷⁴⁴”*. Filippov ise çatışmanın farklı bir boyutunu ele almış; Skobelev'in bu çatışmada gösterdiği başarıdan dolayı Teke Türkmenlerinin korktuğunu ve onun mistik güçlere sahip birisi olduğunu düşünmeye başladıklarını belirtmiştir⁷⁴⁵.

Rusların harekete geçtiği ve birkaç Türkmen grubunu yok ettiği haberi Göktepe'ye ulaştıktan sonra Teke Türkmenleri Rus taarruzuna karşı koyabilmek amacıyla hazırlıklara başlamışlardır. Bu esnada Rus ilerlemesi aralıksız devam etmiştir. 30 Kasım günü Teke Türkmenleri Rus ablukasına dayanamayarak çatışmayı bırakmış; böylelikle Göktepe Kalesi'ne 12 verst uzaklıkta olan Yegen Batır Kalesi Rusların eline geçmiştir. Ruslar, buradan da ganimet olarak 6.000 koyun elde etmişlerdir. İşgalin ardından kaleye yüklü miktarda mühimmat, erzak ve 4.300 piyade, 11 süvari taburu sevk edilerek burası Rus üssü hâline getirilmiştir⁷⁴⁶. Baymirza Hayit bu mevkiinin ele geçirilmesi esnasında yaşanan çatışmalarda 15.000 Türkmenin katledildiğini belirtmektedir⁷⁴⁷. Tüm bunlar yaşanırken Skobelev boş durmamış, Hazar ve Kafkas bölgelerine emirler göndererek

---

⁷⁴³ Runov, s. 183.

⁷⁴⁴ Grodekov, **Voyna v Turkmenii. Pohod Skobeleva v 1880-1881 gg.**, III, s. 126.

⁷⁴⁵ Filippov, s. 69.

⁷⁴⁶ Runov, s. 184.

⁷⁴⁷ Hayit, s. 110.

ordunun sefer ihtiyacı için gerekli olan deve ihtiyacının arttırılması hususunda ellerinden geleni yapmalarını istemiştir⁷⁴⁸.

Skobelev, Göktepe'nin incelenmesi için gerekli çalışmalara hız vererek tüm mesaisini bu meseleye harcamıştır⁷⁴⁹. Yapılan araştırmalar sonucunda kalede mahsur kalan Teke Türkmenlerinin durumunun gün geçtikçe kötüleştiğinin farkına varılmıştır. Kalenin 1 verst karelik dar alanında 30.000 savaşıncının ve 10.000 atın toplandığı öğrenilmiştir. Sayıları 45.000 kişiyi bulan kale halkı Rusların geldiğini duyunca hazırlık yapmaya başlamıştır. Ancak Göktepe'de Ruslar lehine bazı gelişmeler de yaşanmaktaydı. Erzak dağıtımındaki adaletsizlikler halk arasında memnuniyetsizliklere yol açmış bulunuyordu. Sürüler kalenin 150-200 verst doğusunda kaldığı için halk süt ve etsiz de kalmıştı. Yakıt ise tamamen bitmiş durumdaydı. Bu olumsuzluklardan dolayı rahatsız olan yaklaşık 2.500 kişi Ekim ayında Merv ve Serahs şehirlerine çekilmişti. Teke Türkmenleri kaçan halkı yakalamak amacıyla büyük bir grubu bunların üzerine göndermiştir. Kaçan halkın peşinden gönderilen birlikler aynı zamanda Hive, Merv ve İran Hükümeti'nden yardım talebinde bulunmuştur. Merv yerel yönetimi hariç hiç kimse Teke Türkmenlerinin yardım talebine olumlu cevap vermemiştir. Merv, Teke Türkmenlerine yardım için 2.000 atlı asker göndermiştir. Merv'in Teke Türkmenlerine yapmış olduğu bu yardım İran'ı telaşlandırmaya başlamıştır. Şah, Teke Türkmenleri ve Merv yerel hükümet kuvvetlerinin birleşerek Horasan'a saldıracaklarını dahi düşünmüş; Kürtlerden müteşekkil birlikleri sınırlarını korumaları için görevlendirmiştir. Şahın birlikleri soygun amacıyla Teke Türkmenlerinin köylerine saldırmaya başlamıştır. Ancak burada belirtmemiz gereken husus bu ufak tefek çatışma haricinde İran birliklerinin Ahal Teke bölgesine tam bir saldırı düzenlemediğidir. Buna sebep olan gelişme ise Skobelev tarafından şaha verilen ultimatodur. Skobelev, İran tarafından Ahal Teke'ye yapılacak bir saldırının çarlığın İran'dan yardım istediği izlenimine sebep vereceği için İranlıların Türkmen bölgesine saldırmasını yasaklamıştır⁷⁵⁰.

Bölgede bunlar yaşanırken, İngiltere adına çalışan yetkililer Teke Türkmenlerini çarlığa karşı mücadelede hazır hâle getirebilmek adına her şeyi yapmaktaydılar. Bir yandan

---

⁷⁴⁸ Grodekov, *Voyna v Turkmenii. Pohod Skobeleva v 1880-1881 gg.*, III, s. 14.

⁷⁴⁹ Şerbak, s. 105.

⁷⁵⁰ Runov, s. 184-185.

rüşvet vererek memurları yanlarına çekmeye çalışmakta, diğer yandan da basın açıklamaları yaparak halkı Ruslara karşı kışkırtmaktaydılar. Bunların yanı sıra Göktepe'den doğuya doğru uzanan bölgeye ekin ekilmesine yardımcı olmuşlar ve bölgeye su dağıtmışlardır. Bu yardımları alan Teke Türkmenleri de Ruslarla sonuna kadar savaşmayı kararlaştırmışlardır. Halkın bu tutumuna rağmen Türkmen yetkililer mevcut durumdan kaygı duymaktaydılar. Çünkü uzun mesafeli atış hususunda Rusların çok güçlü silahlara sahip olduklarını biliyorlar ve bu yüzden Ruslar ile göğüs göğüse çarpışılması gerektiği hususunda hemfikirdiler. Ayrıca Türkmenler göğüs göğüse çarpışmada cesaretlerine güvenmekte ve Rusların kendilerine karşı koyamayacaklarını düşünmekteydiler. Bu yüzden Ruslar kaleye yaklaşmadan ortaya çıkmama kararı alınmış; ayrıca Rus askerlerinin dikkatlerinin dağıldığı gece vakitlerinde çıkarak ani baskınlar yapılması kararlaştırılmıştır⁷⁵¹.

Skobelev, Göktepe'yi almak için çalışmalarına devam etmiş; ayrıca Türkmenler hakkında daha fazla şey öğrenmek için İran'dan bilgi istemiştir. Runov, İran Valisi Yar-Muhammed Han'ın Skobelev'e gönderdiği mektubunda ona şu bilgileri aktardığını ve bazı uyarılarda bulunduğunu söylemiştir: *“Tanrı aşkına, direkt hücumla başlamayın. Teke Türkmenleri ile hayatım boyunca savaştım ve onları gerçekten iyi tanırım. Bu halktan daha güçlüsünü görmedim. Şimdi durum biraz daha farklı. Çünkü onların aileleri de Göktepe'de ve gidecek yerleri yok. Bu yüzden ailelerini kurtarmak için cesaretleri on kat daha fazla olacaktır. Sözümü unutmayın, onlar muhtemelen kılıçları ile dövüşecekler ve birebirde işiniz gerçekten çok zor⁷⁵²”*.

Teke Türkmenleri ise Rusların yaklaşmasına ve vaziyetlerinin kötü durumda bulunmasına aldırış etmeden Ruslara karşı akınlarına hız kesmeden devam etmişlerdir. Hatta bir seferinde Teke Türkmenleri, Gromov'un emrindeki askerlere yaptığı baskınla çok sayıda deveyi kaçırmış ve bazı kişileri esir almıştır. Bu durum Skobelev'i derinden yaralamış ve öfkelenmesine sebebiyet vermiştir⁷⁵³.

---

⁷⁵¹ Runov, s. 185-186.

⁷⁵² Runov, s. 186.

⁷⁵³ Filippov, s. 70.

Skobelev karşılaştığı bu durumdan, yaptığı araştırmalardan ve kendisine gelen mektuptan sonra, hücumun zor olacağını ve daha ihtiyatlı davranılması gerektiğini anlamıştır. Daha geniş kapsamlı bir taarruz planı yapmak için kale hakkında biraz daha bilgi sahibi olmak istemiştir. İşte bu esnada Skobelev'in yardımına Göktepe'de iki yıl esir olarak kalan ve 1880 yılının sonlarında kaleden kaçmayı başaran topçu Petin yetişmiştir. Petin, Skobelev'in ricasıyla topraktan maket bir kale yapmış ve kaleyi ayrıntılı bir şekilde Skobelev'e anlatmıştır. Skobelev de aldığı bilgilerin akabinde taarruz planını bu maket kale üzerinde gerçekleştirmiştir. Petin'in aktardıklarına göre; *“Kalenin uzunluğu 600 sajen, eni 400 sajen, yüksekliği 2 sajen ve kalınlığı da 5 sajendi”⁷⁵⁴*.

Skobelev bunları öğrendikten sonra piyade kuvvetlerinin 9 bölüğünü, 300 Kozak'ı ve 16 silah ile bir makineli tüfeği yanına alarak bir keşif grubu oluşturmuştur. Bu grup, 1.040 süngü ve 337 bıçağı da mühimmat olarak beraberinde götürmüştür. Ayrıca kadroya iki alay bandosu da dâhil edilmiştir. Yine erzak ve mühimmat stokları kendilerine iki gün kadar yetecek şekilde ayarlanmıştır. Keşif grubu, 4 Aralık günü şafak vakti 05.30'da yola çıkmıştır. Bu keşif kolunun hareket edişi Teke Türkmenleri tarafından duyulmuş ve Yeni-Kale civarında Türkmenler Ruslara saldırmışlardır. Skobelev, saldırı karşısında yürüyüşe ara vermiş ve topçulara ateş açmaları emrini vermiştir. Toplar ateşlenince Teke Türkmenleri kaçışmaya başlamıştır. Skobelev tehlike uzaklaşsa bile ihtiyatlı davranmış ve güzergâhı değiştirmiştir. Böylece Ruslar, Yeni-Kale'nin batısından devam ederek Göktepe'ye ulaşmayı başarmışlardır. Ruslar Göktepe'ye gelir gelmez kale bir süre ateş altına alınmıştır. Ancak daha sonra anlaşılmayan bir sebepten ötürü Ruslar geri çekilmeye başlamışlardır. Teke Türkmenleri bunun bir tuzak olacağını düşünmüş; bu yüzden Rusları takip etmekten imtina etmişlerdir. Fakat daha sonra kararlarını değiştirerek Rusların arkasından yola çıkmışlardır. Ciddi denilmeyecek birkaç çatışmadan sonra Skobelev ve emrindekiler kampa geri dönmek zorunda kalmışlardır. Bu çatışmalarda Ruslar 4 asker ve 31 at kaybetmiştir. Ayrıca Rusların 21 yaralıları vardır⁷⁵⁵. Filippov eserinde, Geyfelder'in yaralıları Skobelev'e aktardığını, ancak onun çatışmalar sonrası yaralılardan ve ölümlerden bahsedilmesinden nefret ettiğini belirtmiştir. Ayrıca Skobelev'in birçok kez

---

⁷⁵⁴ Runov, s. 186.

⁷⁵⁵ Runov, s. 186-187.

yaralıların yanı başında ağladığını ve *'bana yaralılardan ve ölülerden bahsetmeyin'* dediğini aktarmıştır⁷⁵⁶.

Skobelev'in geri çekilme emrini neden verdiğine dair bir malumat yoktur. Ancak ilerleyen günlerde Skobelev, askerlerinin Türkmenlerle savaşacak durumda olduğunu düşünüyordu. Teke Türkmenlerine boyun eğmeleri için İranlılarla bir haber göndermesi de onun bu vaziyetini ortaya koyuyordu. Haberde çara boyun eğmeleri takdirde merhametli davranacağını, tersi bir durumda ise çok korkunç şeylerin olacağını belirtmiştir. Ancak Teke Türkmenleri bu haberlere aldırış etmediği gibi haberi getirenleri de öldürmüşlerdir⁷⁵⁷.

Skobelev, Türkmenlerin boyun eğmemesi üzerine askerlerin eğitimine hız vermiştir. Kamplarının arkasında bulunan bir mekânda askerleri bizzat kendisi eğitmeye başlamıştır. 8 Aralık günü istihbaratçılar, Skobelev'e Merv yerel yönetiminin Teke Türkmenlerine yardım edeceği bilgisini getirmişlerdir. Bunun üzerine 11 Aralık günü, yanına 6 bölük asker, 150 Kozak ve 6 silah bulunan bir grubu alan Skobelev, Göktepe üzerine gitmiştir. Akşamüzeri birlik kaleye yaklaşmış ve ateş açmaya başlamıştır. Teke Türkmenleri duvarlara çıkmaya başlamış; çok sayıda atlı ve piyade askerleri ise kale dışına kadar çıkmıştır. Türkmenler bu hareketleriyle savaşa hazır olduklarını ve baş eğmeyi kabul etmeyeceklerini Skobelev'e ve emrindeki askerlere göstermişlerdir. Bunun üzerine Skobelev hücumu başlatmaktan vazgeçerek kampa geri dönmüştür. Ertesi gün Skobelev Göktepe üzerine yeni bir grup göndermiştir. Bu grupta 3 bölük asker, bir avcı taburu ve 100 Kozak hazır bulunmuştur. İki adet makineli tüfeğe sahip olan bu grup öğlen vakti Göktepe'ye varmış ve kalenin kuzeybatı köşesine ateş açmıştır. Bu taciz ateşinden sonra onlar da kampa geri dönmüşlerdir.⁷⁵⁸

Göktepe üzerine harekâtı başlatmadan önce Skobelev, stratejik bir mevkiye bulunan ve muhakkak alınması gereken Yeni-Kale Köyü'nü incelemek için bir ekip oluşturmuştur. Keşif bittikten sonra 19 Aralık günü Yeni-Kale'ye saldırma emrini vermiştir⁷⁵⁹. Runov,

---

⁷⁵⁶ Filippov, s. 73.

⁷⁵⁷ Runov, s. 187.

⁷⁵⁸ Runov, s. 188.

⁷⁵⁹ Grodekov, *Voyna v Turkmenii. Pohod Skobeleva v 1880-1881 gg.*, III, s. 148.

Skobelev'in Yeni Kale'ye yapılacak taarruzun tarihi için 20 Aralık'ta karar kıldığını, askerlerin dizilişini bitişik ve sıkı düzen olarak belirledikten sonra tekli ateş açma hususu yerine yayılım ateşi yapılacağını belirttiğini söylemiş; ardından Skobelev'in şu sözlerine yer vermiştir: *“Düşman kendisinde olmayan bir şey ile vurulmalıdır, bu ise Avrupa nizamında diziliş ile mümkün olacaktır. Birleştirilmiş, idare edilebilir, esnek düzene sahip ve disiplinden ayrılmayan, vatan borcunun bilincinde olan askerlerin elinde silahlar ve süngüler düşman için korkunç bir etki yaratacaktır. Sayıları çok olmasına rağmen, Teke Türkmenleri hiçbir zaman birlikte hareket edemezler, komutanlarının emirlerine uymazlar. Bu yüzden manevra yapamazlar⁷⁶⁰”*.

Skobelev, hazırlıkların kontrolünü sağladıktan sonra Yeni-Kale'ye hücum emrini vermiştir⁷⁶¹. Nihâyetinde 07.00'de askerler toplanmıştır. Yapılan dînî ritüeller sonunda saat 09:30'ta Albay Kuropatkin'in ve Albay Kozelkov'un önderliğindeki birlikler Yeni-Kale'ye saldırmışlardır⁷⁶².

Muharebe 15 saat sürmüş, hendeklerle dolu, toprak duvarların adeta labirenti andırdığı bu bölge işgal edilmiştir. Toplar ve piyadelerin açtığı ateş, Türkmenlerin Göktepe'ye çekilmesine sebep olmuştur. Kaleden yardıma çıkan Teke Türkmenleri de Rus topçularının açtığı ateş sonucu tekrar kaleye dönmek zorunda kalmıştır. Bu muharebe sonrasında Skobelev, Göktepe Kalesi'nin güneyinde ve bir kilometre mesafede olan bölgede akarsuların arasına kamp kurmuş ve kampın etrafını öncü gruplarla çevirmiştir⁷⁶³. Kuropatkin, Yeni-Kale'ye yapılan bu saldırıda alt rütbeli askerlerden oluşan yaralı ve ölü sayısının 16 ve at kayıplarının da 19 olduğunu söylemiştir⁷⁶⁴.

21 Aralık günü Skobelev, tüm atlı birlikleri General Petrusoviç ile birlikte Göktepe'nin doğu ve kuzey tarafına göndermiştir⁷⁶⁵. Bu manevrayı fark eden Teke Türkmenleri, Göktepe'nin kuzeyinde Ruslara saldırmışlardır. Bu olay karşısında endişelenen Skobelev,

---

⁷⁶⁰ Runov, s. 188.

⁷⁶¹ Novikova, s. 204.

⁷⁶² Şerbak, s. 116-117.

⁷⁶³ Runov, s. 189.

⁷⁶⁴ Kuropatkin, s. 155.

⁷⁶⁵ J. J. Levenson, **Siege and Assault of Dengehil-Tépé General Skobelev's Report**, London: Printed under the Superintendence of Her Majesty's Stationery Office, 1881, s. 15.

piyade taburu, yüz Kozak ve sekiz silahtan oluşan bir grubu kalenin batı tarafına göndermiştir. Böylece yeni gönderilen birlik ile Petruseviç'in emrindeki grup birleşmiş ve kale, Rus kuvvetleri tarafından çembere alınmıştır. 22 Aralık'ta Skobelev, Grodekov, Albay Kuropatkin, Yarbay Rutkovskiy ve mühendis Yabloçkov kalenin güneydoğu köşesini incelemişlerdir. Ertesi sabah bu istikamette bir sonraki yılın Ocak ayına kadar devam edecek abluka başlatılmıştır⁷⁶⁶. Burada Skobelev'i üzecek bir olay yaşanmış ve Petruseviç, Türkmenler tarafından öldürülmüştür⁷⁶⁷. Bu saldırıda Rus tarafından 3 subay ve 30 süvarinin de öldüğünü belirtmeliyiz. Skobelev'in Petruseviç'in ölümüne bir hayli üzüldüğü ve onun naaşını öperek bir avuç toprağı mezarına attığı bilinmektedir⁷⁶⁸. Leverson, bu saldırıda ölen diğer iki subayın isimlerini Bulıgın ve İvanov olarak vermiştir⁷⁶⁹. Mehmet Saray ise, Rus tarafından Petruseviç'in yanı sıra iki subayın ve 19 askerin öldüğünü ayrıca 50 kişinin yaralandığını söylemiş; Türkmenlerin ise 300 kaybı olduğunu belirtmiştir⁷⁷⁰.

24 Aralık gece yarısı Skobelev'in emri ile Göktepe kalesine yayılım ateşi açılmıştır. Bu esnada Skobelev'in verdiği emirlere binaen siper kazma çalışmaları hazırlıkları aralıksız devam etmiştir. Birlikler ateş açmaya ara verdikleri ve kampta dinlendikleri anlarda bile siper ve hendek kazma görevini yapmak, sevkiyat trenlerine eşlik etmek ve aniden saldırıya uğrayan birliklere yardım etmek zorundaydılar. 28 Aralık gecesi Teke Türkmenleri yıldırıcı bir güçle, Rus kuvvetlerinin sağ cenahına ani ve kararlı bir hücum yapmışlardır. Bu saldırı ile bir cephane silah ve iki sandık mühimmat ele geçirmişlerdir. Rus kuvvetlerinin kaybı bir hayli fazlaydı⁷⁷¹. İki kurmay subay Mamatsev ve Magolov; 3 alay subayı Sandetskiy, Tsiçkarev ve Gotte ile 91 resmî görevli olmayan yetkili öldürülmüş ve 30'dan fazla da yaralı bulunmaktaydı⁷⁷².

---

⁷⁶⁶ Runov, s. 189.

⁷⁶⁷ Şerbak, s. 128.

⁷⁶⁸ Annaberdiyev ve Arıkan, s. 406.

⁷⁶⁹ Leverson, s. 20.

⁷⁷⁰ Mehmet Saray, **The Turkmens In The Age Of Imperialism: A Study Of The Turkmen People and Their Incorporation Into The Russian Empire**, Ankara: Turkish Historical Society Printing House, 1989, s. 205.

⁷⁷¹ Novikova, s. 205.

⁷⁷² Leverson, s. 26.

Teke Türkmenlerinin bu kararlı hücumu çok çetin bir mücadeleden sonra geri püskürtülmüştür. Oluşan bu kötü havayı dağıtmak için Albay Kuropatkin'e Göktepe hendeği önüne 116 yard⁷⁷³ mesafede olan hisarlara saldırı yapılması için emir verilmiştir. 3 saat süren bir bombardımanın ardından birlikler bando takımlarının eşliğiyle saldırıya geçmiştir. Rusların yaptığı bu saldırıya karşı Teke Türkmenleri başarılı bir direniş göstermişler; ancak sonunda hisarlar Rusların eline geçmiştir. Kuropatkin'in bu başarısından sonra Teke Türkmenleri baskınlarını arttırmaya başlamışlardır. Bir gün sonra Türkmenler, Rus kuvvetlerinin sol tarafına bir baskın düzenlemişlerdir. Bu ustaca planlanmış baskında Rusların 53 kaybı ve 98 yaralı vardı. Ayrıca Türkmenler bir cephane silahı da Göktepe'ye götürmeyi başarmışlardır. Bu saldırı üzerine Skobelev'in emri ile kamp ertesi gün Göktepe kalesine daha yakın bir yere mevzilenmiştir⁷⁷⁴.

Skobelev'in Göktepe kuşatması öncesi askerlerine savaş planına dair yaptığı açıklamalar Skobelev'in savaş zekâsını, gözlem yeteneğini ve Türkmenlerle savaş yürütebilme tecrübesini görmemiz açısından son derece önemlidir. Skobelev'in kurmaylarına ve askerlerine gönderdiği, Türkmenler karşısında yenilgiyi de itiraf ettiği 18 Aralık 1880 tarihli emrinde, daha önceden alışık olmadıkları şartlar altında savaşacaklarını ve Türkmenlerin göğüs-göğse savaşıma hususunda çok başarılı olduğunu belirtmiştir. Az sayıda askerî güçleri olduğuna ve Türkmenlerin açık alanda yapılacak savaşta kendilerinden çok daha üstün olduğuna değinen Skobelev, Asyalıların savaş taktikleri hususunda emrindekilere bilgilendirici konuşmalar yapmıştır. Son olarak Türkmen ve Rus kuvvetlerini kıyaslayarak seferi başarıyla sonlandırmak amacıyla şunları belirtmiştir: *“Asya savaş taktiğinin temel prensibi; askerî safları birbirine yakın tutmaktır. Mücadelelerimizde, örneğin, bahçeler, binalar ve duvarlara mevzilenmiş düşmanlara karşı iyi hazırlanmış olmalıyız. İlk olarak şunu belirteyim bu duruma adapte olamadığımız için geçen yıl yenilgiye uğradık. İkinci olarak; bu düşmanın ailelerini ve mülklerini de koruduğunu unutmayalım. Düşmanla ölüm kalım mücadelesine girelim. Askerî güçleri, kolayca kaçabilen ve başkomutanın emirlerine uyamayacak dağınık küçük gruplara ayrılmıştır. Bizim askerî güçlerimizin disiplini iyidir ve safları daha sıkıdır. Onların ani saldırılarına karşı dikkat edilmelidir. Sıkı saf prensibine bağlılık iyi bir Asya*

---

⁷⁷³ Uzunluk ölçü birimidir. 1 yard, 0.9144 metredir.

⁷⁷⁴ Novikova, s. 206.

taktiğinin sırrıdır ve her ne kadar düşman sayıca bizden fazla olsa bile mücadelenin sonunu güven ile getirmemizi sağlar. Düşmanımızı, sahip olmadığı özellikler vasıtasıyla yenelim⁷⁷⁵”.

Skobelev’in vermiş olduğu emirler askerler tarafından eksiksiz bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır. Skobelev, Göktepe halkının yıldırılması için yaylım ateşine aralıksız bir şekilde devam edilmesini istemiştir. Bu amaçla Göktepe’ye açılan ateş hiç kesilmeden her gün devam etmiştir. Novikova’ya göre; her gün Göktepe’ye 100 ile 500 atış yapan 69 adet silah vardı. Piyadeler tarafından da Göktepe’ye her gün 10.000 ile 70.000 arası atış yapılıyordu. Ayrıca Rus istihkâm askerleri Göktepe duvarlarına mayın tüneline döşemiş ve açılan bu tünele 72 pud⁷⁷⁶ barut koymuşlardır.

Skobelev’in planlarına göre, Türkmenlere aynı anda üç birlik ile saldırılacaktı⁷⁷⁷. İlk birliğin komutanı Albay Kuropatkin’di ve emrinde 11,5 bölük asker, bir istihkâm askerî grubu ve iki bando takımı vardı. İkinci birliğin komutanı Albay Kozelkov olarak belirlenmiştir. Emrine ise 8,25 bölük asker, bir istihkâm askerî grubu ve bir bando takımı verilmiştir. Üçüncü birliğin komutanlığına ise Albay Gaydarov getirilmiştir. Onun emrinde ise 4,5 bölük asker, 150 Kozak, bir istihkâm askerî grubu ve bir bando takımı bulunmaktaydı. Skobelev, her kolonu bir-iki istihkâm askerî grup ile güçlendirmiş; ayrıca o dönemlerde çok önemli olan alay bandosunu da birliklere dâhil etmiştir⁷⁷⁸. Hücum öncesi Albay Gaydarov’un birliği, öncü birlik olarak görev yapacaktı⁷⁷⁹ ve Türkmenlerin dikkatini dağıtacak faaliyetleri yaparak, mayınların patlatılmasını üstlenecekti. Ayrıca bir buçuk saat devam edecek olan top atışlarının hazırlığını da bu öncü grup üstlenecekti. Böylece kaleye hücum eden askerlerin üzerinden kalenin kuzey tarafı top atışlarıyla abluka altına alınacaktı⁷⁸⁰. Göktepe’ye yapılacak saldırının detayları en ince şekliyle hazırlanınca Skobelev 12 Ocak günü saldırı emrini vermiştir⁷⁸¹.

---

⁷⁷⁵ Prikazı Generala M. D. Skobeleva (1876—1882), s. 123-129.

⁷⁷⁶ Bazı kaynaklar 76 pud olduğunu söylemektedir. Bkz. Annaberdiyev ve Arıkan, s. 411.

⁷⁷⁷ Prikazı Generala M. D. Skobeleva (1876—1882), s. 131.

⁷⁷⁸ Runov, s. 189.

⁷⁷⁹ Şerbak, s. 93.

⁷⁸⁰ Prikazı Generala M. D. Skobeleva (1876—1882), s. 134.

⁷⁸¹ Vereşagin, *Novie Rasskazi (1855-1895) Skobelev za Dunaem i v Ahal-Teke. Oçerki i Vospominaniya*, s. 129.

Tarihçi Filippov tarafından nakledildiği üzere saldırı sırasında gerçekleşen bir hadise Skobelev'in özgüvenini ve cesaretini ortaya koymaktadır. Filippov, Göktepe'nin alınması sırasında Doktor Geyfelder'in kamp ve kale arasında bir alana çıktığını ve bunu gören Skobelev ile aralarında bir konuşmanın gerçekleştiğini aktarmıştır: *“Skobelev, doktorun ateşe açık bir alana çıktığını görünce, ‘Doktor ne yapıyorsunuz? Düşman kurşunlarının isabet edebileceği çok müsait bir alana çıkıyorsunuz. Bu tehlikeli işi yapmayınız. Teke Türkmenleri sizi öldürürse beni suçlayacaklar.’ demiştir. Geyfelder ise, ‘Peki efendim siz, ya size bir şey olursa?’ diye sormuştur. Bunun üzerine Skobelev, ‘Ben yaralanmam, beni öldürecek olan mermi daha dökülmemiştir’ diye cevap vermişti⁷⁸²”*. Bu konuşmadan da anlaşılacağı gibi Skobelev, yaptığı plandan ve kendinden son derece emindi.

Ertesi gün planlandığı gibi, sabah erken saatlerde Albay Gaydarov'un grubu, dikkati dağıtmak için manevralar yapmaya başlamış; kaleye yönelerek duvarları top ateşleri ile yıkmış⁷⁸³ ve Teke Türkmenlerinin dikkatini bu bölgeye çekmeye çalışmıştır. Saat 08.30 civarında bu bölge alınmıştır⁷⁸⁴. Söz konusu bölgenin elden çıkması üzerine Teke Türkmenlerinin tüm gücü bu istikamete yönelmiştir. Saat 11.20'de Skobelev'in emri üzerine mayınlar patlatılmış⁷⁸⁵ ve topçu ateşi, kalenin güneydoğu köşesine yönelmiştir. Mayınların patlamasıyla, duvarda 30 metre genişliğinde gedik oluşmuş; etrafı toz ve duman kaplamıştır. Runov, tanık olan birinin olayı şu şekilde aktardığını belirtmiştir: *“Mayınların patlamasıyla ortaya çok korkunç bir tablo çıkmış; Teke Türkmenleri ne olduğunu anlayamamış ve depresyon olduğunu zannetmişlerdir. Olayın vahametinden korkanlar kaleden kaçmışlar. Sadece cesur olanlar savaşmak için kalede kalmıştır⁷⁸⁶”*. Vereşagin de bu patlamanın kulakları sağır edecek şekilde bir çınlamaya sebebiyet verdiğini ve ortalığın toz bulutlarıyla kaplandığını belirtmiştir. Ayrıca bu kargaşadan yararlanan Rus kuvvetlerinin saldırıya geçtiğini de eklemiştir⁷⁸⁷.

---

⁷⁸² Filippov, s. 69.

⁷⁸³ Leonid Konstantinoviç Artamonov, s. 30.

⁷⁸⁴ Kuropatkin, s. 202.

⁷⁸⁵ Levenson, s. 49.

⁷⁸⁶ Runov, s. 190.

⁷⁸⁷ Vereşagin, *Novie Rasskazi (1855-1895) Skobelev za Dunaem i v Ahal-Teke. Oçerki i Vospominaniya*, s. 135.

Kuropatkin ve Binbaşı Sivinis'in birlikleri Skobelev'in emriyle, Teke Türkmenlerinin korkuyla sağa sola kaçıştıkları anda toparlanmalarına fırsat vermeden gediklere doğru ilerlemişlerdir⁷⁸⁸. Türkmenler şaşkınlıklarını üzerlerinden atınca Kuropatkin ve emrindeki askerlere ateş açarak karşılık vermişlerdir. Ancak Teke Türkmenlerinin bu son teşebbüsleri de kâr etmemiş ve Rus birlikleri şehre girmişlerdir⁷⁸⁹.

Teke Türkmenleri, sayıca kendilerinden hayli büyük olan Rus birliklerine kılıç, mızrak ve süngülerle kahramanca karşı koymuşlardır⁷⁹⁰. Albay Kuropatkin, bu direniş karşısında zor durumda kalan Kurmay Fok'un yardımına Binbaşı Sivinis'i göndermiştir. Bu direnişin şiddeti azalınca Albay Kozelkov'un ve Kuropatkin'in birlikleri birleşmiştir⁷⁹¹. Açılan gedikleri son olarak Gaydarov'un birlikleri geçmiştir. Saat 12.30'da 3 koldan saldıran tüm birlikler birleşmiş ve Göktepe Kalesi'ne yapılan son hücumla kale ele geçirilmiştir⁷⁹². Mehmet Saray, şehre giren Rus askerlerinin acımasızca davrandığını ve teslim olan halkın üzerine mitralyöz ve top ateşi açarak onları katlettiğini belirtmiştir⁷⁹³. Şaikin, Skobelev'in yapmış olduğu bu katliamın sebebini onun söylediği şu sözlerle açıklamıştır: *“Tekelilere karşı imha hareketleri bir an önce yapılmalıdır. Bu zaferi perçinleyen özelliğe sahiptir. Şayet bu yapılmazsa zafer gölgede kalır⁷⁹⁴”*. Skobelev'in emriyle alınan esirlere dokunulmamıştır⁷⁹⁵. Kalenin ele geçirilmesinde sonra yapılan katliamı Baymirza Hayit şu şekilde aktarmıştır: *“Büyük saldırının başlangıcında bu kalede 5.000'i silahlı olmak üzere toplam 30.000 kişi vardı. Kalenin düşmesinden sonra kale içinde sadece 5.000 kadın ve çocuk hayatta kaldı ki, bunların da çoğu, kaçarken vuruldular⁷⁹⁶”*. Mehmet Saray'ın verdiği rakamlar da Baymirza Hayit'in verdikleriyle uyumaktadır. Saray, 6.500 Türkmenin kale müdafaasında; kadın, çocuk ve ihtiyarlar dâhil olmak üzere 28.000 Türkmenin de Rus katliamlarıyla hayatlarını kaybettiğini

---

⁷⁸⁸ Novikova, s. 211.

⁷⁸⁹ Runov, s. 190.

⁷⁹⁰ Togan, s. 236.

⁷⁹¹ Novikova, s. 212.

⁷⁹² Şerbak, s. 169.

⁷⁹³ Saray, “Türkmenistan”, s. 603.

⁷⁹⁴ Vladimir İvanoviç Şaykin, “Administrativnaya Deyatelnost Generala Skobeleva v Zakaspiyskom Krae”, **Voennaya Misl**, No. 11, 2009, s. 76.

⁷⁹⁵ Annaberdiyev ve Arıkan, s. 413.

⁷⁹⁶ Hayit, s. 111.

söylemiştir⁷⁹⁷. Ayrıca Rusların aman dileyen halka acımayarak onları kılıçtan geçirdiğini ve Türkmenlere yapılan bu katliamı yöneten kişinin de Skobelev olduğunu eklemiştir⁷⁹⁸.

Şehir içinde bulunan ve Rus vahşetini gören Teke Türkmenlerinin büyük bir kısmı çöllere yönelmiştir. Skobelev ise iki grup hâlinde geri çekilen Teke Türkmenlerinin kaçmasına izin vermemiş; onları takip etmek için arkalarından hareket etmiştir. 15 verstlik bir alan geçilmiş ve Teke Türkmenlerinin bir kısmı imha edilmiştir. Ancak havanın kararması ve Türkmenlerin büyük çöl arazisine dağılmasından dolayı takip bırakılmış ve Göktepe şehrine geri dönmüştür⁷⁹⁹. Novikova, bu takip seferinde piyadelerin 62-63 mil, süvarilerin ise 4 mil yol kat ettiğini ve toplamda 8.000 Türkmenin öldürüldüğünü belirtmiştir⁸⁰⁰.

Novikova, kalenin ele geçirilmesinden sonra Skobelev'in Ahal Teke halkına yayınladığı bildirgeyi şu şekilde aktarmaktadır:

“Ahal Teke Halkına;

Tüm Ahal Teke halkına, kaleniz Göktepe'nin, benim Büyük Hükümdarımın birlikleri tarafından alındığını ilan ediyorum. Savunmacılar yok edildi, onların aileleri ve kaleden kaçanların aileleri benim emrim altındaki muzaffer birliklerin esirleridir. Ahal Tekelilerin kalan tüm nüfusunun kaderini İmparatorun koşulsuz merhametine bırakmaya çağırıyorum. Bu durumda bilinsin ki itaatlerini bildirenlerin canları, aileleri ve mülkleri, tıpkı Majesteleri, Beyaz Çar'inki gibi güvende olacaktır. Öte yandan, onun muzaffer birliklerine karşı çıkanlar ve faydasız bir karşı koymaya devam edenler, soyguncular ve suçlular olarak yok edileceklerdir.

Komutan Skobelev⁸⁰¹”

---

⁷⁹⁷ Saray, **Rus İşgali Devrinde Osmanlı Devleti İle Türkistan Hanlıkları Arasındaki Siyasî Münasebetler (1775-1875)**, s. 129.

⁷⁹⁸ Saray, **Rusya'nın Türk İllerinde Yayılması**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1975, s. 197.

⁷⁹⁹ Runov, s. 191.

⁸⁰⁰ Novikova, s. 213.

⁸⁰¹ Novikova, s. 216.

Skobelev ve birlikleri 12 Ocak 1881 tarihinde Göktepe'yi işgal ettikten sonra Türkmenler ellerindeki en güçlü kaleyi kaybetmişlerdir. Bu olay, Rusların daha organize ataklar yapmasını sağlarken Türkmenlerin moral bozukluğuyla geri çekilmesine neden olmuştur. Göktepe'nin alınmasından sonra çok geçmeden diğer Türkmen bölgeleri de Çarlık Rusya'nın eline geçmiş ve Skobelev önderliğindeki Ruslar çok ciddi başarı elde etmişlerdir⁸⁰². Göktepe'nin ele geçirilmesi çarlığa önce Aşkabad'a sonrasında ise Merv'e harekât düzenleme imkânı vermiş ve bu bölgeler de Ruslar tarafından işgal edilmiştir⁸⁰³.

Skobelev, Göktepe alındıktan sonra, 19 Ocak 1881 tarihinde, Artsişevskiy'e bir mektup göndermiş ve bazı talimatlar vermiştir. Türkmenlerden alınan yerlerin oldukça zengin bir bölge olduğunu değinen Skobelev, bu bölgedeki tarımsal imkânlardan istifade etmek, saldırıların yol açtığı hasarı izale etmek amacıyla masraftan kaçınılmaması gerektiğini ve bu amaçla İran'dan 500 işçi getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca getirilecek bu ilk İranlı işçilere şefkatli davranılırsa İranlıların Ruslara alıştırlacağını ve bunun da bölge barışına katkı sağlayacağını söyleyen Skobelev alınacak işçilerin görevlerini ve dikkat edilmesi gereken bazı hususları maddeler halinde şu şekilde aktarmıştır:

a) Kale etrafında ve içinde tüm ölüleri gömmek. Bu iş için bizim askerlerimizin kullanılmasını yasaklıyorum. Ortaya saçılan mikropların ana kaynağı bu ölülerdir.

b) Yapılması gerekirse kalenin inşasını da İran işçileri yapmalıdır. Dengiltepe'de bu yaz boyunca kalmanın mümkün olup olmadığını da bir an önce rapor ediniz.

c) Ekmeğin pişirilmesi hususuna dikkat etmeniz gerekmektedir. Bu en önemli konudur. Bunu ne olursa olsun yapmak zorundasınız. Buraya araçlarla ekme gönderin⁸⁰⁴.

Runov'a göre; Göktepe'nin alınması sırasında Rusların 54 kaybı, 300'e yakın yaralı olmuştur. Rus tarafında bu kadar düşük rakamlar varken Teke Türkmenlerinin kaybı bir hayli fazladır. Bu hücumda Türkmenlerin 6 ile 8 bin arasında bir kaybı vardır⁸⁰⁵. Hopkirk ise Rusların 268 askerini kaybettiğini ve 669 yaralısının bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca

---

⁸⁰² Aleksey V. Şişov, (2008), "Mihail Dmitrieviç Skobelev", **100 Velikih Voenaçalnikov**, Veçe: s. 342.

⁸⁰³ Hayit, s. 112.

⁸⁰⁴ Artsişevskiy, s. 25-26.

⁸⁰⁵ Runov, s. 191.

ölüler arasında bir general, iki albay, bir üst düzey toplamda 11 yetkilinin; yaralıların arasında ise 40 yetkilinin bulunduğunu belirtmiştir⁸⁰⁶. Kuropatkin'in vermiş olduğu rakamlar Hopkirk'in verdikleriyle uyurken; Runov'un aktardıklarıyla arasında bir hayli fark vardır. Kuropatkin, Rusların toplam ölü ve yaralı sayısını 1.104 olarak vermiştir⁸⁰⁷.

Marvin, Petersburg'da savaşın sonuçlarıyla ilgili Skobelev ile yaptığı görüşmede çok önemli bilgiler edindiğini ve Skobelev'in savaş hakkında pek çok şeyi itiraf ettiğini söylemiştir. Ayrıca Skobelev'in aralarında geçen konuşmanın yayınlanmasını istemediğini, şayet yayınlanırsa barış toplulukları tarafından barbar olarak adlandırılabileceğini düşündüğünü de belirtmiş ve konuşmayı şu şekilde aktarmıştır: *"Skobelev bana, Biz Göktepe'de 20.000 Türkmen öldürdük. Sağ kalanlar bu dersi kısa sürede unutmazlar' demiştir. Ben ise, 'Kuşatmaya dair resmî raporunuzda saldırıdan sonraki takip boyunca her iki cinsiyetten de 8.000 kişiyi öldürdüğünüzü söylüyorsunuz.' dedim. Skobelev, 'Bu doğru. Onları saydım. Sayısı 8.000'di.' diye eklemiştir. Ben ise, 'Birliklerinizin kadınları da öldürdüğünü kabul etmeniz İngiltere'de büyük yankı uyandırdı.' dediğimde Skobelev, 'Bu çok doğru. Ölümler sayıldığında aralarında kadınlar da bulundu. Hiçbir şey gizlemem benim doğamda var. Bu yüzden raporumda her iki cins diye yazdım' demiştir. Ayrıca tecavüzlerin olup olmadığı ile alakalı sorumu da Skobelev, 'Hiç yok. Birlikler hiçbir kadına kötü davranmadı' diye cevaplamıştır⁸⁰⁸".* Marvin'in aktardığı bu konuşmada Skobelev'in ağzından Türkmenlere yapılan katliamın büyüklüğü ortaya konulmuştur. Savaşın bitmesinin ardından toprakları işgal edilen Türkmenlerin, Ruslardan kaçmasına müsaade edilmemiş; savunmasız halk kadın, erkek, çocuk denmeden kılıçtan geçirilmiştir. Skobelev'in bu olayı Marvin'e anlatması Türklere karşı takındığı acımasızlığın göstergesidir.

Novikova, Skobelev'in Türkistan'da gerçekleştirilen savaş ve stratejiye dair konuşmalarını da şu şekilde aktarmaktadır: *"Türkistan'da ele geçirilen bölgelerde halka her ne ceza verirsen ver Nasrullah (1827-1860) ya da diğer bir yerel despot hükümdarın bıraktığı etkiyi bırakamayacaksın. Ve bu zalim cezalara yerliler o kadar alışmıştır ki senin*

---

⁸⁰⁶ Hopkirk, s. 407.

⁸⁰⁷ Kuropatkin, s. 211.

⁸⁰⁸ Marvin, s. 107-110.; Julyeta Lamber, **General Skobelev. Vospominaniya Gospoji Adam s Portretom Generala Skobeleva**, St. Peterburg: Tipografiya V. S. Balaşeva, 1886, s. 16-17.

ılımlı cezaların onları etkilemez. Bundan daha kötüsü bir kâfir tarafından bir Müslümanın infaz edilmesi sana karşı nefret uyandırır. Benim sistemim şudur ki ağır bir darbe vurmak ve direnç tamamen bitene kadar buna devam etmek. Sonra katliama son vermek, takati kalmamış düşmana nazik ve insancıl davranmak. Teslimiyet olduktan sonra birlikler katı disipline tâbi olmalıdırlar. Hiçbir düşmana dokunulmamalıdır⁸⁰⁹”.

Gusarov da Türkmen kaybının 20.000 civarında olduğunu belirtmiş ve şehre giren Skobelev’in eski kaleyi yıkarak şehri komple yağmaladığını eklemiştir. Skobelev’in yağma faaliyetini yapmasına sebep olarak da *“Doğuluları çok iyi tanıyorum. Bu yaptıklarım olmazsa onlar kendilerini mağlup zannetmeyecekler”* dediğini söylemiştir. Bölgenin işgalinden sonra Skobelev’in yerel halka karşı tutumunda değişiklik olmuş ve halka karşı daha iyimser davranılması için talimatlar vermiştir. Askerlerin şiddet içeren faaliyetlere girişmemesini emretmiş ve Rus bürokrasisine karşı yerel halkı korumaya çalışmıştır⁸¹⁰. Skobelev’in mektuplarında bu tutumuna sıkça rastlanmaktadır. Artsişevskiy’e Aşkabat’tan gönderdiği 22 Ocak 1881 tarihli mektupta: *“... Geri dönen halka dürüst ve merhametle davranın, memurların talepleri ve bürokrasi engelleri tehlike oluşturmaktadır; Asya buna dayanamaz⁸¹¹”*. Üç gün sonra, 25 Ocak 1881 tarihinde ise bu hassas durumu tekrar hatırlatmaktadır: *“... zavallı halkın durumunu düzeltmek için, elinizden geleni yapın. Ruslar, yatani dövemez⁸¹²”*.

Skobelev bölgede Rus etkisinin sağlamlaştırılması için yerel nüfus ile durumun düzeltilmesinin gerekliliğini Türkistan askerî grubu komutanına Aşkabat’tan gönderdiği 24 Ocak 1881 tarihli mektupta belirtmiştir: *“... itaati gösteren halka yardımın yapılması öyle ya da böyle olacaktır. Bu amaçla, Baranov’a bugün talimatlar verilmiştir. Bu talimatlar:*

1) Zengin olanlar – savaş öncesi yaşadıkları ya da istedikleri yere yerleşmeli ve ikamet belgesi verilmelidir.

---

⁸⁰⁹ Novikova, s. 214.

⁸¹⁰ Gusarov, s. 154.

⁸¹¹ Artsişevskiy, s. 29.

⁸¹² Artsişevskiy, s. 30.

2) Koyun vs. hayvanlara sahip, kötü durumda olan ama geri dönenlere de ikamet belgesi verilmelidir ve zamanla kendi topraklarına gönderilmelidir.

3) Hiçbir şeye sahip olmayanlara, imkâna göre çadırlar verilmelidir ve eski yaşadıkları yerlere veya isteklerine göre yeni yerlere gönderilmelidir.

Nüfusun durumu, kısmen de olsa bunlar yapılırsa düzelebilir. Kaçmadan önce mallarını gömenler var. Bu gömülen mal varlıkları sahiplerine geri verilmelidir⁸¹³”.

Skobelev, Ahal Teke Seferi’nde emri altındaki askerler ile ilişkilerini bir hayli güçlendirmiş ve askerler tarafından daha fazla sevmeye başlanmıştır. Artsişevskiy, Skobelev için şunları söylemiştir: “*Mihail Dimitrieviç Skobelev’in sıra dışı enerjisi vardı. Zekâsı ve sezgisi inceliklerle doluydu ve her zaman ruhumuza hitap ederdi. Onun yanında yarım saat kalmak, etkisi altına girmek demektir. Askerî harekât sırasında Skobelev çantasında tüm belgelerini hazır tutardı. Planlar ve talimatlar çantasına girmeden, diğer şahısların eline geçmezdi. Biz General Skobelev’i nadir bir savaşçı, cesur, kararlı ve büyük savaşları başarılı bir şekilde idare edebilen strateji ve taktik kabiliyeti oldukça yüksek bir komutan olarak tanıyoruz⁸¹⁴”.* Yine Artsişevskiy, “... Skobelev’in başında olduğu bu askerî harekât bizim için en elverişsiz şartlarda başlamasına rağmen, sadece Skobelev’in enerjisi ve hızı sayesinde kısa sürede Türkmenlerin silah indirmelerini sağlamıştır. Bu susuz ve çöl bölgesinde ulaşım araçları, hastaneler, erzakların temini, gerekli sayıda develerin kiralanması ve satın alınması gibi işleri başarıyla yönetti. Vahşi Teke Türkmenleri bizim talep ve yasalarımıza bağlanmak istemiyordu. Ancak Skobelev aldığı kararlı tedbirlerle düşmanı durdurmuş ve dizginlemiştir” diye belirtmiştir⁸¹⁵.

Askerler ile Skobelev arasındaki uyumu göstermesi açısından Olaf Caroe’nin eserinde geçen bilgiler önemlidir. Caroe, Skobelev’in kriz esnasında gösterdiği davranışların birçok sorunu hallettiğini söylemiş; atın üzerinde sürekli hareket hâlinde olmasından dolayı askerlerin onu bir savaş tanrısı olarak gördüğünü eklemiştir. Skobelev’i İskender’e benzeterek Göktepe’den sonra yapacak bir şey olmadığı için şikâyet hâlinde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca muhaberelerdeki başarısının doğrudan cesaretiyle alakalı olduğunu

---

⁸¹³ Artsişevskiy, s. 33.

⁸¹⁴ Artsişevskiy, s. 6-7.

⁸¹⁵ Artsişevskiy, s. 42-43.

söyleyen Caroe, Napolyon gibi, askerleri üzerinde büyüleyici bir etki bıraktığını eklemiştir⁸¹⁶.

Rusların Skobelev ile ilgili bu tür övgülerine rağmen Ahal Teke Sefer’inde savaş hukukunun Ruslar tarafından çiğnendiği görülmektedir. Birçok günahsız Türkmen Rus kuvvetleri tarafından katledilmiştir. Bunun müsebiblerinden birisi de Skobelev olmuştur. Türkmen ulusunun maşeri hafızasında Göktepe Kalesi’ni savunurken verdikleri mücadele önemli bir yer tutmakta olup bu savaştaki Türkmen kahramanlığı bugün de Türkmenlerin bir gurur abidesi gibi kabul edilmekte, milli bir destan gibi kuşakların birbirine anlattığı yadigâr olma vasfı taşımaktadır.

Skobelev, Ahal Teke Vahası’nda tam bir boyun eğmeyi sağladıktan sonra Petersburg’a çağrılmıştır. Göktepe’nin alınmasından bir yıl sonra, bu olayın şerefine başkentte bir şölen yapılmıştır. Novikova, Avrupa’da büyük etki yaratan Ahal Teke Seferi ile ilgili Skobelev’in yaptığı konuşmasında vatan huzurunu bozma eğiliminde olan her şeyden kuşku duyulması gerektiğini ve seferden sonra Asya’daki huzur ortamından bahsettiğini belirtmiş; onun konuşmasına şu şekilde devam ettiğini aktarmıştır: *“Sefer için kimlere borçlu olduğumuzu belirtmeliyim. İlk olarak, son hükümdarımız Şehit Çar’ı yardımları dolayısıyla minnetle anıyoruz. İkinci sırada, Kafkasya Genel Valisi Majestelerinin çabaları bulunmaktadır. Ayrıca Tahran’daki Rus Büyükelçisi M. Zinovyeve ve savaşta şanlı Türkistan kuvvetlerimize kardeşçe davranan Kafkas birliklerimizin cesareti takdire şayandır. Benimle birlikte hareket eden herkesi, cesur askerleri ve savaş alanında ölen General Petruseviç ile ecelleriyle ölen askerler Prince Magolov, Kont Orlof, Mamatsev, Buligin, Zubov, Studitskiy, Yabloçkov, Merkilev, Grek, İvanov, Kunakovskiy, Moritz, Nelepov, Yurenev’i hep aklıma getiririm. Beyler, bu isimlerini saydığım gibi askerlerimiz olduğu müddetçe biz her düşmanla Göktepe’de düşenleri hatırlayarak yüzleşebiliriz⁸¹⁷”*.

13 milyon Ruble’ye mal olan ve planlandığı üzere iki yıl yerine sadece 9 ayda bitirilen Ahal Teke Seferi’nin bu kadar hızla başarılı bir şekilde tamamlanması başkentte sevinçle

---

⁸¹⁶ Sir Olaf Caroe, **Sovyet İmparatorluğu Sömürülen Topraklar İnci Cilt**, Çev. Zerhan Yüksel, İstanbul: Tercüman Yayınları, 1975, s. 142.

⁸¹⁷ Novikova, s. 218.

karşılanmıştır⁸¹⁸. Bu zafer dolayısıyla Skobelev, 2. derece Aziz Giorgiy Nişanı'nı ve piyade generali unvanını almıştır⁸¹⁹.

3.2. Son Yılları ve Ölümü

Mihail Dimitrieviç Skobelev, Ahal Teke Seferi'nin başarıyla sonuçlanmasının ardından Petersburg'a dönmüş; fakat burada fazla kalmamıştır. 1881 yılının büyük bir kısmını ve 1882 yılının başlarını yurt dışında geçirmiştir. Kendisine bu yıllarda askerî bir görev tevdi edilmemesine rağmen Skobelev, yurt dışında bulunduğu süre boyunca savaş taktiklerini incelemekle meşgul olmuş; notlar almış ve raporlar düzenlemiştir. Avrupa Devletleri'nin askerî yapılarının incelendiği Alman ordusu hakkında oldukça önemli bilgileri ihtiva eden raporu, askerî çevre tarafından bir hayli dikkate alınmıştır⁸²⁰.

Skobelev'in son yıllarında askerî seferlerden ziyade siyasî sorunlarla ilgilendiği görülmüştür. Bu yıllarda Balkanlar'da yaşayan Slavların sorunlarına eğilmesi ve onlar üzerine çalışmalar yapması da bunun tezahürüdür. Muhakkak ki çarlığın 1873-1881 yılları arasında Türkistan'da yaptığı seferlerde aktif görev alan ve çalışmamızda değinmediğimiz 93 Harbi'nde de savaşın seyrini değiştiren katkılar sağlayan Skobelev gibi başarılı bir generalin bu şekilde bir yön belirlemesine etki eden hususlar vardır. Bunlardan en önemlisi, çarlığın bu yıllarda herhangi bir devlet ile savaş halinde olmamasıdır. Doğal olarak çarlığın savaş için teyakkuzda bulunmaması Skobelev gibi savaşı seven birisinin büyük bir boşluğa düşmesine sebebiyet vermiştir. Daha önceden belirttiğimiz üzere Skobelev, Rusya'da faaliyet alanı bulamadığı vakitlerde yurt dışı seyahatlerine çıkarak yeni çevreleri, fikirleri tanımış; çarlığın menfaatlerini koruma adına çalışmalar yürütmüştür.

Skobelev'in henüz üniversite yıllarındayken üniversitenin kapatılmasına sebep olan gruplardan bu zamana kadar hiç duymadığı '*devrim*', '*halk bilinci*' ve '*reform*' gibi kelimeler duymaya başladığını belirtmiştik. Ayrıca Skobelev'in Polonya ayaklanması için görevlendirilen orduda yer alması, Polonya halkının kendi bağımsızlıkları için verdiği mücadeleyi yakından görmesini ve yukarıda zikrettiğimiz kelimeleri kendi

---

⁸¹⁸ Artsişevskiy, s. 10.

⁸¹⁹ Runov, s. 191.

⁸²⁰ Kaznaçeev, s. 49.

milletinden olmayan bir halktan duymasını da sağlamıştır. Aslına bakılırsa bu fikirler Skobelev'i o dönemlerde pek fazla ilgilendirmemiştir. Ancak 1877-78 yıllarında Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusya arasında yapılan savaşta Skobelev'in Balkanlar'da bulunan Rus kuvvetlerinin başına atanmasıyla bu fikirlerin Skobelev için önemli olacağı dönemler başlamıştır. Skobelev, Balkanlar'da bulunduğu süre boyunca Ruslar gibi Slav kökenli olan Balkan uluslarının, Osmanlı'ya karşı ayaklanmasının en büyük destekçisi olmuş ve onların sorunlarıyla yakından ilgilenmiştir. Ayaklanan ulusların kendi kökeninden olması sorunları bir bütün olarak ele almasına ve var gücüyle buradaki devletlerin Osmanlı Devleti'nden kopması için elinden geleni yapmasına sebebiyet vermiştir.

1878 yılının Şubat ayında Osmanlı Devleti ile yapılan savaşın kazanımı Çarlık Rusya olmuştur. Rus ordusunun öncü grubu İstanbul'a bir günlük mesafede konuşlanmıştır. Komutan Skobelev, ordusu ile İstanbul'a girmeye hazırlandığı sırada Avrupalı Devletler, Rusların İstanbul'a girmesinin kendileri açısından doğuracağı sonuçları düşününce buna engel olmak istemiş ve Berlin Kongresi'nin toplanması için hazırlıklara başlamışlardır. Çok kısa süre sonra ise kendi aralarında toplanarak Rusların İstanbul'a girmesinin Avrupalı Devletlerin çarlığa karşı savaş açmasının sebebi olacağını duyurmuşlardır. Karşısında oluşan bu ittifaka karşı mücadele etmek istemeyen Ruslar, İstanbul'u ele geçirme hayallerinden vazgeçmişlerdir. Burada belirtmemiz gerekir ki Rusların İstanbul'a girmesini engelleyen kişi Alman İmparatoru Otto Van Bismarck'tır. Lurye'ye göre, *“Bismarck Ruslardan zaferi, Skobelev'den ise şan ve şöhreti çalmıştır. Çünkü Ruslar İstanbul'a girseydi, Aya Sofya'nın üzerinde artık Ortodoks haçı olacak; Skobelev ise Napolyon ve Büyük İskender kadar meşhur olacaktı. Ayrıca bu hamle, Rusların yıllardır arzuladığı sıcak denizlere ulaşma emellerinin gerçekleşmesi anlamına gelecekti*⁸²¹”.

1878 Berlin Kongresi'nde yapılan konuşmalar Skobelev'in, Slavlığın gerçek düşmanının Almanlar olduğu görüşüne inanmasını sağlamıştır. Toplantının devam ettiği esnada bile Skobelev, Slavlar ve Almanlar arasında bir savaşın kaçınılmaz olacağını öngördüğü için Almanları küçümsemeden onlara karşı teyakkuzda olunması gerektiğini düşünmüştür. Bu yüzden ortaya çıkabilecek bir savaşta Çarlık Rusya'nın ittifak bulması için konuşmalar

---

⁸²¹ Lev Lurye, **22 Smerti, 63 Versii**, St. Peterburg: BHV, 2011, s. 220-221.

yapmış ve bu ittifak için en iyi devletin Fransa olabileceği görüşünü dile getirmiştir. Skobelev, Berlin Antlaşması'ndan birkaç yıl sonra gerçekleştireceği yurt dışı seyahatlerinde de bu görüşünü açıkça dile getirmiştir. Örneğin; Paris'te yapmış olduğu konuşmasında Üçlü İtilaf Devletleri'ni oluşturan Fransız-Rus ittifakı fikrini ortaya atan ilk kişi Skobelev'dir. Skobelev konuşmasında şunları söylemiştir: “*Avrupa büyük savaşın eşiğindedir. Bu savaş kaçınılmazdır. Berlin Antlaşması, Avusturya tarafından çiğnenecektir. Rusya'nın da bu antlaşmadan memnun kalması için bir sebep yoktur. Almanya'ya karşı herhangi bir düşmanlığım yok. Lakin neden Almanya Avusturya'nın tecavüz eylemlerine karşı çıkmamaktadır? Eğer Berlin, gerçekten elinizi çekin diyebilseydi, Viyana Almanlara boyun eğecekti. Slavların tek isteği, Slav kalmaktır; onlar Macarlaştırılmak, Almanlaştırılmak ya da Cizvitlerin hükümdarlığı altına girmek istemiyorlar. Rusya, hislerinden dolayı savaşılmaya hazır olan Avrupa'daki tek ülkedir. Halk, inancı ve kardeşliği için kurbanlar vermeye hazırdır. Bu hislerin son raddeye ulaşmasına sebebiyet vermeyin...*”⁸²². Pahomova da bu teze katılmakta ve Skobelev'in yaptığı konuşmaların üçlü itilaf fikrini tetiklediğini belirtmektedir⁸²³.

Skobelev, Berlin Antlaşması'nda Ruslara ve Slavlara karşı gösterilen tutumdan oldukça rahatsız olduğu için konuşmaların dozajını gittikçe artırmaya başlamıştır. Yaptığı tüm konuşmalarda Slav kardeşlerinin haksız yere kanlarının döküldüğünü; kadınların dul, çocukların babasız bırakıldığını; Tanrı tarafından Slav ırklarına verilen özgürlük haklarını diplomasiyi çok iyi kullanan düşmanların ellerinden aldığını söylemeye başlamıştır⁸²⁴.

Skobelev'in yaptığı bu konuşmalar Fransızların hoşuna giderken Almanların öfkesine sebebiyet vermiştir. Öyle ki Skobelev'in konuşması esnasında salonda bulunan Fransız siyasetçi Gambetta, Skobelev'i ayakta alkışlamıştır. Ayrıca Gambetta konuşmasında şunları belirtmiştir: “*Yaptığımız konuşmanın milletlerimize yararı oldukça fazladır. Bu*

---

⁸²² Kaznaçeev, s. 49.

⁸²³ Lidiya Yuryevna Pahomova, “Analiz Priçin İ Haraktera Antiavstriyskogo Vıstupleniya V 1881-1882 gg. Rossiyskimi Diplomatami”, *Gosudarstvennoe Upravlenie Elektronny Vestnik*, Vıpusk No: 21, Dekabr, 2009, s. 8.

⁸²⁴ William Thomas Stead, *The M. P. For Russia Reminiscences Correspondence Madame Olga Novikoff*, Volume One, London: Andrew Melrose 3 York Street, Covent Garden, 1909, s. 529-530.

*konuşma kalplerini vatanseverlik hisleri ile dolduran tüm vatandaşlar için Fransız-Rus antlaşması için ümit vermiştir*⁸²⁵”.

Alman Devleti'nin 1871 yılında Prusya etrafında birleşmesinde Bismarck'ın etkisi son derece büyüktür. Almanların tek bir devlet altında birleşmesi gerektiği fikrinin babası olan Bismarck, 70'li ve 80'li yıllarda Almanya'nın iç ve dış siyasetinde tek söz sahibi olmuştur. Skobelev'in bu yıllarda Slav ırklarıyla yakın temas hâlinde bulunması, Balkanlar ve Avrupa'da genişlemeye yeni yeni başlayan Almanya ile düşman olmasına; Slav ırklarına karşı hiçbir sempati beslemeyen Almanların yöneticisi konumundaki Bismarck'tan nefret etmesine sebep olmuştur⁸²⁶.

3.2.1. Skobelev'in Panslavizm Düşüncesi ve Panslavist Faaliyetleri

93 Harbi'nde Balkanlarda görev yaptığı dönemlerde Panslavist görüşlerini açık açık dile getiren Skobelev, Ahal Teke Seferi'nin bitmesinin ardından herhangi bir siyasî görevi olmadığından Spasskoe'deki çiftliğine giderek siyasî konular üzerinde çalışmalar yapmıştır. Bu çiftliğe Skobelev'i ziyaret etmek için giden eski yardımcısı Dukmasov, Skobelev'in zengin ve bekâr bir toprak sahibi olarak yaşadığını; köylülerin onu çok sevdiğini belirtmiştir. Ayrıca bol vakti olduğu için Skobelev'in çiftlikte zamanını atlarla ve siyasetle ilgilenererek geçirdiğini söylemiştir⁸²⁷.

II. Aleksandr'ın öldürülmesinden sonra tahta geçen III. Aleksandr ile arasının iyi olmamasından dolayı Skobelev, Aleksandr'ın yetersizliğinden bahseden konuşmalar yapmaya başlamış ve Almanlar karşısında gerektiği gibi davranmadığı için onu suçlamıştır⁸²⁸. 93 Harbi'nin akabinde devletler arası diplomasi ve siyaset ile çok yakından tanışan Skobelev, savaş kazanılmasının siyaset ile desteklenmedikçe bir öneminin olmadığını görmüştür. Bu yüzden siyaset ile ilgilenererek edindiği bilgileri halka aktarmak istemiştir. Bu düşüncesinden dolayı Skobelev'in Rusya'da yaptığı ilk siyasî konuşması 12 Ocak 1882 tarihinde olmuştur⁸²⁹. Ahal Teke Seferi'nde göstermiş olduğu başarıdan

---

⁸²⁵ Kaznaçeev, s. 50.

⁸²⁶ Lurye, s. 219-220.

⁸²⁷ Filippov, s. 85.

⁸²⁸ E. R. Olhovskiy, “Zagadka Smerti Belogo Generala”, *Voенно-İstoriçeskiy Jurnal*, No: 6, 2004, s. 65.

⁸²⁹ Andrey Şolohov, *Zagadka Smerti Generala Skobeleva*, https://www.ereading.club/bookreader.php/66537/Sholohov__Zagadka_smerti_generala_Skobeleva.html. (02.07.2017).

dolayı *'Borelya'* lokantasında düzenlenen kutlamada, Skobelev davetlilerin karşısında kadeh kaldırmış; Rusya'nın Slav halklarının lideri ve koruyucusu olarak tarihî misyonundan bahsetmiş ve bu misyonu gerçekleştirmesine engel olacak düşmanların kimler olduğunu açıklamıştır. Skobelev, konuşmasında Avusturya-Macaristan'ı Slavlara soykırım yapmakla suçlayarak şu sözleri söylemiştir: *"Efendiler, burada neşeli bir toplantı icra ediyoruz. Bizler burada eğlenirken Adriyatik Denizi'nin kıyılarında, kendi din ve milliyetini savunan soydaşlarımız haydut muamelesi görmektedir. Orada, Slavların kendilerine ait olan topraklarında, Alman-Macar tüfekleri dindaşlarımız ve soydaşlarımızın göğüslerine yönelmiştir. Bu durum son derece üzücü bir olaydır. Bu durum karşısında gerçekten kalbim sıkışıyor. Neyse ki Rusya'nın tarihî misyonunu bilmesi ve bu misyona sarılarak Slav kardeşleri için üzerine ne düşerse yapacağından dolayı içim rahat⁸³⁰".* Skobelev'in Petersburg'da yaptığı bu konuşma büyük destek görmüştür. Muhtemelen Skobelev'in burada gördüğü samimi ortam ve fikirlerinden dolayı aldığı destek, bu tarz siyasî konuşmalarını çoğaltmasına sebep olmuştur⁸³¹.

Skobelev, Slav ırklarının meskûn olduğu Balkanlar'da genişleme siyaseti güden Avusturya ve dolaylı olarak da Almanlara olan düşmanlığını hiçbir zaman gizlememiştir. Henüz 1882 yılında yukarıda zikrettiğimiz konuşması ile bir büyük savaşın kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir. Sonraki yıllarda gerçekleşen olaylar ve çok geçmeden I. Dünya Savaşı'nın başlaması, Skobelev'i bu görüşünde haklı çıkarmıştır⁸³².

Filippov, Skobelev'in Almanlara tahammülü olmadığını belirterek Almanlar hakkında Dukmasov'a söylediklerini şu şekilde aktarmıştır: *"Beni en çok Rusların uysallığı kızdırıyor. Onlara her şeyde ayrıcalık tanıyoruz, sonra da Almanlar her şeye el attılar diye bağırıyoruz. Onlar bizde olmayan titizlik ve sabırla vatanları için gerekli gördükleri zaman, her şeyi yapabiliyorlar... Bismarck gibi vatanseverlerimiz yok, o vatanının bayrağını yüksek tutmak için çaba göstermektedir. Ben bu Rus düşmanı üç tel saç bakandan nefret ediyorum. Ama aynı zamanda zeki bir insan ve gerçek bir vatansever*

---

⁸³⁰ Lurye, s. 222.

⁸³¹ Aleksandr Vladimiroviç Ladigin, "Obraz «Çujogo» V Russkom Natsionalnom Soznanii V 60-e-90-e gg. XIX v.", **Ural İndustrialny. Bakuninskie Çteniya: Material VIII. Vserossiyskoy Nauçnoy Konferentsii**, T. 1, Ekaterinburg: AMB, 27-28 Aprelya, 2007, s. 164.

⁸³² Kaznaçeev, s. 50.

olduğu için ona saygı duyuyorum ... Keşke bu kadar kararlı ve karakterli insan bizde daha fazla olsa⁸³³”.

Skobelev, Rusya’da bulunduğu süre boyunca siyasî içerikli konuşmalar yapmaya devam etmiş ve bu konuşmalarını ülke dışında da yapması gerektiğini düşündüğü için bu yönde bir eğilime girmişdir. Skobelev’in yaptığı konuşmaların temelinde Slavları birleştirme isteğinin ve Alman düşmanlığının yattığını yazan Filippov, Skobelev’in yurt dışında bu tarz konuşmalar yapmaya başlamasını tetikleyen olayları şöyle sıralamaktadır. Skobelev’in Petersburg’da yapmış olduğu konuşmadan sonra Sırp öğrencilerin Skobelev’i ziyarete gelerek ona teşekkür etmeleri ve bu tarz konuşmaları çoğaltmasını istemeleri. Skobelev’in Berlin’de bulunduğu dönemlerde Alman İmparatoru Wilhelm’in tehditkâr ses tonu ile Rus generaline söylediği, *‘Beni tüm iç organlarıma kadar incelemek için buraya gönderilmişsiniz. Kolordularımdan birini görmüş oldunuz. Diğerlerin de aynı şekilde cesur olduğunu ve gerekli görüldüğü takdirde görevlerini yerine getireceklerini bilmeniz gerekmektedir’* sözü. Son olarak Petersburg’da *‘Nouvelle Revue’* dergisinin meşhur yayımcısı Bayan Adam’ın Skobelev ile tanışması ve ona hayran kalarak Skobelev’i Paris’e gelerek konuşma yapması için teşvik etmesi⁸³⁴. Grodovskiy de Skobelev’in Paris’e gidiş sebebinin altında onun Almanlara olan düşmanlığının yattığını söylemiştir⁸³⁵.

Bayan Adam Petersburg’da bulunduğu dönemlerde Skobelev ile tanışmış ve ona oldukça hayran kalmıştır. İlk konuşmalarında Skobelev, savaşı sevmediğini, ancak tek bir savaşı kutsal kabul ettiğini, bu savaşın Slavlara zorbalık yapan Almanlara karşı yapılması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Bismarck’tan herkesin korktuğunu ve bu yüzden ona boyun eğildiğini de eklemiştir. Bunun üzerine Bayan Adam, Skobelev’e Paris’e gelmesi ve Paris’te düşmanın Almanya olduğunu anlatacak konuşmalar yapması için teklifte bulunmuştur⁸³⁶.

---

⁸³³ Filippov, s. 86.

⁸³⁴ Filippov, s. 89-90.

⁸³⁵ Gradovskiy, s. III.

⁸³⁶ Vladimir Aleksandroviç Apuşkin, **Skobelev o Nemtsah Ego Zaveti Slavyanstvu**, Petrograd: Tovarişestva I. D. Sitina, 1914, s. 54.

Skobelev'in Berlin Kongresi'nden sonra yapmış olduğu çalışmalar hakkında Novikova Skobelev'in konuşmalarının içerik yönünden oldukça iyi olmakla birlikte bir olumsuzluk taşıdığını ve bu olumsuzluğun onun diplomat olmayışından kaynaklandığını söylemiştir. Onun, kalbinden geçtiği gibi doğrudan konuştuğunu bu yüzden de Almanlar tarafından sevilmediğini eklemiştir. Ayrıca Skobelev'in Almanya destekli Avusturya'nın Rusya'nın batı sınırlarına saldıracağı düşüncesini taşımasından dolayı yaptığı konuşmalarda hem Rusları hem de tüm Slavları Almanlara karşı birleştirmek için çalıştığını belirtmiştir⁸³⁷.

Skobelev'e göre Napolyon'un gücünün kırıldığı türden bir defansif savaş, Almanları durduramazdı. Bu yüzden o, savunma savaşını anlamsız bulmuştur. Skobelev, saldırıya uğranıldığı zaman en azından savaşın bir bölümünün düşman topraklarında gerçekleştirilmesi gerektiği inancını taşımıştır. Skobelev bu görüşüne uygun açıklamalar yapmış; ancak Moskova onun bu uyarılarını ve konuşmalarını dikkate almamıştır. Rus Hükümeti, Almanya ile herhangi bir çatışmaya girmeye taraftar değildi. Ancak Skobelev, bazı Alman gazetelerinin yazılarında Alman Devleti'nin doğuya yayılma politikasına yer verdiklerini söyleyerek bunlara dikkat edilmesi hususunda uyarılar yapmıştır. Örneğin; bahsedilen gazetelerden biri olan *'The Voss Gazette'*, Almanya'nın doğu sınırlarını genişletmesinin artık zoraki olduğunu ilan etmekten çekinmemiştir. Skobelev, Lehlerin ve Litvanyalıların Almanya yönetimine girmesiyle Alman nüfuzunun artacağını, bunların Alman yönetimine girmesiyle sıranın Slavlara geleceğini biliyordu. Ayrıca o, Almanların Alman Devleti'ni korumak ve tüm Slavları Almanlaştırmak için devletin doğu sınırlarına yayılması gerektiğinin de farkındaydı. Almanların doğu politikasını yakın takip eden Skobelev Rusya'nın batısı için tehdidi çok açık bir şekilde görmüş ve çarlığı bu hususta uyarmıştır. Ancak Skobelev'in bu uyarıları dikkate alınmamıştır⁸³⁸.

93 Harbi kazanılmış olmasına rağmen savaştan sonra imzalanan Berlin Antlaşması'nın maddelerinin çarlığa hiçbir getirisi yoktu. Bu maddeler neticesinde Balkanlar'da oluşan tablo Avusturya'nın ilerlemesi için oldukça uygun bir hâle gelmiştir. Skobelev'e göre büyük savaş yaklaşmıştır ve bu yüzden Slav ırklarının korunması gerekmektedir⁸³⁹.

---

⁸³⁷ Novikova, s. 264.

⁸³⁸ Novikova, s. 265-266.

⁸³⁹ William Thomas Stead, **The M. P. For Russia Reminiscences Correspondence Madame Olga Novikoff**, Volume Two, London: Andrew Melrose 3 York Street, Covent Garden 1909, s. 179.

Skobelev'in yerinde uyarıları, çarlık tarafından dikkate alınmayınca bu amaca hizmet etmek ve konuşmalar yaparak halkı bilgilendirmek için Skobelev Paris'e gitmiştir. Ona göre; Avusturya, Karadağ'ı işgal ederse Rusya bu olaya müdahale etmeye mecbur kalacaktı. Bu yüzden barışı korumak için Avusturya sınırları içerisinde kalmalıydı. Eğer Avusturya, Sırbistan ile birleşip Ege'ye doğru genişlemeye başlarsa bu durum beraberinde büyük bir çatışmayı getirecekti. Aldığı duyular, Avusturya'nın da bu ekseninde ilerlediği yönündeydi. Skobelev, savaşı engellemek adına Avusturya'nın Berlin Antlaşması sınırlarında tutulması gerektiğine inandığı için kendi imkânları el verdiği mücadeleye başlamış ve bir vatansız olarak kaçınılmaz olarak gördüğü savaşı engellemeye çalışmıştır. Bu yüzden Paris'e geldiğinde pek çok Fransız ile görüşmüştür. Bütün bu görüşmelerde kendisinin pozisyonunu '*devlet tarafından hiçbir misyonu olmayan, gelecekte ortaya çıkması muhtemel felaketi bilen sade bir Rus*' olarak açıklamıştır. Skobelev, Avusturya'nın mevcut politikayı devam ettirdiği takdirde Güney Slavlarının oldukça sıkıntılı bir dönem geçireceğini ve onları koruma adına bir tek Rusya'nın müdahale edeceğini bildiğinden Avusturya'nın durdurulması için Berlin Kongresi'nin imzalandığı şekliyle yürürlükte kalmasını sağlamak amacıyla çalışmalar yapmıştır. Paris'te bulunduğu süre boyunca gördüğü herkese bunu anlatmaya çalışmıştır. Bunu yaparken de sadece bir Rus vatandaşı olarak üzerine düşeni yaptığını düşünmüştür. Çünkü bu konuda Rus Hükümeti tarafından kendisine verilen hiçbir resmî görev olmamıştır. Skobelev, Avusturya yüzünden Avrupa'nın büyük ve kaçınılmaz bir savaşın eşiğinde olduğunu, Berlin Antlaşması hükümlerinin Avusturya tarafından ayaklar altına alındığını söylemiş; bu durumun sadece Ruslarla Güney Slavları için değil, Avrupa açısından da olumsuz sonuçlar doğuracağını belirtmiştir. Savaşın bir intihar olduğunu ve gerçeklerin farkına vararak bu intiharın engellenebileceğini söylemiştir. Her zaman gerçekleri göz ardı eden Avrupa diplomatlarının bu sefer gerçekleri tam zamanında anlarsa savaşın başlamadan son bulabileceğini de eklemiştir⁸⁴⁰. Skobelev bunları söylerken Almanlara karşı bir düşmanlığının olmadığını, bu savaşı engelleyecek tek devletin Almanya olduğunu da belirtmiştir. Çünkü Skobelev'e göre; Almanya'nın '*geri çekil*' demesiyle Viyana Hükümeti buna uyararak saldırgan politikasına son verecekti⁸⁴¹.

---

⁸⁴⁰ Novikova, s. 266-270.

⁸⁴¹ Stead, **The M. P. For Russia Reminiscences Correspondence Madame Olga Novikoff**, Volume Two, s. 80.

Skobelev, Paris’te bulunduğu yıllarda hem savaşı durdurmak hem de Slavların Almanlar tarafından ezilmemesi için konuşmalar yapmıştır. Bu konuşmalarında Slavlara yapılan haksızlıkları da dile getirmiş ve Almanlara karşı onların desteklenmesi gerektiğini Avrupa kamuoyuna anlatmaya çalışmıştır. Panslavizm etkisiyle yaptığı bu konuşmalarla Balkanların kurtuluşunu amaçlamıştır⁸⁴². Slavların sadece Slav olarak kalmak istediğini ancak Avusturya’nın Slavları, Almanlaştırmak, Macarlaştırmak ya da Cizvitleştirme istediğini söylemiştir. Avusturya’nın Slavlar arasında Cizvit propagandası yaparak etkilerini arttırmak istediğini belirtmiştir. Rusların Slavları, Türklere karşı himaye edip, onları Avusturya’nın zulmüne terk etmeyeceğini söylemiş ve Türklerin idaresi altındaki Slavların Viyana bürokrasisinin yarattığı baskıdan daha özgür durumda olduğunu belirtmiştir⁸⁴³. Adriyatik Slavlarının neredeyse hiçbir haklarının olmadığını ve Sırbistan’da da durumun farklı olmadığını ifade etmiştir. Slavların bu iki uygarlık arasında uzun ve çetin bir savaş hâlinde ve çok muhtaç durumda olduklarını belirtmiştir. Ayrıca son savaşta Rusların çaresiz olduğunu düşünenlerin yanıldığını, özlerine döndükleri takdirde 90 milyonluk ulusun bir ideal uğruna kendilerini kolayca feda edeceklerini, Nihilistlerin ve Alman felsefesinden etkilenen insanların Slavları ezmesine mevcut Rus Devleti’nin müsaade etmeyeceğini söylemiştir⁸⁴⁴.

Skobelev, ortaya çıkan bir savaşta Rusların karşılaşacağı risklerin Almanların karşılaşacağı risklere kıyaslandığında daha az olduğunu belirterek konuşmalarında Avusturya birliklerinin çoğunun Slavlardan müteşekkil olduğunu, bunların kendilerini özgürleştirmek için çaba sarf eden kardeşlerine karşı saldırma hususunda istekli olmayacaklarını belirtmiştir. Ayrıca Batılı devletler tarafından ortaya atılan Ruslar, Slav topraklarını ele geçirmek istiyor düşüncesinin tamamen düzmece olduğunu söyleyen Skobelev sözlerine şu şekilde devam etmiştir: “*Rusların tek gayesi, Slavların özgür olmasıdır. Adriyatik ve Balkanlar’daki Slavlara özgürlük vermek, onlara yeni hâkimler bulma olasılığını azaltmaktadır. Biz bütün unsurlarının özgür olduğu, ırkların kardeş olduğu bir Slav federasyonu görmek istiyoruz. Biz kardeşlerimizi köleleştirmek değil,*

---

⁸⁴² M. İ. Lavitskaya, “General Skobelev V İstoričeskoj Sudbe Rossijsko-Bolgarskih Otnoşeniy”, **General M. D. Skobelev İ Ego Vremya (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya)**, Ryazan: FGBUK Ryazanskiy İstoriko-Arhitekturniy, 2014, s. 174.

⁸⁴³ Stead, **The M. P. For Russia Reminiscences Correspondence Madame Olga Novikoff**, Volume Two, s. 180.

⁸⁴⁴ Novikova, s. 271.

özgürlüğe kavuşturmak istiyoruz. Avrupa insanı din ve ırk adına bir savaşta kurban olmamalı. Ben burada savaşı kışkırtmak için bulunmuyorum. Hiç kimse savaşın yarattığı korkuyu benden daha iyi bilemez. Savaş ancak diplomasinin yüzündeki maskeler düşürüldüğünde engellenebilir. Tıpkı Bismarck gibi, ne istediğimizi bir iş adamı gibi konuşmalıyız. Biz barış istiyoruz⁸⁴⁵”.

Skobelev Paris’te yaptığı konuşmalar sonunda kendi gibi düşünen pek çok taraftar edinmiştir. Berlin Kongresi’nde tanıştığı ve görüşlerinin örtüştüğü Gambetta, Skobelev’in Paris’te olmasından bir hayli memnun kalmıştır. Skobelev’in düşmanı Slav ırkını ezen Avusturya, Gambetta’nın düşmanı ise Almanlardı. Bu yüzden Skobelev’in konuşmalarına Fransa Hükümeti tarafından bir yaptırım uygulanmamış ve Skobelev zorluk çekmeden Paris çevrelerinde konuşmalarına devam edebilmiştir⁸⁴⁶. Olhovskiy, Skobelev ve Gambetta arasındaki yakınlaşmaya dikkat çekmiş ve Fransız siyaset adamı Gambetta’nın Fransız Mason Locası’nın üyelerinden olduğunu söylemiştir. 1870’li yılların başında Almanlara karşı büyük bir mağlubiyet alan Fransızların, Almanlara karşı olan Rusların bu şanlı generalinin önünü açtıklarını belirtmiştir. Ayrıca Fransız Mason Locası’nın da Skobelev’i desteklediğini sözlerine eklemiştir⁸⁴⁷.

Skobelev’in yine Paris’te bulunduğu dönemlerde kendisini ziyaret eden Sırp öğrencilerle yaptığı mülakat oldukça önemlidir⁸⁴⁸. Bu mülakat, Avrupa’da çok yankı uyandırmış ve Almanlar, Skobelev’i Rusya’ya geri çağırması için Çarlık Hükümeti’ne baskı uygulamışlardır⁸⁴⁹. 30 Ocak 1881 tarihli ‘*La France*’ adlı gazete bu mülakatı şu şekliyle yayınlamıştır: “*Avrupa ve Asya’da pek çok savaş alanında çarpışan Rus askerlerini ve Slavların kardeşçe ve kahramanca çarpışan kardeşlerimi selamlıyorum. Bu mütevazı manifesto Tuna’dan Adriyatik’e bütün Sırpların ilhamının şahididir. Güçlü kelimeler Güney Slavlarının, özellikle Sırpların, kalplerine akacaktır. Medeniyet getirdiklerini söyleyen zalimlere karşı el ele vermememiz uzak bir gelecek değildir. Sırplar ve Slavlar vahşi işgalcilere karşı duracaktır ve insan ırkının ideali olan adalet ve özgürlüğü*

---

⁸⁴⁵ Novikova, s. 273.

⁸⁴⁶ Stead, **The M. P. For Russia Reminiscences Correspondence Madame Olga Novikoff**, Volume Two, s. 183.

⁸⁴⁷ Olhovskiy, s. 65.

⁸⁴⁸ Evgeniy Viktoroviç Tarle, “Reç Gen. Skobeleva V Parije V 1882 G. S Predisloviem”, **Krasny Arhiv İstoriçeskiy Jurnal**, II (27), Moskva: Gosudarstvennoe İzdatelstvo, 1928, s. 217.

⁸⁴⁹ Hines, s. 204.

*sağlama ve sürdürme misyonunu başararak tarihlerine zafer anıtı dizeceklerdir. Unutmayın bağımsızlık için eşitsizliğe karşı mücadele legaldir*⁸⁵⁰”. Skobelev, konuşmasının devamında Almanlar ve Ruslar arasında meydana gelecek olası savaştan bahsetmiş ve bu duruma hazırlıklı olmaları için onları uyarmıştır⁸⁵¹.

Bu mülakattan sonra Skobelev, Slav meselesi hakkında gençlerle görüşmeyi sürdürmüştür. Bu görüşmelerinde onları kardeşlik bağları ve yabancı etkilere karşı din ve milliyetlerini koruma konusunda cesaretlendirmiştir. Bunlar tamamen gayri resmî görüşmeler olmuştur ve hiçbir muhabir bu görüşmelerde bulunmamıştır. Bu sırada Skobelev Rus karşıtı olan *‘Kölnische Zeitung’* ve *‘Daily News’* gazetelerine kelimelerinin olduğu gibi yazılması koşulu ile Fransızca bir mülakat vermiş ve bu gazeteler de sözlerini tutarak Skobelev’in anlattıklarını olduğu gibi yayınlamışlardır. Skobelev’in bu gazetelerin tekliflerini kabul etmesinin tek nedeni, bu gazetelerin Paris gazetelerinden daha çok okunduğu içindir. Görüşlerinin daha büyük bir kitle tarafından okunmasını ve hangi amaç uğruna çabaladığının insanlara ulaşmasını istediği için bunu yapmıştır. Skobelev’in yapmış olduğu bu davranış Rusya’yı ikiye bölmüştür. Bir kısım memnunken diğer kısım Rus muhaliflerine verdiği demeçten dolayı onu suçlamışlardır. Nihâyetinde Rusya’da Skobelev’e tepki yükselmiş; Skobelev, suçlu, hain ve ne yaptığını bilmeyen bir çılgın ilan edilmiştir. St. Petersburg, bu tepki üzerine Skobelev’i faaliyetlerini açıklaması için geri çağırmıştır⁸⁵². Aslına bakılırsa Skobelev’in Rusya’ya bizzat III. Aleksandr’ın emriyle çağırılmasının sebebi, verilen bu demeç değildir. Asıl sebep, Skobelev’in Fransız Mason Locası yetkilileriyle sık sık görüşerek Rus devrim taraftarları ile de iletişim kurmaya çalışması ve bunun III. Aleksandr’ı tedirgin ediyor olmasıdır⁸⁵³.

Skobelev’in Paris’teyken Sırpların yanı sıra bir Bulgar heyetini de kabul ettiğini belirtmeliyiz. *‘Neue Freie Presse’* adlı Bulgar gazetesi Skobelev’in bu heyete, zulüm altındaki Slavların eşitsizlik ve Slav düşmanlığı arasındaki mücadelede sıkıştığını, dürüstlükle söylediği sözlerinin, Balkan dağları Tuna vadilerinde parlayacağını, San

---

⁸⁵⁰ Novikova, s. 274-275.

⁸⁵¹ Mehmet Yetişgin, “Rusların Türk Toprakları Üzerinde Yayılmasının Sebepleri Üzerine Bazı Düşünceler”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 16, 2016, s. 698.

⁸⁵² Novikova, s. 276.

⁸⁵³ Olhovskiy, s. 65.

Stefano Anlaşması⁸⁵⁴ ile kurulan Büyük Bulgaristan'ın gerçekleştirilebilmesi için güvenin gerekli olduğunu söylediğini yazmıştır. Skobelev, toplantı yaptığı gençleri doğrudan yönlendirmemiş; bireysel ve arkadaşça sohbetler gerçekleştirmiş ve onları bu yönde etkilemeye çalışmıştır. Skobelev, Bulgarlarla yaptığı sohbetlerde de onların kendilerini kuvvetlendirmelerini, Balkan ve Karadağ hatlarını göz ardı etmemelerini tavsiye etmiştir⁸⁵⁵. Son olarak Skobelev Paris'ten ayrılmadan önce *'Daily News'* muhabiri ile bir söyleşi gerçekleştirmiştir. Gazete muhabiri onun muzaffer edasından, idealizminden ve davaya adanmışlığından oldukça etkilenmiş; onu Slavların Godfrey de Bouillon'u⁸⁵⁶ ilan etmiştir. Skobelev Rusya'dan çağırılması üzerine Paris'ten ayrılmış ve bir daha batı dünyasına dönmemiştir. Avrupa'da yaptığı konuşmaların ve uyarıların manifesto olarak aktarılması, onu sıkıntıya düşürmüştür. Barışı koruma çabaları bir ayrılmaya neden olmuş ve çabalarının karşılığını alamamıştır. Petersburg'a dönerken Varşova'da biraz kalmış ve kendisine, Lehlilere hitaben bir konuşma yapma teklifini geri çevirmemiştir. Konuşmasında Rus ve Leh kardeşliğini vurgulamıştır. Polonya'nın çok değiştiğini ve batının bunun farkında olmadığını, yeni Polonya partisinin açılma ve uzlaşma politikasının önemini anladığını, bunun Leh ve Slav kardeşliğini kuvvetlendireceğini söylemiştir. Ortak tarihlerinde pek çok sayfa olduğunu, iki irkin Slav idealinde birleşeceğini ve refaha ulaşacağını söylemiştir. Son savaşta Lehlilerin kendi birliğinde olduğu için askerlerini oldukça cesur bulduğunu ve Lehlere çok saygı duyduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Prens Bismarck'ın, Lehlere bakışını şu şekilde ifade etmiştir: *"Prusya, Polonya'nın herhangi bir parçasını ele geçirirse Rus sempatisi zayıflayacaktır. Ancak Prusya baskısı altında Leh endüstri ve ticareti şüphesiz çok zayıflamış, hatta yıkılmış olacaktır"*. Skobelev'in bu sözleri gazetelerde yer bulduğu vakit Alman basınından sayısız tepkiler almıştır⁸⁵⁷.

Skobelev, Petersburg'a gelince halkın büyük bir kısmı tarafından tezahüratlarla karşılanmıştır. Rusların hislerine tercüman olup çarlığın gösteremediği tepkiyi göstererek Almanları hedef alan isabetli konuşmalar yaptığı için halk tarafından takdir edilmiştir. Ancak saray çevresi ve Alman sempaticileri tarafından düşmanlıkla karşılanmıştır.

---

⁸⁵⁴ Ayastefanos Antlaşması.

⁸⁵⁵ Novikova, s. 276-277.

⁸⁵⁶ Birinci Haçlı Seferi Komutanı. Kudüs'ün alınmasından sonra kurulan Kudüs Krallığı'nın ilk kralıdır.

⁸⁵⁷ Novikova, s. 278-281.

Masalskiy, eserinde değindiği B. M. Markeviç'in Katkov'a yazdığı mektuplarda Skobelev'in Rusya'da karşılanışının şu şekilde olduğunu söylemiştir: “*şehre Skobelev girdiği an herkes sevinç nidaları atmıştır. Çevredeki bayanlar Skobelev'e buketler fırlatarak sevgilerini göstermişlerdir. Liberal grup ve Alman taraftarları ise Skobelev'e bir hayli sinirlenmiş ve Skobelev hastalıklıymış gibi ondan kaçmışlardır*”⁸⁵⁸.

Skobelev'in konuşmaları arlığın o dönem siyasetine ters düştüğü ve arlığa rahatsızlık verdiği için ar, yayınladığı talimat ile askerlerin siyasî nitelikli konuşmalar yapmasını, izin olmadan devletin iç ve dış siyaseti hakkında eserler yayımlanmasını yasaklamıřtır⁸⁵⁹. Ancak M. Aksakov, Paris'te Skobelev tarafından yazılan bir konuşmayı onun adına yayınlamıştır. Skobelev, bu konuşmanın yayılmasını istememiştir; ancak konuşma öğrenciler arasında hızla yayılmış ve bu durum Fransız basınında yer bulmuştur. Ayrıca bu konuşmanın aşırı abartılı ve büyük ölçüde dışarıdan eklemeler yapılarak yayıldığını belirtmeliyiz. Ancak Skobelev, milliyetçi hisleri ayağa kaldıran ve hızla yayılan bu metni reddetmemiştir. Gambetta'ya teşekkür etmiş ve bu metinle çok iyi bir iş yapıldığını, metnin Fransız-Rus ittifakına katkı sağlayacağını umduğunu söylemiştir. Gambetta cevabında anayasadaki revizyonun Fransız-Rus ittifakını güçlü kılacağını ve Rusların parlamentoya sahip olmadıkları için şanslı olduğunu, aksi hâlde hiçbir şey yapmadan yüzlerce yıl konuşmaya devam etmek zorunda kalacaklarını söylemiştir. Aksakov, Gambetta'nın Fransızların kşnden Almanları sorumlu tuttuğu için Almanları düşman olarak gördüğünü, ama Skobelev'in Avusturya düşmanı olduğunu belirtmiş; ancak Berlin Antlaşması'nda Slav özgürlüğüne ve Rus milliyetçiliğine karşı olan Avusturya saldırganlığını desteklediği için Almanya'dan da hoşlanmadığını eklemiřtir⁸⁶⁰.

Skobelev'in Almanlara karşı görüşlerini pek çok kez dile getirdik. Almanların, Skobelev'e dair beslediği görüşleri görebilmemiz açısından Petersburg'u ziyaret eden ve Berlin'e gidecek olan tarafsız gazeteci İngiliz Marvin'in aktardıklarını paylaşmamız isabetli olacaktır: “*Petersburg'a gelirken duyduğum tüm konuşmalarda sadece Skobelev'in adı geçiyordu. Berlin'de Skobelev adı toplumun tüm sınıflarının konuşmalarında zikrediliyordu. Rusya haritasının asılı olduğu mağazanın önünde*

---

⁸⁵⁸ Masalskiy, s. 833-834.

⁸⁵⁹ Masalskiy, s. 841.

⁸⁶⁰ Novikova, s. 282-284.

durdum. Pencerede asılı olan Rus haritasına doğru Alman öğrenciler koşarak yaklaştılar. Birisi, 'Gidip Skobelev'e ders vereceğimiz Petersburg burası' dedi. Tam tersinin olabileceğini imkânsız olarak görüyorlardı. Çocukların yerini, yaptıkları kısa konuşmalarında Slavlara ve Skobelev'e nefretlerini kusan yaşlı insanlar aldı. "Ihlamurlar altında" (Unter den Linden) aristokratik sokağında bulunan karakolda ise askerler Rusya hakkında askerî konuşmalar yapmaktaydılar⁸⁶¹".

Kaznaçeev de Skobelev'in Avrupa ve Balkan Yarımadası'nda yaptığı bu ateşli konuşmaların Almanya ve Avusturya'yı rahatsız ettiğini ve bu konuşmaların etkisiyle Balkan uluslarının kendilerine karşı ayaklanacaklarından korkan Almanların birtakım entrikalarla Rus Hükümeti'nin Skobelev'i geri çağırmasına sebep olduğunu söylemiştir⁸⁶².

Skobelev'in Almanlara karşı beslediği nefretten bahsettiğimiz bu kısımda birkaç noktanın üzerinde durmalıyız. Aksi hâlde Skobelev'in tüm Almanlara karşı bir nefret beslediği kanısı ortaya çıkabilir. Aslına bakılırsa Skobelev'in Alman milletiyle bir sorunu olmamıştır. Alman Hükümeti'nin Balkan Slavları üzerinde güttüğü emelleri ve Bismarck'ın tutumunu sevmemesi, onu tamamiyle Alman düşmanı yapmaz. Nihâyetinde en yakın arkadaşları Alman kökenliydi. Bunun yanı sıra çok sevdiği Kaufman'ın da kökeni Alman'dı. Ayrıca 93 Harbi'nde kendi birliğinde bulunan askerlerin de bir kısmı Alman asıllıydı. Ayrıca bu askerler Rusya'nın çıkarı için ellerinden geleni yapmışlar ve pek çoğu da savaş alanında ölmüşlerdir. Buradan anlaşılacağı üzere Skobelev'in Alman milletinden ziyade Alman Hükümeti'ne ve özellikle Almanların Slav aleyhtarlığı siyasetine tahammülü yoktu⁸⁶³.

3.2.2. Ölümü ve Sebeplerine Dair Varsayımlar

Skobelev, Paris'ten döndükten sonra kendisine tevdi edilen askerî görev üzerine genel merkezi Vilna'da bulunan 4. Askerî Kolordu Komutanlığı'na gitmiştir. Rusya'nın bir savaş hâlinde olmaması, Skobelev'i tembelliğe itmemiş; aksine o barış anlarını savaşıma hazırlık yapılacak en iyi zaman olarak gördüğü için çalışmalarını

---

⁸⁶¹ Marvin, s. 11-12.

⁸⁶² Kaznaçeev, s. 50.

⁸⁶³ Masalskiy, s. 838-839.

hızlandırmıştır. Komutasına verilen geniş bölgenin düzenlenmesiyle şahsen ilgilenmiştir. Boş bir an geçirmemeye özen göstermiş; komutası altındaki askerlere de kendi enerjisini verebilmiştir⁸⁶⁴.

4 Haziran günü sabah saat 09.00'da Skobelev 96 verstlik mesafede bulunan Lida'da konuşlandırılmış olan Don Kozakları'nın 4. alayını teftiş etmek için yola çıkmıştır. Yaz mevsimi olması ve mesafenin uzunluğundan dolayı bütün gün boyunca at sürmüş ve gece saat 22.00'da Lida'ya ulaşmıştır. Skobelev'in uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra bölgeye geldiği göz önünde bulundurulursa onun dinleneceği düşünülebilir. Fakat o, bölgeye gelir gelmez zaman kaybetmeden komutayı ele almış ve tüm Kozakların dâhil edildiği topluluğa tatbikatlar yaptırmıştır. Ertesi sabah ise Kozakların nehrin yanında toplanmasını emretmiştir⁸⁶⁵. Kozaklar toplandıktan sonra yapılacak tatbikatın nehri yüzerek karşıya geçmek olduğu söylenmiştir. Ancak askerler Narev Nehri'ni geçemeyeceklerini düşündükleri için çekimser kalmışlardır. Bunun üzerine Skobelev atına atlamış ve nehri geçmiştir. Sonrasında ise askerlere *"Kardeşlerim bu iş böyle yapılır. Sizler bu işi yapabilecek kapasitede askerlersiniz. Siz de bu işi bu şekilde yapın"* demiştir⁸⁶⁶. Skobelev emrindeki askerlere dikkat edilmesi gereken hususları anlattıktan sonra tatbikat başlamıştır. Ancak tam bu sırada beklenmeyen bir gelişme olmuş ve henüz tatbikatın başlarındaiken Grandük Mihail'in Vilna'ya geldiği haberi Skobelev'e ulaştırılmıştır. Skobelev, haberi alır almaz bölgeden ayrılmış ve Vilna'ya hareket etmiştir. Vilna'ya ulaştıktan sonra Grandük Mihail'e katılmış; onunla birlikte Orany'a ilerlemiştir. Bir sonraki gece ise Don Kozakları'nın 4. alayı Skobelev'in kendilerini teftiş etmesi için hazır beklemekteydi. Bu alay gece boyunca 75 verstlik bir alanda zorlu bir yürüyüş yapmış olmasına rağmen sabah Skobelev'in huzurunda hazır bir şekilde olmaları emredildiği için yorgunluklarına aldırış etmeden emre itaat etmiştir⁸⁶⁷.

Skobelev, kendisine tevdi edilen bu basit görevleri hafif bulmasına rağmen verilen emirleri yerine getirmiştir. Bu görevleri yaparken Almanlara karşı olan görüşlerinde herhangi bir değişim olmamıştır. Bayan Adam, bölgede bulunduğu sürede Skobelev'in

---

⁸⁶⁴ Novikova, s. 381.

⁸⁶⁵ Novikova, s. 382.

⁸⁶⁶ Masalskiy, s. 852.

⁸⁶⁷ Novikova, s. 382.

kendisine yazdığı mektuplarında kahraman ve geleneklerini koruyan Polonyalıları sevdiğini, Polonyalıların topraklarının büyük bir kısmının Alman işgalinde olduğu için Rusların yanında istese de istemese de Almanlara karşı savaşıacaklarını ve olası bir savaş için orduyu hazırlama gayreti içerisinde bulunduğunu belirtmiştir⁸⁶⁸.

Skobelev, kendisine verilen görevleri Varşova'da bulunduğu süre boyunca layıkıyla yerine getirmiştir. 21 Haziran günü Skobelev'in onuruna bir yemek tertip edilmiştir. Skobelev, bu yemeğe şahsi yardımcısı Erdeli, eski yardımcısı Albay Baranov, askerî Doktor Vernadskiy ve Baron Rozen ile beraber katılmıştır. Masalskiy eserinde, 93 Harbi'ne katılan P. Agapaev'in Minsk'te görev yapan kardeşinin yemekte konuşulanlara dair söylediklerini şöyle aktarmıştır: *“Skobelev yemek esnasında oldukça neşeli ve konuşkandı. İroni ile Baron Rozen'e bakarak, Rusya ve Prusya arasında gerçekleşeceğine inandığı kaçınılmaz savaştan bahsediyordu. Çarın iradesi ile ordunun komutanlığına çağırıldığı takdirde büyük bir onur ve neşe ile böyle bir atamayı kabul edeceğini; Prusya ordusunun dağıtılacağını; Rusya'nın büyük bir zafer kazanacağını söylüyordu⁸⁶⁹”*.

Skobelev, görev süresinin bitiminin ardından 28 gün izin almış ve annesinin ölüm yıldönümünü anmak için Ryazan'a gitmek üzere Vilna'dan ayrılmıştır. Ryazan'da kısa bir süre bulunduktan sonra Rus endüstrisi ile alakalı olan sergiyi ziyaret etmek için Moskova'ya gitmiştir⁸⁷⁰.

Ruslar, Ahal Teke Seferi'nden sonra bir sefer düzenlemediği için Skobelev'in hayatının son yılları istemediği bir şekilde sürmüştür. Siyasî içerikli konuşmalarına yasak getirilmesi, onun hareket sahasını gittikçe daraltmıştır. Bu durumdan memnun olmadığı için askerlikten istifa etmeyi bile düşünmüştü⁸⁷¹; doğal olarak da Skobelev'in halet-i ruhiyesi bu durumdan bir hayli etkilenmiştir. Filippov, Skobelev ile eski yardımcısı Dukmasov'un arasında geçen şu konuşmanın onun ruh hâlini göstermesi açısından önemli olduğunu belirtmiştir: *“Bir akşam Skobelev çalışma odasında Dukmasov ile*

---

⁸⁶⁸ Lamber, s. 48.

⁸⁶⁹ Masalskiy, s. 854.

⁸⁷⁰ Kodi ve Matrosova, s. 8.

⁸⁷¹ Masalskiy, s. 842.

otururken, kitap okuyor ve sayfa kenarlarına bazı notlar alıyordu. Birden Skobelev, 'Ne düşünüyorum, biliyor musunuz?' diye Dukmasov'a bir soru yöneltmiştir. Dukmasov ise, 'Muhtemelen, Berlin'e yeni bir saldırı planı düşünüyorsunuz' demiştir. Skobelev, 'Hayır.. Bu kitap ve el yazmalarına bakıyorum. Ben öldükten sonra kime geçeceğini düşünüyorum' demiştir. Dukmasov'un 'Neden böyle düşünüyorsunuz? Siz ölemezsiniz! Ordu ve Rusya'nın size ihtiyacı var' demesinden sonra Skobelev, 'Hayır, öyle demeyin, herhalde yakında öleceğim!' demiştir⁸⁷²'. Yine Filippov, annesinin ölümünden sonra Skobelev'in büyük bir teessür ve keder içinde olduğunu, devamlı olarak ölümden bahseden konuşmalar yaptığını yazmaktadır. Ayrıca bir seferinde Dukmasov'a kendi için hazırladığı mezarını gösterdiğini ve Dukmasov'un da 'Siz neden her seferinde ölümle alakalı konuşuyorsunuz? Sizi tehdit eden birileri mi var?' diye isyan ettiğini belirtmektedir⁸⁷³.

Skobelev'in etrafındaki insanların siyasî rant peşinde olarak çarlığın selametini düşünmeyen ve kendi konumlarını sağlamlaştırmak için ellerinden gelen her şeyi yapan kişiler olması Skobelev'i gittikçe yalnızlığa iten sebeplerin başında geliyordu. Yalnızlığı sevmesine rağmen hayatının bu kısmında yalnızlıktan ve yanında sadık ve akıllı bir hayat arkadaşının yokluğundan ilk kez şikâyet eder olmuştu. Ölüm fikrine dair yukarıda belirttiğimiz konuşması gibi pek çok örnekler verilebilir. Ancak bu kısımda Masalskiy'nin aktardığı ve General M. L. Duhonin'e Skobelev'in söylediği şu sözler onun yalnızlıktan dolayı ölümü sıkça düşünmesinin ve buna dair söylemlerde bulunmasının en iyi kanıtı olacaktır: "Ölme zamanı... Hiçbir insan gücünün elverdiğinden fazlasını yapamaz... Ben işimi yaptım. Daha ileri gidemiyorum evet. Ama Skobelevler hiçbir zaman geri de gitmemişlerdir. Şimdi oluşan bu karışık zamanda ben ileri gidemiyorsam, geri de gitmeyeceğim için değişebilirim. Ben ileri gidemiyorsam, neden yaşamalıyım ki?⁸⁷⁴". Buradan anlaşıldığı gibi Skobelev ilk kez o yaşam azmini, çalışkanlığını ve pes etmeme özelliğini kaybetmeye başlamıştır. Çocukluktan edindiği bu özelliklerini kaybetmesi ve sürekli ölümden bahsetmesi Skobelev'in ruh hâlinin bozulduğunu göstermektedir. Aslına bakılırsa Skobelev'in yalnızlığını sonlandırabilecek

---

⁸⁷² Filippov, s .85.

⁸⁷³ Filippov, s. 86.

⁸⁷⁴ Masalskiy, s. 849-850.

bir olay buradaki görevi sırasında yaşanabilirdi. Skobelev, Minsk'teyken bekârlığına son verecek bir bayanla tanışmıştır. Bu bayan, Minsk Okulu'nda sınıf öğretmeni olan genç E. A. Golovkina'dır. Skobelev, General Duhonin'in evinde kiraladığı bir odada yaşayan genç bayanı oldukça beğenmiştir. Skobelev ve Golovkina arasında samimi bir diyalog kurulmuş ve hatta çevredeki insanlar Golovkina'yı Skobelev'in nişanlısı olarak görmeye başlamışlardır. Öğretmenin sıra dışı bir bilgiye sahip olması, Skobelev'i oldukça etkilemiştir. Masalskiy'e göre, fakir ve sıradan biri olmasına rağmen oldukça eğitilmiş olan bu bayan ile Skobelev evlenseydi hem yalnızlığına son verilecekti hem de ölümüne sebep olan olayların yaşanmasının önüne geçilecekti⁸⁷⁵. Ancak bu evlilik olmamış ve çok geçmeden Skobelev'in trajik ölümü gerçekleşmiştir.

Skobelev'in ölüm tarihi biyografi yazarları tarafından 24 Haziran 1882 olarak bildirilmiştir⁸⁷⁶. Fakat ölüm ilanlarının verildiği pek çok gazete bu tarihi farklı olarak vermiştir. Örneğin; St. Petersburg'da 30 Haziran 1882 tarihinde yayınlanan '*Nedelya*' (*Hafta*) adlı gazetede ölüm tarihi 25 Haziran 1882 olarak görünmektedir⁸⁷⁷. Ayrıca Masalskiy de ölüm gününü 25 Haziran olarak bildirmiştir⁸⁷⁸. Novikova, ölmeden bir gün önce akşam yemeğinde arkadaşlarıyla buluşup hoş bir vakit geçiren Skobelev'in ölüm sebebinin kesin olarak açıklanmadığını yazmaktadır. Ayrıca Skobelev'in ölümünü bir grup anevrizma patlamasına yorarken, diğerleri ise onun pek çok savaşta aldığı yaralar sebebiyle öldüğüne inanmıştır. Novikova, Plevne kuşatması başlamadan tam da askerleri tarafından onun kahramanlığına en yoğun bir şekilde inanıldığı bir zamanda, patlayan bir bombanın fırlattığı bir parça ile yaralandığını söylemiştir. Patlamanın etkisiyle vücuduna saplanan parçanın gücü, üniformasının altına giydiği kürk tarafından kırılmıştır. Fakat darbe o kadar kuvvetliydi ki iki saat boyunca baygın yatmıştır. Aldığı yara onun uyuduğunu düşünen askerlerinden gizlenmiştir. Novikova işte bu bombanın Skobelev'in vücudunda ölümcül bir etki bıraktığını düşünmektedir⁸⁷⁹.

---

⁸⁷⁵ Masalskiy, s. 853.

⁸⁷⁶ Kodi ve Matrosova, s. 62.

⁸⁷⁷ *Nedelya. Gazeta Politiçeskaya i Literaturnaya*, God Çetvertiy, No: 25, 30-go 1 İunya 1882 g.

⁸⁷⁸ Masalskiy, s. 856.

⁸⁷⁹ Novikova, s. 380.

Skobelev'in ölümünün hâlen aydınlatılmamış olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Resmi makamlarca kesin bir açıklama yapılmadığı için Skobelev'in ölümüne dair pek çok bilgi kirliliği vardır. En çok konuşulan ve ölüm nedeni olarak düşünülen üç farklı görüş şu şekildedir:

3.2.2.1. Birinci Görüş: Kalp Krizi

22 Haziran 1882 tarihinde Skobelev aylık iznini kullanmak istediğini yetkililere bildirmiştir. Skobelev'in isteğine olumlu cevap verilmiş; bu sebeple Skobelev Minsk'ten Moskova'ya gitmek üzere yola çıkmıştır⁸⁸⁰. Skobelev, Moskova seyahatinde yalnız olmayıp yanında birkaç subay ve alay komutanı Baron Rozen vardır⁸⁸¹. Skobelev, yolculuk devam ederken bir gece dinlenmek için Dusseaux Hoteli'nde konaklamıştır⁸⁸². Skobelev, Moskova'ya gittiği zaman genellikle Dusseaux Hoteli'nde kalmayı tercih etmiştir. Hotelde kalmadığı zamanlarda ise dedesinin vaftiz ettiği manevi oğlu olan İvan İlyiç Maslov'un evinde kalmıştır. Skobelev'in, Moskova'daki bütün kişisel işlerini Maslov yapmış; bu yüzden ikili arasında çok samimi bir ortam oluşmuştur⁸⁸³.

Skobelev ertesi gün yola tekrar koyulmuş ve nihayet Moskova'ya varabilmiştir. Moskova'ya geldiği zaman Prens Dimitriy Obolenskiy ile görüşmüştür. Bu görüşmenin sonunda Obolenskiy, Skobelev'in çok kaygılı ve moralinin bozuk olduğunu, ona sorulan hiçbir soruya itina ile cevap vermediğini belirtmiştir. Skobelev'i bu şekilde daha önce görmediği için de generalin bazı sorunlarının olabileceğini düşünmüştür⁸⁸⁴. Obolenskiy, Skobelev'in bu tedirgin hâlimden dolayı durumdan rahatsız olmuş ve bu hâlinin sebebini sormuştur. Skobelev, önce sessizliğini korumuş, ardından bir milyonunun kaybolduğunu dile getirmiş ve kaygılı hâlinin sebebini bu olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine

---

⁸⁸⁰ Mihail Bıkov, "Ego Prevoshoditelstvo", **Russkiy MİR**, No. 10, 2008, s. 40.

⁸⁸¹ Şolohov, https://www.e-reading.club/bookreader.php/66537/Sholohov__Zagadka_smerti_generala_Skobeleva.html. (02.07.2017).

⁸⁸² Lurye, s. 211.

⁸⁸³ Masalskiy, s. 852-853.

⁸⁸⁴ Anastasiya Dubrovaya, "Çto Je Yavlyayetsya İstinnoy Priçinoy Gibeli Generala Skobeleva?", **Trud. Obşestvenno-Politiçeskaya Gazeta**, İyulya 2013 g., http://www.trud.ru/article/09-072013/1296522_çhto_zhe_javljaetsja_istinnoj_priçinnoj_gibeli_generala_skobeleva.html. (27.05.2017).

Obolenskiy, bu paranın çok büyük bir para olduğunu ve tüm bankalara haber vermesini, hesapların incelenmesi gerektiğini söylemiştir⁸⁸⁵.

Bu sıralarda İvan Aksakov ile de görüşen Skobelev, *“Bu aralar oldukça kuşku duyuyorum. Benden çalınacağından korkuyorum”* diyerek Aksakov’a çantasında bulunan belgeleri vermiştir⁸⁸⁶. Ertesi gün Baron Rozen, Skobelev’in o güne kadar yapmış olduğu faaliyetlerindeki başarılarından dolayı kendisine ödül vermek istemiş ve bu yüzden bir organizasyon tertip etmiştir. Skobelev, şerefine verilen bu yemekte de oldukça düşünceli görünmüş; arkadaşları onun bu görünüşüne bir anlam verememiştir. Yemek esnasında Skobelev’in söylemiş olduğu söz onun ruh hâlini ortaya koyması açısından son derece önemlidir: *“Göktepe’deyken bir cenaze merasiminde papazın söylediği ‘İnsan şöhreti duman gibidir.’ sözü ne kadar anlamlıydı⁸⁸⁷”*.

Skobelev yemekler yendikten sonra kalacağı *‘İngiltere’* adlı hotele gitmiştir. Skobelev’in kaldığı bu hotelin birinci katında yer alan büyük odada hayat kadınları kalmaktaydı⁸⁸⁸. Hayat kadınları genellikle yabancıydı. Birçoğu ise Riga şehrinden gelen Alman kadınlardı. Bu hayat kadınlarının arasında Şarlotta Altenroz adında bir kadın vardı. Bazı bilgilere göre bu kadının adı Eleonora, Vanda veya Roza olarak biliniyordu⁸⁸⁹.

Moskova muhabiri Vladimir Giyarovskiy hotelde gerçekleşen olayları olay yerinden şu şekilde anlatmıştır: *“Binanın alt katında çok güzel mobilyalar ile donatılmış odada sarışın, iri yapılı ve eğlenceyi sevmesiyle ünlü bir hayat kadını kalmaktaydı. Bu kadın tüm Moskovalıların da tanıdığı Alman Vanda’dır. 25 Haziran günü, sabahın erken saatlerinde Vanda koşarak kapıcının yanına gelmiştir. Vanda, kapıcıya korkarak, odasında bir subayın öldüğünü söylemiştir. Bu haberin duyulması üzerine Vanda ile beraber odaya ilk çıkan İ. A. Andreev olmuştur. Andreev odaya çıktığı zaman, şarap ve meyveler ile donatılmış bir masa ve masanın karşısında bulunan sandalyede cansız bir hâlde bulunan Skobelev’i görmüştür. Andreev’in ilk görüşte Skobelev’i tanınmasına*

---

⁸⁸⁵ Masalskiy, s. 855.

⁸⁸⁶ Lurye, s. 212.

⁸⁸⁷ Lurye, s. 212.

⁸⁸⁸ Olhovskiy, s. 67.

⁸⁸⁹ Vladimir Borisoviç Popov, “Tayna Belogo Generala”, **Orenburgskiy Universitet. Elektronnaya Versiya**, 34, (1136), 2012, <http://www.osu.ru/doc/961/article/5205> (21.05.2017).

rağmen Vanda susmuş ve subayın adını söylemek istememiştir. Bu esnada odaya polis memuru Zamoyskiy gelmiş; herkesi odasına göndererek ikinci bir emre kadar dışarı çıkmalarını yasaklamıştır. Skobelev'in ölümü ise yavaş yavaş duyulmaya başlamıştır. Halk hotelin avlusuna toplanmaya başlamış; bunun üzerine polisler halkı avludan uzaklaştırmıştır. Bu esnada etrafı kapalı bir at arabası Skobelev'in cenazesini Dusseaux Hoteli'ne götürmek için olay yerine gelmiştir⁸⁹⁰". Otopsiyi Moskova Üniversitesi Profesörü İvan Neyding yapmıştır⁸⁹¹. Neyding'in ölümün nedeni hakkında yaptığı açıklama şu şekildedir: "Skobelev, yakın zamanda yaşadığı zatürreye bağlı olarak gerçekleşen kalp krizinden ölmüştür⁸⁹²."

Aslına bakılırsa olayın nedeni, tam olarak gizemini korumaktadır. Bu yüzden de Skobelev'in ölümü hakkında pek çok dedikodu yayılmaya başlanmıştır. 1912 yılında meşhur koleksiyoncu Petr Şukin, dönemin Rus İç İşleri Bakanı Dimitriy Tolstoy'un kendisine söylediği sözleri şu şekilde aktarmaktadır: "Skobelev, İngiltere Hoteli'nde bağlı bir şekilde ölü bulunmuştur. Söylentilere göre; Skobelev kendisinin çubuk ya da ıslak havlularla kırbaçlanmasını istemiştir⁸⁹³". Ayrıca Moskova'da söylenenlere göre Skobelev, o gece hotelde aynı anda beş hayat kadını ile eğleniyordu. Lurye, bilgilerin kaynağının Skobelev'i sevmeyen gezgin, yazar ve diplomat olan Kont de Vollan olduğunu ve bunun için de bu bilgilerin güvenilir olmadığını söylemektedir. A. F. Snegirev, 1917 yılında 'Utra Rossii' gazetesinde, Skobelev'in davasını yürüten komiser İ. P. Pobedimov'a atıfta bulunarak Skobelev'in bedeninde tahrik edici bir araç olarak kullanılan kırbaç izlerinin bulunduğunu ve Vanda ile beraberindeki kızlarla sadomazoşist oyunlar oynadığı için kalp krizi geçirdiğini söylemiştir. Lurye, Skobelev'in rahip ve şehvet düşkününü birisi olmadığını söylemiş; her şeyi normal yaşadığını belirtmiştir. Kadınları sevdiğini, gençliğinde hayat kadınlarının da içinde bulunduğu eğlenceli bir hayat sürdürdüğünü, ancak zamanla sakinleştiğini aktarmıştır. Skobelev'in şarap tercih ettiğini, kadınlar ile beraberken sert şeyler içmediğini söylemiş ve boşandığı için de bunları yapmasının normal olduğunu sözlerine eklemiştir. Yine Lurye, Skobelev'in,

---

⁸⁹⁰ Lurye, s. 212-214.

⁸⁹¹ Şolohov, https://www.e-reading.club/bookreader.php/66537/Sholohov__Zagadka_smerti_generala_Skobeleva.html. (02.07.2017).

⁸⁹² Masalskiy, s. 857.

⁸⁹³ Lurye, s. 214-215.

hotellerde Şarlotta Altenroz gibi hayat kadınlarıyla beraber zaman geçirdiğini, ancak bu zamanın zengin, genç, özgür ve her sağlıklı erkeğin geçirdiği zamandan fazla olmadığını aktarmıştır. Ayrıca Skobelev'in son dönemlerdeki moral bozukluğu daha fazla içki içmesine sebep olduğu için bunların gerçekleşmiş olabileceğini söylemektedir. Lurye'ye göre, hayatını pek çok savaşta tehlikeye atan generalin bedeni aldığı yaralara, 93 Harbi'nde geçirdiği künt travmalara, sinire, heyecana, alkole ve aşırı sekse dayanamamış ve bunların hepsi birleşince kalp krizine neden olmuştur⁸⁹⁴.

Masalskiy, eserinde Doktor O. F. Geyfelder'in Skobelev'le tanıştıkları zaman onu çok güçsüz bulduğunu ve bu yüzden ilk fırsatta muayene etme fırsatını elde ettiğini belirtmiş; Geyfelder'in Skobelev'i muayene ettikten sonra verdiği bilgileri şu şekilde aktarmıştır: *“Skobelev, uzun boylu, zayıf, iskeleti ince yapılı, omuzlarının genişliği çok gelişmemiş biriydi. Nabızı zayıftı ve bu yüzden kalbin etki alanı dardı. Kalp atışları sık olsa da boğuktu. Kalbin kasları zayıftı”*. Yine Masalskiy, Plevne'de aldığı künt travmasından sonra Doktor Alışevskiy'nin Skobelev'e sağlığını düşünmesi gerektiğini söylediğini, ancak Skobelev'in sağlığını korumadığını, dinlenmediğini ve tedavi olmadığını söyleyerek vücudunu iyice yıprattığını belirtmiştir. Son olarak da E. V. Tarle'nin *“Mumu her iki tarafından yakmak”* sözlerine yer veren Masalskiy, Tarle'nin çok doğru bir tespit yaptığını, Skobelev'in bu tarz bir hayat sürdürdüğünü belirtmiştir. Masalskiy de Lurye gibi olaylara ve doktorların sonuçlarına bakarak Skobelev'in ölümüne, aşırı alkol ve heyecanın tetiklediği kalp krizinin sebep olduğunu yazmıştır⁸⁹⁵.

3.2.2.2. İkinci Görüş: III. Aleksandr'ın Oluşturduğu 'Kutsal Topluluk' Tarafından Öldürülmüş Olması

Skobelev'in ölüm nedenini açıklamak için ortaya atılan görüşler arasında en ilginç olanı budur. Çünkü bu görüşe göre III. Aleksandr kendisine tehdit olarak gördüğü Skobelev'i öldürtmüştür⁸⁹⁶. II. Aleksandr'ın öldürülmesinden sonra, 1881 yılında, tahta geçen III. Aleksandr ülke içerisinde yönetimini pekiştirmekle uğraşmaktaydı. Türkmen bölgesini işgal eden Skobelev, görevin bitmesi üzerine St. Petersburg'a gelmiş; ancak III.

---

⁸⁹⁴ Lurye, s. 215-216.

⁸⁹⁵ Masalskiy, s. 857-858.

⁸⁹⁶ Bıkov, s. 40.

Aleksandr tarafından oldukça soğuk karşılanmıştı⁸⁹⁷. Buna sebep olarak Skobelev'e başarılarından dolayı Napolyon'a atfedilen unvanların verilmesi ve Skobelev'in meclisin toplanması gerektiğini açık açık belirtmesi gibi olaylar gösterilmiştir. Ayrıca Skobelev'in, III. Aleksandr'ın muhalifleriyle görüşmeler yapması, her ne kadar reddetse de II. Aleksandr'ı öldüren '*Narodnaya Volya*' (*Halkın İradesi*) oluşumuyla son dönemde adının anılması ve siyasî içerikli konuşmalar yaparak çarlık yönetimini eleştirmesi de bu sebepler arasında gösterilebilir⁸⁹⁸.

1881 yılında III. Aleksandr, ülke içinde oluşturulan muhalif cepheden kendini ve tahtını koruması için '*Kutsal Topluluk*' adında bir gizli örgüt kurmuştur. Bu görüşü savunanlara göre '*Kutsal Topluluk*' üyeleri, Skobelev'in öldüğü yerin yanındaki odada bulunmakta ve eğlenceler düzenlemekteydiler. Skobelev bu eğlencelere katılmış ve çarın şerefine kadeh kaldırmıştır. Çar kendisini tehdit olarak gördüğü için Skobelev'in şarabına '*Kutsal Topluluk*' tarafından zehir katıldığı ve bu suretle öldüğü söylenmektedir. V. B. Vilinbahov ve B. Akunin de bu şekilde düşünenler arasındadır⁸⁹⁹. Ayrıca Skobelev'i öldürenlere ciddi bir meblağın ödendiğini ve terfi ettirildiği de söylentiler arasındadır⁹⁰⁰.

Olhovskiy de eserinde bizlere Skobelev'in III. Aleksandr tarafından oluşturulan '*Kutsal Topluluk*' tarafından öldürülmüş olabileceğinden bahsetmiştir. Ancak o, bu görüşü pek benimsememiş; Skobelev'in III. Aleksandr tarafından öldürülmediğini, kahraman bir Rus generaline çarın böyle bir şey yapmayacağını söylemiştir. Ayrıca Skobelev'in ölüm haberini alan çarın Skobelev'in kız kardeşine hemen bir telgraf çekerek üzüntüsünü bildirdiğini ve iki büyük veliahtı merasime gönderdiğini de söyleyerek Skobelev'i öldürtmüş birinin bunları yapmayacağını belirtmiştir⁹⁰¹.

Bu versiyon hakkında en önemli bilgiler Masalskiy tarafından aktarılmıştır. Masalskiy Çarlık yetkililerinin Skobelev'den korktuğunu ve bu yüzden çarlığın ondan gizlice kurtulmak istediğini söylemiştir. Bunun için de Skobelev'i öldürmek amacıyla '*Kutsal*

---

⁸⁹⁷ Tarle, s. 216.

⁸⁹⁸ O. A. Milevskiy, "Mihail Dmitrieviç Skobelev i «Narodnaya Volya»", **General M. D. Skobelev i Ego Vremya (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya)**, Ryazan: FGBUK Ryazanskiy İstoriko-Arhittekturniy, 2014, s. 68.

⁸⁹⁹ Popov, <http://www.osu.ru/doc /961/article/5205> (21.05.2017).

⁹⁰⁰ Milenkij Vladislav Nikolaeviç, Fomin Aleksandr Vladimiroviç, **50 Znamenitih Ubiystv**, Harkov: Folio, 2006, s. 295.

⁹⁰¹ Olhovskiy, s. 67.

Topluluk’ adındaki oluşuma bu görevin verildiğini düşünmektedir. Ayrıca Dançenko’nun öldürülme işinin arkasında bir örgütün olduğundan şüphe etmediğini 1917 Devrimi’nden sonra açık açık bu hükmü imzalayan şahısların isimlerini belirttiğini söylemiş; bu emri verenlerin büyük prenslerden birisi ve Kon Bobi Şuvalov olduğunu eklemiştir. 1917 yılının ilkbaharında ‘*Golos Minuvşevo*’ (*Geçmişin Sesi*) dergisinde F. Djubjuka imzalı yayınlanan mektubun bu olayı aydınlatacak bir belge olduğunu söyleyen Masalskiy, belgeyi şu şekilde aktarmıştır:

Skobelev’in Ölümü (Editörlüğe Gönderilen Mektup)

Romanovların düşüşü, Ak Paşa’nın III. Aleksandr’ı devirme gayesine uyan bir tabloydu. Birinci Devlet Duma’sı (Meclis) Başkanı Sergey Andreeviç Muromtsev’ten duyduklarımı aktaracağım:

III. Aleksandr ve hükümet yetkilileri, Skobelev’in darbe yaparak Romanovlar hanedanını devirme fikrini öğrenince kırk kişiden oluşan bir mahkeme oluşturmuşlardır. Bu ‘Kırk Kişi Mahkemesi’ çoğunluğun oyunu alarak, 33 oy, Ak Paşa’yı ölüm cezasına mahkûm etmiş ve bu emrin yerine getirilmesini istemiştir. Cellat, görevini yerine getirmiş ve karşılık olarak rütbe ve para ödülü almıştır. M. D. Skobelev, Moskova’ya gelerek Dusseaux Hoteli’nde kalmış, gece geç saatlerde ‘Skobelev’in Ölümü’ takma adını alan bir kadınla görüşmek için ‘İngiltere’ oteline gitmiştir. Ak Paşa ve kadın çok neşeli ve gürültülü olarak vakit geçirmişlerdir. Aynı zamanda yan odalarında da bir grup çok sesli bir şekilde eğleniyor ve halk kahramanı için ‘Yaşasın’ diye bağırıyorlardı. Skobelev, komşuları merak etmiş ve çalışanlara sormuştur. Çalışanlardan biri bu grubun beş kişilik Moskova tüccarları olduğunu söyleyince teşekkür niyetine onlara beş kadeh şampanya göndermiştir. Tüccarlar çalışan ile karşılık olarak bir kadeh şampanya göndermişlerdir. Gelen şampanyayı Skobelev sonuna kadar içmiş ve ölmüştür. Tüccar olarak görünen bu kişiler ajan olarak görev yapıyorlardı. Şampanyaya ise büyük dozda potasyum siyanür karıştırılmıştı. Skobelev’in ölümü ile ilgili tüm resmî belgeler ve farklı dedikodular tamamen polisin uydurmalarıdır. F. Djubjuka⁹⁰²”.

---

⁹⁰² Masalskiy, s. 866-869.

Masalskiy, ikinci belgenin ise K. Blumer tarafından *'Utro Rossii' (Rusya'nın Sabahı)* gazetesine gönderilen ve nedense yayınlanmamış bir mektup olduğunu söylemiştir. Bu mektupun Skobelev'in ölümünün normal olarak anlatılmasını, hasta ve epileptik bir insan olarak tasvir edilmesini yalanlamak için gönderildiğini belirtmiştir. Bu mektubun çok uzun olduğunu söyleyen Masalskiy, yazarın ana fikrini şu şekilde verir: *"Genel kanı Skobelev'in çok dayanıklı ve sağlıklı olduğu, hiçbir zaman ne kalp ne de epilepsi rahatsızlığı çekmediği yönündedir. Polis memuru Ogaryov, dokunulmazlığının korunmasını talep eden yükümlülükleri çiğneyerek, cesedi almış ve Dusseaux Hotel'i'ne götürmüştür. Komiser Pobedimov, yasal araştırmayı yapmamıştır. Cesedin otopsisini ise yapılmamıştır. Skobelev'e sadık ve cinayetle emin olan Karadağlı Doktor Gvozdyanoviç, cesedin otopsisini sırasında bulunmayı talep etmiş, ancak uzaklaştırılmıştır. Basın susturulmuş ve 'Kutsal Topluluk' zafer kazanmıştır. Ünlü Rus kahramanı genç yaşta suikastçılar tarafından trajik bir şekilde öldürülmüştür⁹⁰³". 'Ruskiy Vestnik' gazetesinin 2013 yılında yayınlanan 20 (882) nolu sayısında ise resmî otopsi raporunun çalındığının belirtilmesi bu iddiayı güçlendirmektedir⁹⁰⁴.*

Masalskiy, K. Blumer'in bir noktada yetersiz olarak bilgilendirildiğini düşünmektedir. Cesedin otopsisini yapılmıştır. Ancak bu bir adli tıp incelemesi değildir. Tek bir uzman ve tıpla ilgisi olmayan birkaç kişi tarafından yapılmıştır. Blumer bile duymadığı için çok gizli bir şekilde yapılmış; bu yüzden de ayrıntılı bir inceleme yapılmadığı anlaşılmıştır. Masalskiy, bu anlatılanları oldukça inandırıcı bulmuştur. Ancak her iki yazarın da hiçbir belgeye sahip olmadıklarını ve ortada dolaşan dedikoduları haber kaynağı olarak kullandıklarını söylemektedir. Bu iki kişiyi de iyi niyetli olarak görse de hiçbir şeyin ispatlanmadığını belirtmiştir. Ayrıca Nemiroviç-Dançenko'nun iddiasını da her ne kadar sansasyonel olarak görse de onun da ispatlanmadığını eklemiştir. Çünkü Masalskiy'e göre Romanovların düşüşünden sonra çözülememiş tüm cinayetler ve Rus tarihinde kötü olan her şey Romanovların üzerine atılmıştır. Her olumsuz konuda çarlık suçlanmıştır. Masalskiy çarlık yetkililerinin Skobelev'den korktuğunu ve onun ölümünün çarlığın o dönemki politikasının işine geleceğini başta söylemiş de olsa bu kısımda Skobelev'in *'Kutsal Topluluk'* tarafından öldürüldüğü tezini çürütmeye çalışmıştır. Ona göre;

---

⁹⁰³ Masalskiy, s. 869-870.

⁹⁰⁴ "Pamyati Belogo Generala", **Ruskiy Vestnik**, No: 20 (882), 2013, s. 11. http://www.rv.ru/pdf_file/Rus-Vest-20-2013.pdf (04.08.2017).

“Gönderilen bu mektuplar da Romanovları suçlar tonda yazılmıştır. ‘Kutsal Topluluk’ ile bu ustaca yapılmış cinayet bağdaşmamaktadır. Bu topluluk oldukça faydasızdı ve bu zamana kadar faaliyet gösterememişti. Meşhur cinayetler işleyememişti ve tamamen tembeller grubuydu. Zaten 7 Aralık 1882 tarihinde topluluk tamamen dağıtılmıştı. Hükümetin Skobelev’e karşı tutumu ikircikliydi: ondan korkuyorlar, ancak aynı zamanda ona değer veriyorlardı. O lüzumluymuş ve kritik dakikada onun yerine hiç kimse gelemezdi. Üst çevreler bu durumu dikkate alıyordu. ‘Kırk Kişi Mahkemesi’ böylesine büyük bir cinayetin sorumluluğunu üstlenemezdi. Rusya’da kanun vardı. Kesin kanıtların yokluğu cinayet olasılığını kaldırmamaktadır. Son zamanda basında bu cinayetin masonlar tarafından gerçekleştirildiği ile ilgili bildirimler yer almıştır. Bu konuya dair bazı belgelerin yayınlanacağı söylenmiştir. Ancak bu belgelerin yayınlanmadığı sürece bu konu aydınlanamayacaktır⁹⁰⁵”.

3.2.2.3. Üçüncü Görüş: Alman Ajanlar Tarafından Öldürülmüş Olması

Skobelev’in öldürüldüğünü düşünenler, Doktor Geyfelder’in konuşmalarını kendilerine dayanak olarak göstermektedirler. Geyfelder her ne kadar yukarıda belirttiğimiz gibi Skobelev’in zayıf hâlden bahsetmiş olsa da onun koroner kalp hastası olmadığını dile getirmiş; aynı zamanda da enerjisinin ve dayanıklılığının sıra dışı olduğunu belirtmiştir. Günlerce uyumadan durabildiğini buna rağmen çalışma kapasitesini koruyarak dinç görüldüğünü ve bu kalp rahatsızlığının onu ölüme götürecektir sebep olamayacağını da eklemiştir⁹⁰⁶. Ayrıca Skobelev’in bu yaşına kadar kalp rahatsızlığı ile alakalı bir şikâyetle bulunmadığı da bilinmektedir. Geyfelder, Skobelev’in at üzerinde haftalarca kalarak Türkistan ve Balkanlar’da seferler düzenlediğini, şayet kalp rahatsızlığı olsa bunu başaramayacağını belirtmiştir. Skobelev’in karaciğer ve bağırsaklar ile ilgili birtakım rahatsızlıkları haricinde başka bir rahatsızlığının olmadığını da eklemiştir⁹⁰⁷. Skobelev’in arkadaşı Kaspar Blumer ise Skobelev’e otopsinin yapılmadığını, Rus Hükümeti’nin

---

⁹⁰⁵ Masalskiy, s. 870-872

⁹⁰⁶ Masalskiy, s. 859.

⁹⁰⁷ Lurye, s. 218.

Skobelev'in cesedine Karadağlı sadık doktorunu bile yaklaştırmadıklarını belirtmiş; ölüm teşhisinin sahtekârlıkla yapıldığını söylemiştir⁹⁰⁸.

Skobelev'in ölümüyle alakalı olarak Rus halkında yaygın olan bir diğer görüş; Skobelev'in Almanlar tarafından zehirlenmiş olduğudur. Çarlık Rusya'nın bürokratik makamlarının büyük bir kısmı Almanlardan oluştuğu için halkın Almanları pek sevmemesi ve son dönemlerde Skobelev'in yaptığı açıklamaların Almanların hoşuna gitmemesi, halkın Skobelev'e karşı Almanlar tarafından bir suikast tertip edildiğini düşünmesine yol açmıştır⁹⁰⁹. Ayrıca Skobelev'in pek çok konuşmasında Bismarck'ı şahsi düşmanı olarak göstermesi, Bismarck için Skobelev'in devamlı rahatsız edici bir faktör olmasına sebebiyet vermiştir. Bu sebeple Skobelev'in ölümü Bismarck için bir hediye olacaktı. Skobelev'in tek başına Bismarck'ı korkutması tuhaf olarak görülebilir. Lakin Skobelev'in Rus halkı ve Slav ırklarının arasındaki itibarı düşünüldüğu zaman bu tuhaf durum bir nebze normalleşebilir. Çünkü Skobelev Türkistan ve Balkanlar'da yaptığı faaliyetler ile Rus halkının; Balkanlar'da yapmış olduğu faaliyet ile de Slav halkının gönlünde taht kurmayı başarmıştır. 93 Harbi'nde Slavların bağımsızlıklarını kazanarak Osmanlı Devleti'nden kopması için göstermiş olduğu çaba, tüm Slav halkının takdirini kazanmasını sağlamıştır. Savaştan sonra da Avrupa ve Balkanlar'da yapmış olduğu konuşmalarda Berlin Kongresi ile Avrupa Devletleri tarafından Slavların haklarının gasp edildiğini anlatması, halkın kendisine karşı hissettiği sevgi ve saygıyı arttırmıştır. Bu sebeple, Skobelev'in Bismarck karşısında sıradan bir birey olmadığı ve Balkanlar'da yaşayan Slav ırklarını etkileyen millî bir kahraman olduğu bilinmelidir. Bismarck'ın Slav kitleleri üzerindeki nüfuzu ve onları etkileme gücü dolayısıyla Skobelev'den çekindiği söylenebilir. Skobelev'in Almanlara karşı bu sert tutumu Almanları olduğ u gibi Rus Hükümeti'ni de tedirgin etmiş; Rus Hükümeti'nin Skobelev'i Rusya'ya çağırmasına sebep olmuştur⁹¹⁰.

Skobelev'in Avrupa'dan döndükten altı ay sonra '*İngiltere*' adlı hotelde gizemli bir şekilde ve Avusturya vatandaşı Şarlotta Altenroz adlı hayat kadınının yanında ölmesi, bu

---

⁹⁰⁸ Popov, <http://www.osu.ru/doc/961/article/5205> (21.05.2017).

⁹⁰⁹ Pavel Dobrohotov, "Şampanskoe Svyaşennoy Drujini", **Vokrug Sveta**, 2013, <http://www.vokrugsveta.ru/vs/article/8340/> (04.07.2017).

⁹¹⁰ Lurye, s. 219-220.

olayda bir suikast olabilme ihtimalini ortaya çıkarmıştır. Skobelev'in öldürüldüğünü düşünen çevreler Altenroz'un Bismarck'ın ajanı olduğunu iddia etmiş ve onun Skobelev'i zehirlediğini düşünmüşlerdir⁹¹¹. Ancak resmî otopsi sonuçlarında zehirlenme emareleri yoktur. Skobelev'in cesedini yakından görenler arasında olan Nemiroviç-Dançenko'nun cesede dair yaptığı tasvir, zehirlenme görüşünü destekler biçimde olduğu için önemlidir: *“Skobelev'in korkunç sarı yüzünde mavi lekeler çıkmaya başlamıştır. Dudakları birbirine yapışmış; gözleri ise çukura düşmüştür. Göğsü o kadar çukura düşmüştü ki, apoletler ile omuzları öne çıkmıştı. Boynu çukura düşmüştü ve sanki başı boynundan kopmuştu”*⁹¹².

Skobelev'in Almanlar tarafından öldürülmüş olabileceği sadece Moskova sokaklarındaki fısıldamalarla kalmamıştır. Almanlar tarafından öldürüldüğüne Fransızlar da inanmıştır. Gambetta'nin yardımcısı Juliette Adam bu hususu çok net bir şekilde dile getirmiştir⁹¹³. Fransızların Skobelev'in ölümünü bu şekilde göstermek istemesinin anlaşılabilir bir tarafı vardır. Çünkü Fransızlar ve Almanların arası oldukça kötüydü. Bu sebeple Fransızlar, Rusları Almanların karşısında kendi yanlarına çekmek istedikleri için Skobelev'in ölümünde Almanların parmağı olduğunu söyleyerek Ruslar ile Almanların aralarını açmayı istemiş olabilirler. Juliette Adam da Almanlara karşı, Skobelev'in savunduğu Rus-Fransız ittifakının kurulması için bu söylemleri kullanmıştır. Son zamanlarda Skobelev'in ölümünden hemen sonra çiftliğinde bulunan savaş planlarının çalındığı haberi duyulmuştur. Bu planların Almanlarla yapılacak savaşın detaylı anlatımını içerdiği ve çalınmasında Bismarck'ın parmağı olduğu iddia edilmiştir⁹¹⁴.

Skobelev'in çağdaşları arasında da Alman nefretinden dolayı kurban edildiği görüşü hâkim olmuştur. Kuprin, *“Hiç kimse Skobelev'in fazla alkol ve seksten öldüğü saçmalıklarına inanmasın. Bu tarz insanlar ya savaş alanında ya da zehirden ölmektedir. Bismarck'ın iradesiyle kendisine ikram edilen bir şarap kadehindeki zehirle öldürülen*

---

⁹¹¹ Dubrovaya, http://www.trud.ru/article/09-072013/1296522_çhto_zhe_javljaetsja_istinnoj_prichinoj_gibeli_gener_ala_skobeleva.html. (27.05.2017)

⁹¹²Lurye, s. 224-225.

⁹¹³ Lamber, s. 52

⁹¹⁴ Lurye, s. 224-225.

Skobelev'in katillerinin ölüm saatinde trene binerek hızla uzaklaştığını, Moskova'dan Petersburg'a kadar herkes bilmekteydi" demiştir⁹¹⁵.

Skobelev'in Almanlar tarafından öldürülmesi görüşünü resmî çevrelerde savunanlar da olmuştur. Çarın danışmanı Prens Vladimir Meşerskiy 1887 yılında şunu belirtmiştir: *"Her an Almanya, Fransa'ya saldırabilir ve onu ezebilirdi. Ancak Skobelev'in cesur adımı sayesinde Fransa ve Rusya'nın ortak çıkarlarının olduğunun farkına varılarak bir ittifak oluşturulmuştur. Bu çok ani bir şekilde meydana geldiği için Bismarck'ı korkutmuştur. Ne Rusya ne de Fransa izole edilmemişti. Skobelev bu düşüncelerinden ve Almanya düşmanlığından dolayı kurban edilmiştir. Rus insanların bu konuda herhangi bir tereddütleri yoktu*⁹¹⁶".

Filippov, Skobelev'in ölümünün gerçek sebebinin bilinmediğini, ancak tek bir şeyin net olduğunu söylemiştir. O, kadınlara karşı düşüncesiz davranışının kurbanı olmuştur. Almanya'nın entrikalarından çekinen ve bu konuda tedbirli davranan Skobelev'in Aksakov ile konuştuktan sonra, Alman asıllı iki hayat kadını ile akşam yemeğine gittiğine inanmak oldukça güçtür. Siyaset bile bir kenara bırakılırsa, doktorların tüm tavsiyelerine rağmen, dikkatsiz bir hayat süren, ilk rastladığı hayat kadını ile eğlenceler düzenleyen Skobelev'in bu yaptığına şaşırılmamak mümkün değildir⁹¹⁷. Olhovskiy'nin, Skobelev'in ölümünden hemen sonra gizli polisin arşiv, çeşitli paketler, klasörler, defterler gibi malzemeleri daha merasim yapılmadan ele geçirdiğini ve bu malzemeler için envanter kaydının tutulmadığını söylemesi olayı daha gizemli hâle getirmektedir⁹¹⁸.

Masalskiy'e göre de Skobelev'in ölümünde kasten öldürme söz konusudur. Yine Masalskiy Skobelev'in siyasî sebeplerden dolayı öldürüldüğünü de sözlerine eklemekten çekinmez. Söylediklerine kanıt olarak da Skobelev'in naaşının fizikî görüntüsünü gösterir. Novikova'nın aktardıklarına paralel olarak yüzünün sıra dışı bir şekilde sarı renkte olduğunu ve mavi lekelerle kaplandığını söylemiştir. Bunun ölümcül zehirlenmelerde karşılaşılan bir durum olduğunu da belirtmiştir. Ayrıca Skobelev'in

---

⁹¹⁵ Masalskiy, s. 861.

⁹¹⁶ Lurye, s. 226-227.

⁹¹⁷ Filippov, s. 93.

⁹¹⁸ Olhovskiy, s. 67.

hayatının son dönemlerinde yakınlarına söylediği, “Yaşamama izin vermeyecekler. Kendim ölmeyeceğim. Ölümüm doğal nedenlerden olmayacak bu konuda önsezilerim var” gibi cümlelerini öldürüldüğünün kanıtı olarak göstermiştir⁹¹⁹. Ayrıca Masalskiy, 1916 yılında Tolbuhov’un “... Skobelev’in ölümü doğal değildir. Zaten zehirlendiğine dair söylentiler her yerde yayılmıştır. Aydın çevrelerde bile bu fikir hâkimdir. Hatta bu çevreler Bismarck tarafından yollanan ve Skobelev’i öldürmekle görevli kişilerin isimlerini bile zikrediyorlardı” dediğini belirtmiştir⁹²⁰.

Masalskiy, Skobelev’in ölümü hakkında pek çok araştırma yapmasına ve bu ölüme Almanların parmak izinin olduğundan şüphelenmesine rağmen Almanlara dair bir kanıt bulamamıştır. Masalskiy’e göre Skobelev’in ölümünde Almanları suçlayan en önemli kişi, Gambetta’nın yardımcısı Bayan Adam’dı. Bayan Adam’a göre Skobelev, Antonie Chanzy ve Leon Gambetta gizemli ölümlere kurban gitmişlerdi ve bu üç ölümün arkasından kazançlı çıkacak tek devlet Almanya’ydi⁹²¹. Adam’ın savunduğu görüşe göre adını belirtmediği bazı şahıslar, Skobelev ile o gece beraber olan Geydelberg’li hayat kadınlarını Berlin’den göndermişler ve Alman istihbaratının istediği şeyi yapmışlardır. Adam, bunlara dair pek çok kanıt içeren belgelere sahip olduğunu da belirtmiştir. Ancak Masalskiy birkaç hususta Adam’ın belirttiklerini çürütmüştür. 1889 yılında Filippov’un bunu araştırmak için Adam’ın çiftlik evini ziyaret ettiğini ve onunla konuştuğunu söyleyen Masalskiy, Filippov’un burada yaşayanlarla yaptığı konuşmalara rağmen Adam’ın anlattıklarını destekleyen ve hayat kadınları hakkında bilgisi olan kimseye rastlamadığını belirtmiştir. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı’nın arifesinde Adam’ın bahsettiği belgeleri bulmak için N. N. Knorring’in Paris’e gittiğini, ancak Adam’ın mirasçılarının arşivlerinde Skobelev’e dair hiçbir izin olmadığını söyledikleri için geri döndüğünü belirtmiştir. Masalskiy bu açıklamanın şüpheli olduğunu söylemiş; her ne kadar ölümle alakalı belge olmasa da Bayan Adam’ın Skobelev ile pek çok kez bir araya geldiğini ve onun hakkında yazılan hatıra kitabına malzeme olan belgelerin olduğuna inandığını belirtmiştir. Bu belgelerin iz bırakmadan kaybolamayacağını da eklemiştir. Son olarak Fransız gazetecinin bahsettiği ve gizemli ölüm olayını aydınlatacak oldukça önemli

---

⁹¹⁹ Masalskiy, s. 860.

⁹²⁰ Masalskiy, s. 862.

⁹²¹ Lamber, s. 55.

belgelere sahip olsa bile bunları kendisinin ya da mirasçılarının neden yayınlamadığını sorgulamıştır. Cevap olarak da ya Adam'ın toplumu kandırdığını ya da bu belgeleri gizli tutmak için bir sebebi olduğunu söylemiştir. Masalskiy, Bayan Adam'ın savunduğu hayat kadınlarının Geydelberg kökenli olduğu görüşüne de şüphe ile yaklaşmaktadır. Çünkü onlar bu işi yapmak için başka bir şehirden gelmemişlerdir. Hayat kadınlarını, özellikle Skobelev'in ölümünden sonra '*Skobelev'in ölümü*' adını alan Vanda'yı Moskova'da eğlenceyi seven herkes tanırdı. Ayrıca Masalskiy, Yu. Kartsev'in verdiği şu bilgileri de eklemiştir: "*Mihail Dimitrieviç Skobelev'in ölümü efsanelere sebebiyet vermiştir. Fatal eğlencenin kahramanlarından biri Almandır. Bu sıra dışı gibi görünen olayda Bismarck'ın parmağı olduğundan şüphelenmişlerdir. Moskova'ya gelen Prens Aleksandr Bolgarskiy bahsi geçen Vanda'nın adını çok duyduğu için kadınla tanışmak ve kendisine değerli bir hediye vermek için görüşmüştür. Bu durum karşısında dedikodular iyice yayılmıştır.*" Masalskiy'e göre Prens Aleksandr, Skobelev'in öldürüldüğünü düşünse bu görüşmeyi yaparak kendi itibarına leke sürdürmek istemezdi. Aleksandr'ın bu davranışını ahlaksızca bulmuş ve anlatılan fanteziyi merak ettiği için bu görüşmeyi yaptığını belirtmiştir. Son olarak Masalskiy, polis memuru G. Skandrakov'un, "*Skobelev çok cömert ve popüler birisiydi. Şayet bu hayat kadınlarına Skobelev'e karşı bir komplo teklif edilmiş olsaydı kadınların ilk iş olarak bu durumu Skobelev'e ve yetkililere bildirirlerdi*" sözlerine yer vererek hayat kadınlarının sıradan ve siyasetten uzak kişiler olduğuna inandığını söylemiştir⁹²².

3.2.3. Cenaze Töreni

Skobelev'in ölüm haberi Rus halkı tarafından büyük bir teessürle karşılanmıştır⁹²³. Halk bu talihsiz haberi alır almaz acılarını hafifletmek için Skobelev'in cenaze merasimine katılmak amacıyla hazırlık yapmaya başlamıştır. Bu olay karşısında gösterilen reaksiyon çok nadir zamanlarda gösterildiği için halkın içinde bulunduğu durum şaşkınlıkla karşılanmıştır⁹²⁴. Novikova, diğer ülkelerin de devlet adamlarını, saygın generallerini veya önemli şahsiyetlerini kaybettiğini söylemiş; ancak Skobelev'e gösterilen bu vefanın pek çok kişiye gösterilmediğini sözlerine eklemiştir. Skobelev'e gösterilen bu samimiyet

---

⁹²² Masalskiy, s. 864-866.

⁹²³ Aleksandr Nikolaeviç Alekaev, "Eşe Raz O Vosstanovlenii Pamyatnika Generalu Skobelevu", **General Skobelev**, Moskva: İzdatelskiy Dom Dostoinstvo, 2013, s. 603.

⁹²⁴ Dançenko, **Skobelev Liçne Vospominaniya i Vpeçatleniya**, II, s. 21-22.

ve sevginin sebebini ise yine Novikova şu şekilde aktarmıştır: “*Skobelev, Rus halkının ve devletinin geleceği için pek çok başarıya imza atmıştır. Halkı ve devleti için kendini feda edebilecek birisi olan Skobelev, bu tutumundan dolayı da halk tarafından her zaman sevilen ve takdir edilen birisi olmuştur. Savaşlardaki başarısından dolayı halk tarafından yenilgisiz olarak görülmeye başlanmıştır. Bu yüzden de Skobelev son dönemlerde Rusya'nın simgesi hâline gelmiştir. Ancak Skobelev bu şöhretin keyfini süremeden çok genç yaşta ölmüştür. İşte halkın Skobelev'in ölüm haberine karşı takındığı tavrın sebebi budur*⁹²⁵”.

St. Petersburg gazetesinin “*Moskova'dan korkunç bir haber geldi. Skobelev öldü*” manşetiyle halka duyurduğu haber sonrası üzülenler sadece Ruslar olmamıştır. Novikova'ya göre; “*Onun ölümünü kılıç yarası gibi hisseden sadece Ruslar değildi, Sofya'dan, Belgrad'dan daha doğrusu Slav dünyasının her yerinden bu büyük Slav kahramanın beklenmeyen ölümü karşısında acı feryatlar yükselmeye başlamıştır*⁹²⁶”.

Halk ölüm haberini alır almaz olay yerine intikal etmeye başlamıştır. Skobelev'in cenazesinin bulunduğu odada incelemenin yapılması amacıyla naaş hotelin farklı bir odasına taşınmıştır. Hotel etrafında toplanan kalabalık otele yaklaştırılmamıştır. Skobelev'in naaşını sadece hotel içerisinde bulunan görevliler görebilmiştir. Ancak naaşın farklı bir odaya taşınmasıyla belli başlı kişilerin bu odaya girmelerine izin verilmiştir. Bu kişilerin de Skobelev'i yakından tanıyan kişiler olduğu belirtilmiştir. Dançenko, Skobelev'in odaya getirildiği zaman açık kahverengi sakalının yüzünün her iki tarafına düştüğünü; renginin soluk ve yüzünün sapsarı bir şekilde masanın üzerine yatırıldığını, odadaki hıçkırık seslerinin dışarıda bulunan halka kadar ulaştığını aktarmıştır⁹²⁷.

Dusseaux Hoteli'nde 25 ve 26 Haziran günlerinde Skobelev için bir merasim düzenlenmiştir. Defne ağaçları ile çevrelenen, özel brokar kumaşlarla örtülü masanın üzerine layık görüldüğü 29 adet nişanıyla beraber Skobelev'in cenazesi

---

⁹²⁵ Novikova, s. 387.

⁹²⁶ Novikova, s. 387.

⁹²⁷ Dançenko, *Skobelev Liçne Vospominaniya i Vpeçatleniya*, I, s. 26-27.

yerleştirilmiştir⁹²⁸. Yakılan mumlarla tam anlamıyla bir şapel hâline getirilen odanın içerisinde bulunan naaşı görmek isteyen insanlar kalabalık gruplar hâlinde odanın önünde toplanmıştır. İbadetler yapılmış, Skobelev için dualar edilmiştir. Ayrıca ilahiler söylenmiştir⁹²⁹. 26 Haziran sabahı Skobelev'in cenazesi, Moskova Üniversitesi'nin doktoru ve birkaç asistanın yardımıyla kokulu merhemler ile kaplanmıştır. Merhemler sürüldükten sonra Skobelev'in cenazesi, ikinci komutan kıyafeti giydirilerek tabuta yerleştirilmiştir. İçeriden kurşun ve beyaz atlas kumaşı ile kaplı olan tabut, dışarıdan ise çok nazik bir sadeliğe sahip görüntüdeydi. Tabut kapağında bulunan sekizgen kabarık haç şekli de meşe ağacından yapılmıştır. Öğlen saatlerinde Petersburg'dan gelen kız kardeşi Prenses Nadejda Beloselskiy-Belozerskiy ile eşi ve oğlu merasime katılmıştır. Ayrıca teyzesi ve teyzesinin eşi olan Kont A. V. Adlerberg ile ikinci komutan Kont E. T. Baranov merasime teşrif etmişlerdir⁹³⁰. Merasime katılmayan Rus Çarı III. Aleksandr da, Skobelev'in kız kardeşine, *"Kardeşinizin ani ölümüyle derinden sarsıldım ve oldukça üzüldüm. Rus ordusunda yeri kolay kolay doldurulamayacak birisidir. Tüm askerlerin üzüntü duyduğu bir kayıptır. Böylesine yararlı ve kendisini görevine adanmış bir adamı kaybetmek üzücü, çok üzücüdür"* şeklinde bir taziye mektubu yazmıştır⁹³¹.

Her şey hazır olunca, Skobelev'in cenazesi Üç Aziz Kilisesi'ne götürülmek üzere yola çıkılmıştır⁹³². Çiçeklerle süslü tabut, akrabaları ve üst rütbeli askerlerce taşınmıştır. Tabutu taşıyanlar arasında Ganetskiy, Radetskiy, İmeretinskiy adlı generaller ve iki büyük prens de bulunmuştur⁹³³. Kortejin önünde ise çiçeklerden oluşan on iki büyük çelenk taşıyan subaylar ilerlemekteydi. Arkalarında merhumun kask ve kılıcı ile birlikte tabutun kapağını taşıyan subaylar vardı. Tabutun kapağı çiçek ve defneyaprakları ile kaplı ve Giorgiy bantlarına sarılıydı. İki bayan subay çiçek taşıyordu. Onların arkasından ise Skobelev'in nişanlarını taşıyan yedi subay yürümekteydi. Ardından da Piskopos Amvrosiy başkanlığında din adamları ve genelkurmay subayları ilerlemekteydi. Son

---

⁹²⁸ Kodi ve Matrosova, s. 62.

⁹²⁹ Novikova, s. 388.

⁹³⁰ Kodi ve Matrosova, s. 62.

⁹³¹ Novikova, s. 387.

⁹³² Olhovskiy, s. 66.

⁹³³ Masalskiy, s. 877.

olarak ise yardımcıların taşıdığı tabut vardı⁹³⁴. Skobelev için oluşturulan kortej sokak boyunca ağır ağır ilerlemiştir. Skobelev'in sevenleri naaşın etrafında yas tutarak saatlerce beklemişlerdir. Ayrıca ülkenin tüm bölgelerinden gelen temsilciler Rusya'nın vatansever kahramanını onurlandırmak için merasim alanını doldurmuşlardır⁹³⁵.

Tabutun arkasından Kont A. V. Adlerberg, Kont E. T. Baranov ve merhumun akrabaları ile atıyla Knez V. A. Dolgorukov ve generaller ilerlemiştir. Onların arkalarından ise askerler, sivil rütbeliler ve Rus Kozak Atlılıları gitmişlerdir. Dusseaux Hoteli'nden Üç Aziz Kilisesi'ne kadar her yerde silahsız askerler Skobelev için saygı duruşunda bulunmuşlardır. Skobelev'in ölümünü duyarak derin üzüntü yaşayan halk alanı hınca hınç doldurduğu için cenaze ilerlemekte oldukça zorluk çekmiştir. Adeta tüm Moskova, Skobelev'in cenazesi karşısında başını eğmek ve ağlamak için bölgeye gelmişti. Halk sokakta, balkonlarda, camlarda, çatılarda ve evlerin merdivenlerinde bekliyordu. Kiliseye varıldığı zaman tabut altın işlemeli kadife kumaştan yapılmış böğürtlen renkli örtü ile sarılı katafalkın üzerine konulmuştur. Her tarafı aydınlatılmış büyük kilise, naaşı takip eden insanlar tarafından doldurulmuş; bu durum görkemli bir görüntü oluşturmuştur. Çiçeklerle kaplı olan tabutun kenarlarına defne yapraklarından oluşan çelenkler, ayak kısmına ise, '*Vatansever – kahraman*' yazısı bulunan büyük bir çelenk bırakılmıştır. Aynı yerde Skobelev'in nişanları da sergilenmiştir. Tabutun yanına yerleştirilen defne ağaçlarından yapılmış çelenklerde kara bantlarla altın yaldızlı yazılar yazılmıştır. Cenazenin ardında katafalkın basamaklarında merhumun iki yardımcısı düzeni korumakla görevliydi. Kırmızı kapıların önündeki tüm meydan at arabaları ve yağmura rağmen, akşamleyin bile gelmeye devam eden halk ile doluydu. Halk Skobelev'in naaşını görmek ve huzurunda başını eğerek üzüntüsünü göstermek istiyordu. Bu isteklerin arkası kesilmeyince yetkililer kilisenin gece boyunca açık bırakılmasına ve isteyen herkesin naaşın yanına girmesine müsaade etmişlerdir⁹³⁶. Moskova'da hiçbir yerden müzik sesi gelmiyordu. O gün Moskova'daki tüm dükkânlar kapatılmış; tiyatro ve eğlence yerleri hizmet vermemiştir⁹³⁷. Şair Yakov Polonskiy, bu durumu şu sözlerle izah etmektedir: "*Halk neden bu kadar kalabalık! Neyi sessizce bekliyorlar? Bu üzüntü neden, niye herkes*

---

⁹³⁴ Kodi ve Matrosova, s. 62.

⁹³⁵ Novikova, s. 388.

⁹³⁶ Kodi ve Matrosova, s. 63.

⁹³⁷ Olhovskiy, s. 66.

şaşkın? Kale düşmemişti; savaş kaybedilmemişti. Sadece Skobelev vefat etmişti. Ancak Skobelev, onlarca kaleden daha korkunç güçtü ve bu güç artık yoktu...⁹³⁸”.

Mihail Dimitrievič Skobelev’in cenazesinin Üç Aziz Kilisesi’ne götürüleceğini öğrenen on binlerce kişi, Cumartesi akşamından kilisenin olduğu yere gelmiştir. Buraya gelen insanların arasında üstü başı perişan işçiler ve en üst seviyeli aristokrat insanlar bulunmaktaydı. Bölgeye kır çiçeklerinden oluşturdukları çelenklerle gelen Moskova köylülerinin yanı sıra Petersburg’dan bürokratlar da gelmiştir. Farklı kurum ve şahıslardan gelen buketler ve çelenkler kilisedeki tabutun önündeki kısmı tamamen kaplamıştır. Bu çelenklerden özellikle iki tanesi oldukça büyüktü. Bu çelenklerin birinde; *“Meşhur Rus vatansever ve askeri M. D. Skobelev’e – Pronskiy Vilayeti’nden”*, diğesinde ise; *“Komutan Suvorov’a denk Kahraman Skobelev’e – Genelkurmay Akademisi”* yazılmaktaydı. Diğer çelenklerden bazıları ise şu kurumlar tarafından gönderilmişti: Moskova Parlamentosu, Moskova Din Adamları Birliği, 4. Kolordu, 16. Piyade Bölüğü, Voronej Vilayeti, Minsk Şehri, Ohotniy Ryad Tüccarları, Ekaterinoslavskiy Alayı ve Moskova Meşçanskaya Belediyesi, *‘Moskovskiy Vedomosti’* ve *‘Novoe Vremya’* Gazeteleri, Kızıl Haç Topluluğu ve İngiliz Kulübü⁹³⁹. Ayrıca Skobelev’in daha önce görev yapmış olduğu Kavalergardskiy ve Grodnenskiy Alayları, Trans-Hazar demir yolunda görevde olan bazı kişiler, birçok kurum ve yabancı şahıslar da çelenk göndermiştir⁹⁴⁰.

27 Haziran Pazar günü, iki cenaze töreni yapılmıştır. İlki gündüz saat 13.00’te diğeri ise akşam 20.00’de düzenlenmiştir. Diğer üst seviye şahısların dışında, törene katılanlar arasında ismini zikretmemiz gerekenler arasında Moskova Genel Valisi, Savunma Bakanı İ. S. Vannovskiy ve bazı milletvekilleri bulunuyordu. Ayrıca, M. G. Çernyaev ve Dohturov adlı generaller, Profesör Mendeleev ile Fransız Konsolos De La Grenet da vardı⁹⁴¹.

---

⁹³⁸ Stanislav Anfimov, “Pamyatnik «Belomu Generalu»”, *Utro*, 2003, s. 61.

⁹³⁹ Kodi ve Matrosova, s. 64.

⁹⁴⁰ Masalskiy, s. 878.

⁹⁴¹ Kodi ve Matrosova, s. 64.

28 Haziran'ın erken saatlerinde Sadovaya ve Myasnitskaya caddelerinden, Kızıl Kapılar'dan tren garlarına kadar, Üç Aziz Kilisesi'nin dört bir yanında halk toplanmaya başlamıştır. Civardaki çatı, pencere ve balkonlar merasimi izlemek isteyen halk tarafından doldurulmuştur. Ayrıca merasimi iyi gören bazı noktalar satılmaya bile başlanmıştır. Sabah 10.00'da cenaze için çanlar çalmış; daha sonra kilise etrafında bulunan halk şapkalarını çıkarmaya başlamıştır. Bu esnada *'Mihail'in ruhu şad olsun'* diyen en az 100.000 kişi alanda yerini almıştır. Dînî töreni Piskopos Amvrosiy ve birkaç piskopos düzenlemiştir. Öğlen saatlerinde Nikolaevskiy garından kurye treni ile Majesteleri Aleksey Aleksandroviç ve Nikolay Nikolaeviç merasime katılmak için bölgeye gelmişlerdir. Dînî merasim saat 12.00'de başlamıştır. Yukarıda belirttiğimiz gibi bu merasim Piskopos Amvrosiy, Zlatoustov Manastırı'nın Arhimandriti Afanasiy ve Visokopetrovskiy Manastırı'nın Başpiskoposu Grigoriy ile beraberindeki 10 rahip ve keşiş tarafından dînî koro eşliğinde düzenlenmiştir⁹⁴². Novikova eserinde bu tören hakkında şunları belirtmiştir: *"Tören 3 saat sürmüştür. Bütün bu süre boyunca herkes derin bir üzüntüyle ayakta beklemiş ve hiç kimseden ses çıkmamıştır. Bazılarının ağzından çıkan tek şey, dua sözcükleriyken bazılarında ise hıçkırık ve ağlama sesi gelmiştir. Başpiskopos törenin kapanışında etkili bir cenaze konuşması yapmıştır. Üzgün olduğu her hâlden belliydi. Sesi titremiştii ve gözleri yaşarmıştı. Rusya'nın gururu, şanı, umudu cenaze sehvasında uzanıyordu. Tabut Ryazan yakınlarındaki aile mezarlığına ulaştırılmak üzere sokaklarda taşınmıştı. Kilisedeki kalabalık, onlara çiçekler atmıştı⁹⁴³".*

Masalskiy, eserinde A. İ. Kuprin'in Skobelev için Moskova'da yapılan cenaze merasimi hakkında söylediklerini şu şekilde aktarmıştır: *"Gerçekten tasvir edilemez. Sabahtan beri bütün Moskova ayaktaydı. Evlerde sadece üç yaşındaki çocuklar ve yaşlılar kalmıştı. Ne şarkıcılar ne de çanlar ağlama seslerinden duyulmuyordu. Herkes ağlıyordu: subaylar, askerler, yaşlılar ve çocuklar, öğrenciler, erkekler, kızlar, kasaplar, seyyar satıcılar, arabacılar, işçiler ve efendiler. Ak Paşa'yı bütün Moskova defnetmişti! Moskova!⁹⁴⁴".*

---

⁹⁴² Kodi ve Matrosova, s. 65.

⁹⁴³ Novikova, s. 390.

⁹⁴⁴ Masalskiy, s. 880.

Novikova, Skobelev'in dedesinin de bu kilisede yattığını ve bu yüzden merasimin burada yapılmasının Skobelev için büyük bir onur olduğunu söylemiştir. Merasimden bir gün önce, gece şiddetli yağmur yağdığını; ancak sabah yapılacak törende bulunmak isteyen binlerce halkın yağmuru umursamadan yola çıktığını aktarmıştır. Yağmurun ertesi gün tören esnasında da devam ettiğini belirten Novikova, buna rağmen halkın komutana vefa borcunu ödemek için yağmurun altında ayakta uzunca bir süre beklediğini söylemiştir. Novikova sözlerine şu şekilde devam etmiştir: *“Moskova'nın tüm yöneticileri oradaydı. Tabutun üzerine defne taşları ve büyük buketler konulmuştu. Ayrıca Skobelev'in naaşının yanında cesaretinin şahidi olan kılıcı ve 29 nişanı vardı. Köylüler, zafer yolunda kendileri ve devletleri için her şeyi yapmış olan liderleri Skobelev'e tarlalarından basit çiçekler getirmişlerdi. Makamları bakımından en yüksekte olan resmî görevliler ile fakir halk ortak bir acı ile tabut sehpasının önünde birleşmişler ve beraber ayakta duruyorlardı. Ortalık muazzam derecede kalabalıktı ve neredeyse kadınlarınkı gibi bir feryat sesi ile yankılanıyordu⁹⁴⁵”*. Dañenko, nişanlarla donatılmış ve Napolyon'a karşı hizmette bulunmuş yaşlı bir askerin diz çökerek Skobelev'in alnından öptüğünü, nişanını naaşın göğsüne taktığını belirtmiştir. Zayıf ve perişan görünümlü bir gazinin ise gözlerini açarak; *“Tanrı, Rusya'ya kızgın. Eskiden Mısır'ı cezalandırdığı gibi Rusya'yı fazlasıyla cezalandırdı. Skobelev öldü mü? Bu imkânsız. Buna müsaade etmemeliydi.”* dediğini eklemiştir⁹⁴⁶. Yine Novikova, *“Halk acı karşısında ne yapacağını ve ne söyleyeceğini bilmiyordu. Kilise gece yarısı olmasına rağmen yine doluydu. İnsanlar evlerine gitmiyordu. Birisi gittiğinde yeri, hemen kahramana son kez bakmaya hevesli bir başkası ile dolduruluyordu”* demiştir⁹⁴⁷.

Moskova'da yapılan merasimlerin ardından ateşlenen top ve silah seslerinin yankıları arasında tabut tren vagonuna yerleştirilmiştir. Skobelev'in cenazesinin trenle aile mezarlığına götürüleceğini duyan halk bu sefer tren istasyonlarına doluşmaya başlamıştır⁹⁴⁸. Köylüler tarladaki, fabrika işçileri ise fabrikadaki işlerini bırakmış; rayların kenarlarında oturmuş hâlde güneşe aldırmandan beklemişlerdir. Tren yoğun

---

⁹⁴⁵ Novikova, s. 389.

⁹⁴⁶ Dañenko, *Skobelev Liçne Vospominaniya i Vpeçatleniya*, I, s. 29.

⁹⁴⁷ Novikova, s. 389.

⁹⁴⁸ Ditmar, s. 29.

ilgiden ve kalabalıktan dolayı her istasyonda durmak zorunda kalmıştır⁹⁴⁹. Tren Ranenburg'a yaklaştığı vakit Spasskoe köylüleri Skobelev'in naaşını teslim almak için hazırlanmışlardır⁹⁵⁰. Köylüler Skobelev'in anne ve babasının tabutlarının taşındığı köprüden Skobelev'in tabutunu da taşımışlar ve ona karşı son görevlerini yerine getirmişlerdir⁹⁵¹. 30 Haziran 1882 tarihinde Spasskoe Köyü'nde anne ve babasının mezarının bulunduğu yerde defin işlemi yapılmış ve Skobelev buraya gömülmüştür⁹⁵². Mezarın üzerine ise V. V. Vereşagin'in Skobelev'in son seferi için yaptığı savaş simgesi asılmıştır⁹⁵³.

Kodi ve Matrasov, M. D. Skobelev'in ölümünün Rus toplumunda o kadar büyük bir teessüre sebep olduğunu ve bu üzüntüden dolayı ölen kahraman için dînî merasim düzenlemeyen şehir ya da köyün kalmadığını söylemişlerdir. Ancak bütün Rus ülkesinin ortak üzüntüsüne Avrupa'nın gereken hassasiyeti göstermediğini eklemiştir. Ayrıca, Petersburg'da kısa bir zaman önce gerçekleştirilen askerî şurada daha önceden kaldırılmış olan Rus ordularının başkomutanlığı rütbesinin ölümüne dört gün kala Skobelev'e verilmesinin ise bu derin üzüntüyü arttırdığını da belirtmişlerdir⁹⁵⁴.

Novikova'ya göre; Skobelev'e düzenlenen cenaze merasimi daha önce bu yaşta ölen hiçbir Rus gencine yapılmamış ve Skobelev farklı bir şekilde onurlandırılmıştır. Ancak bu durum hiçbir zaman onun istediği bir şey olmamıştır. Göktepe kuşatmasında General Petruseviç öldüğü zaman askerlerden birisi, Petruseviç'in gösterilecek tüm hassasiyetle ayrı bir şekilde gömülmesi gerektiğini söylemiştir. Skobelev bu durum karşısında görüşünü şu şekilde belirtmiştir: *“Eğer ben ölürsem, hiçbir ayrıcalık olmaksızın beni erlerle ortak mezara gömün. Savaş meydanındaki askerlerle gömülmek büyük bir*

---

⁹⁴⁹ Masalskiy, s. 881.

⁹⁵⁰ Bıkov, s. 40.

⁹⁵¹ Şolohov, https://www.e-reading.club/bookreader.php/66537/Sholohov__Zagadka_smerti_generala_Skobeleva.html. (02.07.2017).

⁹⁵² Olhovskiy, s. 66.

⁹⁵³ Masalskiy, s. 881.

⁹⁵⁴ Kodi ve Matrosova, s. 65.

onurdur". Novikova, bu görüşe sahip olan Skobelev'in bu büyük onurdan mahrum bırakıldığını düşünmektedir⁹⁵⁵.

3.3. Skobelev Adının Rus Devleti ve Diğer Devletler Üzerinde Bıraktığı Etki

Skobelev'in 39 yıl kadar kısa bir süre yaşamasına rağmen Rus tarihine damgasını vurduğunu söylemeliyiz. O, kısa hayatında gerçekleştirdiği faaliyetlerden dolayı büyük bir ilgi görmüş; bu ilgi sadece Ruslar tarafından değil aynı zamanda Slav ulusları tarafından da gösterilmiştir. Henüz ölmeden Skobelev, bu iltifatların pek çoğuna mazhar olmuştur. Ancak ölümünün ardından kendisine gösterilen ilgi bir hayli artmıştır. Rus tarihine bakıldığında Skobelev'e gösterilen ilgi ve alakanın tarihte çok az kişiye nasip olduğu görülecektir. Haliyle halkın çok az kişiye gösterdiği sevgi ve takdiri Skobelev'e göstermelerinin sebeplerini incelemek yerinde olacaktır.

3.3.1. Skobelev'in Slav Halkları ve Rus Devleti Nazarındaki İtibarı

Skobelev'in ölüm hadisesi halkta çok ciddi bir üzüntüye sebebiyet vermiş; neredeyse Skobelev için merasim düzenlemeyen şehir kalmamıştır. Halkın Skobelev'i sevmesi ve ona saygı göstermesinin en temel sebebi, Rus halkının inandığı değerleri Skobelev'in savunuyor olmasıydı. Aksakov, 'Rus' adlı gazetede 26 Haziran ve 2 Temmuz 1882 tarihlerinde yayınladığı yazılarında halkın Skobelev'i sevmesinin nedenlerini şu şekilde izah etmektedir: *"Rus halkı Skobelev'in ordu çıkarlarını halkın çıkarlarından; askeri görevlerini ise devlet görevinden ayırmadığını görüyordu. O çok zeki birisiydi. Onun yüreği, ruhu ve zekâsı tamamen büyük Rusya'nın çıkarları için vardı. Evet, o halktan biriydi. O, Rusların güçlü tarihinin çocuğuydu. Piskopos Amvrosiy'in dediği gibi onda halkın nabzı atıyordu. Bu yüzden o Rusya'nın geleceğinin tüm gücü ve güvencesidir. Rus halkçılığı, yükselişin ve gelişimin onun sayesinde olacağını anlıyordu ve daha da doğrusu hissediyordu. Skobelev işin önemini her zaman sevgi ile birleştiriyordu. Bu yüzden onun gibi savaşta çelikleşmiş, onur ve şöhretin tüm şanını yaşayan bir önder, Aya Sofya'nın sekiz aylık ablukası ardından Rus askerlerinin İstanbul'dan geri çekilmesi üzerine bir çocuk gibi ağlamış, ağlayabilmişti! Bu kutsal gözyaşları, halkın gözyaşları olmuştu. Onun içinde halkın yüreğinin atışları vardı! Skobelev'in çekiciliğinin gerçek sırrı, Rus*

---

⁹⁵⁵ Novikova, s. 391-392.

halkı için önemi ve Rus toprağının ona karşı sonsuz sevgisi işte tam bu noktada saklıydı!⁹⁵⁶”.

Skobelev’e karşı gösterilen bu ilgi, sadece halkın onu kahramanlaştırmasından ibaret değildir. Devlet erkânı ve askerî çevrede de Skobelev ismi her daim büyük saygı uyandırmış; ölümünden sonra bile ismine gösterilen saygıda, ona karşı olan şükran duygularında azalma görülmemiştir. Bu yüzden devlet erkânı ve askerî çevrenin ona karşı bakışı hakkında, hayatında birçok detay mevcuttur. Şöyle ki Skobelev’in II. Aleksandr ile ilişkilerinin çok iyi olduğu ve çarın güvenini kazandığı bilinmektedir. II. Aleksandr tarafından 93 Harbi’nde görevlendirilmesi ve oldukça önemli olan Ahal Teke Seferi’ne general olarak atanması da bunun en önemli kanıtlarındandır. Skobelev’in hayatının son yıllarında çar olan III. Aleksandr’ın Skobelev’e karşı ön yargıları ve çekinceleri olmasına rağmen yine de ona saygı ile yaklaştığını söylemeliyiz. III. Aleksandr’ın, Skobelev öldüğü zaman kız kardeşi Prenses Beloselskaya-Belozerskaya’ya telgraf göndererek: *“Abinizin ani ölümü beni sarstı ve çok üzdü. Rus ordusu için bu kaybı doldurmak zordur, gerçek şudur ki herkes yastadır. Bu kadar sadık ve faydalı adamların kaybı üzücü, çok üzücüdür⁹⁵⁷”* demesi, Rus Devleti’nin en tepesinde bulunan şahsın Skobelev’e karşı tutumunu göstermektedir.

Bu kısımda General Anuçin ve Aksakov’un Skobelev’in ölümünün ardından söylediklerini paylaşmak halkın Skobelev hakkındaki düşüncelerini de yansıtmak olacaktır. Çünkü statü her ne olursa olsun halkın tümü Skobelev için aynı duygu ve düşünceleri beslemektedir. Anuçin, *“Skobelev efsanesi Rus tarihinin serveti olacak ve Rus cesaretinin hayranları tarafından nesilden nesle aktarılacaktır. Zamanla tüm önemsiz, hayati şeyler geçecek, Rus mucize-bahadırı ise, mükemmel bir şeymiş gibi, efsane olarak yaşayacak. Tüm hayatı ile Skobelev, vatanseverliği, cesareti, onuru öğretmektedir. Bu büyük vatanseverin hayatı ve faaliyeti, tarihimizin önemli ve ünlü sayfasıdır. Bu yüzden Skobelev’in adı unutulmamalı ve unutulmayacaktır⁹⁵⁸”* derken; ‘Rus’ gazetesinde Skobelev’in ölümünün hemen ardından Aksakov, *“Skobelev vefat etti!*

---

⁹⁵⁶ İvan Sergeevič Aksakov, “Smert Skobeleva”, **Rus**, 26 İünya, 3 İyulya 1882, <http://bibra.ru/composition/smert-skobeleva/> (04.07.2017).

⁹⁵⁷ Masalskiy, s. 877-878.

⁹⁵⁸ Masalskiy, s. 902-903.

Halkın ümidi, en parlak yaşında, ölümümüzü planlayan tüm düşmanlarımıza karşı Rusya'nın geleceğinin cesur koruyucusu olacağı bir zamanda gitti. Onun tek adı, tüm ordulara bedeldi. Bütün Rusya, tüm Rus halkı ve Slav dünyası bu korkunç haberden yıkılacak, Slavların düşmanları ise sevinecektir! Rus topraklarında artık bir yetenek yaşayamıyor. Çok yazık, çok. Skobelev hakkında hatıralar yaşasın. Senin yüzün, Rus halkının yüzüdür. Halkın üzüntüsü artmıştı. Ancak Skobelev'e duyulan sevgi ve saygı halkın gücünü arttıracak ve halkı ayakta tutacaktır⁹⁵⁹” diyerek Skobelev'e duyulan ilginin ve ona gösterilen saygının ne kadar büyük olduğunu göstermişlerdir.

Skobelev'in kişiliği ve karakteri hakkında birinci bölümümüzde ayrıntılı bilgiler verdiğimiz için bu kısımda bunlara yer vermeyerek Skobelev'e duyulan ilgi ve alakanın sebeplerinin neler olabileceğini ele alacağız. Bunları net bir şekilde ortaya koymak halk tarafından Skobelev'e gösterilen sevgiyi bir nebze olsun anlaşılabilir kılacaktır.

Bu sebeplerin birincisi ve en önemlisi olarak gösterilebilecek olan Skobelev'in askerlikte önemli görevler üstlendiği ve faal olduğu dönemin, Çarlık Rusya'nın Kırım Savaşı sonrası belirlediği siyasetin uygulamaya geçtiği döneme tekabül etmesidir. Çarlığın içinde bulunduğu kritik süreç dolayısıyla Skobelev'in kazandığı başarıların önemi kat be kat artmıştır. Skobelev'in, Rusların Türkistan stratejisine uygun hareket ederek kahraman olarak ortaya çıkması; Türkistan'daki işgallerde üstün başarı göstermesi ve 93 Harbi'ndeki faaliyeti onun nüfuzunu ve etkinliğini oldukça arttırmıştır. Skobelev'in asker kökenli bir ailenin ferdi olarak dünyaya gelmesi, onun askerî alanda ilerlemesini kolaylaştırmıştır. Dedesinin ve babasının general olması Rusya için önemli olan savaşlarda yer almaları, Skobelev soy ismine Rus halkı ve devletinin aşına olmasına sebep olmuştur. Dönemin şartları ve kendi arzusundan dolayı da askerî bir mesleği tercih etmesi ona basamakları hızla yükselebileceği bir alan açmıştır.

İkincisi, ikisinde general olarak görev aldığı dört seferin hangi devletlere hangi şartlar altında yapıldığı ve ne gibi sonuçlar doğurduğu ile ilgilidir. Rusların Kırım Savaşı ile Avrupa'da ilerleyişinin durdurulması ve İstanbul'u ele geçirme emellerinin suya düşürülmesi Rusların tamamıyla Türkistan'a yönelmesine neden olmuştur. Kırım Savaşı'nda Avrupa Devletleri'nin desteğini alarak bu savaştan yenilgiyle ayrılmasına

---

⁹⁵⁹ Aksakov, <http://bibra.ru/composition/smert-skobeleva/> (04.07.2017).

neden olan, sıcak denizlere inme politikasının karşısında duran ve yine ele geçirmek istedikleri İstanbul'un sahibi bir Türk devleti olan Osmanlı Devleti'di. Rusların devlet politikası hâline getirmiş olduğu siyasetlerin karşısında hep Türkleri gören halk özellikle Türklere karşı kazanılmış zaferlerden çok daha memnun kalmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti ve Avrupa Devletleri tarafından Avrupa'da durdurulmaları çarlığın sömürge devletleri karşısında durabilmesi için bir pazar arayışına başlamasına sebep olmuş; nihâyetinde de pazar için gerekli bölgenin güneyde bulunan Türkistan'ın olduğuna karar verilmiştir. Sonuç olarak devletin ayakta kalabilmesi için yöneldiği alan yine bir Türk sahası olmuştur. Skobelev'in devlet nezdinde tarihî hasım olarak görülen Türklere ve Türk dünyasına karşı verilen mücadelelerde başarılar kazanması, onun takdirle karşılanmasını sağlamıştır.

Üçüncüsü, görev yaptığı Türkistan'ın şartlarının hem iklim hem de ulaşım bakımından göreve elverişsiz; buradaki rakibin dağınık savaş tekniklerini kullanıyor olması ve Türkistan'da ilerlemenin Milyutin, Baryatinskiy ve Gorçakov gibi önemli devlet adamları tarafından Rus Devleti'nin bekâsı için son derece elzem görülmesinden dolayı Türkistan'da görev yapan asker ve generallere hem halk hem de devlet erkânı tarafından son derece önem verilmesidir. İşte bu sebeple Hive'de adından bahsettiren, Hokand'da ikinci general olarak çok ciddi işler yaparak Hokand'ı işgal eden Skobelev, daha önce sefer düzenlenmesine rağmen alınamayan Ahal Teke bölgesine düzenlenecek sefer için 1881 yılında general olarak görevlendirilmiştir. Umulduğundan daha az maliyetli ve daha kısa sürede bitirdiği Ahal Teke Seferi'nde göstermiş olduğu başarı, Rus Devleti ve halkı tarafından büyük bir sevinçle karşılanmış; bu halkın onu kahraman olarak görmesine neden olmuştur.

Dördüncüsü, Slav halklarının bağımsızlıklarına giden yolda hem asker olarak hem de siyaset ve fikir adamı olarak destek vermesi ve Slav birliğini oluşturmak için gösterdiği çabadır. Türkistan faaliyetlerini incelediğimiz için çalışmamızda pek fazla yer vermediğimiz 93 Harbi'nde, general rütbesiyle Balkanlara gönderilen Skobelev, Osmanlı Devleti'ne karşı üstün başarı göstermiş ve Plevne'yi ele geçirerek Osmanlı güçlerinin direncini kırmayı başarmıştır. Ayastefanos önlerine kadar gelerek İstanbul'u tehdit eden Rus ordusunun başında olması da halk tarafından sevilmesine sebep vermiştir. Balkanlar'da yaşayan Slav halkların Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsız olmaları

için insanüstü gayret göstermiş; bu hareketlerinden dolayı da Balkanlar'daki Slavların takdirini kazanmıştır. Ayrıca 93 Harbi'nin bitmesinden sonra imzalanan Berlin Antlaşması'yla Rusların ve Balkan uluslarının haklarının ellerinden alındığını düşünmüş ve katıldığı ortamlarda çok ateşli konuşmalar yapmıştır. Burada hem Osmanlı Devleti'ne karşı savaşıyor olması hem de Slavların haklarını savunuyor oluşu halk nezdinde itibarının artmasını sağlamıştır.

Beşincisi, askerlere karşı gösterdiği ilgiden dolayı ona güvenen ve daima ondan bahseden bir alt rütbeli gürûhun meydana gelmesi. Skobelev, donanımı, yetkinliği ve askerlere karşı adil tutumundan dolayı askerî çevrenin de sevgisini kazanmıştır. Skobelev'in en ince ayrıntıya bile önem vermesi, verilen işi çabuk kavraması ve eline aldığı her işi layıkıyla yapmaya çalışması ona duyulan güveni artırmıştır. Parlak zekâsı, mükemmel soğukkanlılığı ve ağırbaşlılığının yanı sıra sağduyulu tutumu Skobelev'in karakter özellikleri arasında olduğu için '*aranılan adam*' olmuş ve askerî çevrelerin onu saygıyla anmasına neden olmuştur⁹⁶⁰.

Skobelev'in işini severek yapması, emrinde bulunan askerlerle ilgilenmesini ve onlarla aralarında samimi bir bağ kurmasını kolaylaştırmıştır. Onun subay ve askerlere karşı gösterdiği yakınlık ve oluşturduğu samimi ortam kazandığı zaferlerin en önemli sırrıdır. Yapılacak işin ehemmiyetine bakmadan ister büyük sefer isterse de en ufak bir çatışma dahi olsa bile, subaylara ve askerlere moral motivasyon konuşmaları yapmıştır. Ayrıca harekâtın amaçlarını ve yöntemlerini anlatarak gruplara ne yapmaları gerektiğini açıklamıştır. Anlatılanları harfîyen uygulayan askerler yüzünden ordunun ilerleyişi her zaman düzen içerisinde olmuştur. İşte altlarına karşı her zaman sevgi besleyen ve onları önemseyen Skobelev bu tutumundan dolayı alt rütbeliler tarafından hem saygı hem de sevgi görmüş ve bu birliktelik, Rusların zaferini perçinleyen reçete olmuştur⁹⁶¹.

Askerliğin sadece savaş ile alakalı bilgileri bilmekten ibaret olmadığını gayet iyi bilen Skobelev, farklı bilimlere sahip olmayan subayların savaşmakta becerisiz olacaklarını, içinde hem siyasî hem ekonomi bilimleri barındıran askerî bilimin en zor bilim olduğunu ve askerler için yabancı olabilecek bilginin olmayacağını savunmuştur. Bu amaçla

---

⁹⁶⁰ Çantsev, s. 91.

⁹⁶¹ Kodi ve Matrosova, s. 66.

askerlerin cesaretini, verilen işlere karşı sadakatlerini, zekâlarını, özverilerini ve disiplinlerini geliştirmeye çalışmıştır. Skobelev'e göre, insanların her şeyde emir ve talimatları beklemeleri en kötü olaydır. Askerlerin düşünmek, anlamak ve en uygun anda inisiyatif üstlenerek uygun kararı verebilmek yükümlülüğüdür. Muharebede zekâ, her zaman durumu kurtarmakta ve zaferi kutlayan düşmanın elinden bile zaferi alabilmektedir. Bunun komutanların verdiği savaş direktiflerinin yerine getirilmemesi anlamına gelmediğini düşünen Skobelev, ancak her çatışmada iznin beklenmeyeceğini, gerekli görevin gönderilmesi veya alınması için vaktin olmayacağı durumlar da gerekenin yapılmasını yani inisiyatif kullanılmasını savunmaktadır⁹⁶². Ayrıca Skobelev'in savaş esnasında boş yere kendisinin ve askerlerinin canını tehlikeye atmaması; her zaman makul ve mantıklı çözümlerde bulunması ve sorumluluk üstlenmesi ona karşı askerlerinin güvenini iyice arttırmıştır⁹⁶³. Skobelev, genel olarak sorumluluğu kendi üzerine almasının yanı sıra yukarıda zikrettiğimiz amaç doğrultusunda emrinde bulunan askerler ile tek tek ilgilenerken onlara da bireysel sorumluluklar yüklemiştir. O, onların kendilerine güvenmelerini sağlayarak tüm askerlerden faydalanma yoluna gitmiştir.

Skobelev'in askerleriyle arasındaki diyalogu göstermesi bakımından Aksakov'un şu sözleri dikkate değer: “... *Askerler, Skobelev'in komutanlığı altında ne kadar uzun süre kalırsa ona karşı bağlılıkları büyük bir tutkuyla artıyordu. Bu tutku bir tek cesaret, hırs ve kahramanlıkla anlatılabilir miydi? Skobelev gibi cesur adamlar orduda her zaman olmuştur. Ancak onlar Skobelev kadar sempatik ve şöhret olamamıştır. Bu şöhret ve sempatiklik sadece askerî yetenek ve sanat ile anlatılabilir miydi? Ordu tarafından sevilen ve saygı gören yetenekli önderlerimiz de vardı. Skobelev de her generalin liyakatini saygıyla anıyordu. Ancak onlar, Skobelev'in sahip olduğu hâkimiyete ve çatışma öncesinde ve tehlike anında askerlerin ruhunu okşama, askerleri savaşa hazırlama yeteneğine sahip olmadığını kayıtsız şartsız kabul ediyorlardı... Skobelev'e bu hâkimiyeti Tanrı vermişti. Onda olan bu Tanrı'nın lütfuna herkes hayrandı*⁹⁶⁴”.

---

⁹⁶² Andrey Şolohov, “M. D. Skobelev o Voyne i Vozrojdennii Natsionalnogo Samosoznaniya Russkogo Naroda (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya Rossiyskogo Voenaçalnika)”, *Vestnik VYEGU*, No: 1 (63), 2013, s. 200.

⁹⁶³ Ryabçenko, s. 50.

⁹⁶⁴ Aksakov, <http://bibra.ru/composition/smert-skobeleva/> (04.07.2017).

Skobelev'in ordu içerisinde tesis etmiş olduğu bu samimi ortam sayesinde pek çok başarı kazanılmıştır. Kazanılan zaferlerden ve Skobelev'in göstermiş olduğu başarılarından dolayı askerleri onu kahraman olarak görmeye başlamışlardır. Ayrıca Skobelev'in karakteristik özelliklerini, stratejik ve siyasî görüşlerini çok iyi analiz eden İngiliz yazar Marvin'in Skobelev ile görüşmesinden sonra belirtmiş olduğu şu cümleler askerler gibi düşündüğünün en iyi göstergesidir. *“Beni bu kadar etkileyen bir insana hayatım boyunca rastlamamıştım. Carlyle onu görmüş olsa idi kesinlikle gençleşirdi. Çünkü o tarih araştırmalarının kahramanına rastlamış olurdu⁹⁶⁵”*.

Skobelev'in askerî çevrede bıraktığı etkinin ölümünden sonra da devam ettiğini göstermesi açısından aşağıda vereceğimiz örnek son derece önem arz etmektedir. Skobelev'in ölümünden on yıllar sonra gerçekleşen I. Dünya Savaşı'nda Rus ordusunun başarısız birkaç çatışmasından sonra Skobelev adının orduya ilham verebileceği düşünülmüş ve Askerî Eğitim Kurumları Baş Müdürü İ. V. Kaznaçeev'in emriyle *'İkinci General Mihail Dimitrieviç Skobelev'in Biyografik Eseri'* adıyla bir broşür yayınlanmıştır. İşte ordudaki askerler, Skobelev'i anlatan bu eseri okuyarak eğitilmişlerdir. Çünkü sadece askerler değil, komutanlar ve Skobelev'i tanıyan askerler ile alt rütbeliler Skobelev'in uyarılarının dikkate alındığı takdirde savaşın farklı bir yönde gelişeceğine inanmışlardır⁹⁶⁶.

Onu büyük kılan altıncı sebep, Skobelev'in sadece asker olarak kalmayarak siyasî söylemlerde bulunmasıdır. Skobelev'in savaş sahasında yapmış olduğu başarılar muhakkak ki onun herkes tarafından tanınmasına ve saygı duyulmasına sebebiyet vermiştir. Ancak ölümünden sonra Skobelev'i halk nezdinde özellikle de Slav unsurlar arasında yaşatan onun siyasî Panslavist söylemleridir. Çünkü savaşın bırakacağı etki ile bir siyasî söylemin bırakacağı etki mukayese edildiği zaman etkili bir konuşmanın çok daha derin izler bırakacağı aşikârdır. Bu sebeple Skobelev öldükten sonra onun Panslavizm hususunda yapmış olduğu konuşmalar ve Almanların etkisiyle gerçekleşecek olan büyük bir savaştan bahsetmiş olması onun ölümünden sonra bile takdirle karşılanmasına sebebiyet vermiştir. Tiflis'te 1908 yılında *'Kafkaskaya Armiya'* (*Kafkas Ordusu*) gazetesinde yayınlanmaya başlanan *'Skobelevskie Sborniki'* (*Skobelev*

---

⁹⁶⁵ Kodi ve Matrosova, s. 68.

⁹⁶⁶ Masalskiy, s. 890.

Külliyatları) adlı derlemelerde Skobelev'in önsezilerinin kuvvetli olduğu vurgulanmıştır. 1914 yılında patlak veren I. Dünya Savaşı'ndan dolayı aynı gazete şu sözlere yer vermiştir: “*Kanlı savaş başladığında Skobelev'in adı tekrar canlanmıştır... O, bu savaşın havarisi ve peygamberiydi. Siyaset ve savaş hakkındaki çalışmaları 35 yıllık tarihe sahip; ancak sanki Skobelev her şeyi dün yazmış ve söylemiş gibi. Çünkü her şey o kadar taze ve olaylar o kadar doğru ki*⁹⁶⁷”. Bu konuda vereceğimiz bir başka örnek ise I. Dünya Savaşı esnasında E. V. Guşçık'in söylediği sözlerdir: “*İşte biz şu an ... lanet olsun bu savaşa. O, yirmi beş yıl önce bu savaşı öngörmüştü. Bizim tek ve ana düşmanımızın Almanlar olduğunu söylemişti ve düşmanın başını ezmek için en iyi zamanın bu olduğunu, ileride geç olacağını söylemişti. Fikirlerini saklamadan, açık açık söylüyordu. Eskiden de örneğin, Fransızların önünde fikirlerini dile getirdiğini söylüyorlar. Bu gerçek midir? Demek ki gerçek ... O, zamanında emrinde olan askerleri ile her şeyi yapabiliyordu*⁹⁶⁸”.

Yedincisi ise, Skobelev'in yazar, gazeteci ve ressam olan şahıslarla tanışarak uzunca bir süre onlarla bir arada bulunmasıdır. Bu aslında çok önemlidir. Çünkü MacGahan, Marvin, Vereşagin vb. kişilerle tanışması ve bu kişilere seferlerde Skobelev'in yanında olarak onunla sohbet etme veya röportaj yapma imkânı vermiştir. Skobelev'in bu tarz konuşmalarının gazetelerde röportaj olarak veya anı olarak yayınlanması onu, tüm dünyanın tanınmasına neden olmuştur.

3.3.2. Yabancı Basında Skobelev

Aksakov'un “*Sadece Ruslar değil, yabancılar da Skobelev'in adını, gücünün ve yeteneklerinin sadece yarısını bile kullanamamasına rağmen dünyanın askerî dehalarının yanına koyuyorlardı*⁹⁶⁹”. söylemine dayanarak, Avrupa ülkelerinin Skobelev'e karşı beslediği düşünceleri de anlatmamız gerekmektedir. Amerika'nın Rusya'da askerî ataşesi olan Teğmen Grin'in Skobelev hakkında söylediği şu sözler son derece manidardır: “*Şu anda yaşayan generallerden hiç kimse, Grant'ın dışında, Skobelev kadar askerlerine hücum emri vermemiştir. Skobelev, giriştiği tüm mücadelelerden zafer ile ayrılmayı başarmıştır. Sadece bir kez başarılı bir hücum*

---

⁹⁶⁷ Masalskiy, s. 889.

⁹⁶⁸ Masalskiy, s. 890.

⁹⁶⁹ Aksakov, <http://bibra.ru/composition/smert-skobeleva/> (04.07.2017).

yapmasına rağmen düşmanın sayısının büyüklüğünden dolayı geri çekilmek zorunda kalmıştır. Askerî dehası o kadar büyüktü ki, 30 sene daha yaşasaydı, doğuda yaşanan sorunlardan dolayı ortaya çıkacak olan büyük bir savaşta Rusya adına başkomutan olarak katılabilirdi. Bu savaşta göstereceği üstün başarılarından dolayı da yüzyılın en büyük komutanları; Napolyon, Wellington, Grant ve Moltke ile aynı sırada bulunacağından şüphem yoktur. Skobelev, askerlik yaptığı 19 sene boyunca 70'ten fazla çatışmaya girmiştir. Bu çok büyük bir rakamdır. Bu rakama ulaşan başka kimse olmamıştır⁹⁷⁰”.

Skobelev'in ölümünden sonra Grin'in ifadelerine benzer konuşmalar gazetelerdeki yerlerini almıştır. Avrupa Devletleri Skobelev'in ölümünü duyururken onun hakkındaki düşüncelerini de bu vesileyle aktarmışlardır. Fransız gazeteler, Skobelev'in ani ölümü ile ilgili baş sağlığı dilemiş ve savaşlardaki kahramanlıklarını, son Paris ziyaretini, tüm Avrupa'yı heyecanlandıran konuşmalarını okuyuculara hatırlatmıştır. Ayrıca tüm gazeteler, Skobelev'in ölümünün Rusya'nın dış politikasını etkileyeceği konusunda birleşmişlerdir⁹⁷¹. Bu çok önemli bir olaydır. Nitekim Fransa gibi bir ülkede o dönem yayınlanan tüm gazetelerin Skobelev'in konuşmalarına yer vermesi ve Rus Devleti'nin siyasetinde bir değişikliğe gidileceğini iddia etmeleri onun gücünü bize göstermektedir. Onun vefat ilanını yayınlayan 'La Republique Française' şu sözleri aktarmaktadır: “Çağdaş toplumumuz, kahramanlardan birinin ölümünü sessiz karşılayacak kadar zengin değildir”. Gazete ayrıca Skobelev'in hayatını anlatmış; Moskova'da ölen kişinin Rus milliyetçiliğinin en etkili adamı ve umudu olduğunu da dile getirmiş ve ani ölümünün, Rusya'nın derin üzüntüsü olacağını belirtmiştir. 'Temps' gazetesi ise; “Plevne, Balkanlar ve Şıpka savunması sırasında kazanılan başarı kısmen de olsa General Skobelev'in cesaretine ve Rus askerlerinin ona sınırsız inancına bağlıdır” demiştir⁹⁷².

İngiltere'de yayınlanan 'Times' gazetesi ise Skobelev hakkında aşağıda yer alan notları yayınlamıştır: “Özünde olan aşırı cesaret, öz güven, fedakârlık, cesareti uyandırma yeteneği ve emrindekilere verdiği güven, kahramanın özellikleri arasındadır”.

---

⁹⁷⁰ Filippov, s. 96.

⁹⁷¹ Kodi ve Matrosova, s. 76.

⁹⁷² Kodi ve Matrosova, s. 76.

'Standard' gazetesine göre, Skobelev'in ölümüyle Rusya telafi edilemeyecek bir kayıp yaşamıştır. 'Pall Mall Gazette' ise Skobelev hakkında özel anılara yer vermiştir. Bu yazıda şunlar yer almaktadır: "*General Skobelev'in hayatının son bulduğuna inanmak güçtür. O, Rusya'da daha önce bilinmeyen bir şeydir. O halkın idolüdür. Slavları kurtarma fikri, Büyük Petro ve II. Katerina'nın siyasî vasiyetleri ile örtüşmüyordu. Rusya'da o 'Moskovalı' ilan edilmişti ve bunun için gerçekten sebepler vardı. Skobelev'e göre, ormanlarla kaplı kırsal ve ovalarda yaşayan, toplumsal hayatı çarlığın etkisinde gelişmeyen Slavlar, diğer Slavlar ile aynı seviyede tutulmalıdır. Onların tarihî gelişimi, Moskova Slavlarının gelişiminden farklıydı. Skobelev, formal olmayan, farklı eklemelere yatkın ama aynı zamanda sağlam, kardeşlik sevgisi ve kabile bağlarına dayalı federasyonun kurulmasını hayal etmiştir*⁹⁷³".

Alman gazetelerinin tonu, Fransız ve İngiliz gazetelerindekinden farklı olmuştur. Almanlar, nefret ettikleri Rus generalin ölümüyle hissettikleri sevinci saklamamışlardır. Alman gazetelerinde Rusya'yı derinden yaralayan bu olay hakkında çok kaba sözlere rastlamak mümkündür. Örneğin, 'National-Zeitung' gazetesi: "*Skobelev, Almanya'nın aşırı sert düşmanı olarak kendini göstermiştir. Bu yüzden, hissedemeyeceğimiz sempati hislerini tabutun yanında ifade etmemiz güçtür*" demiştir. Ancak bazı Alman gazeteleri bile, Rusya ve Skobelev'e karşı olan düşmanlarına rağmen Skobelev'in büyük yetenekleri ve kahramanlıklarını dile getirmişlerdir. Örneğin, Berlin gazetesi 'Tagblatt', "*General Skobelev sağ olduğunda, Almanlara karşı nefretini tüm içtenliği ile ifade etmiştir, biz de ona karşılık vermek zorundaydık. Ancak şimdi, Skobelev öldüğünde, düşmanlık ve nefret dinmelidir. Rusya en yetenekli ve parlak generalini kaybetmiştir. O, diğer Rus komutanların sahip olmadığı cesaret ve taktik yeteneklerinin karışımına sahipti*" diye belirtmiştir. Yine 'Kreizeitung' gazetesi Panslavizm'e dikkat çekerek benzer fikirler aktarmıştır: "*Panslavizm, Skobelev şahsiyetinde her zaman hazır olan silahını kaybetmiştir; ancak bununla birlikte, Panslavizm'in sahneden ineceğini düşünmek en azından, yeni bir Skobelev ortaya çıkana kadar yanlıştır. Skobelev'in konuşmaları, bu durumu iyi açıklar. Çünkü Panslavizm Skobelev olmadan da yaşayacaktır ve ölümüyle niteliklerini kaybetmeyecektir*". 'Kölnische Zeitung' gazetesi ise haftalık raporunda, Skobelev'in ölümü ile ilgili çok sert ve dost olmayan fikirler aktarmış; ancak aynı gazete

---

⁹⁷³ Kodi ve Matrosova, s. 76-77.

diğer sayfalarında Skobelev'in çekici niteliklerini tasvir eden Paris mektuplarını yayınlamıştır⁹⁷⁴.

Fransa gazetelerinin, özellikle hayatının son yıllarında pek çok kez Paris'i ziyaret eden Skobelev hakkında yazdıklarının anlaşılabilir tarafı vardır. Çünkü Skobelev ve Fransa'nın görüşleri birbirine yakındır. Skobelev'in ölümü Fransa açısından bir müttefik devletin kaybı niteliğinde olarak değerlendirilebilir. Bu sebeple Skobelev için iyi temennilerde bulunan yazılar gazeteleri süslemiştir. İngiltere gazetelerinin de Skobelev hakkında yazdıkları son derece önemlidir. Son dönem konuşmalarını Almanya aleyhine yapmış olan Skobelev hakkında Alman gazeteleri tarafından yazılan yazıların içeriği çok daha elzemdir. Hükümet tarafından düşman olarak belirtilen biri hakkında gazetelerin pek çoğunun çok iyi şeyler yazması ve Rusların en büyük silahlarını kaybettiklerini belirtmesi Skobelev'in ne kadar önemli bir şahsiyet olduğunu da gözler önüne sermektedir.

Balkanlarda ise Skobelev'in genç yaşta ve şöhretin doruğunda ölümü tüm halkı yasa boğmuştur. Tüm basın organları bu olaya cevaben halk kahramanını anlatan yazılar yazmışlardır. Slav ülkeler basın aracılığıyla başsağlığı yayınlamışlardır. Bulgaristan gazetelerinde, *"Onun şahsiyetinde her şeyimizi kaybettik... Bulgaristan tek oğlunu kaybetmiş bir anne gibi ağlamaktadır"* gibi manşetler atılmıştır⁹⁷⁵. Hırvat 'Sloboda' gazetesinde yayınlanan yazı ise Balkan uluslarının da Skobelev'in ölümünü derin bir üzüntü ile karşıladıklarının en iyi göstergesidir. Gazetede General Skobelev'in hayatta olmadığı haberinin tüm dünyada bir gök gürültüsü etkisi bıraktığı, bu kadar kısa bir sürede ve ölümcül bir hastalık belirtisi olmadan genç, hayat ve enerji dolu bir insanın ölüm haberine inanmadıkları yazılmıştır. Büyük Rus halkının kahramanı olarak görülen Skobelev'in kaybının tüm Slav halkları gibi Hırvatlar tarafından da son derece üzüntüyle karşılandığına değinilmiştir. Ayrıca Napolyon'dan sonra bu kadar genç bir yaşta yükselerek çıkabilen tek kişinin Mihail Dimitrieviç Skobelev olduğu belirtilmiştir. Skobelev'in konuşmalarında her zaman Rus halkının içinden geçenleri anlattığı için konuşmalarını dinleyen ezilmiş Slav halkının dikkatini çektiği söylenmiştir. Onun ölümünden dolayı çok büyük bir hayal kırıklığı yaşadıklarına değinilmiş ve Skobelev'in

---

⁹⁷⁴ Kodi ve Matrosova, s. 77-78.

⁹⁷⁵ Masalskiy, s. 875.

mezarının başında edilen şu dualara yer verilmiştir. *'Skobelev olmasa bile başka Skobelevlerin ümidi içerisindeyiz. Merhumun boynu bükük Slavlara bıraktığı geleceğe dair umutların gerçek olmasını beklemekteyiz. Sen ise meşhur Skobelev'imiz, hayatın bu kadar kısa süre içerisinde sonlanmasına rağmen halkın sevgisini kazandı ve ünün ise sınırların ötesine ulaştı. Adın kalplerimizde silinmez, bir hatıra olarak kalacaktır.'* Tarih Skobelev'in kahramanlıklarını altın harflerle yazacaktır. Mihail Dimitrieviç Skobelev'in, kahraman, güçlü ve enerjisi çok; zeki ve güzel kalpli bir insan olduğu nesilden nesle aktarılacaktır. Halkın kahramanı, Ruhun şad olsun!⁹⁷⁶".

3.3.3. Skobelev Adının Yaşatılmasına Dair Yapılanlar

Rus Devleti ve Slav halkı tarafından bu denli sevilen ve önem atfedilen Mihail Dimitrieviç Skobelev'in ölümünden sonra anısını yaşatmak için pek çok şey yapılmıştır. Çarlık Rusya döneminde, Skobelev'in hayatını ve faaliyetlerini anlatan eserlerin ortaya çıkarılması için pek çok gayret sarf edilmiştir. Skobelev için anılar, kitaplar, araştırma makaleleri ve broşür şeklinde edebî eserler yazılmıştır. Ayrıca askerî roman, hikâye, drama eserleri yazılmış; adına şiir ve şarkılar bestelenmiştir. 1902 yılında Skobelev'e dair bir rehber yayınlanmıştır. Bu rehber neredeyse yıl yıl Skobelev'in hayatını anlatmıştır. 1908 yılında yeni bilgiler ekletilerek rehber genişletilmiştir. Hiçbiri yayınlanmamış ve sahnede oynanmamış olmasına rağmen oyuncu B. N. Livanov, Skobelev hakkında sinema senaryosu ve tiyatro oyunu yazmıştır. Skobelev hem sağken hem de ölümünden sonra ikonografisinin yapımına resim sanatı büyük katkıda bulunmuştur. Birçok portresi, heykeli ve gravürü yapılmış; resimleri çekilmiştir. Ayrıca pek çok diorama⁹⁷⁷ yapılmıştır. Borodino ve Sivastopol panoramalarının ünlü savaş ressamı F. Rubo, yağlı boya tekniği ile Skobelev'in Göktepe hücumunu resmetmiştir. Skobelev'in askerî hayatı ile ilgili konularda resimleri Lagorio, Kivşenko, Sverçkov, Dmitriyev-Orenburgskiy ve Vereşagin yapmışlardır. Bu resimlerin birçoğunun yerleri ne yazık ki bilinmemektedir. Ayrıca Skobelev için pek çok marş bestelenmiş, bir tanesi ise kendisi daha sağken söylenmiş; bazıları ise plaklara kaydedilmiştir⁹⁷⁸. Bu yapılanların yanı sıra III. Aleksandr,

---

⁹⁷⁶ Kodi ve Matrosova, s. 78-79.

⁹⁷⁷ Gerçek veya kurgu bir olayın, anın veya hikâyenin ışık oyunlarının da yardımıyla üç boyutlu olarak modellenmesidir.

⁹⁷⁸ Masalskiy, s. 895-896.

Skobelev'in ölümünün ardından 'Vityaz' yelkeninin adını 'Skobelev' olarak değiştirilmesini emretmiştir⁹⁷⁹.

Skobelev, Slavlarda millî bilincin güçlendirilmesinin hem Ortodoksluğun yükselişi hem de Rus Devleti'nin sağlamlaştırılması anlamına geldiğini bilmekteydi. Onun, dinini ve milletini yüceltmek için elinden geleni yapmış olması, halkın belleklerinde Skobelev isminin her daim canlı kalabilmesi için yukarıda belirttiğimiz gibi pek çok eser meydana getirmesine neden olmuştur. Ayrıca, ölümünün 30. yıl dönümüne denk gelen 1912 yılında, halkın toplamış olduğu paralarla⁹⁸⁰ Moskova'da bulunan Tverskaya Meydanı'nda Yarbay P. A. Somanov'un önermiş olduğu bir proje ile atlı heykeli dikilmiştir⁹⁸¹. Skobelev heykeli için bir yarışma düzenlenmiş ve yarışmaya 27 model katılmıştır. Jüriler bu modeller arasından dördünü beğenmiştir. S. A. Yevseev, İ. İ. Lavrov, M. M. Strahovskaya ve P. A. Samonov'un yaptığı heykeller arasında Samonov'un heykeli birinciliği kazanmıştır⁹⁸². Bu heykelin sağında ve solunda Skobelev'in Türkistan ve Balkanlar'da girmiş olduğu çatışmalar resmedilmiştir. Ayrıca Skobelev'in zaferlerinin yansıtıldığı on bir adet bronz kabartma yer almıştır⁹⁸³. Bolşeviklerin Rusya'da yönetimi ele geçirmesiyle heykel yerinde sadece altı yıl kalabilmiştir. Lenin, A. Lunaçarskiy ve Stalin'in imzaladığı, Halk Komiserleri Konseyi'nin kabul ettiği; "*Çar ve kölelerinin onuruna dikilen heykeller ne tarihsel ne de sanatsal yönden önem taşımaktadır. Meydan ve sokaklardan bu çirkin putlar en geç 1 Mayıs'a kadar indirilmelidir*" talimatına binaen bu heykel de diğerlerinin akıbetine uğramış ve yıkılmıştır⁹⁸⁴.

Skobelev'in ölümünden sonra ona karşı gösterilen ilgi hep canlı kalmışsa da Bolşevik İhtilali'nden sonra yeni yönetimin Çarlık Rusya kahramanlarını basitleştirme

---

⁹⁷⁹ Masalskiy, s. 878.

⁹⁸⁰ Sergey Semanov, "Sudba Belogo Generala - Do i Posle Konçini", *Naş Sovremennik*, No. 2, 2001, s. 190.

⁹⁸¹ D. D. Skobeleva, "Polkovodçeskoe İskusstvo Mihaila Skobeleva", *İntellektualny i Nauçny Potentsial XXI. Veka Sbornik Statey Mejdunarodnoy Nauçno - Praktičeskoj Konferentsii 20 Dekabrya 2016 g.*, II, Kazan: Nits Aeterna, 2016, s. 56.

⁹⁸² Anfimov, s. 62.

⁹⁸³ Şolohov, "M. D. Skobelev o Voyne i Vozrojdennii Natsionalnogo Samosoznaniya Russkogo Naroda (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya Rossiyskogo Voenaçalnika)", s. 202.

⁹⁸⁴ Anfimov, s. 62.

çabalarından dolayı bir dönem bu ilgi sekteye uğramıştır⁹⁸⁵. Ancak bir süre sonra yeni rejimin baskısını bir nebze azaltmasının ardından Skobelev ismi yeniden saygıyla anılmaya başlanmıştır. Rusya'nın pek çok yerinde Skobelev adına yapılan heykeller, çekilen sinema ve belgeseller, Skobelev ismi verilen köyler ve kasabalar, onu anlatan kitap ve makalelerin sayıları Rus kamuoyunda ona duyulan ilginin azalmadığını göstermektedir.

Son dönemlerde Skobelev'in anısını yaşatmak amacıyla pek çok faaliyetin yapılmaya başlandığı bilinmektedir. Örneğin; yıkılan bu heykelin yerine Genelkurmay Akademisi'nin yanında atın üzerinde bir Skobelev heykeli yaptırılmıştır. Bu heykel 4 metre boyundadır ve bronzdan yapılmıştır⁹⁸⁶. Vilenskaya Vilayeti'nde de Skobelev adına bir heykel dikilmiş; meclis binasında bir Skobelev müzesi açılmıştır. Grodnenskiy Alayı müzesinin açılışı planlanmış ve bu alayda görev yapmış olan Skobelev'in anısı için ayrı bir bölümün yapılması kararlaştırılmıştır⁹⁸⁷. Doğduğu yer olan Petropavloskaya Kalesi'nde bulunan evinin üzerine anı tahtası yerleştirilmiştir. Rus komutanın yaptıklarının unutulmaması ve yeni neslin generalden etkilenecek yetişmesi için Ryazan topraklarında bulunan aile evinin restorasyon çalışmaları, mezarının düzenlenmesi ve generalin adını taşıyan müzenin açılması planlanmaktadır⁹⁸⁸. 1990 ve 2000'li yıllarda Skobelev hakkında sadece birkaç kitap ve makale yazılmışken son dönemlerde Skobelev'in hayatını ve faaliyetlerini inceleyen ve Rus tarihi için çok önemli bir general olduğunu belirten pek çok eser yazılmıştır⁹⁸⁹. Ölümünün 165. yılı olan 2008 ve 170. yılı olan 2013 yılında sergiler düzenlenmiş; Skobelev'in fotoğrafları, portreleri ve ödülleri sergilenmiştir⁹⁹⁰.

---

⁹⁸⁵ T. N. İlyina, "Pamyatniki Jizni i Deyatelnosti M. D. Skobeleva v Sobranii Voenno-İstoriceskogo Muzeya Artillerii, İnjenerniy Voysk i Voysk Svyazi", **Zdorovye-Osнова Çeloveçeskogo Potentsiala: Problemi i Puti İh Reşeniya**, T. 11., No: 1, 2016, s. 16.

⁹⁸⁶ İlyina, s. 24.

⁹⁸⁷ Masalskiy, s. 897.

⁹⁸⁸ Şolohov, "M. D. Skobelev o Voynе i Vozrojdennii Natsionalnogo Samosoznaniya Russkogo Naroda (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya Rossiyskogo Voenaçalnika)", s. 203.

⁹⁸⁹ Aleksandr Vitalyeviç Repnikov, "Bely General", **Gumanitarniy Vestnik**, Udk, 93/94, No: 1 (20), 2012, s. 150.

⁹⁹⁰ Elena Vladimirovna Panferova, "Rol Munitsipalnogo Bütjetnogo Uçrejdeniya Kulturi «Muzey-Usadba Memorialniy Kompleks M. D. Skobeleva» v Uvekovçenii Pamyati Proslavlennogo Voenaçalnika", **General M. D. Skobelev i Ego Vremya (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya)**, Ryazan: FGBUK Ryazanskiy İstoriko-Arhitekturniy, 2014, s. 326.

Rusya'da Skobelev'in itibarsızlaştırılmaya çalışıldığı yıllarda bile Balkanlar'da Skobelev'e atfedilen önem azalmamış ve her geçen yıl artmıştır. 93 Harbi'nde Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan savaşta Skobelev tarafından kurtarıldıklarına inanan ve onu bir kahraman olarak gören Balkan halkları onun varlığını yaşatmak için büyük çaba sarf etmişlerdir. Örneğin; Bulgaristan'da, Osmanlı Devleti himayesinden ayrıldıktan sonra Skobelev'i yaşatmak için pek çok eser vücuda getirilmiştir. 1979 yılında Plevne Halk Meclisi'nin aldığı kararla cadde ve sokaklarının isimleri değiştirilmiş; bu caddelerden birinin adı Skobelevskaya olmuştur⁹⁹¹. Ayrıca Bulgaristan'da halen 'Skobelevo' adını taşıyan beş köy bulunmaktadır⁹⁹². Plevne şehrinin en tepesinde Skobelev adında bir park inşa edilmiştir. Plevne ablukasında yer alan kahramanların ve Skobelev'in büstleri bu parkı süslemektedir. Bağışlarla inşa edilmiş bir Rus Kilisesi ve Şıpka Köyü'nde tapınak ve heykeller mevcuttur. Yine Plevne'de 1903 yılında restore edilmiş ve günümüzde korunmakta olan Skobelev büstleri vardır. 1983 yılında Plevne yakınlarında Lofça'ya giden otopanın kenarında Skobelev'e ait rölyef resimleri ve Skobelev heykeli yapılmıştır. Ayrıca 1970-1980'li yıllarda Plevne'de Skobelev anıt bölgesinde büyük bir kompleks inşa edilmiş ve Sovyet savaş sanatçıları stüdyosunu temsil eden Rus ressam N. V. Oveçkin'in yönetiminde Sovyet ve Bulgar ressamların çizdiği Osmanlı himayesinden kurtuluşunun 100. yılına atfedilen panorama burada yerini almıştır. Yine bu komplekste Skobelev'in anıları her tarafı süslemektedir. Skobelev'in annesi Olga Nikolaevna Skobeleva'nın öldürüldüğü yer olan Filibe'de ise annesi adına yapılmış bir heykel mevcuttur⁹⁹³. 1864 yılında görevde bulunduğu Polonya topraklarında da Skobelev unutulmamış; onun adının yaşatılması için Skobelevka adı köylere verilmiş ve pek çok eser yapılmıştır. Örneğin; 12 Temmuz 1911'de Varşova'da, 30 Ağustos 1913'te ise Bialistok şehrinde Skobelev anıtları açılmıştır⁹⁹⁴.

Skobelev'in ölümünün ardından onun anısını hem askeriyede hem de halk nezdinde yaşatabilmek için Rus-Japon Savaşı'nın hemen başında Kasım 1904 tarihinde M. D.

---

⁹⁹¹ Dimitr Hristov, "O Priznatelosti: Mihail Dmitrieviç Skobelev i Bolgariya", **General M. D. Skobelev i Ego Vremya (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya)**, Ryazan: FGBUK Ryazanskiy İstoriko-Arhitekturmıy, 2014, s. 35.

⁹⁹² Lüdmila Odnobokova, "Russkiy Sled v Bolgarii", **Vesti**, No: 76, 17 Oktyabrya 2012, s. 6.

⁹⁹³ Masalskiy, s. 902.

⁹⁹⁴ A. Gorak, "Sled M. D. Skobeleva V Polskih Zemlyah: Pamyatniki, Mayorati i Selo Skobelevka", **General M. D. Skobelev i Ego Vremya (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya)**, Ryazan: FGBUK Ryazanskiy İstoriko-Arhitekturmıy, 2014, s. 42.

Skobelev Komitesi kurulmuştur. Skobelev'in kardeşi Nadejda Beloselskiy-Belozerskiy komitenin başkanı olmuştur. Bu komiteye, Skobelev'in arkadaşları ve yakınları dâhil, birçok ünlü asker ve devlet adamı katılmıştır. A. N. Kuropatkin, A. N. Maslov, tümgeneral, Albay A.V. Vereşagin, tümgeneral K. E. Beloselskiy-Belozerskiy bunların örnekleridir⁹⁹⁵. Komite emekli askerlere, görevlerini yaparken ölen askerlerin eşleri ve çocuklarına, savaşta yaralanan askerlere yardımcı olmak ve Skobelev'in anısını yaşatabilmek amacıyla kurulmuştur⁹⁹⁶. Bu amaç doğrultusunda hareket edebilmek için komitenin para kaynakları şunlardan oluşmuştur: Komiteye üye olanların yaptığı maddî katkılar; taşınır ve taşınmaz gayrimenkullerin bağışlanması; kanuna uygun şekilde yapılacak derslik, halk eğlencelerinden edinilen gelirler ve taşınmaz mallardan elde edilen faizler⁹⁹⁷. Ayrıca komitenin görevleri arasında Skobelev hakkındaki malzemeleri toplamak, mirasının propagandasını yapmak ve hatırasını korumak da vardır. Komitenin tüzüğü genelkurmayda bulunan tüm bölüklere gönderilmiştir. Aynı zamanda bu komite için Rusya'nın her yerinden bağış toplanmaya başlanmıştır⁹⁹⁸. Komitenin kurulması Skobelev'in anısını yaşatmak için yapılanların en önemli kanıtıdır. Onun isminin yaşatılması için yapılan düzensiz faaliyetleri bir düzene sokmak ve gelecek nesillere aktarabilmek için kurulan komitenin Rus Hükümeti'nin de onayının alınarak kurulmuş olması oldukça önemlidir.

Son olarak, Skobelev'in, Rus ve Slav toplumunun farklı katmanları arasındaki popülerliğini ve kahraman olarak gösterilmesini ve halen ona duyulan ilginin canlı olmasını Şolohov şu şekilde anlatmıştır: *“Skobelev'in popülerliği birkaç sebeple anlatılabilir. Bunların arasında, komutanın cesaretli olması ve kahramanlıklar yapması en önemlileridir. Skobelev'in şöhreti, Balkan Slavlarını neredeyse beş yüz yıllık Türk boyunduruğundan kurtaran 1877-1878 yılları Rus-Türk Savaşı ve Türkistan'ın Rusya'ya dâhil edilmesi ile ilişkilidir. Bu oldukça zor bir karaktere sahip olan Skobelev'in karakterinde macera seviyesine ulaşan cesareti ve hırsı; liberal bakışları ve muhafazakârlığı; Slav fikrine olan inancı iç içe barındırmasıyla alakalıdır. Skobelev,*

---

⁹⁹⁵ Masalskiy, s. 888.

⁹⁹⁶ İlyina, s. 19.

⁹⁹⁷ **Ustav Sostoyasıgo Pod Visočayşim Ego İmperatorskogo Velicestva Pokrovitelstvom Skobelevskogo Komiteta Pri Nikolaevskoy Akademii Generalnogo Ştaba**, St. Peterburg: Tipografiya Ştaba Otdelnogo Korpusa Pogranıçnoy Straji (V. O., u Birji), 1909, s. 4.

⁹⁹⁸ Masalskiy, s. 889.

Avrupa kozmopolitizmine sahip Rus asilzadelerin tipik temsilcisidir; aynı zamanda da o, iyilik, fedakârlık, sabır ve alçakgönüllülüğe sahip halkını çok seven ve anlayan büyük bir vatanseverdir⁹⁹⁹”.

---

⁹⁹⁹ Şolohov, “M. D. Skobelev o Voyne i Vozrojdennii Natsionalnogo Samosoznaniya Russkogo Naroda (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya Rossiyskogo Voenaçalnika)”, s. 199.

SONUÇ

Çarlık Rusya, I. Petro döneminden itibaren yaptığı reformlar ve izlediği politikalarla yerel bir güç olmaktan çıkmış, haleflerinin de onun izinde, onun çizdiği yolda yürümesiyle XIX. asırda bir dünya imparatorluğu olma yönünde büyük gelişmeler kat etmiştir. Çarlığın reformları bir devlet politikası hâline getirmesi, çarların değişmesine rağmen her yeni çarın bu reformlara devam etmesine olanak vermiş; sürekliliğin sağlanması da devletin güçlenmesine neden olmuştur.

Çarlığın I. Petro döneminden itibaren belirlemiş olduğu politikaya göre hareket eden Ruslar, devletlerini kuzeyde Baltık Denizi'ne; güneyde ise Karadeniz ve Akdeniz'e ulaştırmayı hedeflemiştir. Çarlık Rusya, Karadeniz'e inmek amacıyla bir Türk devleti olan Osmanlı Devleti ile uzun yıllar mücadele etmiş ve pek çok savaş yapmıştır. Nihayetinde Belgrad Antlaşması ile her ne kadar gemi bulundurma hakkını alamamış olsa da ticaret hakkını elde eden Ruslar, 1774 yılında Küçük Kaynarca Antlaşması ile de Karadeniz'e serbestçe gemi sokma hakkını almayı başarmıştır. Çarlığın bu antlaşma ile aldığı kazanç sadece bununla kalmamıştır. 1768-1774 yılları arasında devam eden savaşı sonlandıran bu antlaşma, Osmanlı Devleti için tam bir hezimet olmuş; Çarlık Rusya ise Boğazlar ve Akdeniz'de diğer devletler ile aynı statüye gelerek serbest ticaret hakkını elde etmiştir. XVIII. yüzyılın sonlarında yaşanan bu gelişmeler Rusların yıllardır sürdürdüğü politikanın nihayete erebileceğinin göstergesi olarak düşünülmüştür. Ancak Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde çarlığa iki büyük savaş daha kaybetmiş olması ve yine Karadeniz üzerinden İstanbul ve Boğazları tehdit eden çarlığın 1853 yılında Osmanlı Devleti'ne savaş açması gibi sebepler Avrupa Devletlerinin Rusları durdurmak için harekete geçmesine sebep olmuştur. Kırım Savaşı'nda Avrupalı Devletlerin Osmanlı Devleti'nin yanında olması çarlık için son derece kötü sonuçlar doğurmuştur. Ruslar, müttefik güçlerin karşısında duramamış; geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Kırım Savaşı'nın son yılında Rusya'da meydana gelen çar değişikliği ve savaşın başarısızlığı, çarlıkta sorunları ve yeni politikaları gündeme getirmiştir. Yeni Çar II. Aleksandr'ın reform yanlısı olmasından ve Kırım Savaşı'nın başarısızlığını ordunun içinde bulunduğu duruma bağlamasından dolayı reform hareketlerini ordudan başlamak suretiyle gündeme almasına sebep olmuştur. Bu amaçla ilk olarak Savunma Bakanlığı

mevkiine Milyutin getirilmiş; sonrasında ise I. Nikolay zamanında Avrupa'daki örnekleri emsal alarak oluşturulan Nikolaevskaya Akademisi üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Akademinin personeli değiştirilmiş ve yerine donanımlı eğitimler getirilmiştir. Akademinin giriş şartlarının değiştirilmesi ve akademiden sadece derece ile mezun olanların genelkurmayaya girişinin sağlanması, seviyenin arttırılmasına neden olmuştur.

Nikolaevskaya Akademisi'nin reform hareketlerine uygun olarak iyileştirilmesinden sonra Rusların hareket sahasının genişletilmesi için yeni arayışlar içine girilmiştir. Avrupa ve Balkanlar üzerinden ilerlemenin zorluğu, Çarlık Rusya'nın İngiltere ve diğer sömürge devletlerinin karşısında durabilmesi için yeni bir saha arayışına girilmesini zarurî kılmıştır. Bu amaçla başkentte yapılan çalışmalar neticesinde Türkistan'da yayılma yönünde karar verilmiştir.

Türkistan'ın Ruslar tarafından bir yayılma sahası olarak ele alınması Türk tarihi açısından değerlendirildiği vakit büyük bir şansızlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Rus teknolojisi ve Rus otoritesi ile Türkistan'da bulunan hanlıkların güç ve otoritesi karşılaştırıldığında aradaki farkın büyüklüğü görülmektedir. Ayrıca bu dönemde hanlıkların birbirleriyle mücadele hâlinde bulunduğunu ve Rusların bu bölgeye yapılacak işgallerin plan ve yöntemleri üzerine uzun yıllar çok yönlü hazırlıklar yaptığını da belirtmeliyiz. Bu sebeple bölgede yapılan seferlerin çok kısa sürede Ruslar lehine sonuçlandığını söyleyebiliriz.

Türkistan'ın işgalinde Nikolaevskaya Akademisi'nin katkısı çok önemlidir. 1855 yılından itibaren reformların sistematik bir şekilde yapılması; Savunma Bakanlığı'na, Asya Masası'na ve Nikolaevskaya Akademisi'nin başına çarlığın Türkistan'da ilerleme siyasetini destekleyen kişilerin gelmiş olması, akademinin eğitim politikasının merkezine de Türkistan'ın yerleştirilmesine neden olmuştur. Mezun olacak subayların bölge şartlarına göre yetiştirilmesine, bölge dillerine hâkim olmasına, taktik ve strateji derslerini tamamen bölgeye göre almalarına önem verilmiştir. Bu sebeple çok net bir şekilde söylenebilir ki, Nikolaevskaya Akademisi'nde yetişerek genelkurmayaya girmeye hak kazanan subayların Türkistan'ın işgaline katkıları son derece büyük olmuştur.

Mihail Dimitrieviç Skobelev'in hayatı ve askerî faaliyetlerinin araştırma konusu olarak belirlenmesinin sebebi Türkistan'ın işgalinde göstermiş olduğu büyük çabalardır.

Skobelev'in Hive, Hokand ve Ahal Teke seferlerinde göstermiş olduğu başarılar Nikolaevskaya Akademisi'nde aldığı eğitimlerin tezahürüdür. Skobelev'in askerlikte bu denli ilerlemesinin ve terfiler almasının arkasında ailesinin asker kökenli olması ve akrabası Adlerberg'in bakan olması gösterilebilir. Ancak biz bu görüşü yeterli bulmuyoruz. Bunun nedenlerini de birkaç örnekle şöyle açıklayabiliriz: Ruslar açısından yayılma sahası olarak belirlenen Türkistan'da inkıza uğramış da olsa köklü bir Türk medeniyeti olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Bölgede bulunan halkın özellikle Türkmenlerin savaşçı bir ırk ve savaş sanatında gerçekten usta oldukları da bilinen bir gerçektir. Böyle bir rakip karşısında Skobelev, Hive Seferi'nde adından söz ettirmiş, üstelik Rus askerî sanatının duayenlerinden sayılan Kaufman'ın takdirini kazanmıştır. Bununla da yetinilmemiş; General Markozov'un geri dönmek zorunda kaldığı için ulaşamadığı Üst Yurt Çölü'nü keşif görevi de Skobelev'e verilmiştir. Hâliyle Kaufman gibi önemli bir şahsiyet tarafından bu önemli görevin henüz askerî tecrübesinin ilk basamaklarında olan birine verilmesi tesadüf olamaz. Hokand Seferi'nde gösterdiği faaliyetler ve Abdurrahman Aftabacı'nın yakalanmasındaki kilit rolü de onun terfileri hızlı bir şekilde almasına yol açmıştır. Son olarak Türkmen bölgesine yapılan ve başarısızlıkla sonuçlanmış olan ilk seferden sonra aynı bölgeye ikinci kez yapılacak olan sefere tam yetkiyle general olarak atanması ve bizzat çar tarafından bu görevin ona tevdi edilmesi, Skobelev'e verilen bu terfilerin siyasî makamlara yakın akrabalarının teşvikiyle verildiği görüşünü çürütmektedir. Türkistan'da görev yapmak isteği ve buraya gönderilmesinde bir nebze olsun akraba etkisi olsa da aldığı başarıları burada kalmasını ve sonraki seferler için onun tercih edilmesini sağlamıştır.

Skobelev'in Türkistan bölgesini tercih etmek istemesinde bölgenin çarlığın yeni siyasetinin merkezinde olması yatmaktadır. Burada bulunduğu her zaman göz önünde bulunacağını bildiği için kendini ispatlamak adına tüm gayretini sarfetmiştir. Başarılı olduğu her sefer sonrası çarlığın bölgede bir avantaj sağlaması hem yetkililer hem de Rus halkı tarafından takdir edilmesine neden olmuştur. Öyle ki ona gösterilen sevgi ölümünden sonra bile devam etmiş; koyu bir Panslavist olması dolayısıyla Ruslar dışındaki Slav unsurlar da onu unutmamıştır. Biyografi yazarlarından edindiğimiz bilgilere göre kendi halkı tarafından sevilen Skobelev'den düşmanları korkmuştur. Skobelev'in ismi bile özellikle son seferinde ona karşı tedbirler alınmasına sebep olmuştur. Skobelev isminin tek başına bir savaşın seyrini değiştiremeyeceği aşikâr

olmasına rağmen onun bu seferlerde görev alması mücadele hâlindeki unsurları psikolojik olarak etkilemiştir.

Skobelev'in Türklerle mücadele hâlinde bulunduğu yıllarda onlara karşı çok acımasız olduğu bilinmektedir. Özellikle Ahal Teke Seferi'nde Türkmenlere karşı yapılan vahşetin yönetimini üstlenmesi, bizzat kendi söylemlerinde savaş esnasında ve sonrasında yapılan katliamları anlatması bunların yerli, yabancı kaynaklarca gözler önüne serilmesine neden olmuştur. Türkmenlere karşı teknik donanım üstünlüğü son raddesine kadar kullanarak askerî etik ilkesini bütün yönleriyle ihlal eden Skobelev'in bu davranışı onun meslekî kariyerinde kara bir leke olarak kalmıştır. Türkmenlerin Göktepe'deki şanlı direnişi ise dünya savaş tarihinin altın sayfalarından birini teşkil ettiği gibi, Türkmenlerin tarihsel bilincine de önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda, Skobelev'in Türklere karşı düşmanlığına sebep olarak birkaç şey gösterilebilir. Bunlardan ilki, Türklerin tarihin hemen her döneminde Rusların yayılcı hayallerinin karşısında bir güç olarak bulunmasıdır. Yine Rus askerî çevrelerde yaygın olan olumsuz Türk imajı; dedesinin ve babasının birçok kez Türklerle savaşması ve dedesinden aldığı eğitimlerde Türklerin düşman olarak gösterilmesi bu sebeplerdendir. Son olarak ise Nikolaevskaya Akademisi'nde verilen eğitimlerde de bu düşmanlığın perçinlendiği bilinmektedir.

Skobelev hayatını Çarlık Rusya'nın hedefleri doğrultusunda geçirmiş bir Rus askeridir. Aldığı eğitim ve terbiyesi Rusya'nın çıkarları dışında bir hareket yapmamasını sağlamıştır. Sadece asker olarak değil aynı zamanda bir siyasî olarak da Rus Devleti ve milleti için elinden geleni yapmıştır. Skobelev'in Kırım Savaşı'ndan sonra yeni bir ilerleme sahası belirleyen Rusya'nın hedeflerine dair yaptığı faaliyetler son derece hayatîdir. Ruslar Skobelev'in katıldığı iki seferden kazançlı ayrılmışlar; yönettiği iki büyük savaştan ise galip çıkmışlardır. Bunun yanı sıra siyaset adamı olarak gündemi meşgul ettiği dönemlerde de Slav milleti ve Rus Devleti için mücadele vermeye devam etmesi onun aidiyet duygusunun son derece güçlü olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Skobelev'in siyasî söylemleri içerde ve dışarda pek çok düşman edinmesine sebep olmuştur. Onun Panslavist fikirleri ve Almanya karşıtı açıklamaları Slav halkı açısından değerlendirildiğinde doğru olarak görünse de dönemin şartları ele alındığı vakit yanlış söylemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Rusya'nın içinde bulunduğu durumda Almanya

ile savaşı göze almak istememesi, Skobelev'in Almanlar hakkında yaptığı konuşmaları tasvip etmemesine neden olmuştur. Çünkü Skobelev'in Almanlar hakkında yaptığı konuşmalar çok sertti. Diplomatlarda bulunan özelliklerden yoksun bir general olması yaptığı söylevlerde doğrudan konuşmasına ve devletlerarası dengeleri gözetmemesine neden olmuştur. İşte tam da bu olayların cereyan ettiği dönemde Skobelev Rusya'ya çağrılmış ve ardından Skobelev'in hâlen açıklanamayan şüpheli ölümü gerçekleşmiştir. Rus halkının içinden gelen biri olduğunu her koşulda söylemesi ve onların içinden gelenleri konuşmasından dolayı halk onun bu erken ölümüne hem üzülmüş hem de bu ölüme şüphe ile bakmıştır.

Sonuç olarak incelememizin konusu olan Skobelev pek çok Rus generali gibi Nikolaevskaya Akademisi mezunlarından olmasına rağmen farklı özellikleri ve kendine has tavır ve üslûbuyla Rus tarihine damga vurmuş birisidir. Aktif olarak görev aldığı yıllarda hem asker kökenli bir aileden gelmesi hem de Nikolaevskaya Akademisi'nden aldığı eğitimler onun Türkistan bölgesinde yabancılık çekmemesine ve Rusya adına pek çok kazanımlar elde etmesine neden olmuştur. Skobelev'in görev aldığı tüm seferlerin, Çarlık Rusya ve Rus halkı açısından son derece önem arz etmesi ve henüz çok genç yaşta şüpheli bir şekilde ölmesi onun hatırasının canlı kalmasının nedenidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ABAZA, Konstantin Konstantinoviç, (1905), **Bely General (Ak-Paşa) Mihail Dmitrieviç Skobelev: (S Portretom i Planom Okrestnostey Plevni)**, V. Berezovskiy, Tsenz., St. Peterburg.
- ACAR, Kezban, (2009), **Ortaçağ'dan Sovyet Devrimine Rusya**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ADRIANSEN Inge and CHRISTENSEN, Jens Ole, (2013), **The Second Schleswig War 1864 Prelude**, Events and Consequences, Museum Sonderjylland - Sonderborg Slot.
- ANDİCAN, A. Ahat, (2009), **Osmanlıdan Günümüze Türkiye ve Orta Asya**, Doğan Kitap, İstanbul.
- APUŞKİN, Vladimir Aleksandroviç, (1914), **Skobelev o Nemtsah Ego Zaveti Slavyanstvu**, Tovarişestva I. D. Sitina, Petrograd.
- ARTAMONOV, Leonid Konstantinoviç, (1888), **Pokorenie Turkmen-Tekintsev Russkimi Voyskami Pod Naçalstvom Generala Skobeleva V 1880-1881 gg.**, Kniga po Trebovaniü, St. Peterburg.
- ARTSIŞEVSKİY, Adolf Feliksoviç, (1883), **Mihail Dmitrieviç Skobelev v Ahalteke 1880-1881. Oçerk i Ego Pisma**, Tipografiya V. S. Balaşeva, Tiflis.
- BECKER, Seymour, (2004), **Russia's Protectorates In Central Asia Bukhara and Khiva, 1865-1924**, Routledge Curzon Taylor&Francis Group, London.
- CAROE, Sir Olaf, (1975), **Sovyet İmparatorluğu Sömürülen Topraklar**, İnci Cilt, Çev. Zerhan Yüksel, Tercüman Yayınları, İstanbul.
- ÇANTSEV, İ. Aleksandr, (1883), **Skobelev Kak Polkovodets (1880-1881) İstoriçeskiy Oçerk, S Portretom, Faksimile, Pismami i Reçami Skobeleva**, Tipografiya V. S. Balaşev i Ko., St. Peterburg.
- DEVLET, Nadir, (1985), **Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- DİTMAR, Sergey Fedoroviç, (1895), **Bely General Mihail Dmitrieviç Skobelev**, Tipografiya Voen.-kn. mag. N. V. Vasilyeva, St. Peterburg.
- DOBSON, George, (1890), **Russia's Railway Advance into Central Asia Notes of Journey From St. Petersburg to Samarkand**, W. H. Allen & Co., 13, Waterloo Place and at Calcutta, London.
- EMBREE, Michael, (2006), **Bismarck's First War: The Campaign of Schleswig and Jutland 1864**, Helion&Company Ltd., West Midlands.

- FİLİPPOV, Mihail Mihayloviç, (1894), **M. D. Skobelev. Ego Jizn i Deyatelnost, Voennaya, Administrativnaya i Obşestvennaya**, Tipografiya P. P. Soykina, St. Peterburg.
- GRADOVSKIY, Grigoriy Konstantinoviç, (1884), **M. D. Skobelev. Etüd Po Karakteristike Naşego Vremeni i Ego Geroev**, Tipografiya İ. S. Levi, St. Peterburg.
- GREÇ, Nikolay İvanoviç, (1839), **Putevie Pisma İz Anglii, Germanii i Frantsii**, II, St. Peterburg.
- GRODEKOV, Nikolay İvanoviç, (1883), **Hivinskiy Pohod 1873 Goda**, Tipografiya V. S. Balaşeva, St. Peterburg.
- GRODEKOV, Nikolay İvanoviç, (1883) **Voyna v Turkmenii. Pohod Skobeleva v 1880-1881 gg.**, I, Tipografiya V. S. Balaşeva, St. Peterburg.
- GRODEKOV, Nikolay İvanoviç, (1883) **Voyna v Turkmenii. Pohod Skobeleva v 1880-1881 gg.**, II, Tipografiya V. S. Balaşeva, St. Peterburg.
- GRODEKOV, Nikolay İvanoviç, (1883), **Voyna v Turkmenii. Pohod Skobeleva v 1880-1881 gg.**, III, Tipografiya V. S. Balaşeva, St. Peterburg.
- GUSAROV, Vladilen İvanoviç, (2003), **General M. D. Skobelev. Legendarnaya Slava i Nesbıvşiesya Nadejdi**, Moskva.
- GÜLTEK, Vedat, (2004), **Bilim ve Sanat Rusça-Türkçe Sözlük**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- HAYİT, Baymirza, (1975), **Türkistan Rusya İle Çin Arasında**, Otağ Yayınevi, Ankara.
- HINES, Kerry Lee, (1998), **Russian Military Thought: Its Evolution Through War and Revolution, 1860-1918**, A Dissertation Submitted To The Faculty of The Columbian School of Arts and Sciences of The George Washington University, Washington.
- HOPKIRK, Peter, (1990), **The Great Game On Secret Service in High Asia**, Oxford University Press, Oxford.
- HOSKING Geoffrey, (2011), **Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla**, çev. Kezban Acar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KAŞKAROV, D. D., (1893), **Vzglyadı Na Politiku, Voynu, Voennoe Delo i Voennih M. D. Skobeleva**, Tipografiya M. M. Stasüleviça, St. Peterburg.
- KAZNAÇEEV, İlariy Vladimiroviç, (1916), **General-Adyutant Mihail Dmitrieviç Skobelev 1843-1882 g.**, Petrograd.
- KODİ N. K. - MATROSOVA, İ. S., (1882), **Mihail Dmitrieviç Skobelev - Ego Jizn i Slujba Rodine, [1843-1882]**, Moskva.

- KOSTİN, Boris Akimoviç, (2000), **Skobelev, Jizn Zameçatelnih Lüdey**, Moskva.
- KRASNİTSKIY, Aleksandr İvanoviç, (1903), **Bely General Povest Hronika İz Jizni Generala M. D. Skobeleva**, St. Peterburg.
- Kratkaya İstoriya Kavalergardov i Kavalergardskogo Polka**, (1880), Lito-Tipografiya A. Z. Münstera, St. Peterburg.
- KURAT, Akdes Nimet, (1987), **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- KUROPATKİN, Aleksey Nikolaeviç, (1899), **Zavoevanie Turkmenii Pohod v Ahal-teke v 1880-1881 gg. s Oçerkom Voennih Deystviy v Sredney Azii s 1839 po 1876 g.**, St. Peterburg.
- KUZİN, T. F., (1900), **Bely General, Russkiy Narodny Geroy Mihail Dmitrieviç Skobelev 2-Y: Anekdoti i Stihotvoreniya**, St. Peterburg.
- LAMBER, Julyeta, (1886), **General Skobelev. Vospominaniya Gospoži Adam s Portretom Generala Skobeleva**, Tipografiya V. S. Balışeva, St. Peterburg.
- LEVERSON, J. J., (1881), **Siege and Assault of Denghil-Tépé General Skobelev's Report**, Printed under the Superintendence of Her Majesty's Stationery Office, London.
- LURYE, Lev, (2011), **22 Smerti, 63 Versii**, BHV, St. Peterburg.
- MACGAHAN, Januarius Aloysius, (1874), **Campaigning on the Oxus and the Fall of Khive**, Harper&Brothers Publishers Franklin Square, New York.
- MARSHALL, Alex, (2006), **The Russian General Staff and Asia 1800-1917**, Routledge, Oxfordshire.
- MARVIN, Charles, (1882), **The Russian Advance Towards India, Conversations With Skobelev İgnatieff and Other Distinguished Russian Generals and Statesmen, on the Central Asian Question**, Sampson Low, Marston, Searle, & Rivington, London.
- MASALSKIY, Valentin Nikolaeviç, (1998), **Skobelev. İstoriçeskiy Portret**, İzdatelstvo Andreevskiy Flag, Moskva.
- MASLOV, Aleksey Nikolaeviç, (1887), **1. Zavoevanie Ahal-Teke 2. Materialı Dlya Biografii i Harakteristiki Skobeleva**, İzdanie A. S. Suvorina, St. Peterburg.
- NEMİROVIÇ-DANÇENKO, Vasiliy İvanoviç, (1903), **Skobelev Liçnie Vospominaniya i Vpeçatleniya, I**, St. Peterburg.
- NEMİROVIÇ-DANÇENKO, Vasiliy İvanoviç, (1903), **Skobelev. Liçnie Vospominaniya i Vpeçatleniya, II**, St. Peterburg.

- NİKOLAEVİÇ, Milenkiy Vladislav, VLADİMİROVİÇ, Fomin Aleksandr, (2006), **50 Znamenitih Ubiystv**, Folio, Harkov.
- NOVIKOVA, Olga Alekseevna, (1883), **Skobelev and the Slavonic Cause**, Longmans, Green and Co., London.
- OVSYANNİKOV, Valentin Aleksandroviç, (1999), **Stavropol-Tolyatti. Stranitsa İstorii, II: Dela i Lüdi**, Tolyatti.
- PERSSON, Gudrun, (1999), **The Russian Army and Foreign Wars 1859-1871**, London School of Economics and Political Science, ProQuest LLC, London.
- PIERCE, Richard A., (1960), **Russian Central Asia 1867-1917 A Study In Colonial Rule**, University of California Press, Berkeley and Los Angeles.
- Prikazı Generala M. D. Skobeleva (1876-1882)**, (1882), İzdano Pod Redaktsiey İnjener-Kapitana Maslova, St. Peterburg.
- RUNOV, Valentin, (2013), **Geniy Voynı Skobelev “Bely General”**, Eksmo, Moskva.
- SARAY, Mehmet, (1994), **Rus İşgali Devrinde Osmanlı Devleti İle Türkistan Hanlıkları Arasındaki Siyasî Münasebetler (1775-1875)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- SARAY, Mehmet, (1975), **Rusya’nın Türk İllerinde Yayılması**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- SARAY, Mehmet, (1989), **The Turkmens In The Age Of Imperialism: A Study Of The Turkmen People And Their Incorporation Into The Russian Empire**, Turkish Historical Society Printing House, Ankara.
- SARAY, Mehmet, (1984), **Türkistan Türkleri: Rus ve Çin İdaresinde Yaşayan Türklerin Milli Mücadele Tarihleri**, Veli Yayınları, İstanbul.
- SARAY, Mehmet, (1996), **Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- STEAD, William Thomas, (1909), **The M. P. For Russia Reminiscences Correspondence Madame Olga Novikoff**, Volume One, Andrew Melrose 3 York Street, Covent Garden, London.
- STEAD, William Thomas, (1909), **The M. P. For Russia Reminiscences Correspondence Madame Olga Novikoff**, Volume Two, Andrew Melrose 3 York Street, Covent Garden, London.
- ŞAYKİN, Vladimir İvanoviç, (2013), **Çetire Nagradı Za Hrabrost**, Ryazanskoe Vısşee Vozduşno-Desantnoe Komandnoe Uçilişe (Voenny İstitut) İmeni Generala Armii V. F. Margelova, Ryazan.

ŞERBAK, Aleksandr Viktoroviç, (1884), **Ahal-Tekinskaya Ekspeditsiya Generala Skobeleva V 1880-81**, Tipografiya V.V. Komarova, St. Peterburg.

ŞOLOHOV, Andrey, **Zagadka Smerti Generala Skobeleva**, https://www.e-reading.club/bookreader.php/66537/Sholohov__Zagadka_smerti_generala_Skobeleva.html. (02.07.2017)

TOGAN, A. Zeki Velidi, (1981), **Bugünkü Türkili ve Türkistan ve Yakın Tarihi**, Enderun Kitabevi, İstanbul.

Ustav Sostoyaşago Pod Vısoçayşim Ego İmperatorskogo Veliçestva Pokrovitelstvom Skobelevskogo Komiteta Pri Nikolaevskoy Akademii Generalnogo Ştaba, (1909), Tipografiya Ştaba Otdelnego Korpusa Pograniçnoy Straji (V. O., u Birji), St. Peterburg.

ÜNAL, Fatih, (2010), **Sultan Kenasarı Rus Emperyalizmine Karşı Stepte Büyük Başkaldırı**, İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

VERESTCHAGIN, Vasily Vasilyevich, (1887), **Painter-Soldier-Traveller Autobiographical Sketches**, Translated From the German and the French by F. H. Peters, M. A., Vol. II, Spottiswoode and Co., New-Street Square, London.

VEREŞAGİN, Vasiliy Vasilyeviç, (1898), **Na Voyne v Azii i Evrope**, Dozvoleno Tsenzuroü, Moskva.

VEREŞAGİN, Vasiliy Vasilyeviç, (1900), **Novie Rasskazı (1855-1895) Skobelev za Dunaem i v Ahal-Teke. Oçerki i Vospominaniya**, St. Peterburg.

VEREŞAGİN, Vasiliy Vasilyeviç, (2007), **Vospominaniya o Russko-Turetskoy Voyne 1877-1878 gg.**, İzdatelstvo Dar, Moskva.

VERNADSKY, George, (2011), **Rusya Tarihi**, çev. Doğukan Mızrak, Egemen Ç. Mızrak, Selenge Yayınları, İstanbul.

VİTMER, Aleksandr Nikolaeviç, (1910), **Çto Videl, Şışal, Kogo Znal Skobelev i Ego Yunost**, Tipografiya T-va p. f. «Yeлектро-Тip. N. Ya. Stoykovoy», St. Peterburg.

YORULMAZ, Osman, (2013), **Başlangıcından Hanlığın Feshine Kadar Kazak Türkleri İle Çarlık Rusyası Arasındaki Siyasî İlişkiler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

ZİYAEV, Hamid, (2007), **Türkistan'da Rus Hâkimiyetine Karşı Mücadele**, Çev. Ayhan Çelikbay, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Sürelî Yayınlar

“Kavalergardı V Tsarstvovanie İmperatrıtı Ekaterını II 1762–1796”, (1851), **İstoriya Kavalergardov Kavalergardskogo Eya Veliçestva Polka S 1724 Po 1 İyulya 1851 Goda**, St. Peterburg, ss. 23-30.

- “Kavalergardskiy Polk V Tsarstvovanie İmperatora Aleksandra I: 1801-1825”, (1851), **İstoriya Kavalergardov Kavalergardskogo Eya Velicestva Polka S 1724 Po 1 İyulya 1851 Goda**, St. Peterburg, ss. 50-126.
- “Pervoe Uçrejdienie Kavalergardov V Rossii Pri İmperatore Petre Velikom, V 1724 Godu”, (1851), **İstoriya Kavalergardov Kavalergardskogo Eya Velicestva Polka S 1724 Po 1 İyulya 1851 Goda**, St. Peterburg, ss. 1-8.
- AKULŞİN, Petr Vladimiroviç, (2014), “M. D. Skobelev İ Rossiyskoe Obşestvo Poreformennoy Yepohi”, **General M. D. Skobelev i Ego Vremya (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya)**, FGBUK Ryazanskiy İstoriko-Arhitekturniy, Ryazan, ss. 7-21.
- ALEKAEV, Aleksandr Nikolaeviç, (2013), “Eşe Raz O Vosstanovlenii Pamyatnika Generalu Skobelevu”, **General Skobelev**, İzdatelskiy Dom Dostoinstvo, Moskva, ss. 601-608.
- ALPARGU, Mehmet, (2002), “Türkistan Hanlıkları”, **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss. 557-605.
- ANFİMOV, Stanislav, (2003), “Pamyatnik «Belomu Generalu»”, **Utro**, ss. 61-65.
- ANNABERDİYEYEV, Didar ve ARIKAN, Metin, (2012), “Bir Direniş Destanı: Göktepe”, **Prof. Dr. Fikret Türkmen Kitabı**, Ed. Alimcan İnayet, Zeki Kaymaz, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, ss. 397-414.
- ARTAMONOV, Vladimir Alekseeviç, (2014), “Polkovodets «Ot Boga» (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya M. D. Skobeleva)”, **General M. D. Skobelev i Ego Vremya (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya)**, FGBUK Ryazanskiy İstoriko-Arhitekturniy, Ryazan, ss. 21-33.
- AYNAKULOVA, Gülnisa, (2011), “Alay Dağlarının Melikesi Kurbancan Datha (1811-1907)”, **Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, Bahar / S. 8, ss. 217-230.
- AYRAPETOV, Oleg Rudolfoviç, (2013), “Tsarstvo Polskoe v Politike İmperii v 1863-1864 gg.”, **Russkiy Sbornik İssledovaniya Po İstorii Rossii Polskoe Vosstanie 1863 Goda XV**, Redaktori-sostaviteli O. R. Ayrapetov, Miroslav Yovanoviç, M. A. Kolerov, Bryus Menning, Pol Çeysti, İzdatel Modest Kolerov, Moskva, ss. 7-139.
- BARRY, Richard, (1913), “Skobeleff, Russia's Chief War-Hero”, **Century Magazine**, 87, No: 1, November, ss. 376-382.
- BIKOV, Mihail, (2008), “Ego Prevoshoditelstvo”, **Russkiy Mir**, No. 10, ss. 32-40.
- BOKONBAEV, K. Dj., (2011), “Alayskaya Tsaritsa Kurmandjan Datka i General Mihail Dmitrieviç Skobelev”, **Forum Plus**, 02, ss. 24-29.

- ÇAPRAZ, Hayri, (2011), “Çarlık Rusyası’nın Türkistan’da Hakimiyet Kurması”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık, S. 24, ss. 51-78.
- ÇELİK, M. Bilal, (2016), “Hokand Hanlığı”, **Avrasya’nın Sekiz Asrı Çengizoğulları**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, ss. 527-571.
- DOĞAN, Orhan, (2011), “Abılay Han’ın Kazak Halkının Bağımsızlığı İçin Çin ve Çarlık Rusya Arasında Yürüttüğü Diplomatik İlişkiler”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 192, Haziran, ss. 65-92.
- DOĞAN, Orhan, (2002), “Rusya’nın Orta Asya’ya Yönelik Siyasetinde Kazak Hanlıklarının Önemi (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı)”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S. 37, 2002 s. 77-92.
- DONNELLY, Alton, (1987), “The Mobile Steppe Frontier The Russian Conquest and Colonization of Bashkiria and Kazakhstan to 1850”, **Russian Colonial Expansion to 1917**, Mansell Publishing Limited, London and Newyork, ss. 189-207.
- EFREMOV, İvan İvanoviç, (2007), “Voennaya Akademiya Generalnogo Ştaba: İstoriya i Sovremennost (K 175-Letiü So Dnya Osnovaniya)”, **Voennaya Mısl**, No:11, Noyabr, ss. 2-16.
- FÖDOROV, A. B., (2009), “General M. D. Skobelev - Znamenitiy Rossiyskiy Polkovodets i Maloizvestniy Voenny İssledovatel-Vostokoved”, **Vestnik, KRSU**, Tom 9, No. 5, ss. 121-126.
- GEYFELDER, Oskar Ferdinandoviç, (1886), “Vospominaniya Vraça O M. D. Skobeleva 1880-1881 gg.”, **Russkaya Starina**, Tom LII, ss. 391-404.
- GORAK, A., (2014), “Sled M. D. Skobeleva V Polskih Zemlyah: Pamyatniki, Mayoratı i Selo Skobelevka”, **General M. D. Skobelev i Ego Vremya (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya)**, FGBUK Ryazanskiy İstoriko-Arhitekturnıy, Ryazan, ss. 42-50.
- GREBENKIN, İgor Nikolaeviç, (2014), “Russkiy Ofitserskiy Korpus V Yepohu Reform”, **General M. D. Skobelev i Ego Vremya (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya)**, FGBUK Ryazanskiy İstoriko-Arhitekturnıy, Ryazan, ss. 235-247.
- GRONSKİY, Aleksandr Dmitrieviç, (2014), “Povstançeskaya Propaganda Konstantina Kalinovskogo Nakanune i v Period Polskogo Vosstaniya 1863-1864 gg.”, **General M. D. Skobelev i Ego Vremya (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya)**, FGBUK Ryazanskiy İstoriko-Arhitekturnıy, Ryazan, ss. 256-264.
- HRİSTOV, Dimitr, (2014), “O Priznatelnosti: Mihail Dmitrieviç Skobelev i Bolgariya”, **General M. D. Skobelev i Ego Vremya (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya)**, FGBUK Ryazanskiy İstoriko-Arhitekturnıy, Ryazan, ss. 33-41.
- İLYİNA, T. N., (2016), “Pamyatniki Jizni i Deyatelnosti M. D. Skobeleva v Sobranii Voенno-İstorıçeskogo Muzeya Artillerii, İnjenernıh Voysk i Voysk Svyazi”,

Zdorovye-Osnova Çeloveçeskogo Potentsiala: Problemi i Puti İh Reşeniya, T. 11., No: 1, ss. 15-24.

İVANOV, V. M., (1992), “Polkovodets M. D. Skobelev”, **Voенno-İstoriçeskiy Jurnal**, No: 1, ss. 59-63.

KAPUSTINA, V. A., (2013), “General İvan Nikitiç Skobelev”, **General Skobelev**, İzdatelskiy Dom Dostoinstvo, Moskva, ss. 629-642.

KAPUSTİNA, V. A., (2013), “General Dimitriy İvanoviç Skobelev”, **General Skobelev**, İzdatelskiy Dom Dostoinstvo, Moskva, ss. 642-652.

KONUĞU, Enver, (2006), “Hokand Hanlığı”, **DİA**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, İstanbul, ss. 215-216.

KÖSE, Nesrin, (2002), “Kırgız Tarihinde Bir Kadın General: Kurmancan Datka”, **Milli Folklor**, C. 7, Yıl. 14, S. 54, ss. 55-62.

KURAT, Akdes Nimet, (1965), “Rus Hâkimiyeti Altında İdil-Ural Ülkesi (Eski Kazan Hanlığı ve Başkurt İli XIX. Yüzyıla Kadar)”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. XXIII, S. 3-4, Ankara, ss. 91-126.

LADİGİN, Aleksandr Vladimiroviç, (2007), “Obraz «Çujogo» V Russkom Natsionalnom Soznanii V 60-e-90-e gg. XIX v.”, **Ural İndustrialniy. Bakuninskie Çteniya: Materialı VIII. Vserossiyskoy Nauçnoy Konferentsii**, T. 1, AMB, 27-28 Aprelya, Ekaterinburg, ss. 161-165.

LAVITSKAYA, M. İ., (2014), “General Skobelev V İstoriçeskoy Sudbe Rossiysko-Bolgarskih Otnoşeniy”, **General M. D. Skobelev İ Ego Vremya (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya)**, FGBUK Ryazanskiy İstoriko-Arhitekturniy, Ryazan, ss. 171-181.

MACKENZIE, David, (1987), “The Conquest and Administration of Turkestan, 1860-85”, **Russian Colonial Expansion to 1917**, Mansell Publishing Limited, London and Newyork, ss. 208-234.

MAJEVSKİ, Leh, (2013), “Amnistiya 12 Aprelya 1863 Goda Vozmojno Li Bilo Obyedinenie Reform Velöpolskogo S Raskrepoşeniem Krestyan?”, **Russkiy Sbornik İssledovaniya Po İstorii Rossii Polskoe Vosstanie 1863 Goda XV**, Redaktori-sostaviteli O. R. Ayrapetov, Miroslav Yovanoviç, M. A. Kolerov, Bryus Menning, Pol Çeysti, İzdatel Modest Kolerov, Moskva, ss. 209-224.

MARKOV, Sergey Leonidoviç, (2013), “Pamyati M. D. Skobeleva”, **General Skobelev**, İzdatelskiy Dom Dostoinstvo, Moskva, ss. 578-601.

MARKOV, Sergey Leonidoviç, (2014), “Pamyati M. D. Skobeleva”, **Mihail Dmitrieviç Skobelev Stoü Za Pravdu i Za Armiiü!**, Eksmo, Moskva.

- MAŞKOVTSSEV, A. A., (2014), “Polskoe Vosstanie 1863-1864 gg. V Osveşenii Gubernskoy Pressı Volgo-Uralskogo Regiona”, **Vestnik Vyatskogo Gosudarstvennogo Gumanitarnogo Universiteta**, No: 7, ss. 25-30.
- MAYZEL, Matitiahu, (1975), “The Formation of the Russian General Staff 1880-1917 A Social Study”, **Cahiers Du Monde Russe Et Sovietique**, XVI (3-4), juil, December, ss. 297-321.
- MİLEVSKIY, O. A., (2014), “Mihail Dmitrieviç Skobelev i «Narodnaya Volya»”, **General M. D. Skobelev i Ego Vremya (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya)**, FGBUK Ryazanskiy İstoriko-Arhitekturniy, Ryazan, ss. 63-76.
- MOSTYAEV, Yu. N., (2014), “İndiya V Strategiçeskih Planah M. D. Skobeleva”, **General M. D. Skobelev i Ego Vremya (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya)**, FGBUK Ryazanskiy İstoriko-Arhitekturniy, Ryazan, ss. 88-95.
- MUHANOV, Vadim Mihayloviç, (2004), “Mihail Dmitrieviç Skobelev”, **Voprosı İstorii: Ejemesyaçnıy Jurnal**, No: 10, ss. 57-81.
- Nedelya. Gazeta Politıçeskaya i Literaturnaya**, God Çetvertiy, No: 25, 30-go 1 İunya 1882 g.
- ODNOBOKOVA, Lüdmila, (2012), “Russkiy Sled v Bolgarii”, **Vesti**, No: 76, 17 Oktyabrya, ss. 6.
- OLHOVSKIY, E. R., (2004), “Zagadka Smerti Belogo Generala”, **Voенno-İstorıçeskiy Jurnal**, No: 6, ss. 63-67.
- OVODKOV, Aleksandr, MUHINA, Anna, TEREHOV, Yaroslav, (2010), “Ravnıy Suvorovu”, **Yunıy Kraeved**, No: 11, ss. 19-31.
- OVSYANNIKOV, V. G., (2002), “İz İstorii Nikolaevskoy Akademii Generalnogo Ştaba”, **Devyatie Otkritie Sluşaniya «İnstituta Peterburga» Ejegodnaya Konferentsiya Po Problemam Peterburgovedeniya**, ss. 1-3.
- PAHOMOVA, Lidiya Yuryevna, (2009), “Analiz Priçin İ Haraktera Antiavstriyskogo Vıstupleniya V 1881-1882 gg. Rossiyskimi Diplomatomı”, **Gosudarstvennoe Upravlenie Elektronniy Vestnik**, Vipusk No: 21, Dekabr, ss. 1-9.
- PANFEROVA, Elena Vladimirovna, (2014), “Rol Munitsipalnogo Búdjetnogo Uçrejdeniya Kulturi «Muzey-Usadba Memorialniy Kompleks M. D. Skobeleva» v Uvekoveçenii Pamyati Proslavlennogo Voenaçalnika”, **General M. D. Skobelev i Ego Vremya (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya)**, FGBUK Ryazanskiy İstoriko-Arhitekturniy, Ryazan, ss. 325-327.
- POPOVA, Tamara, (2001), “Beliy General”, **Molodaya Gvardiya**, (MGV-No.010), ss. 245-254.
- POZEFSKY, Peter, (1985), “General Aleksei Nikolaevich Kuropatkin and the Imperial Russian Army”, **UCLA Historical Journal**, 6(0), Los Angeles, ss. 50-82.

- RAY, Oliver Allen, (1961), "The Imperial Russian Army Officer", **Political Science Quarterly**, Vol. 76, No: 4, December, ss. 576-592.
- REPNIKOV, Aleksandr Vitalyeviç, (2012), "Bely General", **Gumanitarniy Vestnik**, Udk, 93/94, No: 1 (20), ss. 150-154.
- RICH, David, (1996), "Imperialism, Reform and Strategy: Russian Military Statistics, 1840-1880", **The Slavonic and East European Review**, Vol. 74, No: 4, October, ss. 621-639.
- RYABÇENKO, Lübov, (1993), "General M. D. Skobelev: «Mı Ne Hozyaeva V Svoem Sobstvennom Dome». Fragmentı İz Vospominaniy Hudojnika V. V. Vereşagina. Pisma M. D. Skobeleva", **İstoçnik**, 5-6, ss. 38-69.
- SARAY, Mehmet, (2006), "Türkmenistan", **DİA**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, İstanbul, ss. 603.
- SAZONOV, Aleksandr İvanoviç, (2006), "Nikolaevskaya İnjenernaya Akademiya İ Uçilişe V Period Voennih Reform Vtoroy Polovini XIX V.", **Yaroslavskiy Pedagogičeskiy Vestnik**, No. 2, Yaroslavl, ss. 37-40.
- SEMANOV, Sergey, (2001), "Sudba Belogo Generala - Do i Posle Konçini", **Naş Sovremennik**, No. 2, ss. 188-196.
- SKOBELEVA, D. D., (2016), "Polkovodçeskoe İskusstvo Mihaila Skobeleva", **İntellektualniy i Nauçniy Potentsial XXI. Veka Sbornik Statey Mejdunarodnoy Nauçno - Praktičeskoj Konferentsii 20 Dekabrya 2016 g.**, II, Nits Aeterna, Kazan, ss. 56-59.
- STRONG, Jhon W., (1975), "The Ignat'ev Mission to Khiva and Bukhara in 1858", **Canadian Slovanic Papers**, Summer, 17, 2, ss. 236-260.
- ŞAYKİN, Vladimir İvanoviç, (2009), "Administrativnaya Deyatelnost Generala Skobeleva v Zakaspiyskom Krae", **Voennaya Mısl**, No. 11, ss. 75-78.
- ŞEGLOV, Diakon Gordey, (2013), "Jertvı Polskogo Vosstaniya 1863-1864 Godov", **Russkiy Sbornik İssledovaniya Po İstorii Rossii Polskoe. Vosstanie 1863 Goda XV**, Redaktori-sostaviteli O. R. Ayrapetov, Miroslav Yovanoviç, M. A. Kolerov, Bryus Menning, Pol Çeysti, İzdatel Modest Kolerov, Moskva, ss. 224-246.
- ŞİŞOV, Aleksey V., (2008), "Mihail Dmitrieviç Skobelev", **100 Velikih Voenaçalnikov**, Veçe, ss. 338-342.
- ŞOLOHOV, Andrey, (2013), "Bely General V Kontekste Vremeni", **Vuzovskiy Vestnik**, 13 (181), ss. 5-7.
- ŞOLOHOV, Andrey, (2013), "M. D. Skobelev o Voyne i Vozrojdении Natsionalnogo Samosoznaniya Russkogo Naroda (K 170-Letiü So Dnya Rojdeniya Rossiyskogo Voenaçalnika)", **Vestnik VYEGU**, No: 1 (63), ss. 198-203.

- TARLE, Evgeniy Viktoroviç, (1928), “Reç Gen. Skobeleva V Parije V 1882 G. S Predisloviem”, **Krasny Arhiv İstoriçeskiy Jurnal**, II (27), Gosudarstvennoe Izdatelstvo, Moskva, ss. 215-225.
- TOLBUHOV, E., (1916), “Skobelev v Turkestande (1879-1877 g.)”, **İstoriçeskiy Vestnik**, S. 108, Oktyabr, ss. 107-132.
- TRETYAKOVA, T. A., (2012), “İvan Nikitiç Skobelev. Voin i Pisatel - Sovremennik M. Yu. Lermontova”, **Rossiya Lermontova**, Yaroslavl, ss. 31-38.
- VASİLYEVA, Borisovna Elena, (2012), “Dvijeniya Dekabristov: Mejdu Mifom İ İstoriey (Nekotore Osobennosti Dekabristovedeniya Vtoroy Polovini XIX - Naçala XX vv.)”, «**Bele Pyatna**» **Rossiyskoy i Mirovoy İstorii**, UDK 94 (47), 2-3, ss. 32-50.
- VLADEVA, Pavlina, (2011), “Mihail Dmitrieviç Skobelev–Generalt i Çovekt”, **İzvestiya Na Starozagorskiya İstoriçeski Muzey**, T. IV, Stara Zagora, ss. 160-179.
- WAHLDE, Peter Von, (1971), “A Pioneer of Russian Strategic Thought: G. A. Leer, 1829-1904.”, **Military Affairs**, Vol. 35, No: 4, December, ss. 148-153.
- WEINERMAN, Eli, (1993), “The Polemics between Moscow and Central Asians on the Decline of Central Asia and Tsarist Russia's Role in the History of the Region”, **The Slavonic and East European Review**, Vol. 71, No. 3, July, ss. 428-481.
- YATSİMİRSKIY, Aleksandr İvanoviç, (1910), “İvan Nikitiç Skobelev (1778-1849)”, **Russkie Samorodki v Jizneopisaniyah i İzobrajeniyah**, St. Peterburg, ss. 44-71.
- YETİŞGİN, Mehmet, (2016), “Rusların Türk Toprakları Üzerinde Yayılmasının Sebepleri Üzerine Bazı Düşünceler”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 16, ss. 671-702.
- YORULMAZ, Osman, (2016), “Kazaklar ve Kazak Hanlığı”, **Avrasya'nın Sekiz Asrı Çengizogulları**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, ss. 440-481.
- ZAGORNOV, Aleksandr, (2013), “Vosstanie 1863 Goda i Ofitsialny Pravoporyadok”, **Belaruskaya Dumka**, No: 4, ss. 82-85.

Diğer Kaynaklar

- “Pamyati Belogo Generala”, (2013), **Russkiy Vestnik**, No: 20 (882), http://www.rv.ru/pdf_file/Rus-Vest-20-2013.pdf (04.08.2017).
- AKSAKOV, İvan Sergeeviç, (1882), “Smert Skobeleva”, **Rus**, 26 İunya, 3 İyulya, <http://bibra.ru/composition/smert-skobeleva/>. (04.07.2017).
- DOBROHOTOV, Pavel, (2013), “Şampanskoe Svyaşennoy Drujini”, **Vokrug Sveta**, <http://www.vokrugsveta.ru/vs/article/8340/>. (04.07.2017).

- DUBROVAYA, Anastasiya, (2013), “Çto Je Yavlyaetsya İstinnoy Priçinoy Gibeli Generala Skobeleva?”, **Trud. Obşestvenno-Politiçeskaya Gazeta**, http://www.trud.ru/article/09-072013/1296522_çto_zhe_javljaetsja_istinnoj_priçinnoj_gibeli_generala_skobeleva.html. (27.05.2017).
- GOKOV, Oleg Aleksandroviç, “Podgotovka Ofitserov v Akademii Generalnogo Ştaba v Rossii (1856-1914 gg.)”, http://ricolor.org/history/voen/form/27_04_2011/ (04.02.2017).
- KALIŞEVSKIY, Mihail, “Pohod Generala Skobeleva na Alay (Çast 3)”, **Gazeta «Çon Kazat»**, No: 18, 07.09.2011, s. 8. <http://www.gezitter.org/society/4530/> (05.06.2017)
- POPOV, Vladimir Borisoviç, (2012) “Tayna Belogo Generala”, **Orenburgskiy Universitet. Elektronnaya Versiya**, 34, (1136). <http://www.osu.ru/doc/961/article/5205> (21.05.2017).

ÖZGEÇMİŞ

Murat Özkan, 1986 yılında Kocaeli/Gebze’de doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Darıca’da tamamladı. Lisans eğitimine 2005 yılında Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ordu Fen Edebiyat Fakültesi’nde başladı. 2009 yılında mezun oldu ve aynı yıl Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Genel Türk Tarihi Bilim Dalı’nda yüksek lisans eğitimine başladı. 2011 yılında yüksek lisans eğitimine devam ettiği Ordu Üniversitesi’ne Araştırma Görevlisi olarak atandı. 2012 yılında 87/5 Numaralı Rus Ahkâm Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi adlı yüksek tezini başarıyla savunarak yüksek lisans mezunu oldu. 2013 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı’nda doktora eğitimine başladı. 2015 yılında Rusya Ural Federal Üniversitesi’ne giderek araştırmalarına burada devam etti. Halen Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.